

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ**

Υποψήφιος διδάκτωρ: **Αιμιλιάν Μουστάκε**

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

Καθηγητής Ηλίας Νικολόπουλος

Ομοτ. Καθηγητής Βλάσιος Ι. Παπαγρηγορίου

Ομοτ. Καθηγήτρια Ελισάβετ Μπέσιλα - Μακρίδη

Αθήνα Μάρτιος 2017

*Στη μνήμη των γονιών μου
Τάση και Λεξάνδρα, που
μας γαλούχησαν στην αγά-
πη για την Επιστήμη.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Οφείλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου και τις ευχαριστίες στον επιβλέποντα Καθηγητή κ. Ηλία Νικολόπουλο για την πολύτιμη συμπαράσταση, την καθοδήγηση, τις συμβουλές και τη συνεχή ενθάρρυνση στην προσπάθεια μου για την ολοκλήρωση της παρούσας διατριβής. Με τη βοήθειά του με ενέπνευσε να ανταποκριθώ στις απαιτήσεις του εγχειρήματος.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω ταυτόχρονα και στον πρώτο επιβλέποντα, τον Ομότιμο Καθηγητή κ. Βλάσιο Ι. Παπαρηγορίου, που με παρότρυνε να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο αντικείμενο και με βοήθησε να λάβει τη συγκεκριμένη μορφή. Χωρίς την πολύτιμη βοήθειά του, η μελέτη δεν θα είχε ολοκληρωθεί ποτέ.

Δεν ξεχνώ επίσης όλους τους καθηγητές μου στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου. Τους θυμάμαι όλους με σεβασμό και με την ευκαιρία τους ανταποδίδω την ευγνωμοσύνη μου για όσα μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών μου σπουδών στην Αθήνα.

Την ευγνωμοσύνη μου και τις ευχαριστίες μου δικαιούνται επίσης οι Καθηγητές αλβανικών πανεπιστημίων και τα μέλη του αλβανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου. Οι κρίσιμες πληροφορίες και οι συζητήσεις που είχα μαζί τους, με βοήθησαν τα μέγιστα για να ολοκληρώσω την έρευνά μου.

Τέλος, χωρίς την αμέριστη συμπαράσταση της οικογένειάς μου και ιδιαίτερα της γυναίκας μου, τούτη η εργασία δύσκολα θα ολοκληρώνονταν. Τους στερήθηκα και με στερήθηκαν όλα αυτά τα χρόνια της συγγραφής. Τους οφείλω την αγάπη μου και την ευγνωμοσύνη μου.

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Αντικείμενο της παρούσας διδακτορικής διατριβής αποτελεί η μελέτη και η ανάδειξη των σχετικών προβληματισμών αναφορικά με τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων στη Δημοκρατία της Αλβανίας. Η σφαιρική μελέτη του συγκεκριμένου θέματος απαιτεί ταυτόχρονα και μια αναδίφηση στη συνταγματική ιστορία της συγκεκριμένης χώρας.

Η μελέτη προσπαθεί να παρουσιάσει με επιστημονικό και λεπτομερή τρόπο τις διαδρομές του αλβανικού Συντάγματος και της Συνταγματικής Δικαιοσύνης αντίστοιχα, όπως αυτές βιώθηκαν κατά τη διάρκεια της συνολικής ζωής του αλβανικού κράτους, δηλαδή από την ανεξαρτησία της χώρας το 1912 από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, μέχρι σήμερα και κυρίως μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος το 1991.

Η αναδίφηση επιβάλλεται για να δειχθούν συγκεκριμένες επιλογές και πρακτικές, οι οποίες αποτελούν τελικά το προϊόν της συνταγματικής εμπειρίας του κάθε κράτους και του κάθε λαού. Το προϊόν της ιστορικής του αυτογνωσίας. Η συγκεκριμένη εμπειρία είναι ιδιαίτερη, αφού η Αλβανία έζησε στην πρόσφατη ιστορία της ριζικές ανατροπές και ιδίως μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος και την προσπάθειά της να μετατραπεί - σε σύντομο χρονικό διάστημα - σε μια σύγχρονη και μοντέρνα ευρωπαϊκή δημοκρατία.

Επιχειρήθηκε ταυτόχρονα μια σύντομη αλλά περιεκτική παρουσίαση των κυριοτέρων επιλογών του αλβανικού Συντάγματος, έτσι ώστε να καταστεί ευχερέστερη η κατανόηση των συγκεκριμένων επιλογών του Αλβανού συνταγματικού νομοθέτη σχετικά με την καθιέρωση του θεσμού του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, θεσμού πρωτόγνωρου στο σύγχρονο πολιτικό σύστημα της δημοκρατικής Αλβανίας.

Κρίσιμη διάσταση στη σχετική προβληματική αποτέλεσε η έρευνα στη νομολογία των αρμόδιων δικαστηρίων στην αλβανική έννομη τάξη και η ανάδειξη των σχετικών προβληματισμών. Η αλβανική συνταγματική δικαιοσύνη δεν έχει ιστορικό βάθος, δεν έχει εμπειρία, βαδίζει σε terra ignota και για το λόγο αυτό η συνεισφορά της θεωρίας και γενικά της επιστήμης κρίνεται ως ιδιαίτερα κρίσιμη.

Παρόμοιες ερευνητικές προσπάθειες σπανίζουν στη χώρα μου και για το λόγο αυτό κρίθηκε σκόπιμο η έρευνα να εκκινήσει από μια συγκριτική παρουσίαση της ελληνικής εμπειρίας. Τα αντίστοιχα προβλήματα και οι αντίστοιχοι προβληματισμοί όπως επίσης και οι λύσεις που δόθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη, θα αποδειχθούν πολύτιμα για τη λειτουργία του θεσμού στην χώρα, θα εντείνουν τον επιστημονικό διάλογο και θα αποτελέσουν χρήσιμο εργαλείο για τον αλβανικό νομικό κόσμο.

Πέραν αυτού πολύτιμη κρίνεται ότι θα αποδειχθεί και η μελέτη της εμπειρίας γειτονικών προς την Αλβανία χωρών και ιδίως εκείνων των χωρών που έζησαν την εμπειρία του κομμουνιστικού καθεστώτος. Οι χώρες αυτές που πέτυχαν γρηγορότερα τη μετάβαση στο δημοκρατικό καθεστώς και τη δημιουργία σταθερών θεσμών, έτσι ώστε πολλές από αυτές να ενταχθούν ήδη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν μπορεί παρά να προσελκύσει το ενδιαφέρον της παρούσας έρευνας.

Η ερευνητική προσπάθεια δεν θα αγνοήσει ούτε τη σύγκριση με θεσμούς ελέγχου της συνταγματικότητας, που λειτουργούν ήδη με μεγάλη επιτυχία εδώ και πολλά χρόνια σε διάφορες χώρες του πλανήτη. Η έρευνα θα επικεντρωθεί πρωτίστως σε κάποιες από τις πλέον χαρακτηριστικές περιπτώσεις χωρών της Ευρώπης, αλλά βεβαίως και στη χώρα που γέννησε το συγκεκριμένο έλεγχο, δηλαδή τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Η.Π.Α).

Είναι προφανές ότι από μια χώρα όπως η Ελλάδα, όπου οι συνταγματικοί θεσμοί, τα αντίστοιχα όργανα και οι διαδικασίες ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων μετρούν περισσότερο από ένα αιώνα ζωής¹, δεν μπορεί παρά να υπάρχουν πλούσιες εμπειρίες και προβληματισμοί, που πρέπει να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης και αντίστοιχου προβληματισμού στη νεότευκτη δημοκρατία της Αλβανίας και την όλη λειτουργία της συνταγματικής δικαιοσύνης. Είναι επίσης προφανές ότι αυτοί οι προβληματισμοί θα συμβάλουν στην εμβάθυνση της ποιότητας της δημοκρατίας και γενικά του Κράτους Δικαίου στη χώρα αυτή.

Ας σημειωθεί ήδη από τούτο το προλογικό σημείωμα, ότι στην Αλβανία προβλέφθηκε για πρώτη φορά ο θεσμός του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων μόλις το 1992 μετά την ανατροπή του κομμουνιστικού καθεστώτος και τις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις που ακολούθησαν στη χώρα. Ο συγκεκριμένος χρόνος δεν είναι επαρκής για να μπορούμε να ισχυριστούμε ότι διαμορφώθηκε μια συγκεκριμένη κουλτούρα συνταγματικής δικαιοσύνης στην Αλβανία. Απαιτείται περαιτέρω προσπάθεια και προς αυτήν την κατεύθυνση επιχειρεί να συνδράμει η παρούσα διατριβή.

Η παρούσα διατριβή αποτελείται από 8 κεφάλαια.

- Στο **πρώτο κεφάλαιο** αναλύεται η συνταγματική καθιέρωση του ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων, αρχίζοντας με τη θεωρητική συζήτηση για το ζήτημα, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί από την γέννηση του θεσμού και τις διάφορες επικρίσεις που έχουν διατυπωθεί εναντίον του.
- Στο **δεύτερο κεφάλαιο** παρουσιάζονται οι διάφορες μορφές ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια

¹ Αντ. Μανιτάκης, Κράτος Δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας, εκδ. Σάκκουλα, 1994, σελ 358 επ.

των χρόνων, ανάλογα με τους πολιτικούς, κοινωνικούς και άλλους παράγοντες της εκάστοτε χώρας. Η παρουσίαση επικεντρώνεται στις δυο βασικές μορφές του ελέγχου συνταγματικότητας: α) στο σύστημα του πολιτικού ελέγχου και β) στο σύστημα του δικαστικού ελέγχου με τις δύο επιμέρους εκφάνσεις του δηλ. τον κύριο και τον παρεμπύπτοντα έλεγχο.

- Στο **τρίτο κεφάλαιο** επιχειρείται μια ιστορική αναδρομή στο θεσμό της συνταγματικής δικαιοσύνης στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α. Η αρχική αναφορά εστιάζει στις Η.Π.Α, τη χώρα όπου γεννήθηκε η συνταγματική δικαιοσύνη και στη συνέχεια η έρευνα στρέφει την προσοχή της στις τέσσερις περιόδους εξέλιξης του θεσμού στην Ευρώπη. Αρχικά με την καλούμενη ως «Αυστριακή» περίοδο, και στη συνέχεια με την μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο περίοδο, και την ίδρυση των πρώτων συνταγματικών δικαστηρίων και άλλων ανάλογων θεσμών τη δεκαετία του 70'. Τέλος, η τέταρτη περίοδος η οποία περιλαμβάνει την μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου περίοδο και την επικράτηση δημοκρατικών κυβερνήσεων σε όλες τις χώρες του Ανατολικού Μπλοκ.
- Ο δικαστικός έλεγχος συνταγματικότητας των νομών στην Ελλάδα, αναλύεται στο **τέταρτο κεφάλαιο**. Η αναφορά ανατρέχει στα πρώτα συντάγματα της επαναστατικής περιόδου για να καταλήξει στη δημιουργία του ΑΕΔ με το Σύνταγμα του 1975. Ο διάχυτος, κατασταλτικός και παρεμπύπτον έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα είναι πλέον βαθιά ριζωμένος στην ελληνική έννομη τάξη, ενώ δεν αγνοείται και η συζήτηση για την ανάγκη εισαγωγής και στην Ελλάδα Συνταγματικού Δικαστηρίου.
- Η Συνταγματική Τάξη στην Αλβανία, από την ίδρυση του Αλβανικού Κράτους και μέχρι την ψήφιση του ισχύοντος Συντάγματος με την αναγέννηση του κοινοβουλευτισμού (1991), παρουσιάζονται στον **πέμπτο κεφάλαιο**. Η έρευνα επιχειρεί να δώσει μια σύντομη αλλά περιεκτική και σφαιρική εικόνα σχετικά με τη πολιτική και επέκεινα συνταγματική πορεία της χώρας, έτσι ώστε να γίνουν κατανοητές οι συγκεκριμένες επιλογές του αλβανού συνταγματικού νομοθέτη.
- Στο **έκτο κεφάλαιο** γίνεται μια παρουσίαση της συνταγματικής ιστορίας της Αλβανίας, μετά την πτώση του κομμουνισμού και τη μετάβαση στη δημοκρατία, όπως και η περιγραφή των πολιτικών εξελίξεων μέχρι τη σύνταξη του νέου καταστατικού χάρτη.
- Το περιεχόμενο του σημερινού Συντάγματος της Αλβανίας, το οποίο τέθηκε σε ισχύ το 1998, και οι επιμέρους πτυχές του, εξετάζονται διεξοδικά στο **έβδομο κεφάλαιο** της διατριβής. Η έρευνα δεν αγνοεί τη συμβολή των εμπειρογνομώνων διαφόρων διεθνών οργανισμών που συνεργάστηκαν δημιουργικά με την αλβανική Βουλή κατά την κατάρτιση του ισχύοντος Συντάγματος. Κρίσιμη ήταν εν προκειμένω η συμβολή του γνωστού Έλληνα συνταγματολόγου, του καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου του κ. Δημ. Τσάτσου.
- Η Συνταγματική Δικαιοσύνη, ο ρόλος και τα καθήκοντα του Συνταγματικού Δικαστηρίου, που έχει επιφορτιστεί με την αποκλειστική αρμοδιότητα του ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων, όπως και την τελική ερμηνεία του Συντάγματος εξετάζονται στο **κεφάλαιο οχτώ** της διατριβής. Στο εν λόγω κεφάλαιο που αποτελεί και τον πυρήνα της διατριβής εξετάζονται αναλυτικά το προφίλ του αλβανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, οι αρμοδιότητές του, όπως επίσης και οι συνταγματικές αρχές με βάση τις οποίες λειτουργεί και δικαιοδοτεί το Συνταγματικό Δικαστήριο από την ίδρυσή του το 1991 μέχρι σήμερα. Το προφίλ

του Δικαστηρίου ολοκληρώνεται με μια σύντομη ανασκόπηση της μέχρι σήμερα νομολογίας του. Διατυπώνονται, τέλος, κάποιες προτάσεις που εξετάζονται στην παρούσα εργασία, όπως επίσης και μερικές προτάσεις που αφορούν τη συνταγματική τάξη και το σύστημα συνταγματικού ελέγχου της Αλβανίας.

Στα παραρτήματα I και II επισυνάφθηκαν μεταφρασμένα τα κείμενα του ισχύοντος αλβανικού Συντάγματος (1998) και του οργανικού νόμου για την ίδρυση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αλβανίας, όπως ισχύει σήμερα (ν. 8577 της 10. 02. 2000). Δεν πρόκειται ασφαλώς για επίσημη μετάφραση, αλλά για μια δική μου προσπάθεια, που πιστεύω ότι συντελεί στην περαιτέρω ενημέρωση του ελληνικού νομικού κόσμου και στην προαγωγή του επιστημονικού διαλόγου. Τυχόν αδόκιμες μεταφράσεις κάποιων όρων ανήκουν στην αποκλειστική ευθύνη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Συνοτομογραφίες.....14

Βιβλιογραφία 16

Κεφάλαιο 1

Η Συνταγματική καθιέρωση του ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων - γενικά

1.1. Η θεωρητική συζήτηση 24

1.2. Η βασική επιχειρηματολογία 26

1.2.1. Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας 26

1.2.2. Η αρχή της διάκρισης των εξουσιών 28

1.2.3. Η πολιτικοποίηση του δικαστικού ελέγχου 28

1.2.4. Ο αυστηρός χαρακτήρας του Συντάγματος 29

Κεφάλαιο 2

Διακρίσεις των συστημάτων ελέγχου της συνταγματικότητας

2. Συστήματα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων 32

2.1. Διάκριση με βάση τα όργανα άσκησης του ελέγχου συνταγματικότητας 33

2.1.1. Ο πολιτικός έλεγχος 33

2.1.2. Ο δικαστικός έλεγχος 35

2.2. Διάκριση με βάση την οργάνωση του συνταγματικού ελέγχου 37

2.2.1. Ο συγκεντρωτικός έλεγχος 37

2.2.2. Αποκεντρωμένος η διάχυτος έλεγχος 40

2.3. Διάκριση με βάση τον τρόπο άσκησης του ελέγχου συνταγματικότητας ...42

2.3.1. Κύριος έλεγχος 42

2.3.2. Παρεμπόδιων έλεγχος 42

2.4. Διάκριση με βάση το χρόνο άσκησης του ελέγχου συνταγματικότητας ...43

2.4.1. Ο προληπτικός έλεγχος 43

2.4.2. Ο κατασταλτικός έλεγχος 44

2.5. Διάκριση με βάση το εύρος του ασκούμενου ελέγχου 45

2.5.1. Έλεγχος του περιεχομένου 45

2.5.2. Έλεγχος της διαδικασίας 45

Κεφάλαιο 3**Η συνταγματική δικαιοσύνη στην Ευρώπη και την Αμερική**

3. Οι αρχές της συνταγματικής δικαιοσύνης στην Ευρώπη και την Αμερική	49
3.1. Το Αμερικανικό σύστημα συνταγματικής δικαιοσύνης	50
3.2. Το σύστημα συνταγματικής δικαιοσύνης στην Ευρώπη	51
3.2.1. Οι 4 περίοδοι του ευρωπαϊκού μοντέλου	52
3.2.2. Οι διαφορές μεταξύ αμερικανικού και ευρωπαϊκού προτύπου	55
3.2.3. Επιμέρους διαφοροποιήσεις σε συγκεκριμένες χώρες	57
3.3. Τελικές παρατηρήσεις	60

Κεφάλαιο 4**Ο δικαστικός έλεγχος συνταγματικότητας στην Ελλάδα**

4. Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα	64
4.1. Ο αυστηρός χαρακτήρας του Ελληνικού Συντάγματος	66
4.2. Η αρχή της διάκρισης των εξουσιών	67
4.3. Μια σύντομη αναδρομή στη νομολογία και τη νομοθεσία	69
4.4. Το σύστημα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα	72
4.4.1. Τα βασικά χαρακτηριστικά του ελέγχου	73
4.4.2. Συγκεντρωτικοί μηχανισμοί ελέγχου	75
α) Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο	76
β) Η παραπομπή από τα Τμήματα στην Ολομέλεια	76
γ) Το ΣτΕ και η αίτηση ακυρώσεως	77
4.4.3. Έλεγχος συνταγματικότητας και η άρση αντιφατικών αποφάσεων ...	78
4.4.4. Έκταση και όρια του ελέγχου	79
4.4.5. Η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία των νόμων	81
4.5. Η συζήτηση για την ίδρυση Συνταγματικού δικαστηρίου	84

Κεφάλαιο 5**Αναδρομή στην αλβανική συνταγματική τάξη**

5. Η ιστορική διαμόρφωση της συνταγματικής τάξης στην Αλβανία	90
5.1. Η αποκοπή της χώρας από τα ευρωπαϊκά ρεύματα σκέψης	90
5.1.1. Μια πρώτη επισκόπηση	90
5.1.2. Τα πρώτα συμπεράσματα	93

5.2. Η Εθνοσυνέλευση του Αυλώνα (1912)	95
5.3. Το Αλβανικό κράτος υπό τον πρίγκιπα Vid και ο Οργανικός Χάρτης (1914)..	95
5.4. Η Συνέλευση του Εθνικού Συμβουλίου (1920)	96
5.5. Το Εθνικό Συμβούλιο (1921 - 1923)	96
5.6. Η Συνταγματική Συνέλευση (1924 - 1925)	97
5.7. Η περίοδος της Δημοκρατίας (1925 – 1928)	97
5.8. Η περίοδος του Αλβανικού Βασιλείου (1928 – 1939)	98
5.9. Το Κοινοβούλιο κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου	99
5.10. Το Κοινοβούλιο στη μεταπολεμική περίοδο	100
5.11. Η Αναγέννηση του κοινοβουλευτισμού (1991)	100

Κεφάλαιο 6

Από τον αυταρχισμό στη δημοκρατία

6. Η μετάβαση στη δημοκρατία και η σύνταξη του νέου καταστατικού χάρτη	102
6.1 Μια γενική θεώρηση	102
6.2 Το Σύνταγμα της Αλβανίας μετά την πτώση του κομμουνισμού	103
6.3 Η ανάληψη της εξουσίας από τις «Υπηρεσιακές Κυβερνήσεις»	105
6.3.1. Τα βασικά χαρακτηριστικά της περιόδου	106
6.3.2. Επιπρόσθετα μέτρα για την αποκατάσταση της δημοκρατίας	108
6.4. Η δημοκρατική νομιμοποίηση της «Κυβέρνησης Μέξη» και η συντακτική εξουσία της	110
6.4.1. Η άσκηση της συντακτικής εξουσίας από την «Κυβέρνηση Μέξη»	110
6.4.2. Οι συνταγματικού χαρακτήρα ρυθμίσεις	111
6.4.3. Η ρύθμιση της συντακτικής διαδικασίας	111
6.5. Η εκλογή της «Αναθεωρητικής Βουλής» και η ανάδειξη της πρώτης κοινοβουλευτικής κυβέρνησης	112
6.6. Το δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος	113
6.7. Η ποινική δίωξη των εγκλημάτων της κομμουνιστικής δικτατορίας	114
6.7.1. Η θεμελίωση της ποινικής δίωξης	114
6.7.2. Οι κατηγορούμενοι και η δικαστική κρίση	115
6.8. Η συντακτική εξουσία από τη «Β Αναθεωρητική Βουλή» και οι μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις	117

Κεφάλαιο 7

Τα γενικά χαρακτηριστικά του αλβανικού Συντάγματος

7. Εισαγωγικά για το αλβανικό Σύνταγμα	121
7.1. Οι πηγές έμπνευσης του Σάγματος του 1998	122
7.2. Τα βασικά χαρακτηριστικά του Συντάγματος	124
7.3. Το περιεχόμενο του Συντάγματος	126
7.3.1. Οι συνταγματικές βάσεις της αλβανικής πολιτείας	127
7.3.2. Οι εγγυήσεις για τη λειτουργία του πολιτεύματος	129
7.3.2.1. Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία και τα πολιτικά κόμματα	129
7.3.2.2. Η ανάδειξη και συγκρότηση της Βουλής	131
7.3.2.3. Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας	131
7.3.2.3.1. Η ανάδειξη του αρχηγού του κράτους	131
7.3.2.3.2. Η συνταγματική θέση του προέδρου	133
7.3.2.4. Οι σχέσεις Κυβέρνησης και Βουλής	133
7.3.2.5. Η εισαγωγή του θεσμού του δημοψηφίσματος	134
7.3.2.6. Η υποχρέωση τήρησης του Συντάγματος	135
7.3.3. Η αναθεώρηση του Συντάγματος	135
7.3.4. Οι θεμελιώδεις αρχές και τα θεμελιώδη δικαιώματα	135
7.3.4.1. Οι θεμελιώδεις αρχές	136
7.3.4.2. Τα θεμελιώδη δικαιώματα	138
7.3.5. Η εγγύηση του κοινωνικού κράτους	140
7.3.6. Η εγγύηση παροχής δικαστικής προστασίας	143
7.3.7. Οι εγγυήσεις απέναντι στη διοίκηση	143
7.3.8. Η συνταγματική βάση των σχέσεων με τη διεθνή κοινότητα	143
7.3.9. Η ρύθμιση των λειτουργιών του κράτους	144
7.3.9.1. Η νομοθετική εξουσία	145
7.3.9.2. Η εκτελεστική λειτουργία	146
7.3.9.3. Η άσκηση της δικαστικής λειτουργίας	147
7.4. Η αναθεώρηση του Συντάγματος και η αρχή του κράτους δικαίου	148
7.4.1. Ο αυστηρός χαρακτήρας του αλβανικού Συντάγματος	148
7.4.2. Η διαδικασία αναθεωρήσεως	150
7.4.3. Η αρχή του κράτους δικαίου και η διασφάλισή της	151

7.4.3.1. Το κράτος δικαίου ως προϋπόθεση για την ένταξη στην ΕΕ154

7.4.3.2. Η αρχή του κράτους δικαίου στη νομολογία του Σ.Δ.....155

Κεφάλαιο 8

Η συνταγματική δικαιοσύνη στην Αλβανία και ο έλεγχος συνταγματικότητας

8.1. Η διάκριση των εξουσιών και το Συνταγματικό Δικαστήριο	158
8.1.1. Η πρώτη περίοδος	162
8.1.2. Τα πρώτα βήματα του Δικαστηρίου	164
8.1.3. Η δεύτερη περίοδος	166
8.2. Η συνταγματική θέση του Δικαστηρίου και των δικαστών	168
8.2.1. Η προβληματική της ανανέωσης των μελών του Δικαστηρίου	170
8.2.2. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου και η απόφασή του	173
8.2.3. Η απαιτούμενη πλειοψηφία για τη λήψη της απόφασης	175
8.2.4. Η δικαιοδοσία του Συνταγματικού Δικαστηρίου	176
8.2.4.1. Ο έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων	177
8.2.4.2. Ο έλεγχος των interna corporis	179
8.2.4.3. Ο έλεγχος συνταγματικότητας των διεθνών συνθηκών	181
8.2.4.3.1. Ο έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων με τις διεθνείς συνθήκες	181
8.2.4.3.2. Ο έλεγχος συνταγματικότητας των διεθνών συνθηκών με το Σύνταγμα	184
8.2.4.4. Οι προσφυγές των ιδιωτών.....	185
8.2.4.5. Λοιπές προσφυγές	186
8.3. Οι νομιμοποιούμενοι προς άσκηση της προσφυγής	186
8.3.1. Η άσκηση της προσφυγής από τα άμεσα κρατικά όργανα	1187
8.3.2. Η παραπομπή από τα τακτικά δικαστήρια	188
8.3.3. Οι προσφυγές των ιδιωτών	190
8.3.4. Οι προθεσμίες	191
8.4. Η νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου	192
8.4.1. Η κατάργηση της θανατικής ποινής	192
8.4.2. Η νομολογία σχετικά με την αντισυνταγματικότητα τυπικού νόμου	193
8.4.3. Η νομολογία σχετικά με την αρχή του κράτους δικαίου	194
8.4.4. Η νομολογία σχετικά με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών	197
8.4.4.1. Το ασυμβίβαστο κρατικών αξιωμάτων	199

8.4.4.2. Η καταγγελία συμβάσεων μίσθωσης κατοικίας	199
8.4.4.3. Η παράλειψη ελέγχου Προεδρικών Διαταγμάτων	200
8.4.4.4. Η έκπτωση από το δικαστικό λειτούργημα	201
8.4.4.5. Οι εξεταστικές επιτροπές	201
8.4.4.6. Η ανεξαρτησία του δικαστή	202
8.4.4.7. Ο έλεγχος των αρμοδιοτήτων των άμεσων κρατικών οργάνων ...	206
8.4.4.8. Οι μισθοί και η κάθαρση του κρατικού μηχανισμού	207
8.4.4.9. Συμπερασματικές σκέψεις	209
8.4.5. Η νομολογία για την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών	212
8.4.5.1. Το δικαίωμα του ατόμου στη ζωή	213
8.4.5.2. Συμπερασματικές σκέψεις	214
Τελικά συμπεράσματα	217
Παράρτημα I	
Το Σύνταγμα της Αλβανίας	222
Παράρτημα II	
Ο νόμος 8577/10.2.2000 για το Συνταγματικό Δικαστήριο	272

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α.Ε.Δ.	Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο
Α.Π.	Άρειος Πάγος
ΑΠΘ	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
αρθ.	Άρθρο
Αρμ.	Αρμενόπουλος
βλ.	βλέπε
Δ.Ε.Ε.	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΣΘ	Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης
ΔτΑ	Δικαιώματα του ανθρώπου
Ε.Δ.Δ.Α.	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ε.Σ.Δ.Α.	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΔ	Επιθεώρησης Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
εκδ.	εκδόσεις
Ελ.Σ.	Ελεγκτικό Συνέδριο
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
επ.	επόμενα
επιμ.	Επιμέλεια
Εφ.ΔΔ	Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου
Εφετ.	Εφετείο
Κ.Α.Ε.Δ.	Κώδικας περί του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου
ΚτΒ	Κανονισμός της Βουλής
ν.	νόμος
Ν.Π.	Νομικό Πρόσωπο
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
ΝΠΠΔ	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
οπ.π.	όπου παραπάνω
παργ.	παράγραφος
ΠτΔ	Πρόεδρος της Δημοκρατίας
Σ.	Σύνταγμα

Σ.Δ.	Συνταγματικό Δικαστήριο
σελ.	σελίδα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
τ.	τόμος
τευχ.	τεύχος
ΤοΣ	Το Σύνταγμα
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

1. **Αλιβιζάτος Ν.**, Εισαγωγή στην ελληνική συνταγματική ιστορία, Α' 1821 – 1941, 1981
2. **Αλιβιζάτος Ν.**, Το τεκμήριο της συνταγματικότητας των νόμων. Ερμηνευτική Ένδειξη ή προοπτική; στο: Χαρμόσυνο Αριστόβουλου Μάνεση, Σύνταγμα και Δημοκρατία στο έργο του, (I), εκδ. Σάκκουλα, 1994, σελ. 63
3. **Αναγνώστου Δ.**, Θεμελιώδεις αρχές και κατάχρηση εξουσίας στον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, ΤοΣ 1995, σελ. 617
4. **Ανδρουλάκης Ν.**, Το κράτος των δικαστών – ένα ανύπαρκτο σκιάχτρο, ΝοΒ 1985, σελ. 1505
5. **Αριστοτέλους**, Πολιτικά 1297 b, 37
6. **Βενιζέλος Ε.**, Η κήρυξη της αντισυνταγματικότητας τυπικού νόμου με απόφαση του ΑΕΔ, στο έργο: του ιδίου, Η ερμηνεία του Συντάγματος και τα όρια δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, 1994, σ. 33 επ.
7. **Βενιζέλος Ε.**, Η ερμηνεία του Συντάγματος και τα όρια του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1994
8. **Βενιζέλος Ε.**, Η στάση της ελληνικής νομολογίας απέναντι στην ερμηνεία του Συντάγματος, ΤοΣ 15, σελ. 425.
9. **Βενιζέλος Ε.**, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, 2008
10. **Βενιζέλος Ε.**, Το αναθεωρητικό κεκτημένο, 2002, σελ. 363
11. **Βενιζέλου Ε.**, Οι ιδιομορφίες του ελληνικού συστήματος ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων: Παράγοντας εντατικοποίησης ή περιορισμού του ελέγχου; ΤοΣ 14, σελ. 454 επ
12. **Γαζής Ν.**, Η εξέταση της συνταγματικότητας των νόμων εν τη Αμερική, 1952.
13. **Γεραπετρίτης Γ.**, Σύνταγμα και Βουλής, Αυτονομία και ανέλεγκτο των εσωτερικών του σώματος, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ 117
14. **Γεωργόπουλος Κ.**, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 10^η εκδ., Αθήνα – Κομοτηνή 1999, σελ 431 επ
15. **Γεωργόπουλος Κ.**, Στοιχεία Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Α, Αθήνα, 1971
16. **Γιαννακόπουλος Κ.**, Ο αυτεπάγγελτος έλεγχος της (αντι) συνταγματικότητας των νόμων, ΔτΑ 2002, σελ. 1180
17. **Γιαννακόπουλος Κ.**, Ο διάχυτος και παρεμπόπτων δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα υπό το πρίσμα του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου, Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου 2009, σ. 825 επ
18. **Δαγτόγλου Πρ.**, γενικό διοικητικό δίκαιο, β' εκδ. 1984
19. **Δαγτόγλου Πρ.**, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων (σκέψεις για τη σημερινή κατάσταση του Συνταγματικού Δικαίου στη χώρα μας), ΝοΒ 36, σελ. 721
20. **Δασκαλάκης Γ.**, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Α' Γενικόν Μέρος, 1971, σελ. 27

21. **Δένδιας Μ.**, Το Συνταγματικόν Συμβούλιον και ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων εν Γαλλία και αλλαχού, Ε.Δ.Δ.Δ., τ. Γ' (1959), σελ. 337
22. **Δημητρόπουλος Ανδ.**, Γενική συνταγματική θεωρία, τόμος Α, Αθήνα – Κομοτηνή 2004
23. **Δημητρόπουλος Ανδ.**, Η συνταγματική θέσις των πολιτικών κομμάτων 1974
24. **Διαμαντόπουλος Θ.**, Η έννοια του πολιτικού κόμματος στη σύγχρονη πολιτική επιστήμη, ΤοΣ 11, σ. 458 επ
25. **Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών** και Ένωση Δικαστών Συμβουλίου Επικρατείας, Συνταγματικό Δικαστήριο, ανάγκη ή σκοπιμότητα; Εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε την 30/3.2006 με συμμετοχή ανωτάτων δικαστών και καθηγητών πανεπιστημίου
26. **Δρόσος Γ.**, Η νομική θέση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα, στο: «Δημοσιεύματα Συνταγματικού Δικαίου», τ. ΙΙ, 1982, σ. 3.
27. **Δρόσος Γ.**, Προϋποθέσεις και ζητήματα κρατικής οικονομικής ενίσχυσης των πολιτικών κομμάτων (συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 29 §§ 1 και 2 του Συντάγματος του 1975), ΤοΣ, 2 σ. 639,
28. **Θεοδόσης Γ.**, Το ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας, 1991, 39 επ.
29. **Ιωάννου Κ., Οικονομίδης Κ, Ροζάκης Χ., Φατούρος Α.**, Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, θεωρία των πηγών, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1988
30. **Καϊδατζής Ακ.**, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα, ενόψει της διάκρισης σε συστήματα ισχυρού και ασθενούς τύπου, Αρμεν. 2014, σελ. 2015
31. **Καϊδατζής Ακ.**, Ο δικαστικός έλεγχος των νόμων στην Ελλάδα 1844 – 1935, εκδ. Σάκκουλα, 2015
32. **Καϊδατζής Ακ.**, Η συμβολή των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στην εξέλιξη του δικαστικού ελέγχου των νόμων στην Ελλάδα, Εφ.Διοικ.Δικ. 2014, σελ. 208
33. **Καϊδατζής Ακ.**, Προληπτικός έλεγχος των νόμων από το Συμβούλιο Επικρατείας με πρωτοβουλία της Βουλής. Μια ήπια πρόταση αναθεώρησης, ΕΔΔΔ 2013, σελ. 856
34. **Καϊδατζής Ακ.**, Δικαστικός έλεγχος των μέτρων οικονομικής πολιτικής. Νομολογιακές τάσεις και προσαρμογές στο μεταβαλλόμενο οικονομικό - πολιτικό περιβάλλον, ΤοΣ 2010, σελ. 499
35. **Καλογεράτος Π.**, Η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων και των εκλογικών αγώνων σαν πρόβλημα δημοκρατίας, ΤοΣ 3 σ. 570
36. **Κανελλοπούλου Νέδα**, Ο πολιτικός έλεγχος της συνταγματικότητας του νόμου: μελέτη συγκριτικού δικαίου κατά το δίκαιο της Ελλάδας, της Γαλλίας και τη Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Νομικής ΑΠΘ, 1989
37. **Κανελλοπούλου Νέδα**, Σκέψεις γύρω από το κράτος δικαίου και η ιδιομορφία των συστημάτων ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, ΤοΣ1994, 251
38. **Καράκωστας Β.**, Τα δικαστήρια εγγυητές της συνταγματικής νομιμότητας, ΤοΣ 10, σελ. 499

39. **Κασιμάτης Γ.**, Συνταγματικό Δίκαιο II, τ.α΄
40. **Κασιμάτης Γ.**, Η μετάβαση στη Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975 σελ 138 επ., εκδ. του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων, 2000
41. **Κασιμάτης Γ.**, Μελέτες V Το Συνταγματικό Δίκαιο στην Πράξη, εκδ. Αντ. Σάκκουλα 2009 σελ 80 επ
42. **Κασιμάτης Γ.**, Μορφές ερμηνείας ιεραρχικής εναρμόνισης του δικαίου, οι νέες διαστάσεις της συστηματικής ερμηνείας του δικαίου, ΤοΣ 2006, 8
43. **Κασιμάτης Γ.**, Συνταγματική Δικαιοσύνη, Αθήνα 1999, σελ. 98
44. **Κόρσος Δ.**, Διοικητικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, 4^η εκδ. εκδ. Σάκκουλα
45. **Κόρσος Δ.**, Εισηγήσεις Διοικητικού Δικονομικού Δικαίου, Γ΄ εκδ. εκδ. Σάκκουλα, 2013
46. **Κόρσος Δ.**, Υπάρχει εκ του Συντάγματος πλαίσιο ελευθερίας των δημοσίων διοικητικών υπαλλήλων προς εκδηλώσεις υπέρ των πολιτικών κομμάτων; ΤοΣ ΙΓ, σ. 235.
47. **Κυπραίος Μ.**, Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, ΤοΣ 1977, σελ. 251 επ.
48. **Λοβέρδος Ανδ.**, Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας (1828 – 1975) ,Αθήνα – Κομοτηνή 2000
49. **Λοίζος Α.**, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και της νομιμότητας των διοικητικών πράξεων, ΤοΣ 1989, σελ. 381.
50. **Μαθιουδάκης Ι.**, Διοικητικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, ΤοΣ 2006, σελ. 1157
51. **Μάνεσης Α.**, Συνταγματικό Δίκαιο, Ι, 1980, σελ. 193
52. **Μάνεσης Αρ.**, Αι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος, τ. ΙΙ, 1965
53. **Μάνεσης Αρ.**, Ζητήματα εκ του ανισχύρου των αντισυνταγματικών νόμων, στο: Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980
54. **Μανιτάκης Αντ.**, Η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου στις συμπληγάδες της συνταγματικής και της κοινής δικαιοσύνης, στο: (επιμ.) Α. Μανιτάκης – Α. Φωτιάδου, Το Συνταγματικό Δικαστήριο σε ένα σύστημα παρεμπόδισης ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, εκδ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 67
55. **Μανιτάκης Αντ.**, Ιστορικά Γνωρίσματα και λογικά προαπαιτούμενα του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα, ΤοΣ τεύχος 1/2003, σελ. 31
56. **Μανιτάκης Αντ.**, Κράτος Δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας, εκδ. Σάκκουλα, 1994
57. **Μανιτάκης Αντ.**, Οι (αυτό) δεσμεύσεις του δικαστή από τον παρεμπόδιοντα έλεγχο της (αντι) συνταγματικότητας των νόμων, ΤοΣ 2006, σ. 403 επ.
58. **Μανιτάκης Αντ.**, Τα νομιμοποιητικά θεμέλια της εξουσίας του δικαστή κατά τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, σε: ΕΝΟΒΕ, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων- Θέσεις και τάσεις της νομολογίας, Εκδ. Σάκκουλα 1992, σελ. 11
59. **Μανιτάκης Αντ.**, Τι είναι Σύνταγμα, εκδ. Σαββάλας, 207
60. **Μανιτάκης Αντ.**, Το Συνταγματικό Δικαστήριο: ο συνταγματικός κηδεμόνας της δικαστικής εξουσίας, Περιοδικό ΕΝΩΠΙΟΝ Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 2006, τεύχος 35, σελ. 9-15
61. **Μανιτάκης Αντ.**, Η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου: απόπειρα πολιτικοποίησης του Συντάγματος δια της πολιτικοποίησης της πολιτικής, ΤοΣ 2008, σελ. 3

62. **Μαρκαντωνάτου – Σκαλτσά Ανδ.**, Δημόσια Διοίκηση και συλλογικά όργανα εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2005
63. **Μαθθίας Στ.**, Άρση από το ΑΕΔ αμφισβητήσεων για τη συνταγματικότητα ή για την έννοια διατάξεων νόμου, ΕλλΔνη 2005, 313.
64. **Μαυριάς Κ.**, Ανώτατο Δικαστήριο τω Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, ΤοΣ 5, σελ. 672
65. **Μαυριάς Κ.**, Συνταγματικό Δίκαιο ,3^η έκδοση ,Αθήνα – Κομοτηνή 2004
66. **Μενουδάκος Κ.**, Η εφαρμογή του αρθ. 100 § 5 του Συντάγματος στη νομολογία του ΣτΕ, Εφ. Διοικητικού Δικαίου, 2006, σελ. 291
67. **Μπέης Κ**, Το Συνταγματικό Δικαστήριο ανάμεσα στο δέον, το φαίνεσθαι και το είναι, "Ελευθεροτυπία" της 24 Μαΐου 2006.
68. **Μποτόπουλος Κ.**, Η ελληνική συνταγματική δικαιοσύνη, στο: Ένωση Δικαστικών Λειτουργών του ΣτΕ, Μνήμη Β. Μποτόπουλου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003, σελ. 65
69. **Νάσκου – Περράκη**, Μηχανισμοί προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου. Διεθνείς πράξεις, θεωρία και πρακτική, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα
70. **Νικολάου Ηλ.**, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και της κατανομής των αρμοδιοτήτων των οργάνων του κράτους στην Κύπρο, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2000
71. **Νικολόπουλος Ηλ.**, Η Γαλλική Διακήρυξη δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα. εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 1991 σελ.
72. **Νικολόπουλος Ηλ.**, Ο θεσμός της Λαϊκής Νομοθετικής και Συνταγματικής Πρωτοβουλίας, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 1997,σελ 162 επ.
73. **Παναγοπούλου Μ-Ε.**, Οι προϋποθέσεις του παραδεκτού της άρσεως της αμφισβητήσεως για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διατάξεως τυπικού νόμου από το ΑΕΔ, σε: Τιμητικός Τόμος για τα 170 χρόνια του Ελεγκτικού Συνεδρίου, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2004, σελ. 234
74. **Παπαγιάννης Δον.**, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 5^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2016
75. **Παπαρηγορίου Ι. Βλ.**, Οι υγροβιότοποι διεθνούς ενδιαφέροντος. Η διεθνής σύμβαση του Ramsar και η ελληνική έννομη τάξη, εκδ. Σάκκουλα 2000, σελ.146 επ.
76. **Παπαρηγορίου Ι. Βλ.**, Συνταγματική Δικαιοσύνη, Ο Έλεγχος Συνταγματικότητας των νόμων, Συγκριτική Θεώρηση Τεύχος Α, Αθήνα 1983, εκδ.Τιπούκειτος σελ 15
77. **Παπαρηγορίου Ι. Βλ.**, Συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο. Η πορεία προς την κλασική δημοκρατία: Η περίπτωση της Ιταλίας, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1985
78. **Παπαρηγορίου Ι. Βλ.** Λαϊκή κυριαρχία και κοινοβουλευτισμός, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006
79. **Παπαδάκη Π.**, Ο περιορισμός της κομματικής δραστηριότητας των υπαλλήλων του κράτους και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (με αφορμή την απόφαση 3138/1991του ΣτΕ, ΔΔ τ.Δ' 1992, σελ. 32,
80. **Παπαχατζής Γ.**, Σύστημα του ισχύοντος στην Ελλάδα Διοικητικού Δικαίου, τόμος Α και Β, 6^η εκδ

81. **Παραράς Π.**, Η ερμηνευτική διεύρυνση της δικαιοδοσίας του ΑΕΔ ως προς την άρση της αμφισβήτησης για την έννοια διατάξεως τυπικού νόμου, ΤοΣ 2000, 145,
82. **Παραράς Π.**, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας του νόμου στο στόχαστρο της αναθεώρησης, ΔτΑ 2001, σελ. 75.
83. **Περιφανάκη – Ρότολο Β.**, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στα Συντάγματα της Ισπανίας και Πορτογαλίας, στο: Σύμμεικτα προς τιμήν Φ. Βεγλερή, 1988, σελ. 137
84. **Πικραμένος Μ.**, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων υπό το άρθρο 100 παρ. 5 του Συντάγματος και το πρόβλημα του Συνταγματικού Δικαστηρίου, στο: Ξ. Κοντιάδη (επιμ.), Πέντε χρόνια μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2006, σ. 775 επ
85. **Πινακίδης Γ.**, Η σύμφωνη με το Σύνταγμα Ερμηνεία. Τεχνική του Δικαστικού Ελέγχου της Συνταγματικότητας των Νόμων ή μέθοδος ερμηνείας του Νόμου δια του Συντάγματος. ΤοΣ Τεύχος 3/2001, σελ. 325.
86. **Πινακίδης Γ.**, Ο συγκεκριμένος χαρακτήρας του ελέγχου της συνταγματικότητας κατά το άρθρο 93 §4 Σ, Νέα Νομική Επιθεώρηση 2001, σελ. 69
87. **Πλιάκος Αστ.**, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεσμικό και ουσιαστικό, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη
88. **Ράϊκος Αθ.**, Ο έλεγχος του κύρους των βουλευτικών εκλογών της 7^{ης} Μαρτίου 2004, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα
89. **Ράϊκος Αθ.**, Ο έλεγχος του κύρους των βουλευτικών και ευρωβουλευτικών εκλογών, Ε συμπλήρωμα του Δικονομικού Εκλογικού Δικαίου, 1997 εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα
90. **Ράϊκος Αθ.**, Συνταγματικό Δίκαιο, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 2002
91. **Ρούκουνας Εμ.**, Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2011
92. **Ρώτης Ν.**, Η καταξίωση της συνταγματικής δικαιοδοσίας στη Γαλλία, Το Συνταγματικό Συμβούλιο, στο: Σύμμεικτα προς τιμή Φ. Βεγλερή, 1988, σελ. 623
93. **Σακελλαροπούλου Κ.**, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και το αρθ. 100 παρ. 5 του Συντάγματος. Δικονομική οργάνωση ή περιορισμός του διάχυτου ελέγχου ΤοΣ 2007, σ. 789 επ.
94. **Σαρίπολος Ν.**, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Αθήναι 1923, τόμος Β΄
95. **Σαρμάς Ι**, Η συνταγματική νομολογία του Ελεγκτικού Συνεδρίου, 1997, σελ. 265 επ.
96. **Σαχπεκίδου Ευγ.**, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, β΄ εκδ. Σάκκουλα
97. **Σβώλος Α.**, Η έρευνα της συνταγματικότητας των νόμων υπό των δικαστηρίων, στο: Νομικάί Μελέται, Β΄ εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος, 1958, σελ. 213
98. **Σγουρίτσας Χ.**, Συνταγματικόν Δίκαιον, τ. Α΄ σελ. 83 τ. Β΄ τεύχος Α΄
99. **Σκουρής Β.- Ε. Βενιζέλος**, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα 1985, σελ. 45
100. **Σκουρής Β.**, Συστήματα του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, ΤοΣ 1982, σελ. 507,
101. **Σπηλιωτόπουλου Επ.**, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, τόμος Ι, 14^η εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη
102. **Σπυρόπουλος Φ.**, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2006

103. **Σπυρόπουλος Φ.**, Ο δικαστής ενώπιον «διατάξεων τιθεμένων κατά κατάλυ-
σιν του Συντάγματος». Παρατηρήσεις στο άρθρο 87 §2 του Συντάγματος,
στο: Σύμμεικτα προς τιμήν Φ. Βεγληρή, τ.Ι σελ. 347
104. **Σταμάτης Κ., Τάκης Α.**, Εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου, εκδ. Σάκκουλα,
2515
105. **Τσάτσος Δ.**, Συνταγματικό Δίκαιο τόμος Β', Αθήνα-Κομοτηνή 1993
106. **Τσάτσος Δ.**, Συνταγματικό Δίκαιο, Τομ. Α., δ' εκδ., 1994, σ. 45,
107. **Τσάτσος Θ.**, Αι γενικαί αρχαί του πολιτειακού δικαίου, 1959, σελ. 45
108. **Τσάτσος Κ.**, Το πρόβλημα της ερμηνείας του δικαίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκου-
λας, 1978
109. **Τσιλιώτης Χ.**, Η πρόταση για ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου στην Ελ-
λάδα: τομή στο ελληνικό σύστημα ελέγχου της συνταγματικότητας των νό-
μων ή «ώδινεν όρος και έτεκεν μυν» Εφ. Διοικητικού Δικαίου, Αθήνα 2007
σελ 241 επ.,
110. **Τσιλιώτης Χ.**, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων από την εκτε-
λεστική λειτουργία, ΔΔ, 2010, σελ. 785
111. **Tushnet M.**, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων. Η συγκριτική
άποψη, Μετάφραση-Εισαγωγή: Ακρίτας Καϊδατζής, εκδ. Παπαζήση, 2013
112. **Χρυσόγονος Κ.**, Η αναγκαιότητα ίδρυσης Συνταγματικού Δικαστηρίου στην
Ελλάδα, Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, 2006, σελ. 510.
113. **Χρυσόγονος Κ.**, Η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία των νόμων στη νο-
μολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, ΤοΣ 1994, σελ. 223 επ.

Ξενόγλωσση

1. **Abdiu F.**, 10vjet Gjykate Kushtetuese (10 χρόνια Συνταγματικό Δικαστήριο),
στο: 10 χρόνια Συνταγματικό Δικαστήριο (1992-2002), εκδ. Klean, Τίρανα
2003, σ. 25,
2. **Anastasi A., Omari L.**, E drejta Kushtetuese (Συνταγματικό Δίκαιο), Τίρανα
2010, σελ 241 επ.,
3. **Anastasi A.**, E drejta kushtetuese, (Συνταγματικό Δίκαιο) Τίρανα 2004 Εκδ.
«Pegi»
4. **Anastasi**, Historia e Institucioneve (Ιστορία των Θεσμών), Τίρανα 2002 εκδ.
Pegi
5. **Biba D., Xh. Zaganjori**, Implementing the rule of law in Albania, στο: Political
Thought, Αρ. 32, Σκόπια, 2010
6. **Bross S.**, Reflections on the importance and the position of a Constitutional
Court in a modern democratic state under the rule of law - Taking into ac-
count the position of the Federal Constitutional Court of the Federal Republic
of Germany, Center on Constitutional Justice, Council of Europe, στο: Venice
Commission, Conference on «Execution of the decisions of Constitutional
Courts: a cornerstone of the process of implementation of constitutional jus-
tice», Azerbaijan, July 2008, Strasbourg, 27 January 2009
7. **Chantal Millon-Delsol**, Idete politike ne shekullin e njezete (Η πολιτικές ιδέες
στον εικοστό αιώνα), Τίρανα, Onufri, 2000

8. **Xh. Zaganjori** ,Demokracia dhe Shteti se Drejtes (Δημοκρατία και κράτους δικαίου), Τίρανα, Luarasi 2002
9. **Ferreres Comella V.**, The European Model of Constitutional Review of Legislation. Towards Decentralization?, Int'l J. Const. L. 2 (2004), 461 επ.
10. **Häfelin – Haller**, Schweizerisches Bundesstaatsrecht, Supplement zur 4. Auflage Die neue Bundesverfassung, 2000, σελ. 85,
11. **Hamilton A., J. Madison, Jay J.**, Federalists Letters, Μέρος Πρώτο (Letters 1-45), Μετάφραση Kristaq Traja, σ. 3,
12. **Kelsen H.**, General Theory of Law and State, εκδ. Rusell and Rusell, Ν.Υόρκη 1945, σελ.156 επ.
13. **Kristaq Traja**, Drejtesia Kushtetuese (Συνταγματική Δικαιοσύνη) Τίρανα 2000 εκδ. Luarasi σελ 258 επ, και σελ 98 επ.
14. **Loloçi K.** E drejta Kushtetuese, (Συνταγματικό Δίκαιο), Τίρανα, 1997, σελ 58 επ.
15. **Omari L.**, Sistemi Parlamentar, Lindja dhe evolucioni i parlamentarizmit, (Κοινοβουλευτικό σύστημα, έναρξη και εξέλιξη του κοινοβουλευτισμού). Το Κοινοβούλιο της Αλβανίας (νομική και ιστορική αναδρομή), Elena Gjika Publishing House, Τίρανα 2000
16. **Omari L.**, Shteti i se drejtes (Το κράτος δικαίου), Ακαδημία Επιστημών της Αλβανίας, LILO Printing, Τίρανα, 2002,
17. **Sadushi S.**, Kontrolli Kushtetues (Ελεγχος Συνταγματικότητας), Εκδ. Οικ. Botimpex, Τίρανα, 2004
18. **Sadushi S.**, E drejta Administrative (Διοικητικό Δίκαιο 2), Τίρανα, 2005
19. **Schmitt C.**, Constitutional Theory, Duke University Press, London 2008
20. **Smith St., de Brazier R.**, Constitutional and Administrative Law, 77^η εκδ. London 1994, σελ. 67.
21. **Toska E.**, Ndarja dhe balancimi i pushteteve, Revista juridike 'E drejta parlamentare dhe politikat ligjore', nr.1/2009. (Η διάκριση και η ισορροπία των εξουσιών), Κοινοβουλευτικό Δίκαιο και δικαιοϊκές πολιτικές, τεύχος. 1/2009.
22. **Traja K.**, Drejtesia Kushtetuese (Συνταγματική Δικαιοσύνη), Τίρανα, 2000, σελ 129 επ.
23. **Traja K.**, Konventa Evropiane për të drejtat e Njeriut dhe procesi i rregullt ligjor sipas Kushtetutës shqiptare, botuar në «10 vjet Gjykatë Kushtetuese» (Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και η Δίκαιη διεξαγωγή της δικαστικής διαδικασίας σύμφωνα με το Σύνταγμα της Αλβανίας), στο: (10 χρόνια Συνταγματικό Δικαστήριο), εκδ. Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αλβανίας, Τίρανα, 2003
24. **Tushnet C.**, Constitutional Law, 6th ed. Aspen, Little, Brown and Company, Boston, 2009
25. **Tushnet M.**, The Constitution of the United States of America: A Contextual Analysis, Oxford & Portland, Hart Publishing, 2009
26. **Tushnet M., & Jackson V.**, Comparative Constitutional Law, New York, Foundation Press, 2^η έκδ., 2006
27. **Walter R. – Mayer H.**, Grundriss des Österreichischen Bundesverfassungsrecht, 7^η εκδ. 1992,
28. **Walter R.**, Österreichisches Verfassungsrecht Wien 1971,

Κεφάλαιο 1

Η Συνταγματική καθιέρωση του ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων - γενικά.

1.1. Η θεωρητική συζήτηση

Η συνταγματική δικαιοσύνη, με την ευρύτερη έννοια τού όρου (δηλ. της αρμοδιότητας δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων και – ενδεχομένως – άλλων κατηγοριών πολιτειακών πράξεων), είναι παγκοσμίως διαδεδομένη, σε βαθμό που να μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι αποτελεί πια οργανική και λειτουργική συνιστώσα του σύγχρονου κράτους².

Η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου αποκλειστικά αρμοδίου για τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων έχει γίνει κατά καιρούς αντικείμενο έντονων αντιπαραθέσεων³ όχι μόνο μεταξύ των νομικών αλλά και των πολιτικών. Οι αντιπαραθέσεις εστιάζουν κυρίως στις απαιτήσεις των αρχών του κράτους δικαίου και των επιμέρους εκφάνσεών της, όπως η αρχή της διάκρισης των εξουσιών, η αρχή της νομιμότητας, η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης κ.λπ. από τη μια, και στις απαιτήσεις της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας και ειδικά της κοινοβουλευτικής⁴ αρχής από την άλλη.

Οι περισσότερες δημοκρατικές χώρες στον κόσμο προβλέπουν ήδη με ρητές συνταγματικές διατάξεις ρυθμίσεις σχετικά με τη συνταγματική δικαιοσύνη⁵.

Στον αντίποδα του πολιτικού ελέγχου της συνταγματικότητας βρίσκεται το σύστημα του δικαστικού ελέγχου που οικοδομήθηκε και λειτουργεί πάνω στην αρχή της υπεροχής του Συντάγματος και την κατοχύρωση του κράτους δικαίου. Βασίζεται στις φιλελεύθερες αρχές που είναι συνδεδεμένες με την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας⁶.

Η αποτελεσματικότητα του πολιτικού ελέγχου στηρίζεται στην πολιτική πειθώ, δηλαδή στην πολιτική επιβολή, ενώ αντίθετα η αποτελεσματικότητα του δικαστικού ελέγχου στη νομική ή πολιτειακή επιβολή. Είναι εύκολο να διακρίνει κανείς ότι τα πλεονεκτήματα του δικαστικού ελέγχου είναι προφανώς περισσότερα και ιδιαίτερα κρίσιμα για την προστασία του ανθρώπου και των ατομικών του δικαιωμάτων.

² Μ. Tushnet, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων. Η συγκριτική άποψη, Μετάφραση-Εισαγωγή: Ακρίτας Καϊδατζής, εκδ. Παπαζήση, 2013.

³ Βλ. για παράδειγμα τις έντονες θεωρητικές αντιδικίες στην Ελλάδα στο: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών και Ένωση Δικαστών Συμβουλίου Επικρατείας, Συνταγματικό Δικαστήριο, ανάγκη ή σκοπιμότητα; Εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε την 30/3.2006 με συμμετοχή ανωτάτων δικαστών και καθηγητών πανεπιστημίου.

⁴ Κ. Μαυριάς, Συνταγματικό Δίκαιο, Αθήνα – Κομοτηνή 2004, σελ 328 - 330, και αρθ. 1 § 3 ελληνικού Συντάγματος «Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον Λαό και υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους».

⁵ Β. Σκουρής, Ε. Βενιζέλος, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, εκδ. Αντ.Ν. Σάκουλα, 1985.

⁶ Αρθ. 1 § 2 ελληνικού Συντάγματος «Θεμέλιο του Πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία».

Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας και τα σύστοιχα πλεονεκτήματά του ενέχει μια βαθύτερη κοινωνική διάσταση, σε σύγκριση με τον πολιτικό έλεγχο της συνταγματικότητας⁷. Η κοινωνική ειρήνη και σταθερότητα εξακολουθούν να αποτελούν το βασικό αίτημα της σύγχρονης κοινωνίας και, παράλληλα, εξακολουθεί να επικρατεί γενικώς η πεποίθηση ότι τα αγαθά αυτά διασφαλίζονται με μεγαλύτερη δύναμη και αποτελεσματικότητα η δικαιοσύνη και η δικαστική προστασία.

Στις σύγχρονες ευρωπαϊκές κοινωνίες παρατηρείται μια έντονη μείωση της αξιοπιστίας της πολιτικής (φαινόμενο πολύ επικίνδυνο) σε σύγκριση με την αξιοπιστία του θεσμού της δικαιοσύνης γενικά αλλά και της συνταγματικής δικαιοσύνης ειδικά, που φαίνεται να πείθει περισσότερο τους ευρωπαίους πολίτες. Το συγκεκριμένο επιχείρημα δεν μπορεί προφανώς να αποτελέσει το κρίσιμο επιχείρημα υπέρ της μιας ή της άλλης εκδοχής. Δεν παύει όμως να αποτελεί ένα κριτήριο που πρέπει να συν-αξιολογείται για την επιλογή του ενός ή του άλλου συστήματος.

Ο Η. Triepel, αντιτάχθηκε στην ιδέα της δημιουργίας Συνταγματικού Δικαστηρίου, με το επιχείρημα ότι μια τέτοια ρύθμιση, μοιραία, θα μετέφερε στις αίθουσες των δικαστικών διασκέψεων τις πολιτικές διαμάχες η, αντίστροφα, θα έφερνε τους δικαστές στα κοινοβούλια, κι έτσι θα «δικαστικοποιούσε την πολιτική ζωή και θα πολιτικοποιούσε την δικαιοσύνη», αλλοιώνοντας το πνεύμα του δημοκρατικού πολιτεύματος. Ο Hans Kelsen, με τη θεωρία του σχετικά με τις κατά βαθμίδες – ιεραρχική κλίμακα σχηματισμού των κανόνων δικαίου, δέχθηκε ότι στην κορυφή τους βρίσκονται οι κανόνες που θεσπίζει η συντακτική εξουσία. Εφόσον η ιεραρχική κλίμακα υπάρχει, η εξασφάλιση τήρησής της επιτυγχάνεται πρώτα απ' όλα με τον έλεγχο της ουσιαστικής συνταγματικότητας των νόμων, καταλληλότερο δε όργανο για τον έλεγχο αυτό είναι το Συνταγματικό Δικαστήριο. Ο C.Schmitt υποστήριξε ότι ο δικαστικός έλεγχος είναι από την φύση του ανεπαρκής για να εξασφαλίσει την τήρηση του Συντάγματος και επιπλέον προσκρούει στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και στη διάκριση των εξουσιών.⁸

Κατά την μάλλον κρατούσα σήμερα αντίληψη, η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών του κράτους⁹, θεσπίζεται από το συντακτικό νομοθέτη μάλλον ως κατευθυντήρια αρχή παρά ως «δόγμα», που προφανώς δεν αποκλείει το δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων.

Προς αυτή την κατεύθυνση έδειξε και ο αρχιδικαστής John Marshall ο οποίος διακήρυξε με σαφήνεια ήδη από το 1803 στην υπόθεση Marbury κατά Madison¹⁰ ότι:

⁷ Β. Σκουρής, Ε. Βενιζέλος, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας ... οπ.π. σελ. 34.

⁸ Βλ. Παπαγρηγορίου, Συνταγματική Δικαιοσύνη, Ο Έλεγχος Συνταγματικότητας των νομών, Συγκριτική Θεώρηση Τεύχος Α, Αθήνα 1983, εκδ. Τυπουκλειτος σελ 15.

⁹ Β. Σκουρής, Ε. Βενιζέλος, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας ... οπ.π. σελ. 45, Κ. Γεωργόπουλος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 10^η εκδ., Αθήνα – Κομοτηνή 1999, σελ 431 επ.

¹⁰ Κ. Γεωργόπουλος, Επίτομο Συνταγματικό ... οπ.π. σελ 17.

- α) αποστολή των δικαστηρίων είναι η ερμηνεία των νόμων για να τους εφαρμόζουν στις περιπτώσεις που φέρονται ενώπιόν τους
- β) όταν οι συγκρουόμενες διατάξεις είναι ισοδύναμες, εφαρμόζονται οι κλασικές αρχές *lex superior derogat legi inferiori*. Το Σύνταγμα προέχει, ως θεσμός οργανωτικός, όλων των εξουσιών και υπερέχει, ως κανόνας δεσμευτικός, όλων των πράξεων και αποφάσεών τους.

Το Σύνταγμα εκτός από τις ρυθμίσεις οργανωτικού χαρακτήρα που αφορούν τα όργανα και τη διαδικασία θέσπισης των υποδεέστερων κανόνων δικαίου, προβλέπει και ουσιαστικού χαρακτήρα ρυθμίσεις που αναφέρονται κατά βάση στην προστασία ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, στις ατομικές ελευθερίες και στα δικαιώματα ατομικής δράσης, που ακριβώς επειδή διασφαλίζονται στο επίπεδο του Συντάγματος, αντιτάσσονται προς όλα τα κρατικά όργανα και περιορίζουν τη δράση και τις επιλογές του κοινού νομοθέτη και της Διοίκησης. Ταυτόχρονα εφαρμόζονται κατά τρόπο άμεσο και υποχρεωτικό από τον δικαστή, κάθε φορά που έρχεται σε επαφή με σχετικές διαφορές ή υποθέσεις.

Η φύση του Συντάγματος ως καταστατικού χάρτη και θεμελιώδους νόμου του νεότερου κράτους και η θέση υπεροχής του απέναντι σε κάθε πολιτειακή πράξη είχε ως συνέπεια να τεθεί από την αρχή το ζήτημα του ελέγχου συνταγματικότητας κυρίως των νόμων από ένα όργανο που δεν θα υπόκειται σε καμία από τις γνωστές βαθμίδες της εξουσίας. Είναι άλλωστε αυτονόητο ότι όπου υπάρχει Σύνταγμα υπάρχει και το ενδεχόμενο η νομοθετική εξουσία να θεσπίσει νόμους που αντιβαίνουν στο συνταγματικό κείμενο¹¹.

1.2. Η βασική επιχειρηματολογία

Η θεωρητική αντιδικία¹² και οι αντίπαλες απόψεις των οπαδών της καθιέρωσης του θεσμού του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων και των αντιπάλων τους που τάσσονται υπέρ του απλού πολιτικού ελέγχου περιστράφηκε αλλά και περιστρέφεται ακόμα και σήμερα γύρω από τέσσερα βασικά επιχειρήματα.

1.2.1. Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας

Σύμφωνα με τους οπαδούς του δικαστικού ελέγχου σε μια δημοκρατική έννομη τάξη στην οποία κυριαρχεί η αρχή του κράτους δικαίου¹³ όλα τα κρατικά όργανα ελέγ-

¹¹ Α. Σβώλος, Η έρευνα της συνταγματικότητας των νόμων υπό των δικαστηρίων, στο: Νομικά Μελέται, Β' εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος, 1958, σελ. 213.

¹² Σκουρής Β.- Βενιζέλος Ευ., Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας ... οπ.π. σελ. 45.

¹³ Νέδα Κανελλοπούλου, Σκέψεις γύρω από το κράτος δικαίου και την ιδιομορφία των συστημάτων ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, ΤοΣ 1994, 251.

χονται από την ανεξάρτητη δικαστική αρχή¹⁴, η οποία αποτελεί και τον εγγυητή της νομιμότητας.

Στηριζόμενοι επίσης στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας οι οπαδοί του πολιτικού ελέγχου αντιτείνουν ότι ακριβώς επειδή ισχύει η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας επιβάλλεται και η πρωτοκαθεδρία του αντιπροσωπευτικού σώματος, το οποίο είναι και το τελικά κρίνον όργανο ως προς τη συνταγματικότητα των νόμων που το ίδιο υιοθετεί και ψηφίζει.

Η νομοθετική εξουσία είναι η μόνη νομιμοποιημένη εξουσία να θεσπίζει τους νόμους και η δικαστικής οφείλει να τους εφαρμόζει. Μη εφαρμογή με ακύρωση ενός νόμου από το δικαστήριο θα σήμαινε την υπαγωγή της νομοθετικής εξουσίας στη δικαστική, γεγονός που δεν ανέχεται η λειτουργία της δημοκρατικής αρχής. Ο έλεγχος αυτός οδηγεί εκ των πραγμάτων σε υπερτροφία της δικαστικής εξουσίας, σε γιγάντωσή της. Στη σύγχρονη δημοκρατία οι νόμοι ψηφίζονται από το Κοινοβούλιο, το μόνο όργανο που εκλέγει ο λαός απευθείας και οι αντιπρόσωποί του απολαμβάνουν αυξημένη δημοκρατική νομιμοποίηση¹⁵ σε σύγκριση με τους δικαστές, οι οποίοι προφανώς δεν απολαμβάνουν την νομιμοποίηση των μελών του Κοινοβουλίου. Ο δικαστής οφείλει, κατά την άποψη των υποστηρικτών του πολιτικού ελέγχου, να επαφίεται στην κρίση των μελών του Κοινοβουλίου ως προς το κατά πόσο ένα ψηφιζόμενος από αυτά είναι σύμφωνος με το Σύνταγμα ή όχι. Σε αντίθετη περίπτωση η δημοκρατία θα υπάγονταν στους δικαστές. Θα δημιουργούνταν το κράτος των δικαστών¹⁶.

Είναι προφανές ότι το σύστημα του πολιτικού ελέγχου χαρακτηρίζεται από μια ενυπάρχουσα δυσπιστία στο δικαστικό έργο και ίσως δεν εκτιμά στην έκταση που πρέπει ότι λόγοι πολιτικοί επιβάλλουν συχνά και ψήφιση νόμων που δεν είναι πάντοτε σύμφωνη με το Σύνταγμα¹⁷.

¹⁴ Αντ. Μανιτάκης, Τα νομιμοποιητικά θεμέλια της εξουσίας του δικαστή κατά τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, σε: ΕΝΟΒΕ, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων- Θέσεις και τάσεις της νομολογίας, Εκδ. Σάκκουλα 1992, σελ. 11.

¹⁵ Για το λόγο αυτό δημιουργείται υπέρ της συνταγματικότητας το νόμου το τεκμήριο συνταγματικότητας. Κάθε νόμος θεωρείται μετά το πέρας της διαδικασίας παραγωγής του συνταγματικός τόσο ως προς την ουσίας του όσο και ως προς την διαδικασία παραγωγής. Έχει εξοπλιστεί με τη θετική κρίση συνταγματικότητας, ακριβώς γιατί ο νομοθέτης διαθέτει τη δημοκρατική νομιμοποίηση, Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο τόμος ... σπ.π. σελ. 1085, Ν. Αλιβιζάτος, Το τεκμήριο της συνταγματικότητας των νόμων. Ερμηνευτική Ένδειξη ή προοπτική; Στο: Χαρμόσυνο Αριστόβουλου Μάνεση, Σύνταγμα και Δημοκρατία στο έργο του, (I), εκδ. Σάκκουλα, 1994, σελ. 63.

¹⁶ Ν. Κ. Ανδρουλάκης, Το κράτος των δικαστών – ένα ανύπαρκτο σκιάχτρο, ΝοΒ 1985, σελ. 1505.

¹⁷ Ε Βενιζέλος, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, 2008, σελ. 240.

1.2.2. Η αρχή της διάκρισης των εξουσιών

Οι οπαδοί του πολιτικού ελέγχου επιχειρηματολογούν επίσης και με βάση την αρχή της διάκρισης των εξουσιών. Υποστηρίζουν ότι τυχόν καθιέρωση δικαστικού ελέγχου θα παραβίαζε την αρχή, αφού η δικαστική εξουσία θα εισχωρούσε με αυτόν τον τρόπο στις αρμοδιότητες της νομοθετικής εξουσίας, θα υπέσκαπτε τις αρμοδιότητες του νομοθέτη.

Πέραν αυτού η καθιέρωση του δικαστικού ελέγχου συνιστά κατά κάποιο τρόπο περιορισμό της δυνατότητας του κοινού νομοθέτη να ρυθμίζει τα διάφορα ζητήματα με βάση την επιθυμία της κοινωνίας την οποία εκπροσωπεί.

Οι οπαδοί του δικαστικού ελέγχου αντιτείνουν ως προς αυτά ότι απόλυτη καθαρότητα ως προς τη διάκριση των εξουσιών δεν υπήρξε ποτέ ούτε στο παρελθόν ούτε στο παρόν. Οι κρατικές εξουσίες δεν ήταν ποτέ στεγανοποιημένες στις μεταξύ τους σχέσεις. Αντίθετα επικοινωνούσαν ακριβώς για να αλληλοελέγχονται και ακριβώς αυτήν τη λειτουργία εγγυάται ο δικαστικός έλεγχος.

Εξάλλου, αντιτείνουν οι οπαδοί του δικαστικού ελέγχου, η υπαγωγή όλων των εξουσιών που πηγάζουν από την πρωτογενή κρατική εξουσία στην πρωταρχία των κανόνων δικαίου και τον αντικειμενικό έλεγχο από ουδέτερο κριτή, διασφαλίζει αυτήν την ίδια την εξουσία και την πλήρη νομιμοποίησή της.

Το πρόβλημα εν προκειμένω περιστρέφεται γύρω από το κατά πόσο μια ακύρωση ενός νόμου από τα δικαστήρια καταργεί τη διάκριση των εξουσιών και το ερώτημα είναι αν και ως ποιο βαθμός μπορεί η δικαστική εξουσία να περιορίζει τη νομοθετική, χωρίς να προκαλεί την αναίρεση της βασικής οργανωτικής βάσης του πολιτεύματος που είναι αναμφισβήτητη η διάκριση των εξουσιών. Αντίστροφα τίθεται το ερώτημα κατά πόσο ο δικαστής οφείλει να εφαρμόζει ένα νόμο που πιστεύει και κρίνει ότι παραβιάζει το Σύνταγμα, δηλ. τον ιεραρχικά σημαντικότερο νόμο ενός κράτους. Ευρύτερα για τον πολίτη τίθεται το ερώτημα ως προς τον τρόπο που θα προστατευθεί απέναντι σε αυθαιρεσίες της νομοθετικής εξουσίας¹⁸.

1.2.3. Η πολιτικοποίηση του δικαστικού ελέγχου

Κρίσιμα επιχειρήματα προβάλλονται και ως προς ακανθώδες ζήτημα της πολιτικοποίησης του δικαστικού ελέγχου¹⁹. Οι υποστηρικτές του δικαστικού ελέγχου ισχυρίζονται επί του προκειμένου, ότι πολλά πολιτικά ζητήματα κρίνονται και επιλύονται από τους δικαστές, κάτι που δεν αποτελεί πρόβλημα κατά την απονομή της δικαιο-

¹⁸ Α. Μανιτάκης, Οι (αυτό)δεσμεύσεις του δικαστή από τον παρεμπόπτοντα έλεγχο της (αντι) συνταγματικότητας των νόμων, Το Σ 2006, σ. 403 επ.

¹⁹ Α. Μανιτάκης, Η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου: απόπειρα πολιτικοποίησης του Συντάγματος δια της πολιτικοποίησης της πολιτικής, ΤοΣ 2008, σελ. 3.

σύνης. Δεν είναι μόνο ο έλεγχος της συνταγματικότητας που υποκρύπτει πολιτικές σκοπιμότητες και αντιθέσεις, επιχειρηματολογούν.

Από την άλλη πλευρά οι αντιτιθέμενοι στο δικαστικό έλεγχο, υπογραμμίζουν ότι ασκώντας αυτόν τον έλεγχο οι δικαστές θα εκφέρουν γνώμη για ζητήματα που συζητηθήκαν στη Βουλή και, κατ' αυτόν τον τρόπο, θα διατυπώνουν κρίσεις που έχουν πολιτικό χαρακτήρα. Μια τέτοια εξουσία όμως φαίνεται να κείται πέρα από την ορθή λειτουργία ενός δημοκρατικού πολιτεύματος.

Πέραν αυτού, υποστηρίζουν περαιτέρω, ότι αμιγώς πολιτικά ζητήματα κρίνονται και επιλύονται από δικαστές, οι οποίοι δεν είναι σε θέση να αντιληφθούν τη σκοπιμότητα και τη χρησιμότητα της ρύθμισης για την κοινωνία. Να αφουγκραστούν τις αγωνίες της κοινωνίας. Το ζήτημα είναι καθαρά πολιτικό και δεν μπορεί να κριθεί με νομικά κριτήρια.

1.2.4. Ο αυστηρός χαρακτήρας του Συντάγματος

Ο συνταγματικός χάρτης έχει ανώτερη²⁰ τυπική ισχύ στο νομικό οικοδόμημα κάθε έννομης τάξης. Δεν είναι τυχαίο ότι ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων συναντάται στις έννομες τάξεις των οποίων τα Συντάγματα είναι αυστηρά²¹. Αυτή ακριβώς η υπεροχή του Συντάγματος δημιουργεί στο νομοθέτη την υποχρέωση να θεσπίζει νόμους που δεν θα αντίκεινται σε αυτό. Ο έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων συνιστά κατά κάποιο τρόπο εγγύηση για την υπεροχή του Συντάγματος ως θεμελιώδους νόμου του κράτους.

Σύμφωνα με τους οπαδούς του δικαστικού ελέγχου, ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων αποτελεί λογική απόρροια του αυστηρού χαρακτήρα του Συντάγματος. Με το δικαστικό έλεγχο ολοκληρώνεται η υπεροχή του θεμελιώδους νόμου σε σχέση με τους υπόλοιπους κανόνες δικαίου.

Οι διατάξεις του Συντάγματος όπως ισχύουν σήμερα «συντάσσουν» την πολιτική κοινωνία, «νομιμοποιούν» τα όργανα στην άσκηση εξουσίας και «εξασφαλίζουν» την ενότητα και τη συνέχιση της πολιτείας²². Το Σύνταγμα μεταλλάσσεται σε ένα ιδεολογικά «φορτισμένο» πρόγραμμα «σκοπών», που με μεγάλη ευρύτητα απευθύνεται προς το νομοθέτη και τα άλλα συντεταγμένα πολιτειακά όργανα και δεν περιορίζεται σε ένα «ουδέτερο» ρόλο «διαδικαστικών» διατάξεων, που διευκολύνουν τη συμβίωση των κοινωνικά οργανωμένων πολιτών και της κρατικά οργανω-

²⁰ Δ. Τσάτσος, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β' Αθήνα, Κομοτηνή, 496.

²¹ Β. Σκουρής, Ε. Βενιζέλος, Ο δικαστικός έλεγχος ... οπ.π. σελ. 91, 103.

²² Παπαρηγορίου Ι. Βλ. Συνταγματική Δικαιοσύνη. Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, Συγκριτική επιθεώρηση, Αθήνα 1983, σελ. 11, Γ. Δασκαλάκη, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Α' Γενκόν Μέρος, 1971, σελ. 27

μένης κοινωνίας. Το Σύνταγμα αποτελεί και κώδικα διατάξεων, που «καθιδρύουν» την εξουσία και «μεθοδεύουν» την άσκησή της όπως εύστοχα σημειώνει ο καθ. Παπαρηγορίου²³.

Κάτω από την κανονιστική λειτουργία του Συντάγματος και στην αμέσως επόμενη βαθμίδα (κανόνες πρωταρχικοί) τίθενται οι νόμοι. Ο δικαστικός έλεγχος αποτελεί εν προκειμένω στοιχειώδη εκδήλωση «αυτοάμυνας» της έννομης τάξεως από ενδεχόμενες αυθαιρεσίες.

Κατά συνέπεια, ο καθορισμός οργάνων και διαδικασιών που εξασφαλίζουν την υπερέχουσα κανονιστική δύναμη των θεμελιωδών κανόνων είναι απαραίτητος. Θεμελιώδεις κανόνες αποτελούν οι συνταγματικές διατάξεις, γιατί σε τελευταία ανάλυση αυτές δημιουργούν την όλη (ιεραρχική) τάξη των κανόνων, αλλά και αυτή του ίδιου του «Κράτους».

Πέραν αυτών ο δικαστικός έλεγχος αποσκοπούσε στον περιορισμό της πολιτικής εξουσίας μια στόχευση που πήγαζε από τις βαθύτερες καταβολές του αστικού κράτους και αποτέλεσε τη βάση του ευρύτερου συστήματος των «checks and balances» της αστικής δημοκρατίας.

Η μετάβαση από το ancient regime στο νεότερο κράτος χαρακτηρίζεται και από την αποδοχή της ιεραρχίας που υφίσταται μεταξύ των κανόνων δικαίου, που συγκεκριμενοποιήθηκε με τις δύο σημαντικότερες Διακηρύξεις: της Ανεξαρτησίας των Ηνωμένων Πολιτειών και των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη της γαλλικής επανάστασης του 1789²⁴. Το κοινό στοιχείο αποτελεί η υπεροχή του Συντάγματος ως χάρτη εγγυήσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων²⁵. Αυτό σήμαινε ιεραρχική υπεροχή του Συντάγματος απέναντι στο νόμο και γενικά στις πράξεις των συντεταγμένων εξουσιών.

²³ Βλ. Παπαρηγορίου, *Συνταγματική Δικαιοσύνη ...*, οπ.π. σελ 12 επ.

²⁴ Ηλ. Νικολόπουλος, *Η Γαλλική Διακήρυξη δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα*. εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 1991 σελ. 158 επ.

²⁵ Γ. Κασιμάτης, *Μελέτες V Το Συνταγματικό Δίκαιο στην Πράξη*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα 2009 σελ 80 επ., βλ. επίσης του ίδιου *Η μετάβαση στη Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975* σελ 138 επ., εκδ. του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων, 2000. και Ηλ. Νικολόπουλος *Η Γαλλική Διακήρυξη ...* οπ.π., σελ 72 επ.

Κεφάλαιο 2

Διακρίσεις των συστημάτων ελέγχου της συνταγματικότητας

Η αναδρομή στα συστήματα ελέγχου της συνταγματικότητας οδηγεί κατά κανόνα στην Αρχαία Αθήνα, την κοιτίδα του σύγχρονου πολιτισμού. Εκεί υπήρχε κάτι παρόμοιο με το σημερινό έλεγχο και ήταν ο θεσμός της «γραφής παρανόμων». Σύμφωνα με αυτό το θεσμό οποιοσδήποτε πολίτης μπορούσε να προσφύγει στην δικαιοσύνη εναντίον ψηφίσματος που ήταν αντίθετο στους νόμους της πόλης. Αν το δικαστήριο έκρινε ότι ο νέος νόμος ήταν αντίθετος με παλαιό νόμο ο πολίτης που τον είχε εισηγηθεί αντιμετώπιζε βαρύτατο πρόστιμο, ενώ ευθύνες έφερε και ο Πρόεδρος της Εκκλησίας του Δήμου της συγκεκριμένης ημέρας όπου ψηφίστηκε ο εν λόγω νόμος. Αν είχε παρέλθει ένα έτος από την ψήφιση του νόμου ο πολίτης που τον είχε εισηγηθεί απέφευγε τις συνέπειες, αλλά ακολουθούσε η κατάργηση του νέου νόμου²⁶.

Στη σύγχρονη εποχή και με την εγκαθίδρυση δημοκρατικών συστημάτων διακυβέρνησης²⁷ ανέκυψε το πρόβλημα ελέγχου και του νομοθέτη, όταν αυτός νομοθετεί με βάση τους περιορισμούς που επιβάλλει η εκάστοτε δημοκρατική τάξη. Οι επιλογές των κρατών δεν ήταν πολλές. Έπρεπε να επιλέξουν μεταξύ ελέγχου και μη ελέγχου, τα δε συστήματα ελέγχουν μπορούν να διακριθούν με βάση τα εκάστοτε χρησιμοποιούμενα κριτήρια σε διάφορους τύπους.

2 Συστήματα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων

Όπως σημειώθηκε αμέσως παραπάνω στα δημοκρατικά οργανωμένα κράτη της Ευρώπης και της Αμερικής τα βασικά συστήματα ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων είναι το σύστημα του πολιτικού ελέγχου και το σύστημα του δικαστικού ελέγχου, τα οποία και αποτελούν τη βάση όλων των εθνικών συστημάτων ελέγχου των νομοθετικών πράξεων.

Πέραν της συγκεκριμένης διάκρισης των μορφών ελέγχου, ο ίδιος ο συνταγματικός έλεγχος μπορεί να διακριθεί περαιτέρω σε διάφορες κατηγοριοποιήσεις²⁸, ανάλογα με το εκάστοτε χρησιμοποιούμενο κριτήριο. Με βάση, για παράδειγμα, το κριτήριο του χρόνου ο συνταγματικός έλεγχος μπορεί να διακριθεί σε προληπτικό ή κατασταλτικό, ενώ με βάση το οργανωτικό κριτήριο σε συγκεντρωτικό ή αποκεντρωτικό.

²⁶ Ακ. Καϊδατζής, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα, ενόψει της διάκρισης σε συστήματα ισχυρού και ασθενούς τύπου, Αρμεν. 2014 σελ. 2015.

²⁷ Αντ. Μανιτάκης, Τι είναι πολίτευμα, εκδ. Σαββάλας, 2007, σελ. 23 επ.

²⁸ Β. Σκουρής, Συστήματα του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, ΤοΣ 1982, σελ. 507.

2.1 . Διάκριση με βάση τα όργανα άσκησης του ελέγχου συνταγματικότητας

Η βασική διάκριση των συστημάτων ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων γίνεται με βάση το όργανο το οποίο επιφορτίζεται με τον έλεγχο και όπως σημειώθηκε επανειλημμένα παραπάνω αυτή είναι εκείνη του πολιτικού και του δικαστικού ελέγχου. Τον πολιτικό έλεγχο διενεργεί πολιτικό όργανο ενώ το δικαστικό δικαστήριο το οποίο συνήθως δεν ανήκει σε μια από τις τρεις καθιερωμένες βαθμίδες της δικαστικής εξουσίας.

2.1.1. Ο πολιτικός έλεγχος

Στο σύστημα του πολιτικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων ο έλεγχος επιφυλάσσεται κυρίως στο ίδιο το Κοινοβούλιο ή σε κάποιο όργανο που διορίζεται ή εξαρτάται από αυτό. Σύνηθες είναι επίσης ο συνολικός έλεγχος να περιορίζεται στον έλεγχο που ασκεί ο αρχηγός του κράτους ή συμβουλευτικό όργανο της κυβέρνησης²⁹.

Στις κοινοβουλευτικές δημοκρατίες ο πολιτικός έλεγχος συνταγματικότητας³⁰ είναι συνήθως προληπτικός, ασκείται, δηλαδή, πριν από την έκδοση της ελεγχόμενης πολιτειακής πράξης (νόμου ή άλλης πράξης). Κατά κανόνα είναι ταυτόχρονα και συμβουλευτικός, αφού δεν δεσμεύει το αποφασίζον όργανο ούτε βέβαια και τα δικαστήρια όταν αυτά επιλαμβάνονται του σχετικού ελέγχου.

Σύμφωνα με το συγκεκριμένο σύστημα το ζήτημα της συνταγματικότητας του νόμου που πρόκειται να εκδοθεί, μπορεί να το θέσει ο πρόεδρος της Βουλής, μέλος της Βουλής ή μέλος της κυβέρνησης μόνο κατά το στάδιο της καταρχήν συζήτησης.

Τίποτα βέβαια δεν αποκλείει ζητήματα συνταγματικότητας να τεθούν κατά τη συζήτηση συγκεκριμένης διάταξης σχεδίου ή πρότασης νόμου, προσθήκης ή τροπολογίας συγκεκριμένου άρθρου κ.λπ.

Ένα καλό παράδειγμα περιέχει ο Κανονισμός της Βουλής (ΚτΒ) στην Ελλάδα ο οποίος ρυθμίζει ειδικά και τον έλεγχο της τυπικής συνταγματικότητας τροπολογιών ή προσθηκών με βάση τις διατάξεις των άρθρων 73 §3, 74 § 5 εδ.β και 75 § 2 του ελληνικού Συντάγματος. Πρόκειται για μια αποφασιστική αρμοδιότητα της Βουλής.

Είναι προφανές ότι στο σύστημα του πολιτικού ελέγχου ο έλεγχος συνταγματικότητας παραμένει στο οργανικό πλαίσιο της νομοθετικής λειτουργίας του πολιτεύματος και στο λειτουργικό χώρο άσκησης της πολιτικής εξουσίας.

²⁹ Βλ. Παπαρηγορίου, *Συνταγματική Δικαιοσύνη ...* οπ.π. σελ 46 επ.

³⁰ Νέδα Κανελλοπούλου, *Ο πολιτικός έλεγχος της συνταγματικότητας του νόμου: μελέτη συγκριτικού δικαίου κατά το δίκαιο της Ελλάδας, της Γαλλίας και τη Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας*, διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Νομικής ΑΠΘ, 1989, σελ. 54.

Τούτων δοθέντων το σύστημα του πολιτικού ελέγχου δεν θίγει:

- a) την υπεροχή του αντιπροσωπευτικού σώματος, που εκφράζει τη λαϊκή κυριαρχία, σύμφωνα πάντα με τις εκάστοτε αντιλήψεις της εποχής της αστικής επανάστασης και
- b) την αρχή της διάκρισης των λειτουργιών και την ισορροπία που διασφαλίζει αυτή μεταξύ των τριών συντεταγμένων εξουσιών, με υποβαθμισμένη όμως τη δικαστική λειτουργία.

Με το σύστημα του πολιτικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων αποφεύγεται η σύγκυση μεταξύ πολιτικής και δικαιοσύνης που εκφράζεται με τον αφορισμό «πολιτικοποίηση της δικαιοσύνης και δικαστικοποίηση της πολιτικής» καθώς και ο ισχυρισμός ότι στο δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας, ο δικαστής ανυψώνεται σε αναθεωρητικό νομοθέτη. Ο πολιτικός έλεγχος ασκείται στην κοινοβουλευτική δημοκρατία μέσω του κοινοβουλευτικού ελέγχου, που αποτελεί λειτουργία του πολιτεύματος, υπερκείμενη της διάκρισης των εξουσιών.

Με τον πολιτικό έλεγχο αποφεύγεται αυτό που προβάλλεται συχνά κατά του δικαστικού ελέγχου συνταγματικότητας: Ότι ο έλεγχος αυτός ανυψώνει το δικαστή σε νομοθέτη και μάλιστα σε αναθεωρητικό νομοθέτη, αφού, ελέγχοντας τη συνταγματικότητα των νόμων, ερμηνεύει και τελικά καθορίζει³¹ το νόημα των συνταγματικών διατάξεων - εξουσία για την οποία, όπως υποστηρίζεται, δεν έχει επαρκή δημοκρατική νομιμοποίηση.

Ιδιαίτερη περίπτωση ως προς τον πολιτικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων αποτελεί η Γαλλία³². Η έντονη αποστροφή των Γάλλων προς το δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων αποδίδεται, πρωτίστως, στην ιδιαίτερη προσήλωση αυτού του λαού στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών. Είναι γνωστό ότι οι δύο αυτές θεμελιώδεις αρχές αποτέλεσαν κύριο αίτημα της Γαλλικής Επανάστασης, διαμορφώθηκαν δε και κατέστησαν παγκόσμιες από τους δύο κορυφαίους πατέρες των ιδεολογικών και φιλοσοφικών βάσεων της, το Rousseau και το Montesquieu αντίστοιχα³³. Στη Γαλλία το ανέλεγκτο καλύφθηκε, όπως σημειώθηκε, με το δόγμα της λαϊκής κυριαρχίας, την οποία εκφράζει νομοθετώντας η εθνική αντιπροσωπεία, και της αρχής της διάκρισης των εξουσιών. Μέσα σ' αυτό το γενικότερο πνεύμα ο έλεγχος συνταγματικότητας πολιτειακών πράξεων επιχειρείται στη χώρα αυτή από δύο όργανα: το Συνταγματικό

³¹ Α. Μανιτάκης, Η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου, απόπειρα πολιτικοποίησης ... οπ.π. σελ. 3.

³² Νέδα Κανελλοπούλου, Ο πολιτικός έλεγχος της συνταγματικότητας του νόμου: μελέτη συγκριτικού δικαίου κατά το δίκαιο της Ελλάδας ... οπ.π. σελ. 35.

³³ Ηλ. Νικολόπουλος, Η Γαλλική Διακήρυξη των δικαιωμάτων ... οπ.π. σελ.302 επ.

Συμβούλιο (Conseil Constitutionnel)³⁴ και το Συμβούλιο της Επικρατείας (Conseil d'État).

2.1.2. Ο δικαστικός έλεγχος

Το δεύτερο σύστημα, το σύστημα του δικαστικού ελέγχου συνταγματικότητας, έχει ως βάση:

- a) την ουσιαστική έννοια του δικαίου, όπου διακρίνεται σαφώς ο νόμος από το δίκαιο,
- b) την τυπική και ουσιαστική υπεροχή του Συντάγματος ως συστήματος θεμελιωδών αρχών και δικαιωμάτων³⁵ και
- c) την αρχή της διάκρισης των εξουσιών από μια άλλη σκοπιά, όπου ο ανεξάρτητος δικαστής, λειτουργώντας ως ανεξάρτητος διαιτητής, θεωρείται καταλληλότερος φύλακας της συνταγματικής νομιμότητας από τον ελεγκτή του πολιτικού ελέγχου, που είναι συγχρόνως και ελεγχόμενος³⁶.

Το συγκεκριμένο σύστημα του δικαστικού³⁷ ελέγχου διατηρεί τον τυπικό νόμο στο επίπεδο της πολιτειακής πράξης συντεταγμένης εξουσίας. Ανάγει δηλ. τον τυπικό νόμο στη σωστή θέση ιεραρχίας των κανόνων δικαίου, χωρίς να τον ανυψώνει πάνω από τη διάκριση των εξουσιών σε θέση που επισκιάζει την υπεροχή του Συντάγματος.

Ο δικαστής ίσταται ως αδέκαστος κριτής σε πολιτικές αντιπαραθέσεις πάνω σε ζητήματα αρμοδιοτήτων και εξουσιών πολιτειακών οργάνων ή σε ιδεολογικό-πολιτικές αντιθέσεις πάνω σε ζητήματα προστασίας δικαιωμάτων κοινωνικών ομάδων ή προασπίσεως ζωτικών αγαθών που απαιτούν θυσίες συμφερόντων υψηλού κοινωνικού ή και πολιτικού κόστους, όπως π. χ. η προστασία του περιβάλλοντος.

Η συνταγματική δικαιοσύνη, μπορεί να δίνει λύσεις γενικής αποδοχής υπεράνω πολιτικών φορτίσεων. Ιδιαίτερη σημασία έχει η δυνατότητά της να υπερβαίνει, μη υπολογίζοντας πολιτικό κόστος, τα όρια των δικαιωμάτων και της θέλησης της πλειοψηφίας, που είναι για τον πολιτικό, συνήθως, αξεπέραστα, και να παρέχει την οφειλόμενη βάσει της κοινωνικής δικαιοσύνης, συνταγματική προστασία σε μειονότητες ή σε μικρές κοινωνικές ομάδες.

Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων προέκυψε σχεδόν νομοτελειακά από την υιοθέτηση της αρχής του «αυστηρού» Συντάγματος, της οποίας αποτελεί λογική

³⁴ Το εν λόγω όργανο είναι αρμόδιο μόνο για τον προληπτικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων.

³⁵ Μ. Κυπραίος, Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, ΤοΣ 1977, σελ.251 επ.

³⁶ Η.Kelsen, General Theory of Law and State, εκδ. Rusell and Rusell, Ν.Υορκη 1945, σελ. 156 επ.

³⁷ Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ. 1073.

συνέπεια. Εφόσον ανάμεσα στους νόμους («πρωταρχικούς κανόνες») και τις διατάξεις του Συντάγματος υπάρχει διαφορά τυπικής ισχύος («ιεραρχική τάξη», όπως χαρακτηρίζεται), την ύπαρξη οργάνων και διαδικασιών για τον έλεγχο της συμμορφώσεως των πρώτων προς τις δεύτερες επιβάλλει η ανάγκη της εξασφάλισης της ιεραρχίας ανάμεσα σ' αυτούς τους κανόνες.

Η δικαστική εξουσία, ως ανεξάρτητη έναντι των άλλων δύο συντεταγμένων εξουσιών δικαιούται³⁸ στο βαθμό μάλιστα που είναι τεταγμένη για την εφαρμογή του εν γένει ισχύοντος δικαίου και ταυτόχρονα υποχρεούται να ελέγχει τη συνταγματικότητα των νόμων. Δικαιούται να αναχαιτίζει τη νομοθετική εξουσία αρνούμενη να εφαρμόσει τις αντισυνταγματικές πράξεις της τελευταίας. Η αρμοδιότητα αυτή της δικαστικής εξουσίας αποτελεί σχεδόν αυτονόητη συνέπεια της υπάρξεως τυπικού Συντάγματος στην υπέρτατη βαθμίδα της ιεραρχίας των κανόνων της εκάστοτε έννομης τάξης.

Η έκταση της εξουσίας των δικαστηρίων που προβαίνουν σε έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων συνιστά συχνά σημείο σύγκρουσης μεταξύ νομοθετικής και δικαστικής λειτουργίας³⁹, εφόσον, στην περίπτωση αυτή, ο ασκούμενος έλεγχος θέτει, προσωρινά τουλάχιστον, κατά την ερμηνεία των κανόνων του Συντάγματος, το δικαστή υπεράνω του κοινού νομοθέτη. Η ίδια παρατήρηση ισχύει και έναντι της εκτελεστικής εξουσίας, ως προς το δικαστικό έλεγχο της Διοίκησης στις περιπτώσεις που δρα κατά διοικητική ευχέρεια.

Κατά καιρούς, η έκδοση αποφάσεων ανώτατων δικαστηρίων που έταμαν σοβαρά κοινωνικά ζητήματα κατά τρόπο αντίθετο προς τη βούληση της νομοθετικής και κυρίως της εκτελεστικής εξουσίας ως δημοκρατικά αποδεδειγμένων και πάντως, κατά τεκμήριο, άμεσων εκφραστών της λαϊκής βούλησης, οδήγησαν σε χαρακτηρισμούς της δικαστικής λειτουργίας ως «κυβέρνησης δικαστών».

Παράδειγμα αντίδρασης σε αυτή τη πρακτική είναι η απειλή αύξησης του αριθμού των μελών του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ από τον Πρόεδρο Roosevelt, προκειμένου να διορισθούν πρόσωπα τα οποία δεν θα εναντιώνονταν στο οικονομικό του πρόγραμμα, όταν αυτό με σειρά αποφάσεών του ακύρωσε διατάξεις νόμων που έκρινε αντισυνταγματικές. Η απειλή ευδοκίμησε άμεσα, αφού οδήγησε το δικαστήριο σε (δικαιοδοτικό) αυτοπεριορισμό, μέσω της αναγνώρισης ενός προνομιακού – υπό την έννοια του διαφεύγοντος τη δικαστική κρίση – πεδίου δράσης της πολιτικής εξουσίας.

³⁸ Αντ. Μανιτάκης, Τα νομιμοποιητικά θεμέλια της εξουσίας του δικαστή κατά τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, σε: ΕΝΟΒΕ, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων- Θέσεις και τάσεις της νομολογίας, Εκδ. Σάκκουλα 1992, σελ. 11.

³⁹ Νέδα Κανελλοπούλου, Σκέψεις γύρω από το κράτος δικαίου και η ιδιομορφία ... οπ.π. σελ. 281.

Στη βιβλιογραφία, εκτός από τα ανωτέρω δύο βασικά συστήματα αναφέρονται και τα λεγόμενα «**μικτά συστήματα**» δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των πολιτειακών πράξεων⁴⁰. Η Ελλάδα, αν και έχει διαμορφώσει πάρα πολύ νωρίς κατά τρόπο φυσικό και αυτονόητο την παράδοση του λεγομένου «διάχυτου» και «παρεμπίπτοντος» ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων είναι ορθότερο να συμπεριληφθεί στις χώρες με μικτό σύστημα (όπως η Ελβετία, Ιρλανδία και η Πορτογαλία), λόγω της θέσπισης περιορισμένης δυνατότητας συγκεντρωτικού ελέγχου από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο και με τις εκεί οριζόμενες προϋποθέσεις (αρθ. 100 του Συντάγματος του 1975).

2.2 . Διάκριση με βάση την οργάνωση του συνταγματικού ελέγχου

Με κριτήριο το σύστημα οργάνωσης του δικαστικού ελέγχου, ο έλεγχος διακρίνεται σε συγκεντρωτικό και αποκεντρωτικό ή διάχυτο.

2.2.1. Ο συγκεντρωτικός έλεγχος

Η οργανική μορφή του Συνταγματικού Δικαστηρίου ή του «συγκεντρωτικού ελέγχου συνταγματικότητας» ή ακόμη του λεγόμενου «αυστριακού» ή «ευρωπαϊκού προτύπου» πρέπει να αναλυθεί σε σχέση με το παλαιότερο σύστημα του «διάχυτου» ή «παρεμπίπτοντος» ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων», που απαντά συχνά και ως «αμερικανικό πρότυπο»⁴¹.

Η σχετική έρευνα επιβάλλεται και από το γεγονός της ραγδαίας εξάπλωσης του θεσμού στη μεταπολεμική Ευρώπη και σε πολλά κράτη του υπόλοιπου κόσμου. Επιβάλλεται ως εκ τούτου να αναζητηθούν οι λόγοι της προοδευτικής πύκνωσης του εν λόγω ελέγχου στο παραδοσιακό σύστημα του παρεμπίπτοντος ελέγχου συνταγματικότητας.

Ο δικαστικός έλεγχος ασκείται κατά κανόνα από Ανώτατο Δικαστήριο (συνήθως Συνταγματικό Δικαστήριο), το οποίο έχει αρμοδιότητα να κρίνει για τη συνταγματικότητα του νόμου ή διατάξεως νόμου⁴². Η κρίση εκφέρεται μετά από παραπομπή σχετικού ερωτήματος από δικαστήριο που δικάζει υπόθεση σε μια κανονική δίκη και ενώπιόν του αναφύεται ερώτημα ως προς τη συμβατότητα της εφαρμοστέας διάτα-

⁴⁰ Ακ. Καϊδατζής, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα, ενόψει της διάκρισης σε συστήματα ισχυρού και ασθενούς τύπου, Αρμ. 2014, σελ. 2015 επ.

⁴¹ Βλ. Ι. Παπαρηγορίου Συνταγματική Δικαιοσύνη ... οπ.π. σελ 15 επ.

⁴² Ανάμεσα στα επιχειρήματα που προβάλλονται εναντίον των Συνταγματικών Δικαστηρίων είναι και ο ρόλος του κηδεμόνα που κατά κανόνα αναλαμβάνουν αυτά τα δικαστήρια βλ. Αντ. Μανιτάκης, Το Συνταγματικό Δικαστήριο. Ο συνταγματικός κηδεμόνας της δικαστικής εξουσίας, «Ενώπιον», διμηνιαία έκδοση του Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης, τ. 35, 2006, σελ.9.

ξης με το Σύνταγμα. Δυνατότητα παραπομπής αναγνωρίζεται επιπρόσθετα και σε άλλα όργανα της πολιτείας που νομιμοποιούνται προ τούτο ή από όργανα που το ίδιο το Σύνταγμα παρέχει τη δυνατότητα υποβολής σχετικών ερωτημάτων.

Κατά κανόνα το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν επιλαμβάνεται της εκδίκασης μιας υποθέσεως αυτεπάγγελα, αλλά μόνο μετά από πρωτοβουλία και αίτημα των προς αυτό νομιμοποιούμενων οργάνων. Οι αποφάσεις του στις χώρες που εφαρμόζουν το συγκεντρωτικό σύστημα ισχύουν συνήθως έναντι όλων των μερών και δεσμεύουν όλα τα κρατικά όργανα προς συμμόρφωση με τη νέα νομική πραγματικότητα. Ταυτόχρονα όλα τα αρμόδια κρατικά όργανα βαρύνονται με το καθήκον να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την εφαρμογή της αποφάσεως.

Το συγκεντρωτικό σύστημα εφαρμόζεται στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες και θα εξεταστεί αναλυτικότερα γιατί η Αλβανία έχει υιοθετήσει το εν λόγω σύστημα.

Το εν λόγω σύστημα επιτρέπει τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων από τα δικαστήρια⁴³, ορίζει όμως ένα ορισμένο δικαστήριο (συνήθως το Συνταγματικό Δικαστήριο). Τα άλλα δικαστήρια δε δικαιούνται να ελέγχουν τη συμμόρφωση των νόμων με το Σύνταγμα. Το σύστημα αυτό είναι επομένως συγκεντρωτικό, ακριβώς διότι ο έλεγχος δεν ασκείται από όλα τα δικαστήρια, αλλά από ένα εξειδικευμένο δικαστήριο το οποίο εξετάζει όλες της προσφυγές σχετικά με τον έλεγχο συνταγματικότητας⁴⁴.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του συγκεντρωτικού συστήματος εντοπίζονται στα εξής:

- a) η παράλληλη αρμοδιότητα των κοινών δικαστηρίων να προβαίνουν σε πρώτο έλεγχο της συνταγματικότητας της διάταξης που είναι κρίσιμη για την συγκεκριμένη υπόθεση χωρίς να αποφαινούνται σχετικά. Τα εν λόγω δικαστήρια είτε εφαρμόζουν τη διάταξη που κρίνουν ως συνταγματική είτε παραπέμπουν το ζήτημα της ενδεχομένης αντισυνταγματικότητας στο Συνταγματικό Δικαστήριο, η απόφαση του οποίου είναι δεσμευτική *erga omnes*.
- b) η πρόβλεψη της συνταγματικής προσφυγής, δηλαδή ατομικής προσφυγής απευθείας στο Συνταγματικό Δικαστήριο, όταν μία κρατική πράξη παραβιάζει συνταγματική διάταξη σχετική με την προστασία των συνταγματικών δικαιωμάτων.
- c) η ανάθεση στα Συνταγματικά Δικαστήρια της αρμοδιότητας να επιλύουν και άλλες συνταγματικές διαφορές, όπως αυτές που προκύπτουν από την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των οργάνων του κράτους ή αυτές που προκύπτουν από την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ ομοσπονδιακού κράτους και ομόσπονδων κρατών. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι το συγκεντρωτικό σύστημα επικράτησε κατά βάση σε κράτη με ομοσπονδιακή δομή.

⁴³ Β. Σκουρής, Ε. Βενιζέλος, Ο δικαστικός έλεγχος ... οπ.π. σελ. 34

⁴⁴ Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, Συνταγματική Δικαιοσύνη ... οπ.π. σελ. 37 επ.

- d) η συγκρότηση των συνταγματικών δικαστηρίων με άλλες διαδικασίες σε σύγκριση με αυτές που ισχύουν για τη στελέχωση των τακτικών δικαστηρίων και η αποφασιστική συμμετοχή των πολιτικών οργάνων (κυρίως των κοινοβουλευτικών σωμάτων) στην επιλογή των συνταγματικών δικαστών⁴⁵.

Το συγκεντρωτικό σύστημα έχει το πλεονέκτημα ότι επιτρέπει μεν τον έλεγχο των νόμων από τα δικαστήρια, τον αναθέτει όμως στους κατά τεκμήριο πιο έμπειρους δικαστές, αποφεύγοντας έτσι καταχρηστικές τάσεις ελέγχου από κατώτερα δικαστήρια. Πέραν αυτού με τις συγκεκριμένες επιλογές επιτυγχάνεται ως ένα βαθμό και ο περιορισμός της επέμβασης της δικαστικής εξουσίας στο έργο της νομοθετικής.

Το μειονέκτημα του συγκεντρωτικού ελέγχου εστιάζεται κυρίως στην επιλογή του να αναθέτει τον έλεγχο της συνταγματικότητας σε ένα μικρό κύκλο δικαστών, γεγονός που κάνει πιο ευάλωτους τους εν λόγω δικαστές σε κυβερνητικές πιέσεις και τελικά αφήνει περιθώρια συνδιαλλαγής μεταξύ και δικαστών και κυβερνήσεων.

Ως μειονέκτημα πρέπει να αναδειχθεί επίσης και μια ενυπάρχουσα αντίφαση στην όλη λογική του συγκεντρωτικού συστήματος. Πως είναι δυνατόν στα πλαίσια του συγκεντρωτικού συστήματος να επιδεικνύεται μεν εμπιστοσύνη στους υπόλοιπους δικαστές κατά την ερμηνεία και εφαρμογή των νόμων, αλλά να μη τους αναγνωρίζεται η ίδια εμπιστοσύνη κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή του Συντάγματος. Προφανώς και το Σύνταγμα αποτελεί νόμο του κράτους και εντάσσεται στη συνολική έννομη τάξη του.

Ο συγκεντρωτικός έλεγχος μπορεί να είναι είτε προληπτικός είτε κατασταλτικός. Ο προληπτικός έλεγχος είναι πάντοτε και συγκεντρωτικός. Το προς ψήφιση ή έκδοση νομοσχέδιο υποβάλλεται σε ένα συγκεκριμένο δικαστήριο προς έλεγχο.

Συχνά όμως προβλέπεται η δυνατότητα προσφυγής κατά του νόμου μετά την ψήφιση και την έκδοσή του. Ο δικαστής ή ο πολίτης που αμφιβάλλει σε μια συγκεκριμένη δίκη για τη συνταγματικότητα του εφαρμοστέου νόμου μπορεί να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα (ο δικαστής) ή να προσφύγει (ο πολίτης) στο αρμόδιο συνταγματικό δικαστήριο. Την απόφαση θα τη λάβει τελικά το ένα και μοναδικό αρμόδιο δικαστήριο (συγκεντρωτικός έλεγχος), ο έλεγχος όμως είναι κάθε στιγμή δυνατός (κατασταλτικός έλεγχος).

Συγκεντρωτικός προληπτικός είναι ο έλεγχος στη Γαλλία⁴⁶, συγκεντρωτικός κατασταλτικός είναι ο έλεγχος στη Γερμανία (για τους νόμους που έχουν ψηφιστεί μετά το 1949), στην Ιταλία, την Αυστρία και άλλες χώρες.

⁴⁵ Ε. Βενιζέλος. Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου 1, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 167 επ.

⁴⁶ Ν. Ρώτης, Η καταξίωση της συνταγματικής δικαιοδοσίας ... οπ.π. σελ. 623.

2.2.2. Αποκεντρωμένος η διάχυτος έλεγχος

Ο αποκεντρωμένος ή διάχυτος έλεγχος ασκείται, όχι από ειδικό, αλλά από όλα τα δικαστήρια⁴⁷. Σε αυτό το σύστημα, τα δικαστήρια αποφαινόνται για το αν ένας νόμος είναι σύμφωνος ή όχι με το Σύνταγμα στα πλαίσια εκδίκασης μιας οποιασδήποτε υποθέσεως.

Στον αποκεντρωτικό ή διάχυτο έλεγχο οι αποφάσεις των δικαστηρίων, οι οποίες κηρύττουν τον νόμο ή την διάταξη νόμου ως αντισυνταγματική, ισχύουν, όπως είναι γνωστό, μόνο μεταξύ των μερών στη συγκεκριμένη δικαστική περίπτωση και παράγουν έννομα αποτελέσματα μόνο μεταξύ αυτών (inter partes)⁴⁸.

Το σύστημα αυτό, όπως θα το δούμε και αναλυτικότερα στη συνέχεια, ισχύει κυρίως στην Ελλάδα, με μια μακρά σχετικά παράδοση. Διάχυτος έλεγχος υπάρχει όταν κάθε δικαστής και ανεξάρτητα από τη βαθμίδα στην οποία ανήκει έχει την εξουσία να κρίνει αν ένας νόμος είναι σύμφωνος με το Σύνταγμα. Οι δικαστές δεσμεύονται από τους νόμους που θεσπίζει η νομοθετική εξουσία, αλλά υπέρτατος νόμος είναι το Σύνταγμα, το οποίο τους δεσμεύει όλους. Αν ένας νόμος αντίκειται στο Σύνταγμα, ο δικαστής υποχρεούται, λόγω της υποταγής του στο Σύνταγμα, να μην τον εφαρμόσει.

Παρά τα συγκεκριμένα πλεονεκτήματα του εν λόγω ελέγχου, το μεγάλο μειονέκτημά του εστιάζεται στον κίνδυνο έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων από διαφορετικά δικαστήρια για τον ίδιο νόμο. Η αντίφαση αίρεται συνήθως με την άσκηση όλων των προβλεπόμενων ενδίκων μέσων, τα οποία καταλήγουν στο εκάστοτε ανώτατο δικαστήριο. Η απόφαση του τελευταίου, ακόμη κι αν δε δεσμεύει τυπικά τα κατώτερα δικαστήρια σε άλλες υποθέσεις (ανάλογα με το σύστημα), θα έχει ουσιαστική βαρύτητα, αφού κατά τεκμήριο θα αρνούνται κάθε φορά που θα φθάνει υπόθεση σε αυτά να εφαρμόσουν τον ίδιο νόμο.

Το σύστημα του αποκεντρωμένου ή διάχυτου ελέγχου χαρακτηρίζεται από μεγάλη εμπιστοσύνη στη δικαιοσύνη αλλά και κάποια δυσπιστία στη νομοθετική εξουσία⁴⁹. Χαρακτηριστικό του διάχυτου ελέγχου, που αποτελεί το βασικό πλεονέκτημά του, είναι η δημοκρατικότητα του ελέγχου. Είναι ένας έλεγχος διευρυμένος, αφού γίνεται από όλα τα δικαστήρια, από τα κατώτατα έως τα ανώτατα και ως εκ τούτου αποτελεί δημοκρατικό επίτευγμα και εγγύηση του κράτους δικαίου. Για την ύπαρξη του κράτους δικαίου δεν αρκεί να υπάρχουν κανόνες που διέπουν την άσκηση κάθε εξουσίας, αλλά είναι αναγκαίο να υπάρχουν και κυρώσεις σε περίπτωση παράβασης των κανόνων αυτών.

⁴⁷ Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, Συνταγματική Δικαιοσύνη ... οπ.π. σελ 42 επ.

⁴⁸ Ε. Βενιζέλου, Οι ιδιομορφίες του ελληνικού συστήματος ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων: Παράγοντας εντατικοποίησης ή περιορισμού του ελέγχου;, ΤοΣ 14, σελ. 454 επ.

⁴⁹ Π. Δαγτόγλου, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων (σκέψεις για τη σημερινή κατάσταση του Συνταγματικού Δικαίου στη χώρα μας), ΝοΒ 36, σελ. 721.

Πλεονέκτημα του διάχυτου ελέγχου αποτελεί επίσης ότι επιτρέπει έναν ευρύτατο έλεγχο και δίνει στο Σύνταγμα αμεσότητα, καθιστώντας τους κανόνες του δεσμευτικούς για όλους. Αναγνωρίζει στους δικαστές την εξουσία να ελέγχουν τις πράξεις της νομοθετικής εξουσίας και τους δίνει τη μέγιστη δυνατότητα να εκδώσουν μια δίκαιη απόφαση σε κάθε περίπτωση. Τους απαλλάσσει από το βάρος να εφαρμόσουν έναν νόμο που οι ίδιοι τον θεωρούν αντισυνταγματικό. Επίσης μειώνει την πιθανότητα επιρροής των δικαστών από τη νομοθετική ή την εκτελεστική εξουσία.

Τα μειονεκτήματα του αποκεντρωτικού ή διάχυτου συνταγματικού ελέγχου είναι κυρίως δύο:

- a) Το μη αμφισβητούμενο γεγονός ότι στην πράξη δεν είναι όλοι οι δικαστές άριστοι γνώστες του Συνταγματικού Δικαίου. Η στατιστική πιθανότητα μιας λανθασμένης απόφασης είναι έτσι αυξημένη σε σχέση με τον συγκεντρωτικό έλεγχο, όπου οι δικαστές είναι επιλεγμένοι λόγω της πείρας ή των γνώσεών τους.
- b) Η μειωμένη ασφάλεια δικαίου. Οποιοδήποτε δικαστήριο μπορεί ανά πάσα στιγμή να κρίνει οποιονδήποτε νόμο ως αντισυνταγματικό, ενώ άλλο δικαστήριο έχει κρίνει αντίθετα. Η ανομοιογένεια που μερικές φορές εμφανίζεται στην αντιμετώπιση ορισμένων συνταγματικών ζητημάτων κατά το διάχυτο έλεγχο υπήρξε στο παρελθόν η αφορμή για να επικριθεί έντονα το σύστημα του διάχυτου ελέγχου.

Η κριτική αναφέρεται κυρίως στο Συμβούλιο Επικρατείας⁵⁰, στο οποίο αρκετές φορές μια ολιγομελής σύνθεση σε κάποιο Τμήμα αποφαινόταν αμετάκλητα για την αντισυνταγματικότητα διάταξης νόμου, χωρίς να παραπέμπει το ζήτημα στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου. Εμφανίστηκε ειδικότερα στην πράξη το φαινόμενο, Τμήματα πενταμελούς σύνθεσης του Συμβουλίου Επικρατείας να αποφαινόμενοι με πλειοψηφία τριών μελών οριστικά και συνακόλουθα αμετάκλητα για την αντισυνταγματικότητα και επομένως για τον παραμερισμό διάταξης τυπικού νόμου, χωρίς να παραπέμπουν το ζήτημα στην Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Έτσι, παρά τη διατύπωση ορισμένων αντιρρήσεων, ψηφίστηκε τελικά από την προηγούμενη αναθεωρητική Βουλή προσθήκη στο άρθρο 100 παρ. 5⁵¹ του νέου αναθεωρημένου ελληνικού Συντάγματος του 2001, σύμφωνα με την οποία «*όταν Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου κρίνει διάταξη νόμου αντισυνταγματική, παραπέμπει υποχρεωτικά το ζήτημα στην οικεία ολομέλεια, εκτός εάν αυτό έχει κριθεί με προηγούμενη απόφαση της ολομέ-*

⁵⁰ Κ. Μενουδάκος, Η εφαρμογή του άρθρου 100 § 5 του Συντάγματος στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, 2006, σελ. 291.

⁵¹ Μ. Πικραμένος, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων υπό το άρθρο 100 παρ. 5 του Συντάγματος και το πρόβλημα του Συνταγματικού Δικαστηρίου, στο: Ξ. Κοντιάδης (επιμ.), Πέντε χρόνια μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2006, σ. 775 επ.,

λειας ή του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου». Η ρύθμιση αυτή εφαρμόζεται ρητά και όταν το Συμβούλιο Επικρατείας επεξεργάζεται κανονιστικά διατάγματα. Με την εν λόγω προσθήκη θεραπεύονται πλέον οι επισημανθείσες αδυναμίες του διάχυτου ελέγχου συνταγματικότητας. Ταυτόχρονα δίνεται και μια πειστική απάντηση στην επιχειρηματολογία που επιδιώκει την καθίδρυση ενός συνταγματικού δικαστηρίου. Διάχυτος είναι ο έλεγχος που γίνεται στην Ελλάδα, στις ΗΠΑ και στη Γερμανία για τους νόμους που έχουν ψηφιστεί πριν το 1949.

2.3 Διάκριση με βάση τον τρόπο άσκησης του ελέγχου συνταγματικότητας

Όσον αφορά τον τρόπο που ασκείται ο έλεγχος διακρίνεται σε κύριο και παρεμπόπτοντα έλεγχο.

2.3.1. Κύριος έλεγχος

Κύριος⁵² ονομάζεται ο έλεγχος όταν αποτελεί το μοναδικό αντικείμενο της δίκης. Αίτημα του προσφεύγοντος είναι η κήρυξη ενός νόμου ως αντισυνταγματικού. Ο κύριος έλεγχος συνδυάζεται συνήθως με το συγκεντρωτικό σύστημα και μπορεί να είναι είτε προληπτικός είτε κατασταλτικός.

2.3.2. Παρεμπόπτων έλεγχος

Παρεμπόπτων ονομάζεται ο έλεγχος⁵³, όταν δεν αποτελεί κύριο αντικείμενο της δίκης, αλλά λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο μιας οποιασδήποτε εκκρεμούς δίκης⁵⁴ με αντικείμενο μια οποιαδήποτε διαφορά. Εν προκειμένω ο αιτών δεν προσφεύγει στο δικαστήριο με μόνο αίτημα την ακύρωση του νόμου και το κύριο αντικείμενο της προσφυγής του δεν αναφέρεται στη συνταγματικότητα του νόμου, αλλά στην παροχή δικαστικής προστασίας σε θέμα όπου έχει έννομο συμφέρον. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας δίκης ο δικαστής, πριν εφαρμόσει το νόμο ελέγχει, αν αυτός είναι σύμφωνος με το Σύνταγμα. Ο παρεμπόπτων έλεγχος είναι πάντοτε κατασταλτικός. Εάν ο νόμος κριθεί αντισυνταγματικός δεν εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη περίπτωση, παραμένει όμως ως τυπικά ισχύων νόμος⁵⁵.

⁵² Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 2002 σελ 178 επ.

⁵³ Κατά τον καθηγητή Ράϊκο «ο παρεμπόπτων έλεγχος είναι κατ' αρχήν αυτονόητος» και αποτελεί τη λογική και αναγκαία συνέπεια της τυπικής υπεροχής του Συντάγματος απέναντι στους κοινούς νόμους, Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ. 1067.

⁵⁴ Β. Καράκωστας, Τα δικαστήρια εγγυητές της συνταγματικής νομιμότητας, ΤοΣ 10, σελ. 499.

⁵⁵ Αν. Δημητρόπουλος, Γενική συνταγματική θεωρία, τόμος Α, Αθήνα – Κομοτηνή 2004, σελ 395 επ.

2.4 . Διάκριση με βάση το χρόνο άσκησης του ελέγχου συνταγματικότητας

Με κριτήριο το χρόνο άσκησης του ελέγχου, ο έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων διακρίνεται σε προληπτικό και κατασταλτικό.

2.4.1. Ο προληπτικός έλεγχος

Ο προληπτικός έλεγχος της συνταγματικότητας εν προκειμένω διενεργείται πριν την έκδοση του νόμου και πριν από τη θέση του σε ισχύ. Μπορεί επίσης να διενεργείται και σε ακόμη πιο πρώιμο στάδιο, στο στάδιο δηλ. της ψήφισης. Μπορεί να αφορά δηλ. είτε νομοσχέδια (πρόταση νόμου) που άγονται προς ψήφιση είτε σε ψηφισθέντες μεν από το Κοινοβούλιο νόμους, οι οποίοι ωστόσο δεν έχουν υπογραφεί από τον ανώτατο άρχοντα και δεν έχουν δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης.

Ο προληπτικός έλεγχος, διακρίνεται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο και έλεγχο από τον αρχηγό του κράτους. Η αρμοδιότητα του Κοινοβουλίου για τον έλεγχο συνταγματικότητας θεμελιώνεται στην ίδια τη φύση της Βουλής ως συντεταγμένου οργάνου του κράτους, που προβλέπεται από το Σύνταγμα και ενεργεί ως εφαρμοστής του μέσα στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της, η πιο βασική από τις οποίες είναι το νομοθετικό της έργο. Ο έλεγχος παρά ταύτα ασκείται με κριτήρια νομικά και όχι πολιτικά.

Στη Γαλλία⁵⁶ όπου ο έλεγχος είναι προληπτικός ασκείται από το Συνταγματικό Συμβούλιο.

Στην Ελλάδα⁵⁷ η αρμοδιότητα της Βουλής να προβαίνει σε προληπτικό έλεγχο της συνταγματικότητας εκτείνεται και στην εσωτερική τυπική συνταγματικότητα του νόμου όσο και στην ουσιαστική αντισυνταγματικότητα του. Ο Κανονισμός της Βουλής (αρθρ. 100 Ελλ. Σ.) οργανώνει και τυποποιεί τον έλεγχο αυτό⁵⁸.

Πλεονέκτημα του προληπτικού ελέγχου αποτελεί η ενδυνάμωση της αρχής της ασφάλειας δικαίου αλλά και η ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών στους νόμους και γενικά στους δημοκρατικούς θεσμούς. Στο βαθμό που ένας αντισυνταγματικός νόμος δεν καθίσταται ποτέ νόμος του κράτους με πρωτοβουλία του ίδιου του οργάνου που τον καταρτίζει ή τον κατάρτισε ενισχύει την εμπιστοσύνη των πολιτών στους θεσμούς και ιδίως στη λειτουργία του αντιπροσωπευτικού του οργάνου.

⁵⁶ Ν. Ρώτης, Η καταξίωση της συνταγματικής στη Γαλλία, το Συνταγματικό Συμβούλιο, στο: Σύμμεικτα προς τιμή Φ. Βεγλερή, 1988, σελ. 623.

⁵⁷ Ε. Βενιζέλος, Η στάση της ελληνικής νομολογίας απέναντι στην ερμηνεία του Συντάγματος, ΤοΣ 15, σελ. 425.

⁵⁸ Ε. Βενιζέλος Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου 1. Θεσσαλονίκη, 1991, σελ. 167 επ.

Στα πλεονεκτήματα του προληπτικού ελέγχου πρέπει να προστεθεί και η βεβαιότητα που δημιουργείται ως προς τη νομιμότητα και ισχύ του ελεγχθέντος νομοσχεδίου ή ψηφισθέντος νόμου, αφού οι πολίτες γνωρίζουν πλέον ότι είναι για όλους δεσμευτικός και δεν υπάρχει περίπτωση να ακυρωθεί λόγω αντισυνταγματικότητας στο μέλλον.

Στα μειονέκτημα του προληπτικού ελέγχου⁵⁹ εντάσσεται το γεγονός ότι ο έλεγχος γίνεται μόνο μια φορά, πριν εφαρμοστεί ο νόμος και πριν ανακύψουν τα προβλήματα που η ίδια η εφαρμογή του θα αναδείξει στην πράξη. Ταυτόχρονα, το αρμόδιο για τον έλεγχο όργανο (Κοινοβούλιο, Αρχηγός Κράτους) καλείται να προβλέψει μελλοντικές καταστάσεις, πράγμα δύσκολο, αν όχι ανέφικτο, αφού σπάνια μπορεί κανείς να προβλέψει όλες τις δυνατές συνέπειες μιας νομοθετικής ρύθμισης.

Δεν πρέπει, τέλος, να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι καθώς οι κοινωνικές συνθήκες αλλάζουν με την παρέλευση του χρόνου, ανακύπτει πρακτικά η ανάγκη να προσαρμόζεται και η ερμηνεία αυτού του ίδιου του Συντάγματος και των αντίστοιχων προς τις κοινωνικές αλλαγές ρυθμίσεών του. Τις ερμηνευτικές αυτές προσαρμογές επιβάλλει ενίοτε η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων που καθιερώνονται από το ίδιο το Σύνταγμα. Μια τέτοια μεταβολή όμως δεν μπορεί να οδηγήσει σε επανέλεγχο του νόμου, με αποτέλεσμα απαρχαιωμένοι νόμοι, που πλέον θεωρούνται αντισυνταγματικοί να εξακολουθούν να ισχύουν, εάν δεν παρέμβει το Κοινοβούλιο για να τους καταργήσει.

Συμπερασματικά πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η ίδια η ζωή αποδεικνύει πως μια ρύθμιση πρέπει πρώτα να δοκιμαστεί στην πράξη, στην ίδια την κοινωνική συμβίωση για να αναδειχθούν κυρίως ενώπιον του κρίνοντος δικαστή τα προβλήματα συμβατότητας με το ισχύον Σύνταγμα.

2.4.2. Ο κατασταλτικός έλεγχος

Αντίθετα προς τον προληπτικό, ο κατασταλτικός έλεγχος της συνταγματικότητας του νόμου διενεργείται από το δικαστή (δικαστήριο), μετά την ψήφισή του, τη δημοσίευσή του και τη θέση του σε ισχύ, κατά το στάδιο της εφαρμογής του.

Το πλεονέκτημά του εν λόγω ελέγχου εντοπίζονται στο γεγονός ότι παρέχει τη δυνατότητα στο δικαστή⁶⁰ να κρίνει τον νόμο από την ως τώρα εφαρμογή του και να διαπιστώσει με αμιγώς νομική επιχειρηματολογία τη σύγκρουσή του με τις συνταγματικές προεπιλογές. Ο κρίνων δικαστής δε χρειάζεται να προβαίνει σε εικασίες.

⁵⁹ Β. Σκουρής, Ε. Βενιζέλος, Ο δικαστικός έλεγχος ... οπ.π. σελ. 34,

⁶⁰ Α. Μανιτάκης, Οι (αυτό)δεσμεύσεις του δικαστή από τον παρεμπόπτοντα έλεγχο της (αντι)συνταγματικότητας των νόμων, Το Σ 2006, σ. 403 επ.

Έχει μπροστά του τα ζωντανά αποτελέσματα της εφαρμογής του νόμου και με βάση αυτά θα κρίνει την ενδεχόμενη αντισυνταγματικότητα.

Στα μειονέκτημά του κατασταλτικού ελέγχου εντάσσεται η ανασφάλεια δικαίου που δημιουργείται από τη σχετική εκκρεμότητα. Ο πολίτης δεν είναι βέβαιος ότι ο ψηφισθείς και εφαρμοζόμενος νόμος είναι σύμφωνος με το Σύνταγμα.

Τέλος η ανατροπή ενός επί μακρόν ισχύσαντος νόμου μπορεί να επιφέρει κοινωνική αναταραχή, αφού ανατρέπει παγιωμένες καταστάσεις και προξενεί ενδεχομένως απρόβλεπτες αναδρομικές οικονομικές διεκδικήσεις.

Κατασταλτικός προβλέπεται ο έλεγχος συνταγματικότητας στην Ελλάδα, στη Γερμανία, στις ΗΠΑ αλλά και γενικά στις χώρες όπου προβλέπεται Συνταγματικό Δικαστήριο.

2.5 Διάκριση με βάση το εύρος του ασκούμενου ελέγχου συνταγματικότητας

Με κριτήριο το εύρος του ασκούμενου ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων ο έλεγχος διακρίνεται σε έλεγχο περιεχομένου και σε έλεγχο διαδικασίας.

2.5.1. Έλεγχος του περιεχομένου

Ελέγχοντας ο δικαστής το νόμο ως προς τη συμβατότητά του - κατά περιεχόμενο - με το Σύνταγμα, εξετάζει αν οι ρυθμίσεις του προσκρούουν ή όχι στις συνταγματικές διατάξεις. Η συνηθέστερη παραβίαση του Συντάγματος συντελείται στον τομέα των ατομικών δικαιωμάτων, σε ένα τομέα δηλ. που εκ των πραγμάτων το Σύνταγμα αγγίζει την ιδιωτική σφαίρα του πολίτη.

2.5.2. Έλεγχος της διαδικασίας

Ο έλεγχος συνταγματικότητας στην περίπτωση αυτή επιφέρει ευρείας έκτασης ανάμιξη των δικαστών στο έργο της νομοθετικής εξουσίας, αφού αφορά τη διαδικασία⁶¹ ψήφισης του νόμου. Στο βαθμό που ένα Σύνταγμα προβλέπει την τακτική νομοθετική διαδικασία, ο δικαστής νομιμοποιείται να ελέγξει, αν η διαδικασία τηρήθηκε και σε περίπτωση πλειόνων διαδικασιών νομιμοποιείται να εξετάζει αν τηρήθηκε η συγκεκριμένη διαδικασία. Το γνωστό ως *interna corporis* δηλ. οι εσωτερικές

---

⁶¹ Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, Συνταγματική Δικαιοσύνη ... σπ.π. σελ 24 επ.

διαδικασίες του Κοινοβουλίου που αναφέρονται στην ψήφιση, την έκδοση και τη δημοσίευση του τυπικού νόμου, δεν εξαιρούνται από το δικαστικό έλεγχο⁶².

Ο δικαστικός έλεγχος ως προς τη διαδικασία συνιστά σχετικά σπάνια μορφή ελέγχου⁶³.

---

⁶² Στην Ελλάδα υπό την ισχύ των προηγουμένων Συνταγμάτων και κατά πάγια νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων κρατούσε η άποψη ότι είχε δημιουργηθεί συνταγματικό έθιμο που απέκλειε το δικαστικό έλεγχο των εσωτερικών τυπικών στοιχείων των νόμων. Αθ. Ραΐκος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ. 1087.

⁶³ Γ. Γεραπτερίτης, Σύνταγμα και Βουλής, Αυτονομία και ανέλεγκτο των εσωτερικών του σώματος, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ 116.

Κεφάλαιο 3

Η συνταγματική δικαιοσύνη στην Ευρώπη και την Αμερική

Το σύστημα του συγκεντρωτικού ελέγχου, επειδή έχει ως αφετηρία την Ευρώπη, χαρακτηρίζεται ευρωπαϊκό, αφού φαίνεται να το υιοθετούν τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη. Αντίθετα το σύστημα του διάχυτου ελέγχου χαρακτηρίζεται αμερικανικό, επειδή κοιτίδα του υπήρξαν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και από εκεί διαδόθηκε και στην υπόλοιπη αμερικάνικη ήπειρο⁶⁴.

Από τα δύο συστήματα το ευρωπαϊκό σύστημα⁶⁵ του συγκεντρωτικού ελέγχου γνωρίζει τη μεγαλύτερη διάδοση σε παγκόσμιο επίπεδο, αφού διάφορες εκδοχές του έχουν υιοθετηθεί τόσο στις νέες δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης όσο και στην Ασία, τη Λατινική Αμερική και την Αφρική. Παραδόξως πως, η Ελλάδα ανήκει στις λιγότερες εκείνες χώρες που έχουν υιοθετήσει το σύστημα του διάχυτου ελέγχου.

Σε κάθε περίπτωση πάντως οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των δύο συστημάτων δεν είναι πλέον ευδιάκριτες. Οι εκλεπτύνσεις και οι ιδιαιτερότητες των συγκεκριμένων εκδοχών του ενός ή του άλλου προτύπου έχουν μειώσει τις μεταξύ τους διαφορές και οι συγκλίσεις μεταξύ των δύο προτύπων είναι πλέον ορατές. Πολλές φορές για παράδειγμα τα ανώτατα δικαστήρια κρατών μελών με σύστημα διάχυτου ελέγχου λειτουργούν ως συνταγματικά δικαστήρια. Αν συγκρίνει κανείς τα δυο πιο φημισμένα δικαστήρια στον κόσμο, δηλαδή το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ και το Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας, θα διαπιστώσει ότι οι ομοιότητες μερικές φορές είναι χαρακτηριστικές. Σε τελική ανάλυση η ύπαρξη ανωτάτων δικαστηρίων της κοινής δικαιοδοσίας στην κορυφή των συστημάτων διάχυτου ελέγχου οδηγεί αναπόφευκτα σε ομοιότητες με το σύστημα του συγκεντρωτικού ελέγχου. Η ύπαρξη κεντρομόλων τάσεων στα συστήματα αυτά είναι ορατές.

Από διαφορετικούς δρόμους, τόσο οι αποφάσεις του γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου όσο και εκείνες του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ φαίνεται να καταλήγουν στο ίδιο αποτέλεσμα: θεωρείται ότι επιλύουν οριστικά το ζήτημα της συνταγματικότητας και ότι δεσμεύουν νομοθέτη και εκτελεστική εξουσία να ακολουθούν τις ερμηνείες που οι αποφάσεις αυτές υιοθέτησαν. Μπορούμε επομένως να υποθέσουμε ότι στο πρότυπο του συγκεντρωτικού ελέγχου ανήκουν πιθανότατα όχι μόνο όλα τα συστήματα συγκεντρωτικού ελέγχου της παραδοσιακής διάκρισης, αλλά μάλλον και τα περισσότερα από τα συστήματα διάχυτου ελέγχου, τουλάχιστον εκεί όπου υπάρχει ένα ισχυρό ανώτατο δικαστήριο.

⁶⁴ Mark Tushnet & Vicki Jackson, *Comparative Constitutional Law*, New York, Foundation Press, 2^η έκδ., 2006, σελ. 24.

⁶⁵ Victor Ferreres Comella, *The European Model of Constitutional Review of Legislation. Towards Decentralization?*, *Int'l J. Const. L.* 2 (2004), σελ. 461 επ.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τόσο το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁶⁶ όσο και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) του Συμβουλίου της Ευρώπης⁶⁷ εμπεριέχουν στοιχεία διάχυσης του ελέγχου, με έντονες τις φυγόκεντρες τάσεις από τα συγκεντρωτικά συστήματα που επικρατούν. Στο βαθμό που εισάγουν ένα πρόσθετο επίπεδο δικαστικού ελέγχου, τον έλεγχο με το ενωσιακό δίκαιο και την ΕΣΔΑ, είναι προφανές ότι ο έλεγχος αυτός εκφεύγει της δικαιοδοσίας των συνταγματικών δικαστηρίων.

Παρόλα αυτά, η διάκριση του ευρωπαϊκού από το αμερικανικό πρότυπο δικαστικού ελέγχου είναι όχι απλώς κρατούσα, αλλά και ευρύτατα αποδεκτή, λόγω των προφανών πλεονεκτημάτων της: από τη μια, προσφέρει ένα πολύ ξεκάθαρο βασικό κριτήριο διάκρισης (ένα συνταγματικό δικαστήριο ή όλα τα κοινά δικαστήρια) και, από την άλλη, αποδέχεται την ύπαρξη μικτών συστημάτων που συνδυάζουν στοιχεία συγκεντρωτικού και διάχυτου ελέγχου. Υπό την έννοια αυτή, τα περισσότερα συστήματα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων μπορούν να θεωρηθούν μικτά. Η διάκριση των δύο προτύπων λειτούργησε απολύτως ικανοποιητικά όσο μπορούσε να αποκλείει από το πεδίο αναφοράς της ένα τρίτο, τελείως διαφορετικό πρότυπο: αυτό της κυριαρχίας του Κοινοβουλίου, με βασικό παράδειγμα τον αγγλικό συνταγματισμό.

3. Οι αρχές της συνταγματικής δικαιοσύνης στην Ευρώπη και την Αμερική

Δύο βασικά συστήματα συνταγματικής δικαιοδοσίας⁶⁸ κυριαρχούν σήμερα στον κόσμο: το αμερικανικό και το αυστριακό, ή, σύμφωνα με μια πιο ακριβέστερη διατύπωση:

- a) το αμερικανικό ή σύστημα του διάχυτου ή του παρεμπόπτοντος ή του αποκεντρωμένου ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων και
- b) το ευρωπαϊκό ή συγκεντρωτικό σύστημα.

Στο αμερικανικό σύστημα η συνταγματική δικαιοδοσία ανήκει στα δικαστήρια της τακτικής δικαιοδοσίας («diffuse», «decentralized») και είναι κρίση παρεμπόπτουσα («incidenter»). Αντίθετα, στο ευρωπαϊκό ή αυστριακό σύστημα, του οποίου εμπνευστής ήταν ο Hans Kelsen (ο ιδρυτής της Σχολής της Βιέννης και συντάκτης του αυστριακού Συντάγματος του 1920), ο έλεγχος ασκείται αυτοτελώς από ειδικό δικαστήριο (συνήθως ονομαζόμενο Συνταγματικό Δικαστήριο) και με βάση ειδική διαδικασία («principaliter»).

⁶⁶ Δον. Παπαγιάννης, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 5^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 353.

⁶⁷ Νάσκου – Περράκη, Μηχανισμοί προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου. Διεθνείς πράξεις, θεωρία και πρακτική, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2008, σελ. 78.

⁶⁸ Μ. Tushnet, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων. Η συγκριτική άποψη, Μετάφραση-Εισαγωγή: Ακρίτας Καϊδατζής, εκδ. Παπαζήση, 2013 σελ. 24.

3.1. Το Αμερικανικό σύστημα συνταγματικής δικαιοσύνης

Είναι γνωστό ότι ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και γενικά η συνταγματική δικαιοσύνη γεννήθηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες με την απόφαση *Marbury v. Madison* του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ (Supreme Court) το 1803⁶⁹.

Η απόφαση αυτή, έργο του τότε προέδρου του Δικαστηρίου John Marshall, έχει αφετηρία κάποιες απλές και πειστικές σκέψεις που στηρίζονται στην αριστοτελική λογική:

Ο Marshall θεμελίωσε τον έλεγχο της συνταγματικότητας στην ορθή κατανόηση του Ομοσπονδιακού Συντάγματος ως αυστηρού⁷⁰. Ταυτόχρονα θεώρησε ως αποστολή των δικαστηρίων την ερμηνεία των νόμων και την εφαρμογή τους στις περιπτώσεις που φέρονται ενώπιόν τους⁷¹.

Τούτου δοθέντος:

- ✓ ή το Σύνταγμα είναι ο θεμελιώδης νόμος και υπερισχύει των αντίθετων προς αυτό πράξεων της νομοθετικής εξουσίας
- ✓ ή η νομοθετική εξουσία θα μπορεί να αλλάζει, με την τακτική νομοθετική διαδικασία, το Σύνταγμα.

Η αντίληψη της υπεροχής του Συντάγματος⁷² απέναντι στους κοινούς νόμους και του δικαστικού ελέγχου της συμβατότητας των τελευταίων με το Σύνταγμα δεν αποτελεί προϊόν προσωπικής έμπνευσης ούτε των πατέρων του αμερικανικού Συντάγματος του 1787, ούτε του δικαστή John Marshall το 1803. Συνιστά λογική συνέπεια ευρωπαϊκής σκέψης αιώνων, που ενέτασσε τους κανόνες δικαίου σε μια ιεραρχία, όπου ορισμένοι ήταν υπέρτεροι των άλλων. Η σκέψη αυτή, είχε τις καταβολές της στην ελληνική αρχαιότητα⁷³, πέρασε στους νεότερους χρόνους μέσω της ρωμαϊκής νομικής σκέψης και στη συνέχεια ενέπνευσε τις σύγχρονες αντιλήψεις.

Εν πάση περιπτώσει μεταξύ των δύο συστημάτων (ευρωπαϊκού και αμερικανικού) δεν υπάρχουν μεγάλες διαφορές και η διάκριση είναι μάλλον φορμαλιστική κατά το ότι παραβλέπει την ουσιαστική δεσμευτικότητα που αναπτύσσουν οι συνταγματικές κρίσεις των ανώτατων δικαστηρίων στα συστήματα διάχυτου ελέγχου. Ιδίως εκεί όπου λειτουργεί ο θεσμός του δεσμευτικού νομολογιακού προηγούμενου (precedent), όπως στο σύστημα των ΗΠΑ, το ανώτατο δικαστήριο μπορεί κατ' απο-

⁶⁹ Κ. Μαυριάς, Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, ΤοΣ 5, σελ. 672, Ν. Γαζής, Η εξέταση της συνταγματικότητας των νόμων εν τη Αμερική, 1952 σελ. 45.

⁷⁰ Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ. 1068

⁷¹ Βλ. Ι. Παπαγρηγορίου, Συνταγματική Δικαιοσύνη ... οπ.π. σελ 41 επ.

⁷² Mark Tushnet *The Constitution of the United States of America: A Contextual Analysis*, Oxford & Portland, Hart Publishing, 2009 σελ. 27 επ.

⁷³ Η Αντιγόνη, για παράδειγμα, βρίσκεται μπροστά στο μεγάλο δίλημμα ως προς το εάν θα υπακούσει το θετικό δίκαιο ή το ανώτερο ιεραρχικά δίκαιο δηλ. το φυσικό δίκαιο.

τέλεσμα να εξαφανίσει ένα νόμο που κρίνει αντισυνταγματικό, μολονότι τυπικά δεν τον ακυρώνει.

Σε κάθε περίπτωση το αμερικανικό σύστημα και σε αντίθεση, για παράδειγμα, με το ελληνικό, το οποίο σε κάποια φάση της εξέλιξής του τυποποιήθηκε συνταγματικά στο αρθ. 93 § 4 του ισχύοντος Συντάγματος, παραμένει ατυποποίητο, υπό την έννοια ότι δεν ρυθμίζεται συνταγματικά.

Πέραν αυτού στην αμερικανική έννομη τάξη, υπάρχει ένα και μόνο ανώτατο δικαστήριο (supreme court), το οποίο κρίνει σε τελευταία βαθμό τη συνταγματικότητα του νόμου και μπορεί να επιλέξει αποφάσεις που θα εκδικάσει. Στις ΗΠΑ το Ανώτατο Δικαστήριο είναι το μοναδικό ανώτατο δικαστήριο και οι αποφάσεις⁷⁴ του είναι στα πλαίσια του κοινοδικαίου (commonlaw) δεσμευτικές για τα κατώτερα δικαστήρια, όπου ισχύει ο θεσμός του precedent.

Το αμερικάνικο σύστημα ακολουθούν οι εκτός της Ευρώπης χώρες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας, όπως ο Καναδάς, η Αυστραλία και Ινδία, στην Ευρώπη κυρίως οι σκανδιναβικές χώρες, πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής, η Ιαπωνία κ.ά.

3.2. Το σύστημα συνταγματικής δικαιοσύνης στην Ευρώπη

Ο θεσμός του δικαστικού ελέγχου στην Ευρώπη εμφανίστηκε αρχικά κυρίως ως απομίμηση του αμερικανικού⁷⁵ μοντέλου και λιγότερο ως αυτόνομο σύστημα δικαιοσύνης. Παρά ταύτα με στη διάρκεια του χρόνου απέκτησε τα δικά του χαρακτηριστικά, και καθιερώθηκε με την ονομασία: ευρωπαϊκό μοντέλο.

Από νομικής πλευράς το σημαντικότερο πρόβλημα του δικαστικού ελέγχου των νόμων αφορά τις χώρες με παράδοση ρωμαϊκού δικαίου, όπως αυτό εφαρμόζεται στην ηπειρωτική Ευρώπη, το οποίο, σε αντίθεση με το Άγγλο-σαξονικό δίκαιο (common law)⁷⁶, οργανώνεται σύμφωνα με το δόγμα της πρωταρχικότητας του νό-

⁷⁴ Για παράδειγμα τα ελληνικά δικαστήρια (τρία ξεχωριστά ανώτατα) εμφανίζονται σε μεγάλο βαθμό να λειτουργούν σε ένα χώρο στεγανό έναντι της πολιτικής εξουσίας. Σε αντίθεση με ό,τι ισχύει στις ΗΠΑ, τα ελληνικά ανώτατα δικαστήρια δεν επιλέγουν τις υποθέσεις που θα εκδικάσουν, αλλά η δικαιοδοσία τους οριοθετείται βάσει αυστηρά καθορισμένων νομικών και συνταγματικών κανόνων. Επίσης, οι δικαστές που τα συγκροτούν δεν επιλέγονται από την πολιτική εξουσία, αλλά είναι επαγγελματίες δικαστές καριέρας που εξελίσσονται στο πλαίσιο της εσωτερικής ιεραρχίας του δικαστικού συστήματος. Με άλλα λόγια, η μεγάλη και κρίσιμη διαφορά του ελληνικού συστήματος σε σχέση με εκείνο των ΗΠΑ είναι ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχει ένα ισχυρό ανώτατο δικαστήριο συγκρίσιμο με το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ. Παραδόξως, αυτό σημαίνει ότι το ελληνικό σύστημα είναι περισσότερο πιστό στο αμερικανικό πρότυπο του διάχυτου ελέγχου απ' όσο είναι το σύστημα των ΗΠΑ. Το ελληνικό σύστημα είναι στην πραγματικότητα περισσότερο διάχυτο, αφού από αυτό απουσιάζει ένας ισχυρός θεσμός συγκέντρωσης του ελέγχου του τύπου του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ.

⁷⁵ Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, Συνταγματική Δικαιοσύνη ... οπ.π. σελ 15 επ.

⁷⁶ St. Smith, R. de Brazier, Constitutional and Administrative Law, 77ⁿ εκδ. London 1994, σελ. 67.

μου ως αρχή του Κράτους. Οι θεσμοί του ρωμαϊκού δικαίου άφηναν ελάχιστο χώρο για την εισαγωγή του αμερικανικού μοντέλου, διότι ο νόμος που θεωρείται ως κύρια πηγή του Δικαίου, δεν μπορεί να πληγεί από θεσμούς οι οποίοι είναι δημιουργήματα και εκτελεστές του.

Η Ελβετία είναι η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα η οποία εφάρμοσε σε συστηματική βάση το αμερικανικό σύστημα του ελέγχου, μεταμορφώνοντάς το σε ελβετικό σύστημα⁷⁷. Το Σύνταγμα της Ελβετίας όμως επέτρεπε και συνεχίζει να επιτρέπει και σήμερα μόνο τον έλεγχο των νόμων των καντονιών. Ο έλεγχος των ομοσπονδιακών νόμων δεν επιτρέπεται. Με τον τρόπο όμως που είναι οργανωμένο το νομοθετικό σύστημα στην Ελβετία, οι πολίτες μπορούν να απολαμβάνουν μιας πλήρους δικαστικής προστασίας των δικαιωμάτων τους δεδομένου ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ατομικών δικαιωμάτων διέπεται από το δίκαιο των καντονιών.

Το ευρωπαϊκό σύστημα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων μπορεί να διακριθεί σε τέσσερις περιόδους, με κριτήριο τη διαχρονική πορεία της συνολικής του εξέλιξης. Από τη συγκεκριμένη εξελεγκτική πορεία μπορούν να εξαιρεθούν οι πρώτες προσπάθειες που αναλήφθηκαν προς την κατεύθυνση εγκαθίδρυσης συνταγματικού ελέγχου στα μέσα του δέκατου-ενάτου αιώνα. Κατά την εποχή εκείνη μερικά ανώτατα δικαστήρια εξέδωσαν αποφάσεις που δίκαιζαν ατομικές πρόσφυγες εναντίον πράξεων της εκτελεστικής εξουσίας, επειδή παραβίαζαν ατομικά δικαιώματα. Προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα επιχειρήθηκε και το πρώτο βήμα στον ευρωπαϊκό χώρο για τη δημιουργία αντίστοιχου δικαστηρίου, όπως για παράδειγμα στην Αυστρία με τη δημιουργία του Αυτοκρατορικού Δικαστηρίου το 1887, ενός θαρρετού βήματος για τη δημιουργία πραγματικής συνταγματικής δικαιοσύνης.

3.2.1. Οι 4 περίοδοι του ευρωπαϊκού μοντέλου

Οι τέσσερις περίοδοι του ευρωπαϊκού μοντέλου ή μοντέλου του Kelsen, όπως διαφορετικά ονομάζεται το εν λόγω μοντέλο, αναδεικνύουν συγκριμένα χαρακτηριστικά στη σύλληψη και την όλη λειτουργία του.

Η **πρώτη** περίοδος, η επονομαζόμενη και «αυστριακή» περίοδος, έχει ως αφετηρία της τη δημιουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Βιέννης το 1920. Εξέχον μέλος του εν λόγω δικαστηρίου ήταν ο ίδιος ο καθηγητής Χάνς Kelsen. Ακολούθησε κατά το ίδιο έτος η δημιουργία παρόμοιου Δικαστηρίου στην Τσεχοσλοβακία και το 1931 στην Ισπανία. Αυτά ήταν τα πρώτα βήματα που σημάδεψαν τη συνολική εικόνα μέχρι το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου.

⁷⁷ Häfelin – Haller, Schweizerisches Bundesstaatsrecht, Supplement zur 4. Auflage Die neue Bundesverfassung, 2000, σελ. 85.

Η **δεύτερη** περίοδος ξεκινά μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Όλες σχεδόν οι ηττημένες χώρες προχώρησαν σε κρίσιμες θεσμικές αλλαγές στην εσωτερική τους έννομη τάξη, για τη διασφάλιση της οποίας προέβλεψαν επιπρόσθετα και τη δημιουργία ενός Συνταγματικού Δικαστηρίου. Η Αυστρία επανίδρυσε το αρχικό της Συνταγματικό Δικαστήριο το 1945, όπως επίσης και η Ισπανία το 1947⁷⁸, που το ονόμασε Ανώτατο Δικαστήριο. Η Ιταλία επίσης το 1947 με την Corte Costituzionale⁷⁹, και η Γερμανία το 1949 με το Bundesverfassungsgericht. Οι αλλαγές αυτές ήρθαν ως απάντηση στο πρόσφατο τραγικό παρελθόν των εν λόγω χωρών και κρίθηκαν αναγκαίες για τη διασφάλιση της δημοκρατικής λειτουργίας.

Η **τρίτη** περίοδος εκτείνεται στη δεκαετία του 1970, κατά την οποία πολλές ευρωπαϊκές χώρες, αφού αποτίναξαν μακροχρόνια δικτατορικά καθεστώτα, επιζητούσαν θεσμούς που θα διασφάλιζαν και θα εγγυούνταν τη δημοκρατική τους ολοκλήρωση.

Στις χώρες αυτές περιλαμβάνεται και η Ελλάδα, η οποία καθιέρωσε ρητώς στο μεταδικτατορικό Σύνταγμα του 1975 τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων. Ο έλεγχος προβλέφθηκε «διάχυτος», ασκείται δηλαδή από όλα τα δικαστήρια όλων των βαθμίδων και όλων των κλάδων δικαιοδοσίας. Δημιουργήθηκε επιπρόσθετα και το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (Α.Ε.Δ.)⁸⁰. Στο εν λόγω Δικαστήριο αναγνωρίζονται συγκεκριμένες αρμοδιότητες, κάποιες από τις οποίες προσομοιάζουν με εκείνες των Συνταγματικών Δικαστηρίων των υπολοίπων ευρωπαϊκών χωρών.

Την Ελλάδα ακολούθησε η Πορτογαλία, η οποία δημιούργησε το 1982 το δικό της Συνταγματικό Δικαστήριο (Tribunal) και τέλος η Ισπανία το 1978⁸¹ με ανάλογη ενέργεια.

Την ίδια περίοδο επιχειρήθηκαν σημαντικές αλλαγές ως προς τη δομή και τις αρμοδιότητες στα συνταγματικά δικαστήρια της Γερμανίας, της Αυστρίας⁸².

Συμπερασματικά διαπιστώνουμε ότι στα τέλη της δεκαετίας του 70 υπάρχουν Συνταγματικά Δικαστήρια σχεδόν σε όλες της χώρες της Δυτικής Ευρώπης εκτός από το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Σκανδιναβικές Χώρες. Στο Ηνωμένο Βασίλειο θεωρητικά δεν νοείται Συνταγματικό Δικαστήριο διότι το Σύνταγμά του είναι «ήπιο»

Η **τέταρτη** περίοδος σημαδεύεται από την πτώση του τοίχους του Βερολίνου, που σήμανε την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης

⁷⁸ R. Walter, Österreichisches Verfassungsrecht Wien 1971, σελ. 76. R. Walter – H: Mayer, Grundriss des Österreichischen Bundesverfassungsrecht, 7^η εκδ. 1992, σελ. 45.

⁷⁹ Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, Συγκριτικό Συνταγματικό ... οπ.π. σελ. 26.

⁸⁰ Αρθ. 100 ελληνικού Συντάγματος του 1975.

⁸¹ Β. Περιφανάκη – Ρότολο, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στα Συντάγματα της Ισπανίας και Πορτογαλίας, στο: Σύμμεικτα προς τιμήν Φ. Βεγλερή, 1988, σελ. 137.

⁸² Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, Συνταγματική Δικαιοσύνη ... οπ.π., σελ 27 επ.

και την επικράτηση δημοκρατικών κυβερνήσεων σε όλες τις χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ.

Η Ουγγαρία το 1989, η Κροατία και η Ρωσία το 1990, η Βουλγαρία και Ρουμάνια το 1991, η Τσεχία και Σλοβακία το 1992 και η Αλβανία επίσης το 1992 δημιούργησαν συστήματα Συνταγματικής Δικαιοσύνης⁸³. Στις συγκεκριμένες χώρες εφαρμόστηκε το μοντέλο του συγκεντρωτικού συστήματος και η απονομή της δικαιοσύνης ανατέθηκε σε ειδικό δικαστικό όργανα που – όπως και στις άλλες χώρες – αποκαλείται και εδώ Συνταγματικό Δικαστήριο.

Τα εν λόγω Δικαστήρια παρουσιάζουν αρκετές διαφορές μεταξύ τους που εντοπίζονται είτε στη σύνθεσή τους, είτε στους κανόνες και στη διαδικασίες διορισμού των μελών, είτε στο επαγγελματικό καθεστώς των δικαστών, είτε στον τρόπο με τον οποίο το Δικαστήριο επιλαμβάνεται της εξέτασης μιας υπόθεσης, είτε τέλος στα καθήκοντα και στο είδος του ελέγχου που αυτά ασκούν (a-priori δηλ. προληπτικός ή a-posteriori δηλ. κατασταλτικός) κ.λπ.

Εξετάζοντας συμπερασματικά τις συγκεκριμένες επιλογές των χωρών που μνημονεύθηκαν παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι οι όποιες επιλογές τους βασίστηκαν σε τρεις κυρίως τεχνικές, που συνδυάστηκαν βέβαια με κάποιες μικρές διαφοροποιήσεις ανάλογα με τις ειδικότερες συνθήκες κάθε χώρας:

- a) ουσιαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων (δανεισμός από το αμερικανικό και ελβετικό μοντέλο). Η ελβετική τεχνική σχετίζεται με τις ατομικές προσφυγές για την υπεράσπιση ατομικών δικαιωμάτων⁸⁴.
- b) αφηρημένος έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων (αυστριακή τεχνική)
- c) παρεμπόδιων έλεγχος της συνταγματικότητας νόμου η διατάξεώς του που εφαρμόζονται σε μια κανονική δικαστική υπόθεση.

Αναφορικά με τις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ παρατηρείται η εξής ιδιαιτερότητα: τα Συνταγματικά Δικαστήρια εκεί έχουν επιφορτιστεί με την τελική ερμηνεία του Συντάγματος. Γίνεται λόγος όχι για την ερμηνεία ενός κανόνα Δικαίου που εφαρμόζεται σε μια υπόθεση, αλλά για γενική ερμηνεία. Αυτή η διαδικασία θυμίζει πολύ τα προδικαστικά ερωτήματα που απευθύνονται στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα δικαστήρια των κρατών μελών της Ένωσης⁸⁵.

⁸³ Σήμερα Συνταγματικό Δικαστήριο διαθέτουν 44 συνολικά χώρες: Αζερμπαϊτζάν, Αίγυπτος, Αλβανία, Αρμενία, Αυστρία, Βέλγιο, Βοσνία & Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Γεωργία, Γουατεμάλα, Ισπανία, Ιταλία, Καζακστάν, Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, Κιργισία, Κολομβία, Κροατία, Κύπρος, Λετονία, Λευκορωσία, Λιθουανία, Μαδαγασκάρη, Μογγολία, Μολδαβία, Νότια Κορέα, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ταϊλάνδη, Τατζικιστάν, Τουρκία, Τσεχία, Ουγγαρία, Ουγκάντα, Ουζμπεκιστάν, Ουκρανία, ΠΓΔΜ και Χιλή.

⁸⁴ Η προσφυγή αυτή ονομάζεται constitutional complaint.

⁸⁵ Δον. Παπαγιάννη, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 4^η έκδ. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2011 σελ. 364 επ.

Συμπερασματικά το αυστριακό Συνταγματικό Δικαστήριο ακολουθούν πολλές χώρες της Ευρώπης (Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Βέλγιο, Λίχτενσταϊν κ. ά), οι περισσότερες χώρες του πρώην «υπαρκτού σοσιαλισμού» και μερικές χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής. Στην κατηγορία του αυστριακού συστήματος μπορεί να ενταχθεί, λόγω του ειδικού οργάνου και της ειδικής διαδικασίας του ελέγχου συνταγματικότητας, και η Γαλλία⁸⁶, παρά τις ουσιώδεις διαφορές και – αρχικά τουλάχιστον – τον πολιτικό χαρακτήρα που έχει ο εν λόγω έλεγχος στη χώρα αυτή.

Τέλος, η Ελβετία, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα έχουν μεικτό σύστημα δικαστικού ελέγχου συνταγματικότητας, το οποίο θα εξεταστεί λεπτομερέστερα στη συνέχεια. Ειδικά ως προς την Ελλάδα⁸⁷, και παρά το γεγονός ότι ο διάχυτος έλεγχος της συνταγματικότητας έχει μακρά παράδοση, το ποσοτικό αποτέλεσμα⁸⁸ είναι σχετικά μικρό σε σύγκριση με την πυκνότητα και τη σπουδαιότητα του ελέγχου που γίνεται στις χώρες του αυστριακού προτύπου.

3.2.2. Οι διαφορές μεταξύ αμερικανικού και ευρωπαϊκού προτύπου

Οι σημαντικότερες διαφορές μεταξύ αμερικανικού και ευρωπαϊκού προτύπου, οι οποίες είναι και εξωτερικά εμφανείς, είναι οι ακόλουθες:

- a) Ο έλεγχος συνταγματικότητας στο αμερικανικό σύστημα αποτελεί αντικείμενο των παραδοσιακών δικαιοδοσιών. Αντίθετα στο ευρωπαϊκό σύστημα (ή σύστημα ειδικής Συνταγματικής Δικαιοσύνης) αποτελεί αντικείμενο ειδικής δικαιοδοσίας (ειδικού Συνταγματικού Δικαστηρίου και ειδικής διαδικασίας). Η διαφορά αυτή των δύο συστημάτων, με την οποία συνδέονται και οι άλλες που ακολουθούν, είναι ίσως, η πιο θεμελιώδης και ουσιαστικότερη, γιατί αντικατοπτρίζει μια διαφορετική αντίληψη της συνταγματικής νομιμότητας, καθώς και του όλου συστήματος λειτουργιών της δημοκρατίας.
- b) Η συνταγματική δικαιοδοσία των δύο συστημάτων διαφέρει ως προς την έκταση του αντικειμένου της. Στο αμερικανικό πρότυπο η συνταγματική δικαιοδοσία περιορίζεται, κατά κανόνα, στον έλεγχο συνταγματικότητας της εφαρμοστέας στη συγκεκριμένη περίπτωση διάταξης νόμου. Κατ' εξαίρεση μόνο απαντάται έλεγχος συνταγματικότητας πράξεων της εκτελεστικής εξουσίας και εφεσίβλητων ή αναιρεσίβλητων δικαστικών αποφάσεων, όταν παραβιάζεται ευθέως άμεσα εφαρμοστέος συνταγματικός κανόνας δικαίου. Αντίθετα η δικαιοδοσία του αυστριακού προτύπου μπορεί να περιλαμβάνει

⁸⁶ Ν. Ρώτης, Η καταξίωση της συνταγματικής δικαιοδοσίας στη Γαλλία, Το Συνταγματικό Συμβούλιο, στο: Σύμμεικτα προς τιμή Φ. Βεγλερή, 1988, σελ. 623, Μ. Δένδια, Το Συνταγματικόν Συμβούλιον και ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων εν Γαλλία και αλλαχού, Ε.Δ.Δ.Δ., τ. Γ' (1959), σελ. 337.

⁸⁷ Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π., σελ 202 επ.

⁸⁸ Κ. Σακελλαροπούλου, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και το αρθ. 100 παρ. 5 του Συντάγματος. Δικονομική οργάνωση ή περιορισμός του διάχυτου ελέγχου ΤοΣ 2007, σ. 789 επ.

αρμοδιότητες ελέγχου συνταγματικότητας και άλλων κατηγοριών πολιτειακών πράξεων, εκτός από εκείνες που συνδέονται με ορισμένη διαφορά.

- c) Στο αμερικανικό σύστημα το ζήτημα της συνταγματικότητας κρίνουν τα δικαστήρια και οι δικαστές των τακτικών δικαιοδοσιών⁸⁹ ή, ορθότερα, των δικαιοδοσιών που κρίνουν τις συγκεκριμένες διαφορές και υποθέσεις, ενώ στο ευρωπαϊκό σύστημα κρίνουν τη συνταγματικότητα ειδικοί δικαστές. Οι δικαστές αυτοί μπορεί μεν να προέρχονται από την τακτική δικαιοσύνη, ασχολούνται, όμως, ως μέλη Συνταγματικού Δικαστηρίου, ειδικά και αποκλειστικά με τον έλεγχο συνταγματικότητας.
- d) Στο αμερικανικό σύστημα ο έλεγχος συνταγματικότητας εντάσσεται στη διαδικασία της κρινόμενης διαφοράς ή υπόθεσης, δηλ. είναι έλεγχος παρεμπιπτων, ενώ στο αυστριακό σύστημα ακολουθείται ειδική διαδικασία με διαφορετικούς δικονομικούς κανόνες σε σχέση με εκείνους της τακτικής δικαιοδοσίας, διότι ο έλεγχος της συνταγματικότητας είναι το μόνο αντικείμενο της δίκης.
- e) Η απόφαση ως προς τη συνταγματικότητα νόμου στο αμερικανικό σύστημα ενεργεί *erga omnes*.
- f) Η απόφαση επί της συνταγματικότητας νόμου στο αμερικανικό σύστημα αφορά στο εφαρμόσιμο ή μη της κρινόμενης διάταξης νόμου στη συγκεκριμένη, την κρινόμενη από το ίδιο δικαστήριο υπόθεση, ενώ στο αυστριακό σύστημα αφορά στην άρση ή μη της ισχύος της κρινόμενης διάταξης.
- g) Στις χώρες του αμερικανικού συστήματος η αντισυνταγματικότητα καθιστά τη διάταξη νόμου ανυπόστατη (ως προς την κρινόμενη υπόθεση) και, συνεπώς, η σχετική δικαστική απόφαση έχει αναγνωριστικό χαρακτήρα, ενώ στις χώρες του αυστριακού συστήματος η αντισυνταγματικότητα συνεπάγεται την *άρση της ισχύος* της αντισυνταγματικής διάταξης και, συνεπώς, η απόφαση έχει *διαπλαστικό* χαρακτήρα, είναι, δηλαδή, *ακυρωτική*. Διαφορές επίσης από χώρα σε χώρα εντοπίζονται και στα αποκαλούμενα «μικτά συστήματα» δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των πολιτειακών πράξεων. Παρατηρούνται αποκλίσεις άλλοτε περισσότερο προς το σύστημα του διάχυτου ελέγχου και άλλοτε προς το συγκεντρωτικό (αυστριακό) σύστημα. Σ' αυτή την κατηγορία θεωρούνται ότι ανήκουν τα συστήματα: της Ελβετίας της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας⁹⁰.

⁸⁹ Mark Tushnet The Constitution of the United States of America ... οπ.π. σελ. 105.

⁹⁰ Β. Περιφανάκη – Ρότολο, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στα Συντάγματα της Ισπανίας και Πορτογαλίας, στο: Σύμμεικτα προς τιμήν Φ. Βεγλερή, 1988, σελ. 137.

3.2.3. Επιμέρους διαφοροποιήσεις σε συγκεκριμένες χώρες

Το ελβετικό σύστημα περιλαμβάνει τόσο αφηρημένο και συγκεντρωτικό, όσο και διάχυτο έλεγχο συνταγματικότητας πολιτειακών πράξεων⁹¹.

Το γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο⁹² είναι εξοπλισμένο με ευρείες αρμοδιότητες. Ο έλεγχος είναι συγκεντρωτικός και τα υπόλοιπα γερμανικά δικαστήρια είναι υποχρεωμένα να υποβάλουν προδικαστικό ερώτημα, εφόσον κρίνουν ότι μια διάταξη νόμου είναι αντισυνταγματική. Περαιτέρω το γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο μπορεί να ελέγξει τη συνταγματικότητα νόμου στα πλαίσια της της συνταγματικής προσφυγής. Ο πολίτης νομιμοποιείται να ζητήσει τον έλεγχο συμφωνίας μιας κρατικής πράξης, αλλά και οποιασδήποτε δικαστικής απόφασης, με το γερμανικό Σύνταγμα. Εάν θεωρεί ότι η πράξη ή η δικαστική απόφαση προσβάλλει ατομικό του δικαίωμα, μπορεί να προσφύγει στο Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο με το ένδικο βοήθημα της συνταγματικής προσφυγής. Η κρατική πράξη πρέπει να τον αφορά ατομικά, δεν μπορεί να προσφύγει κανείς κατά νόμου. Μπορεί όμως να προσφύγει κατά δικαστικής απόφασης που τον αφορά και η οποία εφαρμόζει τον νόμο. Με αυτόν τον τρόπο το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο μπορεί να ελέγξει παρεμπιπτόντως τη συνταγματικότητα του νόμου.

Ο έλεγχος είναι κύριος υπό την έννοια ότι η συνταγματικότητα του νόμου αποτελεί το κύριο αντικείμενο της δίκης. Εάν ο νόμος κριθεί αντισυνταγματικός, το επακόλουθο είναι η ακύρωσή του *erga omnes*. Γνωστή είναι και η δυνατότητα αφηρημένου, προληπτικού ελέγχου συνταγματικότητας ενός νόμου, πριν αυτός δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Εάν ασκηθεί προσφυγή ορισμένου αριθμού βουλευτών το γερμανικό συνταγματικό Δικαστήριο μπορεί να προβεί και σε προληπτικό έλεγχο.

Στη Γαλλία η ιδιομορφία συνίσταται κυρίως στη σύνθεση του γαλλικού Συνταγματικού Συμβουλίου⁹³, το οποίο δεν αποτελείται από επαγγελματίες δικαστές, αλλά πρωτίστως από πολιτικά πρόσωπα. Ο έλεγχος συνταγματικότητας στη Γαλλία είναι προληπτικός, κύριος και συγκεντρωτικός. Παλαιότερος νόμος μπορεί να ελεγχθεί μόνο στα πλαίσια κάποιας τροποποίησής τους.

Το ιρλανδικό σύστημα αποκλίνει περισσότερο προς το αυστριακό (ή συγκεντρωτικό) σύστημα και προβλέπει διαδικασία προληπτικού δικαστικού ελέγχου συνταγματικότητας από το Ανώτατο Δικαστήριο αλλά και διαδικασία ελέγχου συνταγματικότητας διάταξης νόμου.

⁹¹ Ηλ. Νικολόπουλος, Ο θεσμός της Λαϊκής Νομοθετικής και Συνταγματικής Πρωτοβουλίας, εκδ. .Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 1997,σελ 162 επ.

⁹² Γ. Θεοδόσης, Το ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας, 1991, 39 επ.

⁹³ Ν. Ρώτης, Η καταξίωση της συνταγματικής δικαιοδοσίας στη Γαλλία ... οπ.π. σελ. 626.

Η Πορτογαλία⁹⁴ εισήγαγε, με το μεταδικτατορικό Σύνταγμα του 1976/1989, το Συνταγματικό Δικαστήριο αυστριακού προτύπου, διατηρώντας, όμως, και το σύστημα του διάχυτου ελέγχου συνταγματικότητας, το οποίο είχε μακρά παράδοση στη χώρα αυτή. Στον κατασταλτικό έλεγχο συνταγματικότητας υπόκεινται όλοι οι κανόνες δικαίου και όλες οι πολιτειακές πράξεις που δε θέτουν κανόνες δικαίου, όπως οι πολιτικές αποφάσεις (πράξεις κυβερνήσεως), οι διοικητικές πράξεις και οι δικαστικές αποφάσεις, ύστερα από σχετική αίτηση, την οποία δικαιούται να υποβάλλει ένας ευρύτατος κύκλος προσώπων. Το Δικαστήριο συνέρχεται, κρίνει και αποφασίζει οριστικά για τη συνταγματικότητα του κανόνα δικαίου αυτεπαγγέλτως, εάν τον έχει κρίνει ήδη ως αντισυνταγματικό *παρεμπιπτόντως*. Στις περιπτώσεις αυτές ο έλεγχος είναι *αφηρημένος, erga omnes* και, καταρχήν, *ex tunc*. Σ' αυτόν το θεμελιώδη παραδοσιακό κανόνα έχει τη συνταγματική του βάση το πορτογαλικό σύστημα «συγκεκριμένου ελέγχου συνταγματικότητας», το οποίο αποτελεί συνδυασμό των βασικών συστημάτων: του διάχυτου και του συγκεντρωτικού ελέγχου.

Στην Κύπρο στο αρχικό κείμενο του Συντάγματος προβλέπονταν Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο όμως καταργήθηκε μετά το 1964 και ιδρύθηκε το Ανώτατο Δικαστήριο στο οποίο ανατέθηκαν οι εξουσίες και αρμοδιότητες του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου, που έπαψε να λειτουργεί το 1963.

Στην Κύπρο⁹⁵ εφαρμόζεται η αρχή του δεσμευτικού «προηγούμενου», που αποτελεί αρχή του Αγγλικού κοινοδικαίου και σημαίνει ότι η βασική νομική αρχή μιας απόφασης («ratio decidendi» ή «the preceant»)⁹⁶ όπως εξάγεται από τις αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου, δεσμεύει τα ιεραρχικά κατώτερα δικαστήρια και το ίδιο το Ανώτατο Δικαστήριο σε μεταγενέστερες υποθέσεις με δυνατότητα παρέκκλισης σε συγκεκριμένες περιπτώσεις

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία⁹⁷, η Ελλάδα τοποθετείται στην κατηγορία του αμερικανικού συστήματος – θέση που είναι ορθή για το σύστημα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων μέχρι το 1975. Μετά τις ρυθμίσεις του νέου Συντάγματος ορθότερη φαίνεται σήμερα η ένταξη του ελληνικού συστήματος στην κατηγορία των μικτών συστημάτων⁹⁸. Η κατάταξη αυτή δικαιολογείται λόγω της θέσπισης περιορισμένης δυνατότητας συγκεντρωτικού ελέγχου από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο του αρθ. 100 Σ⁹⁹.

⁹⁴ Β. Περιφανάκη – Ρότολο, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας ... οπ.π. σελ. 137.

⁹⁵ Ηλ. Νικολάου, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και της κατανομής των αρμοδιοτήτων των οργάνων του κράτους στην Κύπρο, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2000, σελ. 45.

⁹⁶ Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, Συνταγματική Δικαιοσύνη ... οπ.π. σελ. 28.

⁹⁷ Ακ. Καϊδατζής, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στην ... οπ.π. σελ. 2015.

⁹⁸ Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο ...οπ.π., σελ 68 επ.

⁹⁹ Κ. Μενουδάκος, Η εφαρμογή του αρθ. 100 § 5 του Συντάγματος στη νομολογία του ΣτΕ, Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, 2006, σελ. 291.

Βεβαίως, το βασικό σύστημα που ισχύει στη χώρα είναι αυτό του διάχυτου ελέγχου συνταγματικότητας. Η συνταγματική δικαιοδοσία, εξάλλου, του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου, λόγω της σύνθεσης και συγκρότησής του, καθώς και λόγω των μη ανταποκρινόμενων στην έννοια και την ουσία της συνταγματικής δικαιοσύνης όρων και προϋποθέσεων που θέτει το άρθρο 100 Σ, δεν μπορεί παρά να χαρακτηρισθεί ως *υβριδική* μορφή συγκεντρωτικού συστήματος ελέγχου συνταγματικότητας.

Παρά ταύτα, η συνταγματική του δικαιοδοσία, έστω και με τους ουσιώδεις περιορισμούς της, έχει τα βασικά χαρακτηριστικά του συγκεντρωτικού ελέγχου συνταγματικότητας. Συγκεκριμένα, ο εν λόγω έλεγχος είναι, στην ουσία, *αφηρημένος*, η δε δικαστική απόφαση ενεργεί *erga omnes* και, καταρχήν, *ex tunc*. Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο δεν μπορεί, ωστόσο, να θεωρηθεί ως *Ειδικό Συνταγματικό Δικαστήριο*, γιατί δεν ακολουθούνται οι βασικοί κανόνες συγκρότησής του, που ισχύουν στο αντίστοιχο σύστημα ελέγχου συνταγματικότητας, ούτε οι βασικοί άξονες των αρμοδιοτήτων του ανήκουν στο είδος και στη φύση της ειδικής συνταγματικής δικαιοδοσίας. Στην ουσία, το ΑΕΔ περιορίζεται στα πλαίσια των ιστορικών δικαιοδοσιών παροχής δικαστικής προστασίας.

Είναι αξιοσημείωτο για τη συνταγματική ιστορία της χώρας, ότι το ίδιο αυτό νόημα διατυπώθηκε και στο ελληνικό Σύνταγμα του 1827, αναδεικνύοντας την Ελλάδα - σε πανευρωπαϊκό επίπεδο - πρωτοπόρο ως προς τη δημιουργία συνταγματικού θεμελίου της υπεροχής του Συντάγματος απέναντι στον κοινό νόμο και του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας τον νόμων¹⁰⁰. Η παρ. Β' του Ψηφίσματος του 1827 όριζε: «*Επ' ουδεμία προφάσει και περιστάσει δύναται η Διοίκηση να νομοθέτηση εναντίως εις το παρόν Πολίτευμα*». Η ιεράρχηση αυτή, υπεροχής του Συντάγματος συμπληρώνεται με τη συνταγματική βάση του δικαστικού ελέγχου τήρησής της από τη δικαστική εξουσία που περιείχε το Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος του 1827. Από το τελευταίο τέταρτο του 18^{ου} αιώνα, το Σύνταγμα, τόσο ως χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων, όσο και ως θεμελιώδης νόμος λειτουργίας του κράτους και του πολιτεύματος, αποτέλεσε, για δύο μεγάλα κέντρα της αστικής επανάστασης, στην ηπειρωτική Ευρώπη και Βόρεια Αμερική, τη *βασική έκφραση* και συγχρόνως τη *βασική εγγύησης κυριαρχίας*.

Οι διατάξεις αυτές του Συντάγματος του 1827, εκφράζουν την ίδια συνταγματική αντίληψη με εκείνη του αμερικανικού, για την ιεράρχηση του Συντάγματος και των νόμων και του ρόλου της δικαστικής εξουσίας ως φύλακα της συνταγματικότητας των νόμων.

Η Ελλάδα ανήκει επίσης μαζί με τη Νορβηγία και τη Δανία στην πρωτοπορία ως προς τη νομολογιακή αναγνώριση της αρμοδιότητας των δικαστηρίων να ελέγχουν τη συνταγματικότητα των νόμων. Την ίδια εποχή θέσπισαν αυτή την αρμοδιότητα

¹⁰⁰ Γ. Κασσιμάτης, *Συνταγματική Δικαιοσύνη*, Αθήνα 1999, σελ. 98.

ρητώς ορισμένα Συντάγματα νότιων γερμανικών χωρών, της Αυστρίας, καθώς επίσης και το σχέδιο του γερμανικού Συντάγματος του 1949.

Με αυτή την έννοια το Σύνταγμα κατέστη η νομική βάση της δημοκρατικής νομιμοποίησης των κρατικών λειτουργιών. Η δικαιοτική αυτή ενσωμάτωση ή «δικαιοποίηση» της δημοκρατικής νομιμοποίησης καλύπτει, σε τελευταία ανάλυση, συνολικά την άσκηση των εξουσιών της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Η άμεση εκλογή της λαϊκής αντιπροσωπείας και των αρχών της τοπικής αυτοδιοίκησης, καθώς και ο θεσμός του δημοψηφίσματος¹⁰¹, αποτελούν, ασφαλώς, τις μορφές άμεσης δημοκρατικής νομιμοποίησης της πολιτικής εξουσίας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Αγγλία, όπου το γραπτό Σύνταγμα εμφανίζεται μεν πρωτοποριακά με τη Magna Charta, το Bill of Rights και τον Habeas Corpus Act, δεν είχε όμως συνέχεια στην εγκαθίδρυση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Η δημοκρατική νομιμοποίηση ενσωματώθηκε οργανικά στην κυριαρχία του Κοινοβουλίου, που, με την ιδιότητα αυτή του κυρίαρχου, αποτελεί τον οργανικό φορέα ενός είδους διαρκούς συντακτικής εξουσίας, κάποιου είδους διαρκούς εξουσίας. Η εκλογή των αντιπροσώπων καθεαυτή, δεν ήταν αρκετή, στην ιδιόρρυθμη αγγλική αντίληψη, για τη δημοκρατική νομιμοποίηση της πολιτειακής εξουσίας. Ήταν ανάγκη να ενισχυθεί το Κοινοβούλιο με την ιδιότητα του κυρίαρχου. Η συνταγματική νομιμότητα συνδέθηκε ιστορικά με τη δημοκρατική νομιμότητα μέσω του «συνταγματισμού»¹⁰².

3.3. Τελικές παρατηρήσεις

Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων συνδέθηκε ιστορικά κυρίως με την αρχή του κράτους δικαίου, της οποίας η εξέλιξη μέχρι σήμερα χαρακτηρίζεται από τη διαρκή διεύρυνση της παροχής δικαστικής προστασίας. Έπρεπε να περάσουν πολλές δεκαετίες και να σωρευθούν οι σκληρές εμπειρίες του Μεσοπολέμου και του Β΄ Παγκόσμιο Πολέμου για να εκτιμηθεί η δημοκρατική σημασία της συνταγματικής νομιμότητας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου και να βρει, ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας της πολιτειακής δράσης τις καταβολές του στη δημοκρατική αρχή και νομιμότητα¹⁰³.

Είναι γνωστό ότι η δικαιοκρατική αρχή, στα πρώτα της βήματα, περιορίστηκε στην αρχή της νομιμότητας της διοικητικής δράσης. Ιδιαίτερη δε σημασία για τη γέννησή

¹⁰¹ Ηλ. Νικολόπουλος, Ο θεσμός της Λαϊκής Νομοθετικής ... οπ. ,σελ 145 επ.

¹⁰² Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, Λαϊκή κυριαρχία και κοινοβουλευτισμός στην Αγγλία, εκδ. Σάκκουλα, 2006 σελ. 35.

¹⁰³ Γ. Κασσιμάτης, Μελέτες V Το Συνταγματικό Δίκαιο στην Πράξη, εκδ. Αντ. Σάκκουλα 2009 ,σελ 121 επ, του ιδίου, Η μετάβαση στη Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975, εκδ του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων,2000, σελ 88 επ.

της είχε η σκληρή αστυνομική δράση του μοναρχικού κράτους. Έτσι, τα πρώτα βήματα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, που επιχειρήθηκαν στην Αμερική και σε λίγα κράτη της Ευρώπης τον περασμένο αιώνα, σηματοδότησαν την έξοδο της αρχής του κράτους δικαίου από τα στενά όρια του ελέγχου της νομιμότητας της διοικητικής δράσης, στο χώρο άσκησης της νομοθετικής λειτουργίας.

Αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, που πραγματικά «σάρωσε», ακόμη και στις παραδοσιακές κοιτίδες τους, τις μοναρχίες στην Ευρώπη, άρχισε ένας ευρύς εκδημοκρατισμός, που σημειώνεται με την πρώτη εμφάνιση κοινωνικών δικαιωμάτων, τη δημιουργία κοινωνικών περιορισμών στην ιδιοκτησία, τη μαζικοποίηση των πολιτικών κομμάτων και με διεύρυνση της πολιτικής ισότητας, κυρίως μέσα από το εκλογικό σύστημα. Η εξέλιξη αυτή είχε όλα τα χαρακτηριστικά μιας πορείας φιλελευθεροποίησης. Στις δημοκρατίες, ωστόσο, του Μεσοπολέμου, αναπτύχθηκε, μέσα στο σώμα του πολιτικού συστήματος, ένας πολιτικός και συνταγματικός φιλελευθερισμός, που ανανέωσε και διεύρυνε τις δυνάμεις του κλασικού λιμπεραλισμού και επηρέασε βαθύτατα τη συνταγματική πορεία της δημοκρατίας.

Η αρχή της ισότητας και τα νεαρά τότε κοινωνικά δικαιώματα, αλλά και γενικότερα τα θεμελιώδη δικαιώματα τοποθετούνταν στο υψηλό περιθώριο των προγραμματικών και κατευθυντήριων αρχών, με συνέπεια να υπάρχει ένα σοβαρό έλλειμμα δικαστικής προστασίας τους. Παράλληλα, παρέμεναν στο απυρόβλητο του δικαστικού ελέγχου η πολιτική δράση της κυβέρνησης και του αντιπροσωπευτικού σώματος.

Από τη σκοπιά, τέλος, της πορείας της δικαιοποίησης και της δικαστικής εφαρμογής, η συνολική αντίληψη φαίνεται πως επηρεάζεται άμεσα από της φιλοσοφία του δικαίου. Γενικά μπορεί να πει κανείς ότι η δικαιοποίηση του Συντάγματος, με την έννοια της μετουσίωσής του ως συστήματος προγραμματικών και κατευθυντήριων αρχών και κανόνων, σε δικαστικώς εφαρμοστέο δίκαιο, ανήκε στον κοινό νομοθέτη.

Η εφαρμογή των συνταγματικών διατάξεων ως άμεσα ισχύοντος δικαίου ήταν πολύ περιορισμένη. Η κυριότερη έκφραση αυτής της εφαρμογής - οπωσδήποτε πρωτοποριακή για την εποχή, στις δημοκρατίες του Μεσοπολέμου ήταν σε αυτή της Βαϊμάρης του 1919, της Ελλάδας του 1927¹⁰⁴ και της Ισπανίας του 1931, εάν παρατηρήσει κανείς τα πρώτα στοιχεία του κοινωνικού κράτους και του ευρύτερου εκδημοκρατισμού εναγκαλισμένου με τον πολιτικό φιλελευθερισμό.

Παράλληλα με το συνταγματικό φιλελευθερισμό κυριάρχησε στο Μεσοπόλεμο και ο νομικός θετικισμός, που θεμελίωσε πλήρως την έννοια του δικαίου. Περνώντας στα χέρια του ολοκληρωτισμού, κυρίως στο εθνικοσοσιαλιστικό και στο σταλινικό καθεστώς, ο νομικός θετικισμός αποτέλεσε τη νομιμοποιητική βάση όχι μόνο ενός στυγνού από άποψη ουσιαστικής δικαιοσύνης και ηθικών αρχών του θετικού δικαίου, αλλά και ενός στυγνού μηχανισμού βίας. Άμεση συνέπεια του νομικού θετικισμού

¹⁰⁴ Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ 1091 επ.

ήταν η ενίσχυση, στην ουσία η αποθέωση, του κοινού νόμου¹⁰⁵, που όφειλε πιστά να εφαρμόζει ο δικαστής, χωρίς περιθώρια διάπλασης του δικαίου. Αυτό, ασφαλώς, ενίσχυε το όργανο της νομοθετικής εξουσίας, είτε αυτό ήταν το Κοινοβούλιο, είτε η ολοκληρωτική εξουσία, είτε ο Führer, και αποδυνάμωνε ή, στην καλύτερη περίπτωση, στην περίπτωση της φιλελεύθερης δημοκρατίας της εποχής εκείνης, κρατούσε το Σύνταγμα στο περιθώριο του εφαρμοστέου δικαίου.

---

¹⁰⁵ Όπως θεωρείται και στη Γαλλία όπου ο νόμος είναι έκφραση της γενικής Θέλησης – Expression de la volonté générale.

Κεφάλαιο 4

Ο δικαστικός έλεγχος συνταγματικότητας στην Ελλάδα

4. Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα

Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στην ελληνική νομική παράδοση είναι διάχυτος, παρεμπίπτων, και συγκεκριμένος.

Ο διάχυτος έλεγχος ανατίθεται σε κάθε δικαστήριο, μονομελές ή πολυμελές, από το Ειρηνοδικείο και το Πταισματοδικείο, μέχρι τον Άρειο Πάγο, το ΣΤΕ και το Ελεγκτικό Συνέδριο έχει την αρμοδιότητα να μην εφαρμόσει νόμο, ο οποίος δεν είναι συμβατός με το Σύνταγμα (αρθ. 93 § 4 Σ.).

Βασικές διατάξεις για τον έλεγχο της συνταγματικότητας στο Ελληνικό Σύνταγμα αποτελούν η διάταξη στο αρθ. 93 παρ. 4 Σ. (μη εφαρμογή νόμου με περιεχόμενο αντίθετο προς το Σύνταγμα) όπως επίσης και η επικουρική διάταξη στο αρθ. 87 παρ. 2 Σ. (καθήκον αντιστάσεως των δικαστών, «...κατά κατάλυση του Συντάγματος»)¹⁰⁶. Επομένως, κάθε δικαστής¹⁰⁷ δικαιούται και υποχρεούται να ελέγχει τη συνταγματικότητα του νόμου που καλείται να εφαρμόσει (διάχυτος έλεγχος).

Στην πράξη, μια νομοθετική ή κανονιστική διάταξη κρίνεται ευρέως αντισυνταγματική (εξωθώντας το νομοθετικό σώμα ή την κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση σε αλλαγή γραμμής πλεύσης), όταν ύστερα από μεμονωμένες δικαστικές αποφάσεις δικαστηρίων κατώτερων βαθμίδων αποφαίνεται σχετικώς η Ολομέλεια κάποιου από τα ανώτατα δικαστήρια της χώρας (Αρείου Πάγου, Συμβουλίου της Επικρατείας, Ελεγκτικού Συνεδρίου, ανάλογα με τη φύση της υπόθεσης και την υπαγωγή της στην οικεία δικαιοδοτική πυραμίδα).

Ακόμη κι όταν το ΣΤΕ ή ο Άρειος Πάγος αποφασίσει ότι μια διάταξη είναι αντισυνταγματική, τίποτε δεν δεσμεύει τα αντίστοιχα κατώτερα δικαστήρια όπως π.χ. τον ειρηνοδίκη ή το εφετείο να εκδώσουν αντίθετη απόφαση, διατηρώντας την αυτοτέλεια της κρίσης τους και τελικά την ανεξαρτησία τους. Η απόφαση για την αντισυνταγματικότητα ενός νόμου, σύμφωνα με το ισχύον Σύνταγμα δεν δεσμεύει κανέναν άλλο, εκτός από την Διοίκηση και τους διαδίκους¹⁰⁸ στη συγκεκριμένη και μόνο υπόθεση για την οποία εκδόθηκε. Αυτό είναι το νοηματικό

¹⁰⁶ Φ. Σπυρόπουλος, Ο δικαστής ενώπιον «διατάξεων τιθεμένων κατά κατάλυσιν του Συντάγματος». Παρατηρήσεις στο άρθρο 87 §2 του Συντάγματος, στο: Σύμμεικτα προς τιμήν Φ. Βεγλερή, τ.Ι σελ. 347.

¹⁰⁷ Ε. Βενιζέλος, Η στάση της ελληνικής νομολογίας απέναντι στην ερμηνεία το Συντάγματος, ΤοΣ 15, σελ. 425

¹⁰⁸ Γ. Κασιμάτης, Μορφές ερμηνείας ιεραρχικής εναρμόνισης του δικαίου, οι νέες διαστάσεις της συστηματικής ερμηνείας του δικαίου, ΤοΣ 2006, 8.

περιεχόμενο της ισχύος *inter partes*. Δεν καταργεί το νόμο, ο οποίος εξακολουθεί να υφίσταται στην έννομη τάξη.

Ο διάχυτος και παρεμπόδιων δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, έτσι όπως ισχύει και εφαρμόζεται στην Ελλάδα, αλλά και όπως καθιερώθηκε αρχικά στις Η. Π. Α., στηρίζεται σε τρεις θέσεις- προϋποθέσεις - για την όλη λειτουργία του συστήματος:

- a) στην αντιμετώπιση του Συντάγματος ως θεμελιώδους ή υπέρτατου νόμου του κράτους, που περιέχει διατάξεις με επιτακτικό χαρακτήρα και δεσμευτική δύναμη για όλα τα υποκείμενα στα οποία απευθύνεται και ειδικά για όλα τα όργανα του κράτους (*lex fundamentalis*).
- b) στον αυστηρό¹⁰⁹ χαρακτήρα του Συντάγματος από τον οποίο απορρέει και η αυξημένη τυπική δύναμη ή η τυπική υπεροχή του έναντι όλων των άλλων κανόνων της πολιτείας, και
- c) στη διάκριση των εξουσιών, με την τυπική και ουσιαστική του όρου έννοια, η οποία συνεπάγεται τη σαφή διάκριση της δικαιοδοτικής λειτουργίας από τη νομοθετική και διασφαλίζει και δικαιολογεί τον δικαιοδοτικό χαρακτήρα του ελέγχου της συνταγματικότητας.

Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων είναι η λογική συνέπεια της ανάγκης ελέγχου των αντισυνταγματικών δράσεων του κράτους, που δημιουργήθηκε από τις αστικές επαναστάσεις και η πολιτική συνέπεια του υπέρτατου συμφέροντος πολιτικής και δικαιοδοτικής σταθερότητας που αποτέλεσε βάση του αστικού κράτους. Στη συγκεκριμένη πολιτική βάση εντοπίζεται ο σκοπός ελέγχου και περιορισμού της πολιτικής εξουσίας που πηγάζει από τις βαθύτερες καταβολές του αστικού κράτους και αποτέλεσε τη βάση του ευρύτερου συστήματος των «checks and balances» της αστικής δημοκρατίας.

Ιστορικά ορόσημα αυτής της ευρύτερης πολιτικής και θεσμικής σταθερότητας ήταν η «Ένδοξη Επανάσταση» στην Αγγλία το 1688, η κήρυξη Ανεξαρτησίας των Ηνωμένων Πολιτειών το 1776 και η Γαλλική Επανάσταση το 1789¹¹⁰. Η ρητή πρόβλεψη στο άρθρο 93 παρ. 4 του ελληνικού Συντάγματος σχετικά με το δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων ενίσχυσε τυπικά την εξουσία του δικαστή και κατέστησε τον έλεγχο σίγουρο και προδιαγεγραμμένο.

Δημιουργείται όμως η εσφαλμένη εντύπωση ότι ο έλεγχος καθιερώθηκε και εφαρμόζεται, επειδή τον προβλέπει το Σύνταγμα και ότι, αν έλειπε η συγκεκριμένη διάταξη, ο έλεγχος θα ήταν μετέωρος ή ανύπαρκτος. Όμως, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η συγκεκριμένη μορφή του ελέγχου ίσχυε και εφαρμοζόταν στην Ελλάδα από τον προηγούμενο αιώνα¹¹¹, χωρίς ρητή συνταγματική πρόβλεψη. Η ανάκληση στη μνήμη μας της λογικής αυτής δεν είναι σήμερα, α-

¹⁰⁹ Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, *Συνταγματική Δικαιοσύνη ...* οπ.π., σελ 15 επ.

¹¹⁰ Γ. Κασσιμάτης, *Μελέτες IV Ειδικά Θέματα ...* οπ.π., σελ. 141. Για την ένδοξη επανάσταση και τις επιπτώσεις της στη συνταγματική εξέλιξη της Αγγλίας και γενέτειρα του κοινοβουλευτισμού βλ. Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, *Λαϊκή κυριαρχία και κοινοβουλευτισμός ...* οπ.π. σελ. 127 επ.

¹¹¹ Ακ. Καϊδατζής, *Ο δικαστικός έλεγχος των νόμων στην Ελλάδα 1844-1935*, εκδ. Σάκκουλα 2015.

πλώς, χρήσιμη, είναι και ερμηνευτικά επιβεβλημένα, όπως εύστοχα σημειώνει ο καθηγητής Μανιτάκης¹¹². Διότι, η συνταγματική τυποποίηση του ελέγχου δεν έσβησε, τελικά, τα λογικά και πραγματικά θεμέλια του θεσμού, αυτά που τον στήριξαν κατά τη γένεσή του και δικαιολογούν σήμερα την ισχύ και κραταίωσή του και είναι ανεξίτηλα και σταθερά.

Το άρθρο 93 παρ. 4 Σ. επισφραγίζει, απλώς, μια δικαστική πρακτική για την οποία η ελληνική έννομη τάξη θα πρέπει να καμαρώνει¹¹³. Η καθιέρωση του δικαστικού ελέγχου στην Ελλάδα βασίστηκε σε βασικές αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος, κυρίως δε στην αυξημένη τυπική ισχύ των συνταγματικών διατάξεων έναντι της κοινής νομοθεσίας και στην άμεση εφαρμογή του Συντάγματος από τον δικαστή, ο οποίος ενεργεί ως αποδέκτης των συνταγματικών επιταγών και δευτερευόντως στη αρχή της διάκρισης των εξουσιών.

4.1. Ο αυστηρός χαρακτήρας του Ελληνικού Συντάγματος

Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα βασίζεται στο χαρακτήρα του Συντάγματος ως υπερέχοντος κανόνα υπερνομοθετικού και δεσμευτικού για όλους τους φορείς. Κανόνα που αξιώνει τήρηση και εφαρμογή από όλες τις συντεταγμένες αρχές και εξουσίες, ενώ ταυτόχρονα διεκδικεί προβάδισμα σε περίπτωση σύγκρουσης με πράξεις της νομοθετικής εξουσίας.

Η πρώτη λογική και θεσμική συνάμα αφετηρία της διαδικασίας του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα πρέπει να αναζητηθεί στην καθολική αναγνώριση του Συντάγματος από τους πολίτες και την εξουσία, από τη θεωρία και τη νομολογία, ως του θεμελιώδους και υπέρτατου νόμου της Πολιτείας, που δεσμεύει και υποχρεώνει όλα τα κρατικά όργανα, όλες τις συντεταγμένες εξουσίες.

Η υπεροχή του Συντάγματος απέναντι στο νόμο δεν είναι μόνο τυπική, είναι πρωτίστως ουσιαστική: περιέχει αρχές του πολιτεύματος και της έννομης συμβίωσης, που αναγνωρίζονται από τους πολίτες ως πρωταρχικές και θεμελιώδεις¹¹⁴. Το Σύνταγμα είναι υπεράνω της νομοθετικής και της δικαστικής εξουσίας, που αποτελούν συντεταγμένες εξουσίες, επειδή είναι κανόνας πρωταρχικός τιθέμενος από της συντακτική εξουσία και νόμος καταστατικός της Πολιτείας.

Το Σύνταγμα αποτελεί επιπρόσθετα την οργανωτική βάση της ύπαρξης του κράτους, το θεσμικό του στήριγμα. Η κυρίαρχη θέση του για την οργάνωση της Πολιτείας είναι αναμφισβήτητη. Προέχει, ως θεσμός οργανωτικός, όλων των εξουσιών και υπερέχει, ως κανόνας δεσμευτικός, όλων των πράξεων και αποφάσεών τους. Αποτελεί κατά συνέπεια - όπως άλλωστε κάθε νόμος του κράτους - πράξη

¹¹² Αντ. Μανιτάκης, Ιστορικά Γνωρίσματα και λογικά προαπαιτούμενα του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα. Σύνταγμα Τεύχος 1/2003, σελ. 31.

¹¹³ Αντ. Μανιτάκης, Ιστορικά Γνωρίσματα ..... οπ.π., σελ. 32.

¹¹⁴ Κ. Χρυσόγονος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ. π. σελ. 41.

δεσμευτική, γι' αυτό και οι διατάξεις του θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως επιταγές δεσμευτικές.

Επιτακτικοί κανόνες δικαίου είναι όχι μόνο οι διατάξεις του Συντάγματος, που ρυθμίζουν σχέσεις κράτους και πολίτη, τα θεμελιώδη δικαιώματα, αλλά και οι οργανωτικές διατάξεις καθώς και οι διατάξεις κοινωνικού ή οικονομικού περιεχομένου, δηλαδή τα κοινωνικά δικαιώματα ή οι διατάξεις που τάσσουν σκοπούς ή επιτρέπουν τη χάραξη πολιτικών, όπως είναι η οικονομική, κοινωνική, εκπαιδευτική ή περιβαλλοντική πολιτική κ. ά. Οι αρχές, οι κανόνες, οι σκοποί και τα δικαιώματα που περιέχει το Σύνταγμα δεν αποτελούν απλές διακηρύξεις ή κατευθυντήριες αρχές ή εντολές αλλά κανόνες δεσμευτικούς που αξιώνουν εφαρμογή και συμμόρφωση. Οι συνταγματικές διατάξεις πρέπει να γίνονται αντιληπτές και να ερμηνεύονται ως επιταγές κανονιστικού χαρακτήρα ανεξάρτητα από τα υποκείμενα στα οποία απευθύνονται.

4.2. Η αρχή της διάκρισης των εξουσιών

Η εξουσία του δικαστή να προβαίνει σε έρευνα της συνταγματικότητας ενός νόμου, θεωρείται αναπόσπαστο τμήμα της ανεξάρτητης δικαιοδοτικής λειτουργίας και στηρίζεται περαιτέρω στον σεβασμό της διάκρισης των εξουσιών¹¹⁵.

Με τη διάκριση των εξουσιών¹¹⁶ κατανέμεται η άσκηση της «κυριαρχίας» σε τρεις διακριτές και ανεξάρτητες μεταξύ τους «εξουσίες», και οριοθετείται με ακρίβεια η δικαιοδοσία και αποστολή κάθε μιας από τις αρχές, έτσι ώστε να αποκλείεται η ανάμειξη της μιας στα έργα της άλλης. Η διάκριση των εξουσιών επιβάλλεται ως όρος και προϋπόθεση της ύπαρξης και δράσης των συντεταγμένων εξουσιών. Η διάκριση των εξουσιών δεν αποτελεί, κατά συνέπεια, μόνο θεμέλιο της «νόμιμης» δράσης όλων των εξουσιών, αλλά και απαραίτητο όριό τους.

Με αφετηρία και κριτήριο την αρχή αυτή, η δικαστική εξουσία νομιμοποιείται να εξετάζει στο πλαίσιο της εγγυητικής της λειτουργίας¹¹⁷ τη συνταγματικά «έγκυρη» δήλωση βούλησης της νομοθετικής εξουσίας. Διότι η δικαστική εξουσία περιορίζεται να ερευνά κατά την εφαρμογή του την ισχύ του νόμου σε σχέση με το θεμελιώδη νόμο του κράτους. Ενεργεί στο πλαίσιο της διακεκριμένης δικαιοδοτικής αρμοδιότητάς της, και αρκείται, για το λόγο αυτό, σε έναν αρνητικό ρόλο: στη μη εφαρμογή της αντισυνταγματικής διάταξης.

Κατά συνέπεια η Δικαιοσύνη δεν υπερβαίνει τη δικαιοδοσία της, όταν ερευνά τη συνταγματικότητα ενός νόμου, αφού δεν αντιπαραθέτει τη δική της βούληση σ' εκείνη της νομοθετικής εξουσίας ούτε ακυρώνει τον αντισυνταγματικό νόμο. Λειτουργώντας απλώς ως εξουσία ανεξάρτητη, που είναι επιφορτισμένη με την

¹¹⁵ Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π., σελ 89 επ..

¹¹⁶ Φ. Σπυρόπουλος, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, 2006, σελ.40 επ.

¹¹⁷ Ανδ. Λοβέρδος, Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας (1828 – 1975) ,Αθήνα – Κομοτηνή 2000,σελ 34 επ.

εντολή να κρίνει κατά το νόμο τις διαφορές που άγονται ενώπιόν της, εξετάζει μήπως ο νόμος που εφαρμόζει στη συγκεκριμένη περίπτωση προσκρούει στο Θεμελιώδη Νόμο του κράτους. Σε καταφατική περίπτωση αρνείται να τον εφαρμόσει ως ανίσχυρο.

Η πηγή της εξουσίας του δικαστή καθορίζει έτσι ταυτόχρονα και τα όρια της άσκησης της, που δεν είναι άλλα από τους περιορισμούς που βαραίνουν την άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας. Ενεργώντας στο πλαίσιο της διάκρισης των εξουσιών, ο δικαστής εκφέρει κρίση και δεν εκφράζει βούληση, δεν παρεμβαίνει στα έργα της νομοθετικής. Αρκείται μετά τη διαπίστωση της αντισυνταγματικότητας στο να παραμερίσει την αντισυνταγματική διάταξη του νόμου.

Η ελεγκτική αυτή αρμοδιότητα δεν επιτρέπεται να μεταβληθεί, όσο και αν διευρύνονται τα όριά της, από εξουσία ελέγχου και ανάσχεσης της νομοθετικής παντοδυναμίας σε εξουσία υποκατάστασής της. Δεν νομιμοποιείται κατά συνέπεια, να διευρύνει τα όρια της συγκεκριμένης αρμοδιότητας. Τα δικαστήρια νομιμοποιούνται να ασκούν τον έλεγχο συνταγματικότητας επειδή είναι φορείς εξουσίας ανεξάρτητης, επιφορτισμένης με την εφαρμογή του νόμου κατά την επίλυση συγκεκριμένης διαφοράς.

Η δικαστική εξουσία επιφορτίζεται, επομένως, με το δικαίωμα και το καθήκον της έρευνας της συνταγματικότητας των νόμων, επειδή σύμφωνα με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, πρώτον, έχει ως αποστολή της την εφαρμογή του νόμου σε συγκεκριμένη διαφορά (ή ακριβέστερα τη λύση μιας διαφοράς με βάση το νόμο) και, δεύτερον, επειδή παρέχει όλα τα εχέγγυα μιας ανεξάρτητης και αμερόληπτης εξουσίας, εξοπλισμένης με αρμοδιότητες «κρίσης» και όχι «δράσης» ή «βούλησης»¹¹⁸.

Οι περιορισμοί της δικαιοδοτικής λειτουργίας ορθώνουν συνεπώς εμπόδια, θέτουν όρια στην εξουσία «ελέγχου» της συνταγματικότητας από τον δικαστή. Τη σύγκρουση, που ανακύπτει με αφορμή μια συγκεκριμένη διαφορά μεταξύ νόμου και Συντάγματος, αρμόδιο όργανο να την άρει είναι η εξουσία, που έχει ταχθεί από το Σύνταγμα να επιλύει διαφορές, εφαρμόζοντας τους νόμους. Η άρση της γίνεται με βάση την αναγνώριση της τυπικής και ουσιαστικής υπεροχής του Συντάγματος και συντελείται στο πλαίσιο και κατά την άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας του δικαστή.

Ο δικαστής ασκεί έλεγχο της συνταγματικότητας δικάζοντας, και ασκώντας έλεγχο δικάζει¹¹⁹. Ο δικαστής αντλεί την εξουσία του αυτή από την αρμοδιότητα που έχει, εξοπλισμένος με τις θεσμικές εγγυήσεις ανεξαρτησίας και αμεροληψίας, να εφαρμόζει τον ισχύοντα εκάστοτε νόμο επιλύοντας διαφορές ή νομικές

¹¹⁸ Αντ. Μανιτάκης, Τα νομομοποιητικά θεμέλια της εξουσίας του δικαστή κατά τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, σε: ΕΝΟΒΕ, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων- Θέσεις και τάσεις της νομολογίας, Εκδ. Σάκκουλα 1992, σελ. 11.

¹¹⁹ Μεγάλη συζήτηση προκλήθηκε στην Ελλάδα αναφορικά με τη συνταγματικότητα των Μνημονίων βλ. Ακ. Καϊδατζής, Δικαστικός έλεγχος των μέτρων οικονομικής πολιτικής. Νομολογιακές τάσεις και προσαρμογές στο μεταβαλλόμενο οικονομικό – πολιτικό περιβάλλον, ΤοΣ 2010 σελ. 495.

αμφισβητήσεις που άγονται ενώπιον του. Η αρμοδιότητά του αυτή ασκείται στο πλαίσιο της αρχής της διάκρισης των εξουσιών, η οποία συνιστά ταυτόχρονα το θεμέλιο και το όριο της έκτασής της. Περιβεβλημένος καθώς είναι με τις εγγυήσεις της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας και βεβαρυμμένος με τις υποχρεώσεις διαδικαστικού χαρακτήρα, της αιτιολογίας και της δημοσιότητας, αποτελεί το κρατικό όργανο, που κατ' εξοχήν μπορεί να αναδειχθεί, χωρίς μεγάλο κίνδυνο καταχρήσεως, σε εγγυητή της συνταγματικής νομιμότητας και των συνταγματικών δικαιωμάτων.

4.3. Μια σύντομη αναδρομή στη νομολογία και τη νομοθεσία

Στο σημείο αυτό θα ήταν χρήσιμο να γίνει μια σύντομη ιστορική αναδρομή στη νομολογία για να φανεί καλύτερα η ιστορική προέλευση και η θεωρητική θεμελίωση του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας στην Ελλάδα¹²⁰.

Στα πρώτα συντάγματα της επαναστατικής περιόδου εκφράστηκε η ρητή υποχρέωση του νομοθετικού σώματος να μη νομοθετεί αντίθετα προς το Σύνταγμα: «*Επ' ουδεμία προφάσει και περιστάσει δύναται η Διοίκηση να νομοθέτηση εναντίως εις το παρόν Πολίτευμα.*» (Νόμος της Επιδαύρου, Β' Εθνική Συνέλευσης εν Άστρει, 1923, ΚΘ' Ψήφισμα, παρ. Β'). Η ίδια διάταξη επαναλαμβάνεται και στο Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827 με τρόπο ακριβέστερο: «*Επ' ουδεμία προφάσει και περιστάσει δύναται η Βουλή ή η Κυβέρνησις να νομοθετήση ή να ενεργήση τι εναντίον εις το παρόν Πολιτικόν Σύνταγμα*». Στο ίδιο συνταγματικό κείμενο, αρθ. 143, τονίζεται και η υπεροχή του Συντάγματος απέναντι στους κοινούς νόμους: «*Οι παρόντες Συνταγματικοί νόμοι υπερισχύουν απ' όλους τους λοιπούς.*»¹²¹

Ήδη από τον 19ο αιώνα η θεωρία είχε υποστηρίξει τη δυνατότητα των δικαστηρίων να προβαίνουν σε έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, ενώ ο Άρειος Πάγος προέβη για πρώτη φορά με την υπ. αρθ. 23/1897 απόφασή του σε μη εφαρμογή νόμου ως αντισυνταγματικού.

Ειδικότερα, για πρώτη φορά ζήτημα συνταγματικότητας των νόμων τέθηκε στα ελληνικά δικαστήρια το 1847 με αφορμή μια αντιδικία που έφερε αντιμέτωπους το Δημόσιο με έναν ιδιώτη, ο οποίος διεκδικούσε την κυριότητα αγροτικών εκτάσεων που του είχαν παραχωρηθεί με νόμο του κράτους.¹²² Το δημόσιο αντέτεινε την αντισυνταγματικότητα του νόμου αυτού και ζητούσε την απόρριψη της αγωγής.

Ο Άρειος Πάγος δικαιώνοντας τον ιδιώτη απέρριψε την ένσταση αντισυνταγματικότητας του Δημοσίου με το σκεπτικό ότι τα δικαστήρια δεν έχουν αρμοδιότητα να εξετάζουν το περιεχόμενο του νομοθετικού κειμένου, καθότι δεν είναι

¹²⁰ Δ. Τσάτσος, Συνταγματικό Δίκαιο τόμος Β', Αθήνα-Κομοτηνή 1993, σελ 537 επ.

¹²¹ Ν.Κ. Αλιβιζάτος, Εισαγωγή στην ελληνική συνταγματική ιστορία, Α' 1821 – 1941, 1981, σελ. 78.

¹²² Ανδ. Λοβέρδος, Πολιτική Ιστορία ... οπ.π., σελ 34 επ.

δυνατόν να γίνει δεκτό ότι η εξουσία που αντιπροσωπεύει την εθνική κυριαρχία ενήργησε με τρόπο παράνομο.

Την ίδια θέση επανέλαβε η νομολογία πενήντα χρόνια αργότερα όταν κλήθηκε να αποφασίσει παρεμπιπτόντως για τη συνταγματικότητα νόμου, που ανέτρεπε αναδρομικά κτηθέντα δια νόμου δικαιώματα κυριότητας. Απορρίπτοντας ως αβάσιμη την ένσταση περί αντισυνταγματικότητας του εναγομένου, το Εφετείο Αθηνών έκρινε ότι *«ο δικαστής δεν επικρίνει αλλά εφαρμόζει τον νόμο, επομένως είναι αρμόδιος να εξετάσει μόνον εάν η νομοθετική πράξη φέρει τους παρά του Συντάγματος αναγραφόμενους τύπους προς σύστασιν νομοθετικής αποφάσεως, τότε υπόχρεος εστί να τον εφαρμόσει ακριβώς, ουχί δε και να εξέλεγξεν τας τοιαύτας νομοθετικές αποφάσεις ως προς το περιεχόμενων αυτών, διότι τότε η δικαστική εξουσία, η οποία κρίνει κατά τους νόμους και όχι περί των νόμων, θα καθίστατο ανωτέρα της νομοθετικής»*.

Το Εφετείο Αθηνών με την απόφασή 1847/1893¹²³, είχε ήδη ανατρέψει την μέχρι τότε νομολογία κρίνοντας αντισυνταγματικό το άρθρο 4 του ν. ΡΟΓ' του 1867, που είχε κηρύξει απαράδεκτη κάθε αξίωση για γαίες που βρίσκονταν στην περίμετρο της συνήθους πλημμύρας της λίμνης Κωπαΐδος. Με τη διάταξη αυτή καταργούνταν αναδρομικά τα δικαιώματα κυριότητας που είχαν αποκτηθεί από τους παρόχθιους ιδιοκτήτες, χωρίς την προηγούμενη καταβολή αποζημίωσης, όπως όριζε το άρθρο 17 Σ.

Το Εφετείο Αθηνών έκρινε επί λέξει ότι *«εν τινι Συνταγματικώ Κράτει η κυριαρχική του έθνους αρχή δεν είναι απολύτως προς το νομοθετείν ελευθέρα, υποκείμενη εις περιορισμούς διαφόρους και δεσμευομένη, όπως παρ' ημίν πολλαπλώς, ο κατά το περιεχόμενον αντισυνταγματικός νόμος δεν δύναται ποτέ να θεωρηθή ως ισχύων όπωςσδήποτε και εφαρμοστέος. Καθ' όσον εν τοιαύτη περιπτώσει αποτελεί καθαρώς κατάλυσιν πλήρη ορισμένης διατάξεως του Συντάγματος (όπερ αναμφισβητήτως είναι υπέρτερων και επικρατέστερων παντός νόμου εκ μόνης της νομοθετικής εξουσίας απορρέοντος) ήτοι τουλάχιστον αναθεώρησιν, ήτις οσάκις αφορά εις θεμελιώδεις αυτού διατάξεις, ρητώς επίσης απηγορεύθη τη νομοθετική εξουσία. Εντεύθεν δε συνάγεται αναγκαιώς ότι υπό το κράτος των τοιούτων περί της πλήρους και ανελλιπούς του Συντάγματος εφαρμογής ισχυόντων κανόνων, ο δικαστής (μη λαμβανομένου υπ' όψει του κενού εννοίας αξιώματος, καθ' ό κρίνει κατά τους και ουχί περί των νόμων) δύναται χωρίς να κατακριθή επί υπερβάσει των οικείων της εξουσίας αυτού ορίων ου μόνον να εξετάζη εκάστοτε εάν ο νόμος φέρη πάντα τα γενεθλιακά αυτού στοιχεία, και εάν δεν αντίκειται κατ' ουσίαν προς το Σύνταγμα, αλλά και να αποφαινεται τούτο επικρατέστερον εκείνου. Καθ' όσον και εν τοιαύτη περιπτώσει υποτίθεται ουχί ότι αρνείται υποταγήν εις τον Νόμον, αφ' ού καλούμενος να εφαρμογή αυτόν διατελεί εν τη αναποδράστω ανάγκη να εκλέξη το επικρατέστερον*

¹²³ Κ. Μαυριά, Συνταγματικό Δίκαιο ,3-η έκδοση ,Αθήνα – Κομοτηνή 2004 ,σελ 290 και επ.

μεταξύ τούτου και εκείνου, αλλ' ότι κηρύττει μη καταργηθέν δια νόμου το Σύνταγμα»¹²⁴.

Η νομολογία κατέληξε στην οριστική καθιέρωση του ελέγχου με την σημαντική απόφαση 23/1897 του Αρείου Πάγου, η οποία αναγνώρισε πανηγυρικά ότι «το Σύνταγμα, δημιουργηθέν υπό συντακτικής Συνελεύσεως και ουχί υπό νομοθετικού σώματος, έθηκεν τα θεμέλια εφ' ών ανεγείρεται ολόκληρον το οικοδόμημα της πολιτείας» και κατά συνέπεια «αι διατάξεις του Συντάγματος εισίν είδος τι διατακτικών κανόνων ανωτέρων του συνήθους νόμου, και μή δυναμένων να αλωιωθώσιν υπ' αυτού μήτε ρητώς μήτε σιωπηρώς».

Για πρώτη φορά προβλέφθηκε ρητώς δυνατότητα και υποχρέωση των δικαστηρίων να μην εφαρμόζουν αντισυνταγματικούς νόμους σε ερμηνευτική δήλωση υπό το αρθ. 5 στο Σύνταγμα του 1927, σύμφωνα με το οποίο «Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμον, ούτινος το περιεχόμενο του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα».

Η τομή, επέρχεται ουσιαστικά με την ίδρυση του Συμβουλίου της Επικρατείας, το οποίο καλείται μεν να προστατεύσει την αρχή της νομιμότητας ή της νόμιμης δράσης της Διοίκησης, μέσω όμως αυτής της αποστολής του αναγορεύεται ταυτόχρονα σε κατ' εξοχήν δικαστή της συνταγματικότητας των νόμων¹²⁵. Το Συμβούλιο της Επικρατείας είναι παραδοσιακά αρμόδιο για την ακύρωση των εκτελεστών πράξεων των διοικητικών αρχών. Λειτουργεί ήδη πάνω από 70 χρόνια, έχοντας αναδειχθεί σε βασικό δικαιοδοτικό και δικαιοκρατικό θεσμό.

Ασφαλώς όλα τα δικαστήρια είναι βασικοί θεσμοί της λειτουργίας του δικαιοκρατικού πολιτεύματος. Αλλά το Συμβούλιο της Επικρατείας είναι το κατ' εξοχήν δικαστήριο, λόγω της φύσης των διαφορών που εκδικάζει. Ακυρώνει τις παράνομες πράξεις της εκτελεστικής εξουσίας, αναδεικνύοντας έτσι το κύρος του νόμου ως έκφρασης της δημοκρατικής αρχής και θεμελίου της διοικητικής δράσης. Μέσω της διοικητικής νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας αρχίζει, δηλαδή, και διαμορφώνεται σταδιακά μια συνταγματική νομολογία, που αναδεικνύει από υπόθεση σε υπόθεση την κανονιστική δυναμική του Συντάγματος.

Η θεώρηση του Συντάγματος ως θεμελιώδους νόμου του κράτους με αυξημένη τυπική δύναμη έναντι των κοινών νόμων οδηγεί στο μεσοπόλεμο το Συμβούλιο της Επικρατείας στην πρώτη του κιάλας απόφασή του, να διακηρύξει με τρόπο πανηγυρικό και αναντίρρητο την αμετάκλητη πρόθεσή του να ενεργεί σαν να είναι συνταγματικό δικαστήριο. Με την απόφασή του εκείνη το ΣτΕ ακύρωσε πράξη απόλυσης αρχιφύλακα της Αστυνομίας Πόλεων, διότι κρίθηκε παρεμπι-

¹²⁴ Κ. Χρυσόγονος, Η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία των νόμων στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η Ερμηνεία του Συντάγματος. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα. σελ. 395 επ.

¹²⁵ Μ – Ε. Παναγοπούλου, Οι προϋποθέσεις του παραδεκτού της άρσεως της αμφισβητήσεως για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διατάξεως τυπικού νόμου από το ΑΕΔ, σε: Τιμητικός Τόμος για τα 170 χρόνια του Ελεγκτικού Συνεδρίου, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2004, σελ. 234. Χωρίς να είναι βέβαια μόνος δικαστής που μπορεί να ελέγξει τη συνταγματικότητα των νόμων, με δεδομένο ότι στην Ελλάδα κάθε δικαστής έχει αρμοδιότητα να προβεί στον έλεγχο αυτό.

πτόντως ότι η συγκρότηση του υπηρεσιακού συμβουλίου που το αποφάσισε ήταν αντίθετη στη διάταξη 114 του Συντάγματος του 1927¹²⁶. Την εξουσία του παρεμπόπτοντος ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων την άντλησε βέβαια τότε από την ερμηνευτική δήλωση του αρθ. 5 του Συντάγματος του 1927, που υποχρέωνε το δικαστήριο να μην εφαρμόζει νόμο του οποίου το περιεχόμενο ήταν αντίθετο στο Σύνταγμα. Τη δυνατότητα όμως να ανάγεται ευθέως στο Σύνταγμα και να ακυρώνει ατομική διοικητική πράξη, που στηρίζεται σε αντισυνταγματική διάταξη νόμου, τη θεμελίωσε στην εξομοίωση της «παραβίασης του Συντάγματος» με την πλημμέλεια της «παραβάσης νόμου», κρίνοντας ότι πράξη της διοίκησης, κανονιστική ή ατομική, που στηρίζεται σε νόμο αντισυνταγματικό είναι ανίσχυρη.

Η παραβίαση του Συντάγματος αντιμετωπίζεται έκτοτε ως μια μορφή παραβίασης του νόμου, που δικαιολογεί αίτηση ακυρώσεως, έστω και αν η αντισυνταγματικότητα αποτελεί το μοναδικό λόγο ακύρωσης της προσβαλλόμενης πράξης και ο δικαστής της συνταγματικότητας αναγορεύεται σε κεντρική φυσιογνωμία του πολιτικού συστήματος. Το Σύνταγμα αντιμετωπίζεται κυρίως και βασικά ως κείμενο νομικό, με αυτοδύναμη νομική δεσμευτικότητα και ιδιότυπη θετή κανονιστικότητα.

Στη νομολογία του ΣτΕ συναντούμε συχνά τόσο υπό το Σύνταγμα του 1952 όσο και υπό το Σύνταγμα του 1975, αποφάσεις που ερμηνεύουν διατάξεις κοινών νόμων με αναφορά (και) σε συνταγματικές διατάξεις. Η τάση αυτή είναι προγενέστερη των πρώτων σχετικών αναφορών στη θεωρία, η οποία ούτως ή άλλως στρέφεται στην αλλοδαπή, ιδίως γερμανικής εμπειρία. Μπορεί όμως να υποστηριχθεί ότι το ανώτατο ελληνικό διοικητικό δικαστήριο ακολούθησε εδώ ένα δικό του δρόμο χωρίς ιδιαίτερα εμφανείς εξωτερικές επιρροές¹²⁷.

4.4. Το σύστημα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα

Το Σύνταγμα, όπως προαναφέρθηκε ορίζει στο αρθ. 93 παρ. 4: «*Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα*». Ο κάθε δικαστής οφείλει δηλαδή να αρνηθεί να εφαρμόσει νόμο που αντίκειται στο Σύνταγμα¹²⁸. Αντίστοιχα η απόφασή του αυτή δεν επηρεάζει το τυπικό κύρος του νόμου, ισχύει μόνο για τη συγκεκριμένη υπόθεση. Ο έλεγχος των νόμων περιορίζεται στον έλεγχο του περιεχομένου τους. Κατά τη νομολογία τα δικαστήρια δεν έχουν εξουσία να ελέγξουν την τήρηση των διατάξεων του Συντάγματος κατά την ψήφιση του νόμου. Αυτά θεωρούνται από τα δικαστήρια εσωτερικά ζητήματα της Βουλής (*interna corporis*), τα οποία ελέγχει η ίδια και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κατά την έκδοση των νόμων.

¹²⁶ Κ. Μαυριάς, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π, σελ 290 και επ.

¹²⁷ Κ. Χρυσόγονος, Η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία ... οπ.π. σελ. 395 επ.

¹²⁸ Πινακίδης Γ., Ο συγκεκριμένος χαρακτήρας του ελέγχου της συνταγματικότητας κατά το άρθρο 93 §4 Σ, Νέα Νομική Επιθεώρηση 2001, σελ. 69.

4.4.1. Τα βασικά χαρακτηριστικά του ελέγχου

Στην Ελλάδα ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων προσλαμβάνει τις παρακάτω μορφές.

α) Διάχυτος

Ασκείται από όλα τα δικαστήρια, ανεξαρτήτως βαθμού ή κλάδου δικαιοδοσίας, όταν τα ίδια καλούνται να εφαρμόσουν ισχύουσα διάταξη νόμου επιλύοντας διαφορά ή αίροντας αμφισβήτηση σε συγκεκριμένη υπόθεση. Νομιμοποιούνται να ασκούν έλεγχο, επειδή δικάζουν και εφόσον δικάζουν είναι εξοπλισμένα με τις συνταγματικές εγγυήσεις της ανεξαρτησίας και αμεροληψίας. Βέβαια ο πραγματικός βαθμός διάχυσης του ελέγχου εξαρτάται από πολλούς παράγοντες όπως π.χ. από την έκταση του δεδικασμένου που παράγουν, από την επιρροή που ασκούν στα κατώτερα ιδίως δικαστήρια οι αποφάσεις των ανωτέρων και κυρίως των ανωτάτων δικαστηρίων, όταν σε αυτές περιλαμβάνονται και ζητήματα σχετικά με τη συνταγματικότητα νόμου¹²⁹.

Σε κάθε περίπτωση και πέραν της έκτασης του δεδικασμένου που παράγεται, η έκταση του διάχυτου ελέγχου περιορίζεται στην Ελλάδα τόσο από την ύπαρξη του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου και την αφαίρεση του ελέγχου από τα Τμήματα των ανωτάτων δικαστηρίων (Άρειος Πάγος, Συμβούλιο Επικρατείας, Ελεγκτικό Συνέδριο) και την επιφύλαξη του ρόλου στις ολομέλειες, όσο και από την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση¹³⁰.

β) Παρεμπίπτων

Ασκείται, όταν συντρέχουν οι ουσιαστικές και τυπικές προϋποθέσεις έναρξης της δίκης, εφόσον, δηλαδή συντρέχουν οι όροι του παραδεκτού και του εννόμου συμφέροντος¹³¹. Η αντισυνταγματικότητα μπορεί να τεθεί με πρωτοβουλία των διαδίκων και να προβληθεί ως νομικός ισχυρισμός στο εισαγωγικό της δίκης δικόγραφο και να συνδεθεί με την ίδια τη βάση της αγωγής. Μπορεί επίσης να αποτελέσει αυτοτελή λόγο ακυρώσεως στην ακυρωτική δίκη ή να προβληθεί κατ' ένσταση ή και να ληφθεί υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο σε οποιαδήποτε φάση της δίκης, σε πρώτο ή δεύτερο για πρώτη φορά βαθμό ή ακόμη και στην αναιρετική δίκη.

γ) Συγκεκριμένος

Ασκείται με αφορμή την εφαρμογή και ερμηνεία της κρίσιμης διάταξης ή των κρίσιμων διατάξεων σε μια συγκεκριμένη διαφορά και η κρίση διατυπώνεται, πάντα, - αυτό είναι το πιο ουσιώδες- ενόψει των πραγματικών και νομικών πε-

¹²⁹ Ε. Βενιζέλος. Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου 1. Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 167 επ.

¹³⁰ Κ. Γιαννακόπουλος, Ο διάχυτος και παρεμπίπτων δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα υπό το πρίσμα του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου, Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου 2009, σ. 825 επ.

¹³¹ Σκουρής Β.- Βενιζέλος Ευ., Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα 1985, σελ. 45.

ριστατικών της επίδικης διαφοράς και για τις ανάγκες επίλυσής της¹³². Η κρίση περιορίζεται συνεπώς αποκλειστικά στην κρίσιμη διάταξη και στο νόημα που αυτή αποκτά για την επίλυσή της διαφοράς. Το χαρακτηριστικό του ελέγχου ως «συγκεκριμένου»¹³³, είναι αφενός δικονομικό, αφετέρου δε μεθοδολογικό.

Ως δικονομικό χαρακτηριστικό σημαίνει ότι το κατά περίπτωση αρμόδιο δικαστήριο κρίνει τη συνταγματικότητα της κρίσιμης και μόνο διάταξης του νόμου χωρίς να επεκτείνεται στο σύνολο του νόμου ή στην αρχή του νόμου. Κρίσιμη διάταξη υπό την έννοια αυτή είναι η διάταξη της κοινής νομοθεσίας με βάση την οποία ο δικαστής θα επέλυε τη διαφορά και γενικότερα θα δικάζε τη συγκεκριμένη υπόθεση, εάν δεν ετίθετο στο μεταξύ ζήτημα πιθανής αντισυνταγματικότητας της. Ως μεθοδολογικό κριτήριο ο συγκεκριμένος χαρακτήρας του ελέγχου επιβάλλει τη συγκεκριμένη ερμηνεία του Συντάγματος ενόψει της συγκεκριμένης διάταξης και των συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, για τις ανάγκες της οποίας και προβαίνει σε έλεγχο συνταγματικότητας¹³⁴.

δ) Δηλωτικός ή διαπιστωτικός

Η αντισυνταγματική διάταξη παραμερίζεται και δεν εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη διαφορά¹³⁵. Εξακολουθεί ωστόσο να ισχύει και μπορεί να εφαρμοστεί από άλλο δικαστήριο. Η δικαστική κρίση για την αντισυνταγματικότητα της κρινόμενης διάταξης περιέχεται εξάλλου στο σκεπτικό, στην μείζονα πρόταση, και όχι στο διατακτικό της απόφασης και γι' αυτό δεν παράγει δεδικασμένο. Δεσμεύει όσο δεσμεύει και ένα νομολογιακό προηγούμενο, η ηθικό-δικαιϊκή δεσμευτικότητα του οποίου αυξάνει, όσο υψηλότερου βαθμού είναι και το δικαστήριο που κρίνει. Άλλωστε αυτό που κρίνεται αντισυνταγματικό είναι το νόημα της κρίσιμης ή των κρίσιμων διατάξεων που προκύπτει από την εφαρμογή και ερμηνεία τους στην επίδικη διαφορά και μόνον αυτό.

Ο δικαστής δεν έχει πάντως καμία εξουσία να ακυρώσει την αντισυνταγματική διάταξη, την οποία απλώς θεωρεί «ανίσχυρη» για την υπόθεση που δικάζει, παραμερίζοντάς την¹³⁶.

ε) Κατασταλτικός

Ο δικαστικός έλεγχος συνταγματικότητας στην Ελλάδα μπορεί να διενεργηθεί μόνο μετά την έκδοση, τη δημοσίευση και τη θέση σε ισχύ του νόμου, δηλαδή μόνο κατασταλτικά. Αντίθετα, σε άλλες χώρες (σε αυτές που διαθέτουν Συνταγματικό Δικα-

¹³² Κ. Χρυσόγονος, Συνταγματικό Δίκαιο, ... οπ.π. σελ. 136, Γ. Πινακίδης Ο συγκεκριμένος χαρακτήρας του ελέγχου, ... οπ.π. σελ. 69.

¹³³ Γ. Πινακίδης, Ο συγκεκριμένος χαρακτήρας του ελέγχου ... οπ.π. σελ. 76.

¹³⁴ Ε. Βενιζέλος, Μαθήματα Συνταγματικού ... οπ.π. σελ. 168 επ.

¹³⁵ Αρ. Μάνεσης, Ζητήματα εκ του ανισχύρου των αντισυνταγματικών νόμων, στο: Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σ. 288.

¹³⁶ Ε. Βενιζέλος, Μαθήματα Συνταγματικού ... οπ.π. σελ. 170 επ., Κ.Β. Μποτόπουλος, Η ελληνική συνταγματική δικαιοσύνη, στο: Ένωση Δικαστικών Λειτουργιών του ΣτΕ, Μνήμη Β. Μποτόπουλου, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, 2003, σελ. 65.

στήριο) προβλέπεται και προληπτικός έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων, δηλαδή έλεγχος πριν τη θέση σε ισχύ του νόμου (ο οποίος μπορεί να προκληθεί από σχετική ένσταση ή προσφυγή άλλου κρατικού οργάνου, λ.χ. του Προέδρου της Δημοκρατίας). Και στην Ελλάδα ο προληπτικός έλεγχος δεν είναι άγνωστος, όπως π.χ. ο έλεγχος των Διαταγμάτων από το Συμβούλιο της Επικρατείας¹³⁷.

ζ) Υποχρεωτικός (αυτεπάγγελτος)

Τέλος, από τη λέξη «υποχρεούνται» στο αρθ. 93 § 4 συνάγουμε ότι τα Δικαστήρια δεν έχουν διακριτική ευχέρεια, αλλά υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που έρχεται σε αντίθεση με το Σύνταγμα. Κατά συνέπεια τα ελληνικά Δικαστήρια είναι υποχρεωμένα να εξετάζουν ισχυρισμούς περί αντίθεσης μιας διάταξης νόμου προς το Σύνταγμα, μόλις κάποιος διάδικος θέσει σχετικό θέμα. Επιπρόσθετα τα Δικαστήρια μπορούν να θέσουν τέτοιο ζήτημα και αυτεπαγγέλτως, χωρίς σχετικό αίτημα του διαδίκου.

Από τη συνολική παράθεση των βασικών χαρακτηριστικών του ελληνικού συστήματος ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων προκύπτει ότι το ελληνικό σύστημα διαφοροποιείται σημαντικά από συστήματα άλλων ευρωπαϊκών χωρών, κύριο γνώρισμα των οποίων είναι η ύπαρξη Συνταγματικού Δικαστηρίου¹³⁸.

4.4.2. Συγκεντρωτικοί μηχανισμοί ελέγχου

Υπάρχουν όμως στην ελληνική έννομη τάξη πολλοί και σοβαροί μηχανισμοί, τόσο στο επίπεδο του τυπικού Συντάγματος όσο και στο επίπεδο της κοινής δικονομικής νομοθεσίας που επιτρέπουν τη συγκέντρωση του ελέγχου στα ανώτατα δικαστήρια, διασφαλίζουν σε μεγάλο βαθμό την ενοποίηση της νομολογίας και μετατρέπουν πολλές φορές τον έλεγχο σε κατ' αποτέλεσμα συγκεντρωτικό κύριο και αφηρημένο.

Οι τρεις πιο καθοριστικοί μηχανισμοί είναι οι ακόλουθοι:

¹³⁷ Ακ. Καϊδατζής, Προληπτικός έλεγχος των νόμων από το ΣτΕ με πρωτοβουλία της Βουλής. Μια ήπια πρόταση αναθεώρησης, ΕΔΔΔ 2015, σελ. 856.

¹³⁸ Β. Σκουρής, Συστήματα του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας νόμων, ΤοΣ 1982, 533.

α) Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο

Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 100 Σ. που ιδρύθηκε για πρώτη φορά με το Σύνταγμα του 1975 και διασφαλίζει την άρση των αμφισβητήσεων ως προς την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα¹³⁹ διατάξεων τυπικού νόμου μόνον όταν έχει ανακύψει αντίθεση στη νομολογία δύο ανώτατων δικαστηρίων. Στη περίπτωση αυτή και μόνο εφόσον συντρέχουν οι σχετικές δικονομικές προϋποθέσεις που ελέγχονται αυστηρότατα, το ΑΕΔ και μόνο αυτό μπορεί να κηρύξει την αντισυνταγματικότητα της κρίσιμης διάταξης η οποία στη περίπτωση αυτή παύει να ισχύει¹⁴⁰.

Σε περίπτωση διαφωνίας των ολομελειών δύο τουλάχιστον ανωτάτων δικαστηρίων (αν τύχει να κρίνουν αντιφατικά για την ίδια διάταξη) το ζήτημα του τελειωτικού ελέγχου άγεται στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο του αρθ. 100 Σ¹⁴¹. Η απόφαση του τελευταίου είναι η μόνη που, αποβάλλοντας τον, κατά τα ως άνω, συγκεκριμένο χαρακτήρα (inter partes) του ελέγχου συνταγματικότητας, ισχύει έναντι πάντων, οδηγώντας κατ' αποτέλεσμα στην ακύρωση της διάταξης (για «ανίσχυρο» μιλά το άρθρο 100 του Συντάγματος).

Το ΑΕΔ «οριοθετεί με μεγάλη αυστηρότητα την αρμοδιότητά του»¹⁴² και απαιτεί οι αντίθετες αποφάσεις των ανωτάτων δικαστηρίων να αναφέρονται στην ίδια ακριβώς διάταξη τυπικού νόμου¹⁴³, αν και σε νεότερη απόφασή του φαίνεται να διευρύνει τα σχετικά όρια¹⁴⁴. Σε κάθε περίπτωση πάντως το ΑΕΔ κρίνει για αμφισβητήσεις αναφορικά με την έννοια τυπικού νόμου και όχι συνταγματικών διατάξεων.

Τη διαδικασία ενώπιον του ΑΕΔ μπορούν να θέσουν σε κίνηση ο Υπουργός Δικαιοσύνης, ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, ο Γενικός Επίτροπος της Διοικητικής Δικαιοσύνης, οποιοσδήποτε έχει έννομο συμφέρον και κάθε ανώτατο δικαστήριο με παραπεμπτική του απόφαση¹⁴⁵.

β) Η παραπομπή από τα Τμήματα στην Ολομέλεια

Μια μικρή παραχώρηση προς την κατεύθυνση του συγκεντρωτικού ελέγχου αντισυνταγματικότητας πραγματοποιήθηκε με την αναθεώρηση του 2001, κατά

¹³⁹ Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Ι, Εισαγωγή ... οπ.π., σελ 1091 επ.

¹⁴⁰ Π. Παραράς, Η ερμηνευτική διεύρυνση της δικαιοδοσίας του ΑΕΔ ως προς την άρση της αμφισβήτησης για την έννοια διατάξεως τυπικού νόμου, ΤοΣ 2000, 145, Στ. Ματθίας, Άρση από το ΑΕΔ αμφισβητήσεων για τη συνταγματικότητα ή για την έννοια διατάξεων νόμου, ΕλλΔνη 2005, 313.

¹⁴¹ Ε. Βενιζέλος, Η κήρυξη της αντισυνταγματικότητας τυπικού νόμου με απόφαση του ΑΕΔ, στο έργο: του ιδίου, Η ερμηνεία του Συντάγματος και τα όρια δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, 1994, σ. 33 επ.

¹⁴² Κ. Χρυσόγονος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ. 138.

¹⁴³ ΑΕΔ 47/1982, ΝοΒ 1983, σελ. 882 επ.

¹⁴⁴ ΑΕΔ 27/1999, ΤοΣ 2000, σελ. 150.

¹⁴⁵ Αρθ 48 ν. 345/1976.

την οποία θεσπίστηκε υποχρέωση των επιμέρους Τμημάτων των ανωτάτων δικαστηρίων να παραπέμπουν το ζήτημα της αντισυνταγματικότητας νόμου στην οικεία ολομέλεια, όταν άγονται σε κρίση αντισυνταγματικότητας. Ταυτόχρονα, η συνταγματικότητα ενός νόμου δεν μπορεί να αποτελεί αυτοτελή προσφυγή ενός πολίτη στο δικαστήριο, αλλά πρέπει να εντάσσεται στο πλαίσιο δίκης, στην οποία, παρεμπιπτόντως προβάλλεται και η αντισυνταγματικότητα ενός νόμου (παρεμπιπτόντως έλεγχος).

Το σύστημα των δικονομικών ρυθμίσεων που προβλέπει την παραπομπή του ζητήματος¹⁴⁶ της ενδεχόμενης αντισυνταγματικότητας μιας διάταξης νόμου από τα Τμήματα στις ολομέλειες ισχύει και για τα τρία ανώτατα δικαστήρια: του Αρείου Πάγου, του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Ο δικονομικός αυτός μηχανισμός λαμβάνει υπόψη ένα σημαντικό παράγοντα, που δεν είναι άλλος από την έντονη επιρροή που ασκεί η νομολογία των ανωτάτων δικαστηρίων στα κατώτερα δικαστήρια, όταν αυτά επιλαμβάνονται του ελέγχου της συνταγματικότητας των ίδιων διατάξεων.

Η συγκεκριμένη προσθήκη στο ελληνικό Σύνταγμα, απέβλεπε στην αποφυγή βεβιασμένων κρίσεων ολιγομελών τμημάτων, που με τον τρόπο αυτό θα εξουδετέρωναν ψηφισμένο νόμο από τη Βουλή¹⁴⁷.

γ) Το ΣτΕ και η αίτηση ακυρώσεως

Για μια μεγάλη κατηγορία υποθέσεων (διοικητικές διαφορές) είναι συνταγματικά διασφαλισμένη η εκδίκασή τους από ίδιο δικαστήριο (ΣτΕ)¹⁴⁸, που προσφέρει απευθείας και άμεση πρόσβαση σε αυτό, ιδίως με τη μορφή της αίτησης ακυρώσεως κατά εκτελεστών διοικητικών πράξεων¹⁴⁹. Με τις συγκεκριμένες αιτήσεις προβάλλεται πολύ συχνά ως κύριος ή και ως μοναδικός λόγος ακυρώσεως η αντισυνταγματικότητα της κρίσιμης διάταξης στην οποία στηρίζεται η προσβαλλόμενη διοικητική πράξη. Το αποτέλεσμα είναι να μετατρέπεται κατά βάθος ο έλεγχος από διάχυτο σε συγκεντρωτικό, από τυπικά παρεμπιπτόντα σε ουσιαστικά κύριο και από φαινομενικά συγκεκριμένο σε κατ' ουσίαν και εν τοις πράγμασι αφηρημένο¹⁵⁰.

¹⁴⁶ Ε. Βενιζέλος, Οι ιδιομορφίες του ελληνικού συστήματος ελέγχου ... οπ.π. σελ. 459.

¹⁴⁷ Διαφορετικές είναι οι εκτιμήσεις των: Ε. Βενιζέλος, Το αναθεωρητικό κεκτημένο, 2002, σελ. 363 και Π. Παραράς, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας του νόμου στο στόχαστρο της αναθεώρησης, ΔτΑ 2001, σελ. 75.

¹⁴⁸ Ακ. Καϊδατζής, Η συμβολή των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στην εξέλιξη του δικαστικού ελέγχου των νόμων στην Ελλάδα, Εφ. Διοικ. Διακ. 2014, σελ.208.

¹⁴⁹ Δ. Κόρσος, Εισηγήσεις Διοικητικού Δικονομικού Δικαίου, Γ' εκδ. εκδ. Σάκκουλα, σελ. 66 επ.

¹⁵⁰ Αντ. Μανιτάκης. Ιστορικά γνωρίσματα και λογικά ... οπ.π. σελ.314 επ.

Όπως σημειώνει ο Βενιζέλος¹⁵¹, το ΣτΕ έχει καταστεί ο κατ' εξοχήν ελεγκτής της συνταγματικότητας, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το δικαστήριο αυτό έχει μετατραπεί και σε αποκλειστικό κριτή της συνταγματικότητας¹⁵².

Πέραν αυτών των τριών μηχανισμών στην ελληνική έννομη τάξη το ίδιο το Σύνταγμα προβλέπει περαιτέρω μορφές κύριου, συγκεντρωτικού, αφηρημένου και προληπτικού¹⁵³ ελέγχου συνταγματικότητας. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα στο αρθ. 95 § 1 περ. δ Σ., το οποίο προβλέπει την επεξεργασία όλων των κανονιστικών διαταγμάτων από το ΣτΕ, αλλά και στο αρθ. 73 § 2 Σ., που προβλέπει τη γνωμοδοτική αρμοδιότητα του Ελεγκτικού Συνεδρίου για συνταξιοδοτικά νομοσχέδια.

Τέλος, ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ελληνικού συστήματος αποτελεί η υποχρέωση που προκύπτει από το αρθ. 93 § 4 Σ για τον Έλληνα δικαστή να εξετάζει αυτεπάγγελτα τη συνταγματικότητα του νόμου και να μην τον εφαρμόσει αν τον κρίνει αντισυνταγματικό. Η συγκεκριμένη υποχρέωση προκύπτει ανεξάρτητα από την προβολή ή μη λόγου αντισυνταγματικότητας από τους διαδίκους¹⁵⁴.

4.4.3. Έλεγχος συνταγματικότητας και η άρση αντιφατικών αποφάσεων

Η καθιέρωση του διάχυτου ελέγχου συνταγματικότητας δημιουργεί ταυτόχρονα τον κίνδυνο έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων. Η μη εφαρμογή ενός νόμου από ένα δικαστήριο ως αντισυνταγματικού δεν επηρεάζει το κύρος του (δεν τον καταργεί) ούτε δεσμεύει τα υπόλοιπα δικαστήρια. Άλλο δικαστήριο μπορεί να κρίνει ότι ο συγκεκριμένος νόμος είναι σύμφωνος με το Σύνταγμα και να τον εφαρμόσει.

Εντός του ίδιου κλάδου Δικαιοσύνης το πρόβλημα επιλύεται κατά κανόνα με απόφαση του ανωτάτου δικαστηρίου του οικείου κλάδου, η οποία δε δεσμεύει μεν τυπικά τα κατώτερα δικαστήρια σε άλλες υποθέσεις, έχει όμως βαρύνουσα σημασία, αφού κάθε αντίθετη απόφαση κατωτέρου δικαστηρίου θα ανατραπεί από το ανώτατο δικαστήριο.

Πρόβλημα ανακύπτει όταν τα ανώτατα δικαστήρια εκδώσουν αντίθετες αποφάσεις για τη συνταγματικότητα νόμου¹⁵⁵. Παρεμφερές πρόβλημα αναδύεται και όταν τα ανώτατα δικαστήρια ερμηνεύσουν αντίθετα το νόμο, ακόμη κι αν δεν τίθεται ζήτημα συνταγματικότητας. Για να αρθεί η σύγκρουση παραπέμπεται η

¹⁵¹ Ε. Βενιζέλος, Οι ιδιομορφίες του ελληνικού συστήματος ελέγχου ... οπ.π. σελ. 465.

¹⁵² Κ. Χρυσόγονος, Συνταγματικό Δίκαιο... οπ.π. σελ. 141.

¹⁵³ Ακ. Καϊδατζής, Προληπτικός έλεγχος των νόμων ... οπ.π. σελ. 856.

¹⁵⁴ Κ. Γιαννακόπουλος, Ο αυτεπάγγελτος έλεγχος της (αντι)συνταγματικότητας των νόμων, ΔτΑ 2002, σελ. 1180,

¹⁵⁵ Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ 1091 επ.

υπόθεση στο ΑΕΔ, το οποίο αποφαινεται τελειωτικά είτε για τη συνταγματικότητα είτε για την αληθή έννοια ενός νόμου.

Ειδικά για τη συνταγματικότητα, αν το ΑΕΔ κρίνει ότι ο νόμος είναι αντισυνταγματικός, ο νόμος καταργείται για όλους. Αυτή είναι η μόνη περίπτωση όπου δικαστήριο μπορεί να καταργήσει νόμο. Για το λόγο αυτό, κατ' εξαίρεση με ότι συμβαίνει για όλες τις άλλες δικαστικές αποφάσεις, η συγκεκριμένη απόφαση λόγω του καταργητικού αποτελέσματός της, δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Κατά τη συγκεκριμένη κρίση συμμετέχουν στη σύνθεση του ΑΕΔ και δύο τακτικοί καθηγητές Νομικής σε ελληνική Νομική Σχολή.

4.4.4. Έκταση και όρια του ελέγχου

Η έκταση του ελέγχου περιορίζεται, όπως έχει κριθεί νομολογιακά στην ουσιαστική αντισυνταγματικότητα του νόμου.

Όπως προκύπτει από το άρθρο, 93 § 4 Σ. ο έλεγχος συνταγματικότητας αναφέρεται στην ουσιαστική και όχι στην τυπική αντισυνταγματικότητα¹⁵⁶ του νόμου. Το εν λόγω συμπέρασμα προκύπτει από τη γραμματική ερμηνεία της διάταξης, η οποία αναφέρεται στο «*περιεχόμενο του νόμου*», το οποίο είναι ενδεχομένως αντίθετο προς το Σύνταγμα.

Η αναζήτηση των ορίων του ελέγχου συνδέεται κατά βάση με τέσσερα κύρια σημεία:

- a) Με την αυτονόητη διαπίστωση ότι το πρόβλημα των ορίων του ελέγχου είναι τελικά πρόβλημα αιτιολογίας των σχετικών δικαστικών αποφάσεων, οι οποίες κατά το Σύνταγμα (αρθ. 93 § 3) πρέπει να είναι ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένες.
- b) Με την εξίσου αυτονόητη παρατήρηση ότι το πρόβλημα των ορίων του ελέγχου είναι πάντοτε πρόβλημα ερμηνείας αφενός μεν του Συντάγματος, αφετέρου δε της κρίσιμης διάταξης της κοινής νομοθεσίας, η πιθανή αντισυνταγματικότητα της οποίας ελέγχεται από το δικαστή.
- c) Με την απλή – αν και όχι πάντοτε αυτονόητη – παραδοχή πως η ίδια η νομοθετική λειτουργία σημαίνει εξ ορισμού ότι ο κοινός νομοθέτης ασκώντας τη συγκεκριμένη νομοθετική του αρμοδιότητα ενεργεί ως ερμηνευτής και εφαρμοστής του Συντάγματος και προβαίνει σε κάποια επιλογή μεταξύ περισσότερων δυνατών λύσεων, που μπορεί να είναι όλες

¹⁵⁶ Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Ι .... σπ.π. σελ.

ή οι περισσότερες από αυτές σύμφωνες με το Σύνταγμα ή μάλλον μη αντίθετες με αυτό.

- d) Με τη διαπίστωση ότι ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας δεν είναι έλεγχος σκοπιμότητας, δηλαδή έλεγχος πολιτικός, αλλά έλεγχος νομικός που πρέπει να προσλαμβάνει τη μορφή ενός αυστηρά και πειστικά διατυπωμένου δικανικού συλλογισμού¹⁵⁷. Για να κριθεί αν ένας νόμος είναι αντίθετος προς το Σύνταγμα, θα πρέπει να προηγηθεί ερμηνεία του νόμου, ώστε να ανευρεθεί το αληθές νόημά του.

Έννοια της συνταγματικότητας

Κατά συνέπεια ο έλεγχος της συνταγματικότητας αναφέρεται μόνο στο περιεχόμενο του νόμου και αποκλείεται εξ αντιδιαστολής ο έλεγχος της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας. Στο σημείο αυτό γίνεται διάκριση¹⁵⁸ μεταξύ των εξωτερικών τυπικών στοιχείων και των εσωτερικών τυπικών στοιχείων ενός νόμου. Στα εξωτερικά τυπικά στοιχεία ανήκει η δημοσίευση του τυπικού νόμου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως με υπογραφή του Προέδρου της Δημοκρατίας και την προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού. Ο έλεγχος εν προκειμένω είναι αυτονόητος αφού οδηγεί στον έλεγχο του υποστατού του νόμου¹⁵⁹.

Αντίθετα, τα εσωτερικά τυπικά στοιχεία του νόμου δεν ελέγχονται από το δικαστή. Εδώ ανήκει η αρμοδιότητα της ολομέλειας της Βουλής ή των τμημάτων, η διαδικασία του επείγοντος ή κατεπείγοντος οι διαδικαστικές διατάξεις σχετικά με την ψήφιση των νόμων (αρθ. 73 § 3 και αρθ. 75 Σ), η αναπομπή από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας κ.λπ.¹⁶⁰.

Η εσωτερική τυπική συνταγματικότητα ελέγχεται μόνο κατά τη φάση του προληπτικού ελέγχου που ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Τα όρια του ελέγχου προσδιορίζονται από τις νομοθετικές ρυθμίσεις για την αρμοδιότητα των δικαστηρίων, των μόνων αρμοδίων για τον έλεγχο. Ο έλεγχος περιορίζεται στον έλεγχο της νομιμότητας και όχι της σκοπιμότητας¹⁶¹ της κρίσιμης διάταξης.

¹⁵⁷ Ε. Βενιζέλος, Μαθήματα Συνταγματικού ... οπ.π., σελ. 167 επ.

¹⁵⁸ Κ. Χρυσόγονος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ. 148.

¹⁵⁹ Αμφιλεγόμενο είναι, για παράδειγμα, το ζήτημα ως προς το κατά πόσο η έλλειψη γνωμοδότησης του Ελεγκτικού Συνεδρίου κατ' αρθ. 73 § 2 Σ, ανήκει στα εξωτερικά τυπικά στοιχεία που μπορεί και πρέπει να ελέγξει ο δικαστής, βλ. σχετικά Ι. Σαρμάς, Η συνταγματική νομολογία του Ελεγκτικού Συνεδρίου, 1997, σελ. 265 επ.

¹⁶⁰ Γ Γεραπετρίτης, Σύνταγμα και Βουλή, Αυτονομία και ανέλεγκτο των εσωτερικών του σώματος, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ 117, κατά τον οποίο: «...το ισοζύγιο του ουσιαστικού και του τυπικού ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα φαίνεται να λειτουργεί αντιστρόφως ανάλογα. Ενόσω, δηλαδή, ο δικαστικός έλεγχος κατά το περιεχόμενο του νόμου διευρύνεται με το πέρασμα του χρόνου, πρωτίστως ως αίτηση της δικαιοκρατίας, ο έλεγχος των τύπων του νόμου είναι ανύπαρκτος».

¹⁶¹ Δ. Αναγνώστου, Θεμελιώδεις αρχές και κατάχρηση εξουσίας στον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, ΤοΣ 1995, σελ. 617.

Περαιτέρω η συνταγματική πρόβλεψη για το δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας δεν σημαίνει ότι αποκλείεται ο έλεγχος και από άλλα κρατικά όργανα. Έτσι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι αρμόδιος να ελέγξει καταρχήν τη συνταγματικότητα οποιασδήποτε πράξης που φέρει την υπογραφή του, όπως επίσης και η ίδια η Βουλή σύμφωνα με το αρθ. 100 του Κανονισμού της. Αντίθετα ιδιαίτερα προβληματικός εμφανίζεται ο έλεγχος της συνταγματικότητας από διοικητικά όργανα¹⁶². Οι αμφιβολίες επικεντρώνονται στο κατά πόσο μπορεί να επιχειρηθεί ο συγκεκριμένος έλεγχος από υπαλλήλους που ενδεχομένως δεν κατέχουν τις αναγκαίες γνώσεις και οι οποίοι τελούν σε ιεραρχική εξάρτηση από τα ανώτερα εκτελεστικά όργανα¹⁶³.

4.4.5. Η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία των νόμων

Γίνεται ευρέως δεκτό ότι προτού κριθεί ένας νόμος αντισυνταγματικός, ο δικαστής θα πρέπει να καταβάλει κάθε προσπάθεια να περισώσει το κύρος του πρώτου. Ο δικαστής οφείλει να επιχειρεί κατά πρώτο λόγο τη «*σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία*» της νομοθετικής διάταξης. Η ερμηνεία αυτή επιβάλλεται από την παραδοχή ή διαφορετικά από την υπόθεση ότι ο νομοθέτης, ψηφίζοντας το νόμο δεν επιθυμεί να παραβιάσει το Σύνταγμα. Θα πρέπει με άλλα λόγια να αναγνωρίζει στο νόμο τεκμήριο συνταγματικότητας¹⁶⁴. Σύμφωνα με το εν λόγω τεκμήριο κάθε νόμος ισχύει, εφαρμόζεται και παράγει τις έννομες συνέπειες αμέσως από το χρόνο που ο ίδιος ορίζει χωρίς να απαιτείται ειδική προληπτική δικαστική διάγνωση της συνταγματικότητας του.

Πέραν αυτού η κρίση ενός νόμου ως άκυρου ή μη εφαρμοστέου είναι ένα εξαιρετικό μέτρο που οφείλει να εφαρμόζεται με φειδώ και προσοχή. Κατά συνέπεια θα πρέπει να εξαντληθούν πρώτα όλες οι δυνατότητες να ερμηνευτεί ο νόμος κατά τέτοιο τρόπο ώστε να καθίσταται συμβατός με το Σύνταγμα. Η «*σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία των νόμων*» παραπέμπει σε μια μέθοδο ερμηνείας και ανεύρεσης του νοήματος της εφαρμοστέας διάταξης της κοινής νομοθεσίας, η οποία όμως αμφισβητείται ήδη ως προς τη συνταγματικότητά της. Η αμφισβήτηση εστιάζει στο γεγονός ότι αφήνει ανοιχτά περισσότερα ερμηνευτι-

¹⁶² Χ. Τσιλιώτης, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων από την εκτελεστική λειτουργία, Διοικητική Δίκη, 2010, σελ. 785, Ι. Μαθιουδάκης, Διοικητικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, ΤοΣ 2006, σελ. 1157Α. Λοίζος, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και της νομιμότητας των διοικητικών πράξεων, ΤοΣ 1989, σελ. 381.

¹⁶³ Β. Σκουρής, Ε. Βενιζέλος, Ο δικαστικός έλεγχος ... οπ.π. σελ. 15 επ.

¹⁶⁴ Α. Μάνεσης, Συνταγματικό Δίκαιο, Ι, 1980, σελ. 193

κά ενδεχόμενα, εκ των οποίων κάποια δημιουργούν προβλήματα εναρμόνισης με συνταγματικές διατάξεις¹⁶⁵.

Στις περιπτώσεις αυτές ο ερμηνευτής του δικαίου είναι υποχρεωμένος να αποκλείσει τις ερμηνείες που αντίκεινται στο Σύνταγμα και να επιλέξει - εφ' όσον υπάρχουν - εκείνες που συνάδουν προς αυτό, προκειμένου να αποφευχθεί η κήρυξη της διάταξης ως αντισυνταγματικής.

Η διαδικασία δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας κινείται στο επίπεδο ερμηνείας της νομοθετικής διάταξης που ελέγχεται ως προς τη συνταγματικότητα της και όχι κατ' αρχήν στο επίπεδο ερμηνείας του Συντάγματος. Σε σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία άγεται ο ερμηνευτής του δικαίου προκειμένου ν' αποφύγει την κήρυξη της διάταξης ως αντισυνταγματικής και να διασώσει το νόμο, γιατί καμία διάταξη δεν επιτρέπεται να κηρυχθεί αντισυνταγματική εφ' όσον μπορεί να ερμηνευτεί σε αρμονία με το Σύνταγμα.

Χαρακτηριστικό δείγμα οριοθέτησης του πεδίου εφαρμογής διάταξης της κοινής νομοθεσίας με ερμηνευτική αναγωγή σε συνταγματικές διατάξεις προσφέρει η ΣτΕ 4207/1997. Επρόκειτο για τη διάταξη του άρθρου 4 του ν. 1360/1983, η οποία ορίζει ότι *«με πράξη του Υπουργικού συμβουλίου είναι δυνατόν να χορηγείται άδεια εγκατάστασης κατά παρέκκλιση από τις διατάξεις του νόμου αυτού ή άλλων νόμων, εφόσον πρόκειται για ιδιαίτερα σημαντικές παραγωγικές επενδύσεις και ιδίως για εγκατάσταση βιομηχανιών που συμβάλλουν στην επιτάχυνση του ρυθμού ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας»*. Το δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί αιτήσεως ακυρώσεως κοινής υπουργικής απόφασης με την οποία εγκρίθηκε η χορήγηση άδειας εγκατάστασης βιομηχανικής μονάδος στην Αττική, απ' αυτές που δεν ενέπιπταν στις εξαιρέσεις του π. δ. 84/1984.

Το ΣτΕ¹⁶⁶ προέβη αρχικά σε σύμφωνη με το αρθ. 24 Σ. ερμηνεία του όρου «οικονομική ανάπτυξη», που απαντά στο αρθ. 106 Σ., δηλαδή σε συστηματική ερμηνεία συνταγματικών διατάξεων, και θεώρησε ουσιαστικά την διάταξη του άρθρου 24 ειδικότερη σε σχέση με εκείνη του άρθρου 106¹⁶⁷. Αποσαφηνίζεται έτσι ότι ο συνταγματικός όρος «οικονομική ανάπτυξη» δεν μπορεί παρά να υπονοεί μια βιώσιμη πάντως ανάπτυξη, δηλαδή μια ανάπτυξη που δεν *«... άγη εις βλάβην του φυσικού περιβάλλοντος και εις την επιδείνωσιν των συνθηκών διαβιώσεως των ανθρώπων εις τους οικισμούς»*. Στη συνέχεια αυτό το κανονιστικό περιεχόμενο μεταφέρεται αυτούσιο στους συνώνυμους ορισμούς του ν.

¹⁶⁵ Γ. Πινακίδης, Η σύμφωνη με το Σύνταγμα Ερμηνεία. Τεχνική του Δικαστικού Ελέγχου της Συνταγματικότητας των Νόμων ή μέθοδος ερμηνείας του Νόμου δια του Συντάγματος. ΤοΣ Τεύχος 3/2001, σελ. 325.

¹⁶⁶ Κ. Χρυσόγονος, Η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία των νόμων στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, ΤοΣ 1994, σελ. 223 επ.

¹⁶⁷ Γ. Πινακίδης, Η σύμφωνη με το Σύνταγμα ... οπ.π., σελ. 331.

1360/1983: «Αλλ' η διάταξις αυτή αναφέρεται εις την οικονομικήν ανάπτυξη με την, ως ανωτέρω εξετέθη, έννοιαν αυτής κατά το Σύνταγμα, δηλαδή την βιώσιμον ανάπτυξιν».

Η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία έχει όμως όρια. Ο δικαστής δεν μπορεί να «διαπλάσει» το νόμο κατά βούληση. Αν το αποτέλεσμα της ερμηνείας είναι αντίθετο με τη βούληση του νομοθέτη, τότε ο νόμος θα πρέπει να θεωρηθεί αντισυνταγματικός¹⁶⁸ και ως εκ τούτου να μην εφαρμοστεί (και ενδεχομένως να ακυρωθεί, ανάλογα με τις εξουσίες του δικαστή). Κάτι τέτοιο θα συμβαίνει, αν ο νόμος π.χ. μετά την «ερμηνεία» του από το δικαστή έχει το αντίθετο νόημα απ' ό, τι προηγουμένως. Ο δικαστής μπορεί μόνο να διαπιστώσει την αντίθεση του νόμου με το Σύνταγμα, όχι όμως και να τον αντικαταστήσει, αλλιώς θα γινόταν ο ίδιος νομοθέτης.

Η εναρμόνιση του νόμου προς το Σύνταγμα δεν πρέπει πάντως να επιδιώκεται πάση θυσία. Αν η ανάγκη διάσωσης του νόμου υποδεικνύει στο δικαστή της συνταγματικότητας μια σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία, η ανάγκη ορθής ερμηνείας και εφαρμογής του θέτει επίσης όρια στην ερμηνευτική του εργασία. Η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία υπόκειται συνεπώς σε δεσμεύσεις και περιορισμούς, που τίθενται από τους κλασικούς κανόνες της νομικής ερμηνευτικής, δηλ. τη γραμματική, τη συστηματική, την τελολογική και την ιστορική ερμηνεία.

Τους κανόνες αυτούς δεν μπορεί ούτε να τους αγνοήσει, ούτε να τους υποκαταστήσει. Ιδίως δεν μπορεί να παραβλέψει τη διατύπωση της διάταξης ή το σκοπό του νομοθέτη, που διαγράφουν τα ακραία αλλά απαραίτητα όρια του ερμηνευτικού εγχειρήματος. Όταν επομένως το κανονιστικό περιεχόμενο ή (και) ο σκοπός του νομοθέτη είναι εναργής ή εν πάση περιπτώσει προκύπτει μέσα από τη χρήση των ερμηνευτικών κριτηρίων με επαρκή σαφήνεια, είναι ανεπίτρεπτη η μεταβολή και διαστρέβλωσή του μέσω μιας προσχηματικής «σύμφωνης με το Σύνταγμα» ερμηνείας. Ο ερμηνευτής του δικαίου δεν μπορεί να εκβιάσει την εναρμόνιση της διάταξης με το Σύνταγμα και να την εμφανίσει συμβατή με αυτό προκειμένου να διασώσει το νόμο.

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι διατάξεις του Συντάγματος αξιοποιούνται ερμηνευτικά για να δικαιολογήσουν την επέκταση διατάξεων της κοινής νομοθεσίας σε πρόσωπα που δεν υπάγονται ευθύς εξ' αρχής στις σχετικές ρυθμίσεις. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η ΣτΕ 1379/1998. Στην περίπτωση αυτή το Δικαστήριο επεξέτεινε υπέρ του διαζευγμένου πατέρα με ανήλικα παιδιά την εφαρμογή διάταξης της ασφαλιστικής νομοθεσίας (αρθ. 28 § 5 του α. ν.

¹⁶⁸ Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ 1091 επ.

1846/1951, όπως αντικαταστάθηκε από το αρθ. 5 § 2 του ν. 4104/1960), με την οποία χορηγείται μειωμένη σύνταξη λόγω γήρατος στη διαζευγμένη μητέρα με ανήλικα παιδιά, εφόσον έχει την αποκλειστική γονική μέριμνα των ανήλικων παιδιών. Το σκεπτικό του Δικαστηρίου ήταν το εξής: «...η διάταξη αυτή, που δεν περιλαμβάνει και τον διαζευγμένο πατέρα με ανήλικα παιδιά, πρέπει, για να είναι σύμφωνη προς την αρχή της ισότητας και ενόψει των συγχρόνων κοινωνικό-οικονομικών δεδομένων και αντιλήψεων, αλλά και για την ταυτότητα του λόγου και προς εκπλήρωση του ανωτέρω σκοπού του νόμου, να θεωρηθεί ότι καταλαμβάνει και αυτόν, εφόσον βεβαίως πληροί εξ ίσου τις προϋποθέσεις του νόμου, έχει δηλαδή, εκτός των άλλων, την αποκλειστική γονική μέριμνα των ανήλικων παιδιών».

Σε περιπτώσεις όπου είναι δυνατές και υποστηρίξιμες περισσότερες ερμηνευτικές απόψεις ως προς την έννοια και το περιεχόμενο μιας διάταξης του κοινού δικαίου, σε περιπτώσεις δηλαδή όπου η ερμηνευτική εκκρεμότητα δεν έχει λήξει, δεν μπορούμε κατ' αρχήν να κάνουμε λόγο για έλεγχο της συνταγματικότητας. Διότι δεν είναι σαφές ακόμα ποιο είναι το κανονιστικό περιεχόμενο της διάταξης και, άρα, το αντικείμενο του ελέγχου. Σ' αυτό το στάδιο η ερμηνευτική ευχέρεια και η τυχόν ερμηνευτική διχογνωμία θα έχει ως πεδίο αναφοράς την επίμαχη διάταξη και όχι κατ' αρχήν το Σύνταγμα, υπογραμμίζει ο καθηγητής Τσάτσος¹⁶⁹. Έτσι π. χ. επιχειρώντας να ερμηνεύσει μια ασαφή ή αμφίσημη διάταξη του κοινού δικαίου μπορεί να «διολισθήσει» σε έλεγχο συνταγματικότητάς της, αν την ερμηνεύσει κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να συμπεριλάβει και περιπτώσεις ή νοήματα που προφανώς αντιβαίνουν στο Σύνταγμα. Θα τεθεί τότε θέμα αντισυνταγματικότητάς της και θα ασκηθεί ο σχετικός έλεγχος.

Αν αντίθετα η διάταξη αυτή ερμηνευθεί - στο πλαίσιο μιας «σύμφωνης με το Σύνταγμα ερμηνείας» - συσταλτικά, ώστε να συρρικνωθεί το νοηματικό της εύρος και να αποκλειστούν από το πεδίο εφαρμογής της οι «ύποπτες» περιπτώσεις, τότε θέμα συνταγματικότητας δεν θα τεθεί. Ή τουλάχιστον δεν θα τεθεί ως δικονομικό ζήτημα και πάντως δεν θα ασκηθεί (τυπικά) ο σχετικός έλεγχος¹⁷⁰.

4.5. Η συζήτηση για την ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου

Η συζήτηση που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα σχετικά με το συγκεντρωτικό έλεγχο συνταγματικότητας και αφορούσε την ίδρυση ή όχι Συνταγματικού Δικαστηρίου, εστίασε, μεταξύ άλλων στο βασικό ερώτημα, ως προς το κατά πόσο θα γινό-

¹⁶⁹ Δ. Τσάτσος, Συνταγματικό Δίκαιο, ... σπ.π. σελ 537 επ.

¹⁷⁰ Γ. Πινακίδης, Η σύμφωνη με το Σύνταγμα Ερμηνεία ... σελ. 328.

ταν αποτελεσματικότερος ο έλεγχος συνταγματικότητας με την ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου. Λειτουργώντας Συνταγματικού Δικαστηρίου, όταν ένα δικαστήριο διαπιστώσει ότι ενδεχομένως υφίσταται πρόβλημα συνταγματικότητας μιας διάταξης, αναβάλλεται η έκδοση της απόφασης, μέχρι να αποφασίσει το Συνταγματικό Δικαστήριο κυριαρχικά για την συνταγματικότητα του νόμου ή μη.

Ανάλογα με το σύστημα που θα επιλεγεί, το Συνταγματικό Δικαστήριο μπορεί απλώς να κηρύσσει διάταξη αντισυνταγματική ή και να καταργεί το νόμο. Επομένως, με την θέσπιση του Συνταγματικού Δικαστηρίου δημιουργείται ένα νέο όργανο, το οποίο βρίσκεται ανάμεσα στη Δικαστική και τη Νομοθετική λειτουργία, αφού οι αποφάσεις του έχουν αυξημένη τυπική ισχύ έναντι των κοινών νόμων. Ένα τέτοιο δικαστήριο λειτουργεί περίπου σαν να ήταν ένας αφαιρετικός συνταγματικός νομοθέτης. Όταν εκδοθεί η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστή, ο δικαστής οφείλει να συμμορφωθεί απόλυτα προς αυτήν, χωρίς βέβαια δυνατότητες παρέκκλισης από την κρίση για την συνταγματικότητα ή μη του νόμου.

Στην Ελλάδα προτάθηκε η μετατροπή του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου (ΑΕΔ) σε Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο θα έχει ενισχυμένες αρμοδιότητες σε ό, τι αφορά τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων. Τα υπόλοιπα δικαστήρια (όλων των βαθμίδων και δικαιοδοσιών) προτείνεται να διατηρήσουν το συγκεκριμένο έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, θα οφείλουν όμως οι ολομέλεις των Ανωτάτων Δικαστηρίων να παραπέμπουν το ερώτημα για την τελική κρίση στο Σ.Δ.

Κατά την ίδια πρόταση το Συνταγματικό Δικαστήριο θα διατηρήσει όλες τις αρμοδιότητες του ήδη λειτουργούντος Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου (ΑΕΔ) και ακόμη θα αναλάβει τον έλεγχο της διαφάνειας των οικονομικών των κομμάτων και των υποψήφιων βουλευτών και τον έλεγχο του «πόθεν έσχες» των βουλευτών και την επιβολή των σχετικών κυρώσεων.

Η άποψη υπέρ της ίδρυσης Συνταγματικού Δικαστηρίου είχε ως βασικό επιχειρήματα τα πλεονεκτήματα που αναφέρθηκαν ανωτέρω, ότι δηλ. περιορίζεται η επέμβαση της δικαστικής εξουσίας στο έργο της νομοθετικής και ότι ο έλεγχος των νόμων από τα δικαστήρια θα πραγματοποιείται από πιο έμπειρους δικαστές και έτσι θα αποφεύγεται κάθε πιθανή κατάχρηση του ελέγχου των νόμων από τα δικαστήρια¹⁷¹.

Η αντίθετη άποψη ισχυρίζεται ότι η πρόταση αυτή στοχεύει στην κατάργηση ουσιαστικά του διάχυτου ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων που επικρατεί στην Ελλάδα και στη δημιουργία ενός συστήματος συγκεντρωτικού ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων από ένα κεντρικό ολιγομελές Συνταγματικό Δικαστήριο. Είναι προφανές, επιχειρηματολογεί η άποψη αυτή, ότι η περιεχόμενη στην πρόταση παράλληλη διατήρηση του ισχύοντος συστήματος του διά-

¹⁷¹ Κ. Χρυσόγονος, Η αναγκαιότητα ίδρυσης Συνταγματικού Δικαστηρίου στην Ελλάδα, Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, 2006, σελ. 510.

σπαρτου ελέγχου από τα κατώτερα δικαστήρια αποβαίνει πλέον χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο¹⁷².

Πράγματι, όταν το κατώτερο δικαστήριο ουσίας, το οποίο κρίνει κατά τον παρεμπύπτοντα έλεγχο ότι μια διάταξη νόμου είναι αντισυνταγματική, είναι υποχρεωμένο να παραπέμψει το ζήτημα στο οικείο ανώτατο δικαστήριο. Εκείνο θα είναι στη συνέχεια επίσης υποχρεωμένο να παραπέμψει κάθε ζήτημα συνταγματικότητας στο νέο Συνταγματικό Δικαστήριο. Είναι προφανές ότι κατ' αυτόν τον τρόπο, ο διάχυτος έλεγχος «ευνουχίζεται» κατά τρόπο οριστικό και αμετάκλητο.

Υπογραμμίζεται επίσης ότι ο θεσμός του συνταγματικού δικαστηρίου είναι θεσμός ξένος προς την Ελλάδα. Σύμφωνα με ορισμένες απόψεις, τα συνταγματικά δικαστήρια θεωρούνται οιονεί πολιτικά όργανα. Διατηρούν κάποιο κύρος στο βαθμό που σ' αυτά συμμετέχουν νομικοί κύρους, όπως συμβαίνει στη Γερμανία. Δεν πρέπει όμως να παραβλέπεται το γεγονός ότι τα δικαστήρια αυτά ελάχιστα φορές αντιτάχθηκαν στις θελήσεις της τρέχουσας πολιτικής εξουσίας, ενώ θεωρήθηκαν πάντοτε οι στυλοβάτες του υφιστάμενου πολιτικοκοινωνικού καθεστώτος.

Στην (τέως Δυτική) Γερμανία, το Συνταγματικό Δικαστήριο¹⁷³ αποδέχθηκε ως σύμφωνη με το Σύνταγμα τη θέση της πολιτικής εξουσίας ότι το γερμανικό κομμουνιστικό κόμμα είναι κόμμα εκτός νόμου, ενώ στην Τουρκία το αντίστοιχο Συνταγματικό Δικαστήριο αποτελεί, μαζί με το στρατό και τη διπλωματία, τον βασικό βραχίονα του κεμαλικού καθεστώτος.

Αν εξαιρέσει κανείς το Συνταγματικό Δικαστήριο της Αυστρίας, όλα τα λοιπά συνταγματικά δικαστήρια συστάθηκαν μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ιδίως στις τέως ναζιστικές, φασιστικές κλπ. χώρες (Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία κλπ.) μετά από μακρά και δύσκολη ιστορική διαδρομή. Αυτές οι ιστορικές εμπειρίες και οι εθνικές ιδιαιτερότητες και κυρίως η έλλειψη εμπιστοσύνης που υπήρχε μετά τον πόλεμο από τη νέα πολιτική εξουσία στους τότε υπηρετούντες δικαστές επέβαλαν εκεί τη δημιουργία Σ.Δ. Τέτοια, όμως, προβλήματα δεν υπήρξαν στην Ελλάδα, μολοντί δεν έγινε στην ουσία δικαστική κάθαρση ούτε μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ούτε μετά την τελευταία δικτατορία.

Από ορισμένους νομικούς προβάλλεται επιπρόσθετα ότι ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων είναι το μόνο ουσιαστικά θεσμικό αντίβαρο που υπάρχει στο πολίτευμα της χώρας απέναντι στην εκτελεστική εξουσία¹⁷⁴. Η

¹⁷² Χ. Τσιλιώτης, Η πρόταση για ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου στην Ελλάδα: τομή στο ελληνικό σύστημα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων ή «ώδινεν όρος και έτεκεν μυν» Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, Αθήνα 2007 σελ 241 επ., Αντ. Μανιτάκης, Η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου στις συμπληγάδες της συνταγματικής και της κοινής δικαιοσύνης, στο: (επιμ.) Α. Μανιτάκης – Α. Φωτιάδου, Το Συνταγματικό Δικαστήριο σε ένα σύστημα παρεμπύπτοντος ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, εκδ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 67

¹⁷³ Γ. Θεοδόσης, Το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο ... οπ.π. σελ. 69.

¹⁷⁴ Οι φόβοι αυτοί που αναφέρονται στο ενδεχόμενο να χάσουν οι πολιτικές δυνάμεις τον έλεγχο υπέρ μιας «υπερτροφικής εξουσίας των Δικαστών» επανέρχεται κάθε φορά που ένας νομός κρίνεται αντισυνταγματικός.

θεσμική διάκριση μεταξύ εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας έχει στην πράξη καταργηθεί (η πρώτη έχει απορροφήσει τη δεύτερη) και η αντίθεση μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης δεν είναι σε θέση να καλύψει το κενό. Με την προτεινόμενη αφαίρεση του ελέγχου συνταγματικότητας από τα τακτικά δικαστήρια θα υπάρξει ακόμη μεγαλύτερη συγκέντρωση όλων των εξουσιών σε ένα φορέα, η οποία θα οδηγούσε σε συρρίκνωση της δικαστικής προστασίας των πολιτών, αυτονόμηση της εκάστοτε κυβερνητικής πλειοψηφίας και ευτελισμό του Συντάγματος.

Δεν θα πρέπει, τέλος, να παραγνωρίζεται ότι η πρόσβαση του πολίτη σε ένα Συνταγματικό Δικαστήριο θα είναι πολύ δαπανηρότερη και άρα σπανιότερη για τους οικονομικά ασθενείς. Δημιουργείται λοιπόν και από την άποψη αυτή, ένα σύστημα ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων λιγότερο δημοκρατικό.

Ειδικότερα και εντελώς ενδεικτικά **A. Μανιτάκης** είναι αντίθετος με την ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου πιστεύοντας πως αυτός ο θεσμός δεν συνάδει με την Συνταγματική παράδοση στην Ελλάδα και ότι με τη συζήτηση περί ίδρυσης Συνταγματικού Δικαστηρίου επιχειρείται στροφή σε πρότυπα που θα δημιουργήσουν μεγάλα νομικά και θεσμικά προβλήματα χωρίς παράλληλα να επιλύσουν τα υπάρχοντα. Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, όντας συνυφασμένος με την απονομή της δικαιοσύνης και με την δικαστική προστασία των δικαιωμάτων, «ανήκει στον σκληρό πυρήνα του κράτους δικαίου και δεν είναι δυνατόν να αναθεωρηθεί, διότι αν αυτό συμβεί θα πληγεί μία θεμελιώδης αρχή του πολιτεύματός, δηλαδή θα ανατραπεί μια κατασταλτική δικαιοκρατική εγγύηση των δικαιωμάτων των πολιτών»¹⁷⁵.

Αντίθετη άποψη έχει ο **K. Μπέης** που θεωρεί ότι στην Ελλάδα, «μια χώρα που θέλει να κινείται μέσα στους ρυθμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παραμένει όμως αγκυλωμένη στη βαλκανική νοοτροπία και πρακτική», είναι σταθερό το σχήμα, μέσα στο οποίο κινείται η δικαιοσύνη μας συγκρότηση, δηλαδή «το τρίγωνο της αντιπαλότητας ανάμεσα στο δέον, στο φαίνεσθαι και στο είναι». Αναφέρει δύο μειονεκτήματα του διάχυτου ελέγχου και συγκεκριμένα «την έλλειψη της ατομικής προσφυγής του θιγόμενου πολίτη» και «την έλλειψη δικαστών σταθερά ειδικευμένων στο συνταγματικό δίκαιο» σχολιάζοντας ότι η λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου έχει ως αποστολή να περιστέλλει και να ακυρώνει τις αυταρχικές τάσεις της εκάστοτε κρατικής εξουσίας, επομένως η χώρα «έχει ανάγκη» Συνταγματικού Δικαστηρίου, όπως έχουν όλες οι προηγμένες χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης. Θεωρεί επίσης ότι στην αρχή το Συνταγματικό Δικαστήριο θα λειτουργήσει έτσι όπως θα θέλει η πολιτική εξουσία, όμως η κατάσταση αυτή θα μπορούσε να αλλάξει μακροπρόθεσμα και θα μπορούσε ίσως να διασφαλιστεί αυτό που οφείλει να είναι ο στόχος κάθε Συνταγ-

¹⁷⁵ Αντ. Μανιτάκης, Το Συνταγματικό Δικαστήριο: ο συνταγματικός κηδεμόνας της δικαστικής εξουσίας, Περιοδικό ΕΝΩΠΙΟΝ Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 2006, τεύχος 35, σελ. 9-15, του ιδίου, Η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου ... οπ.π. σελ. 71, του ιδίου, Η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου: απόπειρα ... οπ.π. σελ. 7.

ματικού Δικαστηρίου, δηλαδή «ο έλεγχος της αυθαιρεσίας της εξουσίας και η αντίστοιχη παροχή δραστηκής προστασίας στα θύματα της εξουσιαστικής αλαζονείας»¹⁷⁶.

---

¹⁷⁶ Κώστας Ε. Μπέης, Το Συνταγματικό Δικαστήριο ανάμεσα στο δέον, το φαίνεσθαι και το είναι, "Ελευθεροτυπία" της 24 Μαΐου 2006.

Κεφάλαιο 5

Αναδρομή στην αλβανική συνταγματική τάξη

5. Η ιστορική διαμόρφωση της συνταγματικής τάξης στην Αλβανία

Η κατανόηση της σημερινής αλβανικής συνταγματικής τάξης προϋποθέτει μια σύντομη αναδρομή στις ιστορικές καταβολές του σημερινού αλβανικού κράτους. Κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστούν οι διαδρομές του αλβανικού Συντάγματος και της Συνταγματικής Δικαιοσύνης αντίστοιχα, όπως αυτές βιώθηκαν κατά τη διάρκεια της συνολικής ζωής του αλβανικού κράτους, δηλαδή από την ανεξαρτησία της χώρας το 1912 από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, μέχρι σήμερα και κυρίως μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος το 1991.

Η αναδίφηση επιβάλλεται για να δειχθούν συγκεκριμένες επιλογές και πρακτικές, οι οποίες αποτελούν τελικά το προϊόν της συνταγματικής εμπειρίας του κάθε κράτους και του κάθε λαού. Η συγκεκριμένη εμπειρία είναι ιδιαίτερη, αφού η Αλβανία έζησε στην πρόσφατη ιστορία της ριζικές ανατροπές και ιδίως μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος και την προσπάθειά της να μετατραπεί - σε σύντομο χρονικό διάστημα - σε μια σύγχρονη και μοντέρνα ευρωπαϊκή δημοκρατία.

5.1. Η αποκοπή της χώρας από τα ευρωπαϊκά ρεύματα σκέψης

Η πολιτική και συνταγματική ιστορία της Αλβανίας δεν έχει να επιδείξει μεγάλο ιστορικό βάθος. Η μετάβαση στη σύγχρονη δημοκρατία συντελέστηκε μόλις το 1991, έτος που σηματοδότησε ένα ευρύτερης ιστορικής και πολιτικής σημασίας γεγονός στην ιστορία του αλβανικού κράτους.

Το 1991 συνιστά για το αλβανικό κράτος το τέρμα ανώμαλων και αυταρχικών πολιτικών καταστάσεων και ταυτόχρονα την αφετηρία για τη δημιουργία ενός σύγχρονου, δημοκρατικού και φιλελεύθερου κράτους δικαίου με πρότυπο της δημοκρατίας της Δυτικής Ευρώπης.

5.1.1. Μια πρώτη επισκόπηση

Αποτελεί δυστυχώς μια αναμφισβήτητη πραγματικότητα ότι η Αλβανία δεν στάθηκε τυχερή για να βιώσει τα μεγάλα κοινωνικά, ιδεολογικά και πολιτικά κινήματα, τα οποία βίωσαν οι περισσότερες χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Όταν η Δυτική Ευρώπη ζούσε γεγονότα κοσμοϊστορικών διαστάσεων, όπως τη Γαλλική Επανάσταση (κυρίως μετά την πτώση των Γιρονδίνων), την περίοδο των ήπιων επαναστατικών κινητοποιήσεων στα μέσα του 19^{ου} αιώνα (με ορόσημο το 1848) αλλά και την κομμουνι-

στική επανάσταση (με κορύφωση την Οκτωβριανή επανάσταση) η Αλβανία ήταν πλήρως αποκομμένη από όλες αυτές τις ιστορικές εμπειρίες, αφού ήταν σκλαβωμένη κάτω από τον τουρκικό ζυγό.

Είναι αυτονόητο ότι στο βαθμό που η χώρα δεν έζησε τις συγκεκριμένες ιστορικές εμπειρίες, δεν μπορούσε να ακολουθήσει και το βηματισμό που διέγραψαν οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Παρά ταύτα και παρά το γεγονός ότι η Αλβανία δεν ανήκε στο κοινωνικό-πολιτικό σύστημα της Δύσης, στο σύστημα της δυτικής φεουδαρχίας και της μοναρχίας, και παρά την ελλιπή και άναρχη δόμηση της επί αιώνες υπόδουλης αλβανικής κοινωνίας, η χώρα επηρεάστηκε και αυτή άμεσα από τους εθνικό-απελευθερωτικούς αγώνες της Δυτικής Ευρώπης και κυρίως των Βαλκανίων.

Η ευρωπαϊκή πορεία της Αλβανίας δεν είχε, καταρχήν, συγκεκριμένο προσανατολισμό. Φαίνεται όμως πως ακολούθησε όλα εκείνα τα ιστορικά πρότυπα της συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής και της πολιτισμικής συνύπαρξης. Η Αλβανία εμπνεύστηκε από τους εθνικο-απελευθερωτικούς αγώνες που συγκλόνισαν τη Δυτική Ευρώπη μετά την εποχή του Μέττερνιχ, με πρώτη την ελληνική επανάσταση. Παράλληλα με τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα ο αλβανικός λαός επεδίωξε την πολιτική την πολιτική και τη συντακτική δόμηση της νέας Αλβανικής πολιτείας με το πλιτεύμα της αστικής δημοκρατίας, χωρίς κληρονομικό αρχηγό του κράτους και στη βάση των ιδεών της αστικής επανάστασης και του Διαφωτισμού.

Αξίζει να παρατηρηθεί, ότι από τη συνολική εξέταση της πολιτικής και συνταγματικής ιστορίας του αλβανικού κράτους προκύπτει με αρκετή σαφήνεια, ότι η μοναρχία θεωρούνταν πάντοτε ως ξένο σώμα στην Αλβανική Πολιτεία. Οι διαρκείς και απροσχημάτιστες παρεμβάσεις της μοναρχίας στην πολιτική ζωή της χώρας δεν ήταν τυχαίες ούτε πολιτικά ανεπίληπτες. Η μοναρχία αναζητούσε διαρκώς και συνεχώς οπαδούς για τη στήριξή της και τους ανεύρισκε με τα κατάλληλα πολιτικά ανταλλάγματα. Αυτήν την απαρέσκεια του αλβανικού λαού φανερώνει ο εξαναγκασμός του γερμανού πρίγκιπα Βίττλ να εγκαταλείψει τη χώρα μέσα σε έξι μήνες από την έλευσή του στην Αλβανία. Το ίδιο ακριβώς εξαναγκάστηκε να κάνει ο βασιλιάς Ζόγκ ο 1^{ος} μετά από 11 χρόνια μοναρχικής διακυβέρνησης. Η εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος το 1945 έφερε μια νέας μορφής δικτατορία στη χώρα και αυτό όμως χωρίς κληρονομικό αρχηγό. Το συγκεκριμένο πρόβλημα όμως λύθηκε οριστικά με την εδραίωση της αστικής δημοκρατίας το 1991 μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος.

Το πρώτο βήμα της Αλβανίας ως ανεξάρτητης χώρας πραγματοποιήθηκε την 27.11.1912 με την αναγνώριση της ανεξαρτησίας από τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Την ίδια χρονική στιγμή συμφωνήθηκε ότι η χώρα θα αποκτήσει μοναρχική μορφή διακυβέρνησης, κάτι που έγινε στη συνέχεια πραγματικότητα με το κατα-

στατικό του «Οργανικού Χάρτη¹⁷⁷». Σύμφωνα με αυτόν η Αλβανία κατέστη συνταγματική μοναρχία με επικεφαλής το γερμανό πρίγκιπα Vid.

Το συγκεκριμένο πρώτο κείμενο συνταγματικού χαρακτήρα δεν έμελε να μακροημερεύσει. Δυο γεγονότα στάθηκαν μοιραία για την τύχη του: το κίνημα του Χατζή Κιαμίλι κατά του πρίγκιπα - μονάρχη Vid αφενός, και η έκρηξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου αφετέρου. Κατά τη διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του 1920, η Αλβανία βίωσε εκτεταμένες και βίαιες πολιτικές ανατροπές. Μετά το θρίαμβο του Αχμέτ Ζόγκ ενάντια στους επαναστάτες με επικεφαλής τον Φαν Νόλη το 1925 ψηφίστηκε ο «Ιδρυτικός Νόμος της Δημοκρατίας της Αλβανίας»¹⁷⁸.

Η Δημοκρατία, με βάση το μοντέλο της Τρίτης Γαλλικής Δημοκρατίας (1870-1940), ήταν κοινοβουλευτική, η εκτελεστική εξουσία διέθετε έναν ισχυρό πρόεδρο, ο οποίος ήταν ο αρχηγός του κράτους και επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας. Η νομοθετική εξουσία ανήκε σε δύο κοινοβουλευτικά σώματα: στη Βουλή των Αντιπροσώπων και της Γερουσίας.

Μετά από τρία χρόνια και συγκεκριμένα το 1928, η Αλβανία έζησε νέες πολιτικές ανατροπές. Το κυβερνητικό της σύστημα ανατράπηκε εκ νέου με τη δημιουργία ενός είδους βασιλευομένης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας με ισχυρές όμως εξουσίες υπέρ του βασιλέως. Συγκεκριμένα το νομοθετικό σώμα αποτελείτο πλέον από μια Βουλή, ενώ η εκτελεστική εξουσία ανήκε στον αρχηγό του κράτους – βασιλιά, με πρόβλεψη όμως και πρωθυπουργού και κυβέρνησης με τους υπουργούς της.

Με τη φασιστική κατοχή και την εσπευσμένη αναχώρηση του βασιλιά Ζόγκ από την Αλβανία, έπαυσε εκ των πραγμάτων να ισχύει και το συγκεκριμένο Σύνταγμα που είχε προσαρμοστεί στις απαιτήσεις του έκπτωτου βασιλέα. Εναντίον κάθε προβλέψεως του τυπικά (τουλάχιστον) ισχύοντος αλβανικού Συντάγματος μετά την αναχώρηση του Ζόγκ, συνεργάτες των κατακτητών παρέδωσαν το αλβανικό στέμμα σε άλλη χώρα και συγκεκριμένα στον Βίκτωρα Εμμανουήλ III, βασιλιά της Ιταλίας.

Μετά την απελευθέρωση από της ναζιστικές δυνάμεις και την επιβολή του κομμουνιστικού καθεστώτος, το 1946, εγκαθιδρύθηκε η Λαϊκή Δημοκρατία της Αλβανίας, στην οποία το νέο Σύνταγμα τέθηκε σε ισχύ την ίδια χρονία. Παρά ταύτα το ίδιο το κομμουνιστικό καθεστώς δεν αισθάνθηκε ικανοποιημένο από το συγκεκριμένο Σύνταγμα και το 1976 υιοθέτησε ένα νέο με το οποίο η Αλβανία εγκαθιστούσε πλήρως, κατά τις διακηρύξεις τουλάχιστον των κρατούντων κομμουνιστών, τη «Σοσιαλιστική Λαϊκή Δημοκρατία». Με το συγκεκριμένο Σύνταγμα εγκαθίσταται πλήρως το κόμμα-κράτος, εξαφανίζεται κάθε έννοια προστασίας των θεμελιωδών ελευθεριών και γενικά δημοκρατικής λειτουργίας. Οι συγκεκριμένες πολιτικές εξελίξεις συνο-

¹⁷⁷ Ένα είδος πρωτόλειου Συντάγματος.

¹⁷⁸ Aurela Anastasi, *Historia e Institucioneve* (Ιστορία των Θεσμών), Τίρανα 2002 εκδ. Pegi ,σελ 56 επ.

δεύονται από μια κάκιστη οικονομική κατάσταση με στερήσεις βασικών ειδών, γεγονός που προκάλεσε εκτεταμένη λαϊκή δυσαρέσκεια.

Το 1991, ο Γενικός Γραμματέας του Εργατικού Κόμματος, Ραμίζ Αλία, αποφάσισε να επιτρέψει τη λειτουργία πολυκομματικού συστήματος με βάση ένα προσωρινό Σύμβαμα που ο ίδιος δημιούργησε.

Από την ανεξαρτησία της χώρας μέχρι την ανατροπή του κομμουνιστικού καθεστώτος και την εγκαθίδρυση της δημοκρατικής διακυβέρνησης με υποτυπώδη γνωρίσματα κλασικού κράτους δικαίου, δεν μπορεί να γίνει λόγος για ύπαρξη δημοκρατίας, ακόμη και κατά την περίοδο 1925-1939. Κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο λειτούργησε ένα κατ' επίφαση δημοκρατικό πολίτευμα, το οποίο όμως συνοδεύονταν από πληθώρα εκτάκτων μέτρων και εμφάνιζε όλα τα χαρακτηριστικά ενός αστυνομικού κράτους. Κατά τη μακρά αυτή περίοδο υπήρξαν δύο επανεγκαθιδρύσεις της μοναρχίας μέσα σε ένα τεχνητά παρατεταμένο εμφυλιοπολεμικό κλίμα, με αναστολή των δημοκρατικών ελευθεριών. Είναι φυσικό ότι μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα ο αλβανικός λαός δεν μπόρεσε να παρακολουθήσει τις κοσμογονικές εξελίξεις που βίωνε τότε η Δυτική Ευρώπη κυρίως στο συνταγματικό πεδίο αλλά και γενικά στο πεδίο του Διεθνούς Δικαίου.

5.1.2. Τα πρώτα συμπεράσματα

Όπως κάθε αυταρχισμός, έτσι και τα - διαφόρων μορφών - αυταρχικά καθεστώτα αυτής της περιόδου στην Αλβανία συνέβαλαν στην ενδυνάμωση της επιθυμίας του αλβανικού λαού για πολιτικό και συνταγματικό φιλελευθερισμό. Προς την κατεύθυνση αυτή συνέβαλαν ιδίως οι απροσημάτιστες παρεμβάσεις των ξένων δυνάμεων, οι παραβιάσεις του πολιτεύματος από τα ανάκτορα, τα ανελεύθερα μέτρα του αστυνομικού κράτους.

Ανάμεσα στα λαϊκά στρώματα άρχισε δειλά αλλά σταθερά να γιγαντώνεται η επιθυμία για ριζικές πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές, αφού καθ' όλη αυτή τη σκοτεινή περίοδο των εξήντα πέντε χρόνων (1925-1990) η μια μορφή αυταρχισμού διαδέχονταν την άλλη¹⁷⁹. Η χρόνια όμως καταπίεση εξέθρεψε βίαιες και ανορθολογικές συμπεριφορές. Ενώ το αίτημα για αλλαγές ήταν έντονο ανάμεσα στα λαϊκά στρώματα, η συγκεκριμένη όμως μεθόδευση αλλά και γενικά η κατεύθυνση που έπρεπε να ακολουθήσει το όλο εγχείρημα για έξοδο από αυτήν την ανώμαλη κατάσταση ήταν παντελώς ανύπαρκτη και έντονα αμφιλεγόμενη. Ήταν προφανώς αδύνατο να επιχειρηθεί και να καταστρωθεί ένα συνολικό σχέδιο, αφού εξέλειπε κάθε δυνατότητα ελεύθερης δράσης και επιστημονικής προσέγγισης των σχετικών ζητημάτων. Η χώρα βίωνε μια στυγνή, βίαιη, καταπιεστική κατάσταση, όπου η υποβόσκουσα λαϊκή

¹⁷⁹ Aurela Anastasi, *Historia e Institucioneve* (Ιστορία των Θεσμών) ... οπ.π. σελ. 130 επ.

οργή ήταν αδύνατον να τιθασευτεί για να λειτουργήσει ορθολογικά, αν κάποια στιγμή αφήνονταν ελεύθερη.

Η επιστημονική κοινότητα δεν μπόρεσε να παρακολουθήσει τις κρίσιμες εξελίξεις στη σύγχρονη οργάνωση του κράτους και γενικά τις εξελίξεις στο Δημόσιο Δίκαιο¹⁸⁰. Η διεθνοποίηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της δημοκρατικής αρχής, οι προσπάθειες για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και η δημιουργία μιας ευρωπαϊκής υπερεθνικής έννομης τάξης, η δικαιοποίηση του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου και γενικά η ανθρωποκεντρική μετάπλαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η πλήρης δικαιοποίηση και ανάπτυξη της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου και των εγγυήσεων των κοινωνικών δικαιωμάτων και πολλά άλλα, παρέμειναν παντελώς άγνωστοι τόποι στην αλβανική κοινωνία και στην αλβανική επιστημονική κοινότητα. Την περίοδο κατά την οποία η Δυτική Ευρώπη κατήρτιζε διεθνείς συνθήκες για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, προσάρμοζε τα συνταγματικά κείμενα στις νέες αντιλήψεις, προχωρούσε σε υπερεθνικής λογικής βήματα συνεννόησης, η Αλβανία παρέμενε μόνη, εσωστρεφής, παντελώς αποκομμένη από όλες αυτές τις κρίσιμες διεργασίες.

Μια άλλη συνέπεια του εξηντακονταετούς αυταρχισμού ήταν η ενίσχυση ενός άκαμπτου και απάνθρωπου κοινωνικού γίγνεσθαι, χωρίς κοινωνικές αρχές. Καμιά έρευνα και καμιά διδασκαλία στον τομέα των νέων τότε κοινωνικών επιστημών δεν υπήρχε. Σ' αυτό το κλίμα ένδειας του εκπαιδευτικού συστήματος, ούτε ο οικονομικός φιλελευθερισμός μπόρεσε να εξελιχθεί, όπως στις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης.

Αντίθετα, μέσα από το σκοτάδι της αδιαφάνειας, ενισχύονταν συνεχώς με φαύλα μέσα η διαπλοκή, η διαφθορά το δήθεν γενικό συμφέρον, με αποτέλεσμα να διαβρωθεί η ίδια η κοινωνική συνείδηση, χωρίς να μπορέσει να δημιουργηθεί θεσμική βάση ή να αναπτυχθεί οποιαδήποτε προσπάθεια υγιούς ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα. Αποδείχθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο για άλλη μια φορά, ότι ο πολιτικός αυταρχισμός αποτυγχάνει τελικώς σε όλους τους τομείς.

Ο μακροχρόνιος πολιτικός αυταρχισμός, που κορυφώθηκε με την τελευταία κομμουνιστική δικτατορία, δημιούργησε τελικά, στο σύνολο του αλβανικού λαού και σε όλες τις πολιτικές δυνάμεις την πολιτική θέληση για αποτίναξη κάθε μορφής δικτατορίας και την εγκαθίδρυση μιας γνήσιας κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Η έντονη λαϊκή επιθυμία για πολιτικές αλλαγές βρήκε ευτυχώς ευήκοον ους και στηρίχθηκε αποτελεσματικά από το σύνολο των ευρωπαϊκών θεσμών. Χαρακτηριστική είναι εν προκειμένω τόσο η στάση του Συμβουλίου της Ευρώπης όσο και πολλών ευρωπαϊκών χωρών απέναντι στη κομμουνιστική δικτατορία. Μέσα σ' αυτό το γενικότερο πολιτικό κλίμα καμιά άλλη πολιτική δεν ήταν δυνατή το 1991, εκτός από

¹⁸⁰ K. Loloçi, E drejta Kushtetuese (Συνταγματικό Δίκαιο), Τίρανα, 1997, σελ.38 επ.

αυτή που πραγματοποιήθηκε. Δεν ήταν μόνο η μετάβαση στη δημοκρατία, αλλά και η φιλελεύθερη φυσιογνωμία της συνταγματικής μεταβολής του 1991/1992 που τελικά επικράτησε στην αλβανική κοινωνία. Ο πολιτικός και ο συνταγματικός φιλελευθερισμός¹⁸¹ ήταν πάντοτε άρρηκτα συνδεδεμένοι με τον οικονομικό φιλελευθερισμό. Δε θα μπορούσε, άλλωστε, να είναι διαφορετικά: ούτε ο πολιτικός και ο συνταγματικός φιλελευθερισμός νοούνται χωρίς τον οικονομικό, αλλά ούτε – σήμερα πια – και αντιστρόφως. Την ευρωπαϊκή προοπτική και την πορεία προς την ευρωπαϊκή οικογένεια είχε, όπως σημειώθηκε, ενισχύσει πολιτικά σε μεγάλο βαθμό η στάση της Ευρώπης απέναντι στο κομμουνιστικό σύστημα της Ανατολικής Ευρώπης που κορυφώθηκε με την πτώση του τείχους και του κομμουνιστικού συστήματος γενικότερα.

5.2. Η Εθνοσυνέλευση του Αυλώνα (1912)

Ο θεσμός του Κοινοβουλευτισμού στην Αλβανία έχει ως αφετηρία την ημέρα της ανεξαρτησίας της χώρας από τον τουρκικό ζυγό, δηλαδή την 28. 11. 1912. Την ημέρα εκείνη πραγματοποιήθηκε στον Αυλώνα η Εθνική Συνέλευση με εκπροσώπους του λαού, που ανέλαβαν το σημαντικό έργο για την κήρυξη της ανεξαρτησίας. Η συγκεκριμένη συνέλευση εξέλεξε επίσης την προσωρινή κυβέρνηση με επικεφαλής τον Ισμαήλ Κεμάλ Βλόρα.

5.3. Το Αλβανικό κράτος υπό τον πρίγκιπα Vid και ο Οργανικός Χάρτης (1914)

Μετά την Εθνοσυνέλευση του Αυλώνα, ο κοινοβουλευτισμός ως θεσμός λειτούργησε με όλες τις μετέπειτα κυβερνήσεις που ακολούθησαν την ενοποίηση του κράτους. Για πρώτη φορά προβλέφθηκε τυπικά στον Οργανικό Χάρτη της Αλβανίας, που εκπονήθηκε από τη Διεθνή Επιτροπή Ελέγχου το 1914. Δυστυχώς η έκρηξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου κατέστησε αδύνατη τη λειτουργία του και την εκλογή ενός αντίστοιχου κοινοβουλευτικού σώματος. Με βάση όμως τον Οργανικό Χάρτη η συσταθείσα Εθνική Συνέλευση δρούσε ως νομοθετικό σώμα, αφού αποτελούνταν από μέλη εκλεγμένα από το λαό. Στα εκλεγμένα μέλη προσθέτονταν και 36 μέλη που διορίζονταν από τον πρίγκιπα «ex officio». Μετά την κήρυξη της ανεξαρτησίας ακολούθησαν δύσκολα χρόνια για την Αλβανία. Παρά το γεγονός ότι η Συνθήκη του Λονδίνου όρισε τα σύνορα της Αλβανίας, οι επεκτατικές επιθυμίες των κρατών που ήθελαν να επωφεληθούν εδαφικά ήταν ακόμα ενεργές και ονειρεύονταν και πάλι το μοίρασμα της χώρας. Υπό τις συνθήκες αυτές, στις 27 Μαρτίου 1920 συναντήθηκαν στη Συνέλευση της Λούσνια εκπρόσωποι από όλη την χώρα.

181 Xh. Zaganjori ,Demokracia dhe Shteti i së Drejtës (Δημοκρατία και Κράτος Δικαίου), LUARASI Publishing House, Τίρανα, 2002, σελ 143 επ.

5.4. Η Συνέλευση του Εθνικού Συμβουλίου (1920)

Η Συνέλευση της Λούσνια δημιούργησε τη Γερουσία, το πρώτο αλβανικό Κοινοβούλιο (αργότερα Εθνικό), ως νομοθετικό σώμα, το οποίο αποτελούνταν από 37 μέλη και εκλέγονταν από τους εκπροσώπους της Συνέλευσης. Η συγκεκριμένη Συνέλευση ανέδειξε έντονα την αποφασιστικότητα των Αλβανών να πάρουν την τύχη της χώρας στα χέρια τους και να εδραιώσουν ένα δημοκρατικό σύστημα διακυβέρνησης. Κατά την περίοδο αυτή επιβεβαιώθηκαν για πρώτη φορά οι αρχές του κοινοβουλευτισμού: ο διορισμός και η παύση της κυβέρνησης από τη Γερουσία και η άσκηση του κοινοβουλευτικού ελέγχου. Παρά το σύντομο χρονικό διάστημα της λειτουργίας του το πρώτο αλβανικό Κοινοβούλιο ανέπτυξε έντονη νομοθετική δραστηριότητα και κατάφερε να περάσει κάποιους σημαντικούς νόμους. Η πιο σημαντική πράξη ήταν ασφαλώς ο Καταστατικός Χάρτης της Λούσνια (*Statuti i Lushnjes*), ένα είδος πρωτόλειου συνταγματικού κειμένου. Η νομοθετική δραστηριότητα του Εθνικού Συμβουλίου έληξε το Δεκέμβριο του 1920, όταν το Συμβούλιο διαλύθηκε για να διεξαχθούν νέες εκλογές (Μάρτιος 1921).

5.5. Το Εθνικό Συμβούλιο (1921 - 1923)

Στις εκλογές που διεξήχθησαν το Μάρτιο του 1921, εξελέγησαν 78 βουλευτές. Από την περίοδο αυτή, το Κοινοβούλιο άρχισε να εμφανίζεται τακτικά ως ένα σώμα με σαφώς καθορισμένα καθήκοντα. Ο Καταστατικός Χάρτης της Λούσνια μετατράπηκε σε ένα γνήσιο συνταγματικό κείμενο (Σύνταγμα) του Αλβανικού κράτους το 1922 με αυξημένη τυπική ισχύ και με το οποίο καθιερώνονταν ο κοινοβουλευτισμός στη χώρα. Οι νομοθετικές αρμοδιότητες ανατέθηκαν σε ένα όργανο που μετονομάστηκε σε «Εθνικό Συμβούλιο». Το όργανο αυτό ήταν πλέον το μοναδικό νομοθετικό σώμα άμεσα εκλεγόμενο από το λαό.

Οι πολιτικές ομάδες που διακρίθηκαν κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο ήταν το Λαϊκό Κόμμα, υπό την ηγεσία του Φαν Νόλη (*Fan Noli*) και το Προοδευτικό Κόμμα υπό την ηγεσία του Χότζ Καντρίου (*Hoxh Kadriu*).

Στο νομοθετικό πεδίο η δραστηριότητα του Εθνικού Συμβουλίου¹⁸² επικεντρώθηκε στην ψήφιση του νόμου για τη λειτουργία του δικαστικού σώματος, τη συμπλήρωση του υφιστάμενου κανονισμού του Συμβουλίου με νέες ρυθμίσεις για τη διαφάνεια των κοινοβουλευτικών εργασιών και τον όρκο των βουλευτών ενώπιον του Συμβουλίου κλπ. Το Σεπτέμβριο του 1923 και δυο χρόνια μετά την έναρξη της λειτουργίας του, το Εθνικό Συμβούλιο ολοκλήρωσε τις εργασίες του, προκηρύχθηκαν

¹⁸² Aurela Anastasi, *Historia e Institucioneve* (Ιστορία των Θεσμών), Τίρανα 2002 εκδ. Pegi, σελ.147 επ.

νέες εκλογές με στόχο την ανάδειξη νέου Κοινοβουλίου που θα διέθετε συντακτικές εξουσίες. Οι εκλογές πραγματοποιήθηκαν τον Δεκέμβριο του 1923.

5.6. Η Συνταγματική Συνέλευση (1924 - 1925).

Η Συνταγματική Συνέλευση που αποτελούνταν από 100 βουλευτές, άσκησε τη δραστηριότητά της σε δύο περιόδους (21 Ιανουαρίου - 2 Ιουνίου 1924 και Δεκέμβριος 1924 - 2 Μαρτίου 1925). Κύριο καθήκον της Συνέλευσης ήταν η σύνταξη γραπτού Συντάγματος (εξ ου και το όνομά της), με το οποίο θα καθορίζονταν και η μορφή του πολιτεύματος.

Ο στόχος δεν επιτεύχθηκε κατά την πρώτη περίοδο λειτουργίας της Συνέλευσης λόγω της επιδείνωσης της πολιτικής κατάστασης στη χώρα με τη δολοφονία του Αβνί Ρουστέμη (Avni Rustemi)¹⁸³ και την απόπειρα δολοφονίας του τότε Πρωθυπουργού Αχμέτ Ζόγκ. Στις 2 Ιουνίου 1924, η Συνέλευση περάτωσε τις εργασίες της πρώτης περιόδου. Μετά τη διάλυση της κυβέρνησης, ο Αχμέτ Ζόγκ εγκατέλειψε την Αλβανία, παραμένοντας αυτοεξόριστος μέχρι το Δεκέμβριο του 1924.

Κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου στην εξουσία ανήλθαν ο Φαν Νόλη (Fan Noli)¹⁸⁴ και η κυβέρνηση του, η οποία όμως δεν κατόρθωσε να μακροημερεύσει. Παρέμεινε στην εξουσία μέχρι το Δεκέμβριο του 1924.. Η Συνέλευση όμως κατάφερε να ολοκληρώσει το έργο για το οποίο δημιουργήθηκε. Υιοθέτησε το βασικό καταστατικό χάρτη του κράτους και προσδιόρισε το σύστημα της πολιτικής του διακυβέρνησης. Η αποκατάσταση του Αχμέτ Ζόγκ στην εξουσία χαρακτηρίστηκε στην αλβανική πολιτική ιστορία ως « ο θρίαμβος της νομιμότητας» και συνοδεύτηκε με την επανέναρξη των εργασιών της Συντακτικής Συνέλευσης.

5.7. Η περίοδος της Δημοκρατίας (1925 – 1928)

Ο νέος καταστατικός χάρτης (το Σύνταγμα) επιβεβαίωσε τη μορφή της διακυβέρνησης, ορίζοντας την Αλβανία ως κοινοβουλευτική δημοκρατία «προεδρευόμενη από

¹⁸³ Στις 13 του Ιούνη του 1920 δολοφονήθηκε στο Παρίσι ο Εσάτ Πασάς Τοπτάνι, Αλβανός πολιτικός με φεουδαρχικές νοοτροπίες. Ο Γάλλος δικηγόρος του, Anatole de Monzie, ονόμασε την πράξη ως «έγκλημα παθιασμένο, κινούμενο από έναν ολόκληρο λαό». Αφέθηκε ελεύθερος μετά από έξι μήνες. Ο λόγος ήταν διότι στο τέλος του 1914 ο Εσάτ Πασά Τοπτάνι ως πρωθυπουργός της Αλβανίας τότε είχε συνάψει μυστική συμφωνία με την ελληνική κυβέρνηση να υποστηρίξει την προσαρτήση της νότιας επαρχίας της Αλβανίας, γνωστής ως Βόρεια Ήπειρος, στο βασίλειο της Ελλάδος.

¹⁸⁴ Το πραγματικό του όνομα ήταν Θεοφάν Στυλιάν Νόλη, γεννηθείς στην Ελλάδα. Άρχισε τις σπουδές στην Αθήνα αλλά δεν τις ολοκλήρωσε. Μετανάστευσε στην Αίγυπτο και έπειτα στην Αμερική. Αυτοανακηρύχθηκε Αρχιεπίσκοπος της Αλβανίας.

έναν πρόεδρο του οποίου η εξουσία προέρχεται από το λαό». Με ειδική απόφαση της Συνταγματικής Συνέλευσης, ο Αχμέτ Ζόγκ εξελέγη αρχηγός του κράτους.

Το Κοινοβούλιο, για πρώτη και τελευταία φορά στην κοινοβουλευτική ιστορία της Αλβανίας, αποτελούνταν από δύο σώματα: τη Γερουσία και τη Βουλή. Το Κοινοβούλιο με τα δύο σώματα είχε μια σύντομη ζωή. Η Βουλή των Αντιπροσώπων (Κάτω Βουλή) αποτελούνταν από 57 μέλη άμεσα εκλεγόμενα από το λαό, ενώ η Γερουσία (Άνω Βουλή), αποτελούνταν από 18 γερουσιαστές, εκ των οποίων τα 2/3 εκλέγονταν άμεσα από το λαό, ενώ το 1/3 διοριζόνταν από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Ο Καταστατικός Χάρτης συγκρότησε ένα πλήρες σύστημα για την εποχή εκείνη ιδίως με τη δημιουργία δύο νομοθετικών σωμάτων. Αμφισβήτηση προκαλούσαν μόνο οι ρυθμίσεις που σε ορισμένες περιπτώσεις έδιναν την πρωτοκαθεδρία στη Γερουσία σε βάρος της Βουλής των Αντιπροσώπων.

Ιδιαίτερο όργανο του Κοινοβουλίου αποτελούσε η συνάντηση των δύο Σωμάτων σε κοινή συνεδρίαση, που ονομαζόταν Νομοθετική Συνέλευση¹⁸⁵. Στον Καταστατικό Χάρτη η συγκεκριμένη συνάντηση εμφανίζονταν ως ξεχωριστό και αυθύπαρκτο σώμα.

Κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου, το Κοινοβούλιο ενέκρινε μια σειρά σημαντικών νόμων, μεταξύ των οποίων ο νόμος για την Τράπεζα της Αλβανίας, ο νόμος για τις συντάξεις γήρατος, κλπ. Η περίοδος αυτή και παρά την πρόοδο που συντελέστηκε, χαρακτηρίζεται κυρίως από έλλειψη πλουραλισμού. Το πρόβλημα επιδεινώθηκε και λόγω των σοβαρών αδυναμιών του εκλογικού συστήματος. Δημιουργήθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο μια εικονική, μια νόθος πολιτική κατάσταση που κατ' όνομα κυρίως εμφάνιζε εικόνα αντιπροσωπευτικού συστήματος. Η απουσία πολιτικών κομμάτων χαρακτηρίζει τη συνολική περίοδο της παρουσίας του Αχμέτ Ζόγκ ως Προέδρου της Δημοκρατίας αρχικά και στη συνέχεια ως Βασιλιά της Αλβανίας. Η διάλυση του Κοινοβουλίου ήρθε μετά από συζήτηση σχετικά με την αλλαγή της μορφής του ανωτάτου άρχοντος. Άνοιξε έτσι ο δρόμος για τη διεξαγωγή νέων εκλογών.

5.8. Η περίοδος του Αλβανικού Βασιλείου (1928 – 1939)

Η Συντακτική Συνέλευση, που εξελέγη μετά τις εκλογές της 17^{ης} Αυγούστου 1928 με 58 μέλη, θεσμοθέτησε ως μορφή διακυβέρνησης τη «μοναρχία». Η Αλβανία ανακηρύχθηκε ως «δημοκρατική μοναρχία, κοινοβουλευτική και κληρονομική» και ως βασιλιάς ορίστηκε η «Αυτού Μεγαλειότητα ο Ζόγκ ο 1^{ος}», που ήταν μέλος γνωστής αλβανικής οικογένειας.

¹⁸⁵ Aurela Anastasi, *Historia e Institucioneve* (Ιστορία των Θεσμών), ... οπ.π. σελ 102 επ..

Με το τέλος των εργασιών την 1η Δεκεμβρίου 1928, η Συνέλευση μετατράπηκε σε Κοινοβούλιο. Κατά την εν λόγω περίοδο εκδόθηκαν σημαντικά νομοθετήματα, όπως ο Αστικός Κώδικας, ο Εμπορικός Κώδικας, ο Ποινικός Κώδικας, και ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας. Με τα νομοθετήματα αυτά καλύφθηκαν σημαντικά κενά στην αλβανική έννομη τάξη, αφού τίποτα σχετικό δεν είχε νομοθετηθεί από την εποχή της οθωμανικής περιόδου.

Το πλούσιο νομοθετικό έργο που παράχθηκε στο σύντομο αυτό χρονικό διάστημα ώθησε τον βασιλιά Ζόγκ να επαινέσει και να χαρακτηρίσει το συγκεκριμένο Κοινοβούλιο ως «εποικοδομητικό Κοινοβούλιο» και την εν λόγω παραγωγική περίοδο ως «κοινοβουλευτική μεταρρύθμιση».

Μετά την ιταλική εισβολή στην Αλβανία τον Απρίλιο του 1939, ο βασιλιάς Αχμέτ Ζόγκ εγκατέλειψε την Αλβανία παίρνοντας μαζί του σχεδόν όλα τα αποθέματα χρυσού που διέθετε η Κεντρική Τράπεζα. Όλα αυτά τα χρόνια είχε κατηγορηθεί ότι εγκατέλειψε την χώρα στην πιο δύσκολη στιγμή της ιστορίας της. Αυτή όμως θα ήταν και η τελευταία φορά που πατούσε τα χώματα της Αλβανίας ζωντανός, αφού μετά την εγκαθίδρυση της κομμουνιστικής δικτατορίας, του απαγορεύθηκε η επιστροφή στην χώρα. Η σορός του επέστρεψε το Νοέμβριο του 2012 για να κηδευτεί με τιμές ήρωα από την κυβέρνηση.

Μετά την αναχώρηση του βασιλιά Ζογκ, οι Ιταλοί που είχαν καταλάβει τη χώρα επέβαλαν να δοθεί το στέμμα της Αλβανίας στον βασιλιά της Ιταλίας, Βίκτωρα Εμμανουήλ III. Ιταλία και Αλβανία απέκτησαν τότε κοινό βασιλιά, ο οποίος επιπλέον είχε ανακηρυχθεί και «Αυτοκράτωρ της Αιθιοπίας» μετά την ιταλική κατάληψη και της χώρας αυτής.

5.9. Το Κοινοβούλιο κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Με τον Καταστατικό Χάρτη που παραχώρησε ο βασιλιάς Victor Emmanuel III στην Αλβανία, το αλβανικό κράτος θα αποτελούσε συνταγματική μοναρχία. Η νομοθετική εξουσία ασκείτο από το βασιλιά, σε συνεργασία με το Ανώτατο Φασιστικό Συμβούλιο (Keshilli i Eperme Korporativ Fashist). Αργότερα, στις 16 Οκτωβρίου 1943 με την έλευση των ναζί, οι εισβολείς αναδιοργάνωσαν την Εθνοσυνέλευση, η οποία τώρα αποτελείτο από 247 μέλη. Η εν λόγω Εθνοσυνέλευση δημιούργησε εκ νέου το Ανώτατο Φασιστικό Συμβούλιο, το οποίο τελικά ενεργούσε ως η φυσική Ηγεσία του κράτους. Τη νομοθετική εξουσία ασκούσε η Εθνοσυνέλευση σε συνεργασία με το Ανώτατο Φασιστικό Συμβούλιο. Είναι προφανές ότι και κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο δεν μπορεί να γίνει λόγος για λειτουργία κοινοβουλευτικού συστήματος στη χώρα.

5.10. Το Κοινοβούλιο στη μεταπολεμική περίοδο

Οι μεταπολεμικές εκλογές για την ανάδειξη της Συντακτικής Συνέλευσης διεξήχθησαν στις 2 Δεκέμβριου του 1945. Για πρώτη φορά στην ψηφοφορία έλαβαν μέρος και οι γυναίκες. Το νέο Σύνταγμα εγκρίθηκε στις 14 Μαρτίου 1946¹⁸⁶ και στη συνέχεια η Συντακτική Συνέλευση μετατράπηκε σε Εθνοσυνέλευση. Εξαιτίας της ανυπαρξίας του πολιτικού πλουραλισμού, η Εθνική Συνέλευση αποτελούσε ένα κατ'επίφαση δημοκρατικό σώμα που συνεδρίαζε μόνο δύο φορές το χρόνο.

Το 1976, κυριαρχώντας του κομμουνιστικού καθεστώτος, η Εθνοσυνέλευση ενέκρινε το Σύνταγμα της Λαϊκής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Αλβανίας. Το «Σύνταγμα» αποτύπωνε τις βασικές επιλογές της κομμουνιστικής θεωρίας και εξέφραζε την κρατούσα καθεστωτική ιδεολογία. Ο ρόλος του Κοινοβουλίου παρέμεινε σκιώδης, κανείς δεν μπορούσε να μιλήσει για ελεύθερες εκλογές και αυτονομία για κανόνες πολιτικού πλουραλισμού.

5.11. Η Αναγέννηση του κοινοβουλευτισμού (1991)

Μετά από έξι και πλέον δεκαετίες εμφανίστηκαν στην Αλβανία τα πρώτα σημάδια αναβίωσης του κοινοβουλευτισμού. Η κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος άνοιξε το δρόμο για μια ομαλοποίηση της πολιτικής ζωής στη χώρα. Μετά από απουσία 67ετών το πρώτο πολυκομματικό Κοινοβούλιο προέκυψε από τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1991 (250 θέσεων).

Ο Συντακτικός Νόμος «Κύριες Συνταγματικές Διατάξεις», που ψηφίστηκε από αυτό έφερε αλλαγές στο πλαίσιο της δημοκρατικής οργάνωσης του κράτους. Σταδιακά συμπληρώθηκε από μια σειρά άλλων συνταγματικών νόμων, μέχρι την υιοθέτηση ενός ολοκληρωμένου νέου Συντάγματος.

Στις 21 Οκτωβρίου 1998 η Εθνοσυνέλευση ενέκρινε το νέο Σύνταγμα, που συντάχθηκε με τη βοήθεια διεθνών οργανισμών. Με πρωτοβουλία κυρίως του Συμβουλίου της Ευρώπης και τη συνδρομή και άλλων διεθνών οργανισμών, καταρτίστηκε επιστημονική επιτροπή για την υποβοήθηση της σύνταξης του νέου Συντάγματος. Μέλος της εν λόγω επιτροπής ήταν και ο Έλληνας Καθηγητής Δημήτριος Τσάτσος.

Οι συγκεκριμένες λύσεις που τελικά επελέγησαν αποτυπώνουν τόσο τις εμπειρίες που έζησε το αλβανικό πολιτικό σύστημα στη διαδρομή του ιστορικού χρόνου όσο – βεβαίως – και το ρόλο των συντελεστών του. Το τελικό έργο της έγκρισης ανέλαβε

¹⁸⁶ Omari.L.,Sistemi Parlamentar, Lindja dhe evolucioni i parlamentarizmit. Parlamenti në Shqipëri (vështrim historiko-juridik), (Κοινοβουλευτικό σύστημα, έναρξη και εξέλιξη του κοινοβουλευτισμού. Το Κοινοβούλιο της Αλβανίας (νομική και ιστορική αναδρομή), Elena Gjika Publishing House, Τίρανα 2000 σελ 58 επ.

το σώμα που μετονομάστηκε σε «Εθνοσυνέλευση της Αλβανίας» αντί του όρου «Λαϊκή Συνέλευση» που ονομάστηκε αρχικά. Το συγκεκριμένο σώμα αποτελούνταν από 140 μέλη.

Μετά την έναρξη ισχύος του Συντάγματος, η Εθνοσυνέλευση, ως το ανώτατο νομοθετικό σώμα, συνέχισε την άσκηση του νομοθετικού έργου. Με την πάροδο του χρόνου ο ρόλος του Κοινοβουλίου ενδυναμώθηκε σημαντικά και ήταν αυτό που δημιούργησε τις ελάχιστες εκείνες προϋποθέσεις που είναι αναγκαίες για τη λειτουργία ενός ακηδεμόνευτου, δημοκρατικού και φιλελεύθερου συστήματος διακυβέρνησης. Το Κοινοβούλιο βρίσκεται πάντοτε πίσω από κάθε σημαντική εξέλιξη στην πολιτική ζωή της χώρας¹⁸⁷.

---

¹⁸⁷ Omari.L, Sistemi Parlamentar... (Κοινοβουλευτικό σύστημα...), οπ.π. σελ 58 επ.

Κεφάλαιο 6

Από τον αυταρχισμό στη δημοκρατία

6. Η μετάβαση στη δημοκρατία και η σύνταξη του νέου καταστατικού χάρτη

Η αναδρομή στη συνταγματική ιστορία του αλβανικού κράτους δεν θα ήταν πλήρης, αν δεν φωτίζονταν – έστω και συνοπτικά – οι πολιτικές συνθήκες στη χώρα μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος. Η μετάβαση από τον αυταρχισμό σε ομαλές δημοκρατικές διαδικασίες είναι έργο δυσχερέστατο, αν συνεκτιμήσει κανείς την έλλειψη οιαδήποτε εμπειρίας στη χώρα.

Στην Αλβανία δεν υπάρχει συνταγματική παράδοση. Ο πολιτικός της βίος ήταν κατά κανόνα ανώμαλος, απολυταρχικός, αυταρχικός, ξένος προς τις εμπειρίες τουλάχιστον της Δυτικής Ευρώπης. Αυτή η έλλειψη δικαιολογεί το γεγονός ότι η μετάβαση από τον απολυταρχισμό στη δημοκρατία δεν ήταν απρόσκοπτη στο σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα από την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος μέχρι σήμερα.

6.1. Μια γενική θεώρηση.

Μετά τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας το 1912 η χώρα μπόρεσε να αποκτήσει ένα συνταγματικό κείμενο στις 10 Απριλίου του 1914. Αυτό όμως δεν ήταν αλβανικό δημιούργημα. Ήταν δοτό από το Διεθνές Συμβούλιο Ελέγχου, όργανο που δρούσε στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών. Αυτό το «συνταγματικό κείμενο» διακήρυττε τη βασιλευόμενη δημοκρατία της Αλβανίας και τοποθετούσε τον πρίγκιπα Vid¹⁸⁸ ως βασιλιά της Αλβανίας.

Ακολούθησαν ο «Καταστατικός Χάρτης» του έτους 1920 με τον οποίο καταργήθηκε η βασιλευόμενη δημοκρατία και δημιουργήθηκε κυβέρνηση εθνικής ενότητας. Αυτήν την περίοδο το συνταγματικό σύστημα ήταν κατά βάση κοινοβουλευτικό. Ο συγκεκριμένος Χάρτης με μερικές μόνο αλλαγές επικράτησε μέχρι το 1928 οπότε η Συνταγματική Συνέλευση επέβαλε και πάλι τη βασιλευόμενη μορφή του πολιτικού συστήματος.

Ένα καινούργιο συνταγματικό κείμενο δημιουργήθηκε και ίσχυσε μέχρι το 1939 οπότε η χώρα κατελήφθη στρατιωτικά από τους Ιταλούς. Ο βασιλιάς Zog για να μη συλληφθεί διέφυγε μέσω Ελλάδος στο εξωτερικό. Μετά το τέλος του πολέμου η κομμουνιστική κυβέρνηση που επικράτησε στη χώρα το 1946 δημιούργησε το νέο Σύνταγμα της χώρας το οποίο εγκαθίδρυσε τη δικτατορία του προλεταριάτου. Το Σύ-

¹⁸⁸ Μέλος της γερμανικής Βασιλικής οικογένειας.

νταγμα¹⁸⁹ αυτό ήταν ένα αυστηρό Σύνταγμα αποτελούμενο από δυο μέρη και είχε ως βάση τον κοινοβουλευτικό χαρακτήρα της διακυβερνήσεως. Στην πραγματικότητα όμως το κόμμα και ο δικτάτορας αποφάσιζαν για όλα, καθοδηγούμενοι από τη Γιουγκοσλαβία στην αρχή, τη Σοβιετική Ένωση στη συνέχεια και την Κίνα στο τέλος.

Στο συνταγματικό αυτό κείμενο έγιναν εκτεταμένες αλλαγές το 1976 έτσι ώστε να μπορεί να γίνεται λόγος για νέο Σύνταγμα. Οι αλλαγές αυτές εξάλειψαν και τα τελευταία απομεινάρια του καπιταλιστικού συστήματος πρωτίστως, την όποια ιδιωτική περιουσία, ενώ κατήργησε πλήρως την ιδιωτική πρωτοβουλία σε κάθε οικονομική δραστηριότητα.

Στην Αλβανία όπως και στις περισσότερες πρώην σοσιαλιστικές χώρες δεν υπήρχε κανένας έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων έξω από το νομοθετικό όργανο. Αυτός ο έλεγχος τυπικά είχε προβλεφθεί ότι θα γινόταν από το ίδιο το νομοθετικό σώμα. Έτσι με το Σύνταγμα του 1946 ο έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων και η ερμηνεία των νόμων γινόταν από το προεδρείο του Κοινοβουλίου που έπαιρνε την έγκριση του σώματος στη πρώτη συνεδρίαση. Με τις αλλαγές του 1976 τη συγκεκριμένη ευθύνη είχε το ίδιο το Κοινοβούλιο.

6.2. Το Σύνταγμα της Αλβανίας μετά την πτώση του κομμουνισμού

Η κορύφωση της λαϊκής αντίδρασης εξαιτίας των αλλεπάλληλων και προκλητικών παρεμβάσεων του «Πολίτ Μπυρό» στην πολιτική ζωή της χώρας, έδωσε την ευκαιρία πρωτίστως στην πανεπιστημιακή νεολαία αλλά και στους εργαζόμενους της πόλεως των Τιράνων, να καταλάβουν τα πανεπιστήμια και τις ξένες πρεσβείες. Μπροστά στη διόγκωση της λαϊκής οργής και στην αδυναμία ελέγχου των λαϊκών κινητοποιήσεων, η τότε κυβέρνηση υποχρεώθηκε να παραιτηθεί και να προκηρύξει ελεύθερες εκλογές. Το αυταρχικό καθεστώς δεν είχε καταλύσει μόνο τη δημοκρατία και τις πολιτικές ελευθερίες του αλβανικού λαού, αλλά, παραβιάζοντας εγκληματικά θεμελιώδεις αρχές της εθνικής πολιτικής, έπληξε βαρύτατα τα εθνικά συμφέροντα της χώρας και το εθνικό αίσθημα. Η επιβολή της σαράντα - ετάχρονης κομμουνιστικής δικτατορίας είχε σοβαρές πολιτικές συνέπειες, που άσκησαν ουσιαστική επίδραση στην πορεία της χώρας.

Ειδικότερα, μπορεί κανείς να αναφέρει τα ακόλουθα:

- a) Προκάλεσε την αποδοκιμασία και τις αντιδράσεις της πλειονότητας των κρατών της διεθνούς κοινότητας, με κορυφαίο γεγονός την καταδίκη της δικτατορικής κυβέρνησης, η οποία οδήγησε τη χώρα σε αποχώρηση από τη Σύμ-

¹⁸⁹ Aurela Anastasi ,Historia e Institucioneve (Ιστορία των Θεσμών), Τίρανα 2002 εκδ. Pegi ,σελ 181 επ.

βαση της Ρώμης «Περί Προασπίσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών» και αποχώρηση από το Συμβούλιο της Ευρώπης.

- b) Η σημαντικότερη, ίσως, συνέπεια της δικτατορίας¹⁹⁰ πρέπει μάλλον να αναζητηθεί στην απελευθέρωση όλων εκείνων των υγιών δυνάμεων που σφυρηλατήθηκαν κατά τη διάρκεια της δικτατορία, που φιμώθηκαν, που βασανίστηκαν και τελικά αποτέλεσαν τη βάση για τις μεγάλες πολιτικές αλλαγές που ακολούθησαν την πτώση του καθεστώτος.

Αυτά όλα δεν μπορούσαν παρά να παίξουν καθοριστικό ρόλο στη χάραξη της συντακτικής πολιτικής για ένα νέο Σύνταγμα. Οι πολιτικές δυνάμεις που εναντιώθηκαν στην επιβολή της κομμουνιστικής δικτατορίας ήταν φυσικό να οδηγήσουν καθοριστικά τη χώρα στη συνταγματική μεταβολή του 1991. Ώθησαν το δικτατορικό καθεστώς στην κατάρρευση και συγχρόνως προσανατόλισαν όλες τις πολιτικές δυνάμεις προς την εγκαθίδρυση μιας σύγχρονης, πραγματικής δημοκρατίας, που θα ανταποκρινόταν στο νέο πολιτικό αίσθημα του λαού.

Οι δημοκρατικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στην Αλβανία όπως και στις άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης επέφεραν σαρωτικές αλλαγές πρωτίστως στο σύστημα διακυβέρνησης της χώρας. Η ανάγκη ενός νέου Συντάγματος κρίθηκε αναγκαία από τα πρώτα κίολας βήματα που επιχειρήθηκαν προς τον εκδημοκρατισμό. Παρά τη γενική επιθυμία και τις πρώτες ελεύθερες εκλογές που έλαβαν χώρα ύστερα από 45 ολόκληρα χρόνια, το πρώτο αλβανικό Κοινοβούλιο το 1991 δεν μπόρεσε να δημιουργήσει ένα καινούριο Σύνταγμα. Ούτε βεβαίως το προηγούμενο κομμουνιστικό Σύνταγμα μπορούσε πλέον να ανταποκριθεί στη νέα πραγματικότητα που δημιουργήθηκε.

Όλες οι πολιτικές δυνάμεις που είχαν εκπροσώπηση στο πρώτο Κοινοβούλιο, αποφάσισαν να συντάξουν ένα πλαίσιο Συνταγματικού Συστήματος που θα ικανοποιούσε τουλάχιστον τις πρώτες ανάγκες για τη λειτουργία ενός δημοκρατικού συστήματος διακυβέρνησης. Στις 29. 04. 1991 ψηφίστηκε ο Συντακτικός Νομός 7491/91 σχετικά με τις «Βασικές Συνταγματικές Ρυθμίσεις», ο οποίος θεμελίωνε ένα κοινοβουλευτικό –ημιπροεδρικό σύστημα διακυβερνήσεως. Η νομοθετική εξουσία ανατέθηκε στο Κοινοβούλιο που αποτελούνταν από μια μόνο Βουλή, ενώ η εκτελεστική εξουσία ασκούσαν από την κυβέρνηση στην κορυφή της οποίας ήταν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

Ο συγκεκριμένος συνταγματικός Νόμος είχε σημαντικές ελλείψεις αφού δεν προέβλεπε τίποτα σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία του δικαστικού συστήματος, της τοπικής αυτοδιοίκησης και δυστυχώς δεν περιλάμβανε καμιά ρύθμιση για την

¹⁹⁰ Omari.L, Sistemi Parlamentar... (Κοινοβουλευτικό σύστημα...), ... οπ.π. σελ 206 επ.

προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Οι κρίσιμες αυτές παραλείψεις συμπληρώθηκαν μεταγενέστερα με άλλους Συντακτικούς Νόμους όπως αυτός για την «Οργάνωση του δικαστικού συστήματος» το 1992. Με αυτόν το νόμο δημιουργήθηκε το Συνταγματικό Δικαστήριο της Αλβανίας που είχε ως κύρια αρμοδιότητα τον έλεγχο συνταγματικότητας των νομών¹⁹¹. Επίσης το κενό ως προς την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων συμπληρώθηκε με νόμο που ψηφίστηκε το 1993.

Στις 22 Μαρτίου 1991, το καθεστώς της 46ετούς δικτατορίας, που είχε επιβληθεί μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου στις 29 Νοεμβρίου 1944, κατέρρευσε εξολοκλήρου, αφού υπέστη δεινή ήττα στις πρώτες ελεύθερες βουλευτικές εκλογές. Αποκορύφωση της δεινής ήττας αποτέλεσε η μη εκλογή ως βουλευτή του Γενικού Γραμματέα του Σοσιαλιστικού Εργατικού κόμματος δηλ. του σημερινού Σοσιαλιστικού Κόμματος, που είχε κυβερνήσει την χώρα επί σχεδόν πέντε δεκαετίες.

Με το ιστορικό αυτό γεγονός άρχισε η επάνοδος στη δημοκρατία και τέθηκε σε κίνηση η πολιτική και συντακτική διαδικασία παραγωγής του Συντάγματος 1994. Η διαδικασία αυτή εξελίχθηκε σε τρεις φάσεις:

- a) στη φάση της πτώσης του δικτατορικού καθεστώτος και της ανάληψης της διακυβέρνησης της χώρας από την «Κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας»
- b) στη φάση της διακυβέρνησης της χώρας από την «Κυβέρνηση Μέξη» και
- c) στη φάση της συντακτικής διαδικασίας, που περιλάμβανε: την εκλογή της πρώτης εθνικής αντιπροσωπείας και της πρώτης κοινοβουλευτικής κυβέρνησης. Αυτή η κυβέρνηση διενήργησε και το δημοψήφισμα του 1994 για τη ψήφιση του Σχεδίου του νέου Συντάγματος. Το δημοψήφισμα απέβη αρνητικό για το συγκεκριμένο σχέδιο, ακολούθησε νέο Σχέδιο, το οποίο και εγκρίθηκε τελικά με νέο δημοψήφισμα την 22 Νοεμβρίου 1998.

6.3. Η ανάληψη της εξουσίας από τις «Υπηρεσιακές Κυβερνήσεις»

Το τέλος του δικτατορικού καθεστώτος δεν ήταν προϊόν βίαιης ανατροπής αλλά μάλλον η περίπτωση αυτονόητη συνέπεια της συνολικής κατάρρευσης των κομμουνιστικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης, με πρώτη την κατάρρευση του τοίχους του Βερολίνου. Η Αλβανία ήταν η τελευταία χώρα στην οποία κατέρρευσε η κομμουνιστική δικτατορία. Η δικτατορία κατέρρευσε υπό το βάρος όλων αυτών των γεγονότων, σημαντικά όμως συνέβαλε στην κατάρρευση και η άθλια οικονομική κατάσταση που επικρατούσε κατά την εν λόγω περίοδο στη χώρα. Βασικά είδη πρώτης ανάγκης έλλειπαν από τα αλβανικά νοικοκυριά, γεγονός που αποτέλεσε την αφορμή για τη λαϊκή εξέγερση. Πέραν αυτού ο άγριες εκτελέσεις, οι παράνομες φυ-

¹⁹¹ Aurela Anastasi ,Historia e Institucioneve (Ιστορία των Θεσμών) ... σπ.π. σελ 39 επ..

λακίσεις και εξορίες, η διεθνής κατακραυγή εναντίον του απολυταρχικού καθεστώτος¹⁹², ώθησαν την πανεπιστημιακή νεολαία στην πρώτη ανυπακοή απέναντι στο καθεστώς, γεγονός που δεν άργησε να οδηγήσει σε μαζικές λαϊκές κινητοποιήσεις που οδήγησαν τελικά στη μεγάλη ανατροπή.

6.3.1. Τα βασικά χαρακτηριστικά της περιόδου

Η μετάβαση από τη κομμουνιστική δικτατορία στη δημοκρατία το 1991-1992 αποτελεί, αναμφίβολα, κορυφαίο σταθμό της πολιτικής και της συνταγματικής ιστορίας της Αλβανίας. Η μετάβαση υπήρξε τελικά αναίμακτη και για να κατανοηθεί πλήρως αυτό το γεγονός πρέπει να υπομνησθούν μερικά γεγονότα τα οποία αναδεικνύουν το συνολικό πνεύμα που επικρατούσε στη χώρα κατά την κρίσιμη αυτή περίοδο.

Τα γεγονότα αυτά είναι τα εξής:

- a) Ο διορισμός του πρωθυπουργού και των μελών των «Υπηρεσιακών Κυβερνήσεων» από τον αρχηγό του κράτους, που παρέμεινε ο ίδιος και μετά την κατάρρευση του καθεστώτος, δηλ. ο Ραμίζ Αλία. Ο διορισμός έγινε με προεδρικά διατάγματα που εκδόθηκαν βάση των διατάξεων του δικτατορικού Συντάγματος του 1976.
- b) Η ορκωμοσία της «Υπηρεσιακής Κυβέρνησης» έγινε επίσης ενώπιον του ίδιου αρχηγού του Κράτους, ωσάν να επρόκειτο για μια ομαλή διαδοχή.
- c) Η απόφαση της πολυκομματικής Βουλής να παραμείνει στη θέση του ο αρχηγός της εκτελεστικής εξουσίας Ραμίζ Αλία ως Πρόεδρος πλέον της Δημοκρατίας.

Τα παραπάνω γεγονότα ήταν εξ ολοκλήρου τυπικά, χωρίς καμιά ουσιαστική νομική σημασία, αφού, στην ουσία, δεν επηρέασαν τους δημοκρατικούς στόχους της μεταβατικής κυβέρνησης, ούτε διατήρησαν σε ισχύ, θεσμικά ή de facto, κάποιο στοιχείο αυταρχικής εξουσίας του δικτατορικού καθεστώτος, μετά την κατάρρευσή του. Ωστόσο, δεν έμειναν χωρίς οποιαδήποτε κριτική. Αυτό οφειλόταν στην πολιτική υπερευαισθησία που είχαν δημιουργήσει στα ευρύτερα στρώματα του αλβανικού λαού η επιβολή της 46χρονης δικτατορίας και οι πολιτικές εμπειρίες που είχαν αποκτηθεί. Μια υπερευαισθησία, που κατέληγε σε δυσπιστία απέναντι στις επιλογές και στους χειρισμούς της κυβέρνησης.

Σήμερα, σε μεγάλη απόσταση από τις δικαιολογημένες τότε υπερευαισθησίες του λαού και με την πληρέστερη γνώση ως προς το τι συνέβαινε εκείνη την εποχή, οι επιλογές αυτές είχαν ζωτική σημασία για την ασφαλή μετάβαση στη δημοκρατία. Ενδεχομένως μια βίαιη εκδίωξη της ηγεσίας της κομμουνιστικής δικτατορίας να ε-

¹⁹² Omari.L, Sistemi Parlamentar... (Κοινοβουλευτικό σύστημα...), οπ.π. σελ 72 επ.

γκυμονούσε σοβαρό κίνδυνο επανεμφάνισης και ανακατάληψης της εξουσίας από οπαδούς τους δικτατορικού καθεστώτος¹⁹³, ακόμα και κίνδυνο εμφυλιοπολεμικού χαρακτήρα. Οι δικτατορικοί θύλακες δεν ήσαν, φαίνεται, πλήρως ελεγχόμενοι, όπως είχε διαβεβαιώσει τους πολιτικούς ο παραμείνας στην εξουσία αρχηγός του δικτατορικού καθεστώτος.

Με αυτά τα δεδομένα, οι πρώτες ενέργειες και οι αντίστοιχες λύσεις που δόθηκαν, πρέπει να ιδωθούν ως μια τακτική ειρηνικής μετάβασης από αυταρχικό καθεστώς στη δημοκρατική ομαλότητα. Η τακτική αυτή δεν είναι, άλλωστε, άγνωστη στη διεθνή πρακτική των μεταπολιτεύσεων. Η ελληνική εμπειρία είναι εξόχως διδακτική επ' αυτού, αφού και στην Ελλάδα, μετά την κατάρρευση του δικτατορικού καθεστώτος ο στρατηγός Γκιζίκης ήταν εκείνος που όρκισε τη νέα δημοκρατική κυβέρνηση.

Η πρώτη κυβέρνηση λειτούργησε από το Μάρτιο έως Μάιο του 1991 με πρωθυπουργό τον Φάτος Νάνο, ο οποίος προερχόταν από το δικτατορικό Εργατικό κόμμα. Από το Μάιο έως τον Ιούνιο του 1991, ήταν η δεύτερη θητεία ως πρωθυπουργού του Φάτος Νάνο που διήρκεσε μόλις 102 ημέρες. Η συγκεκριμένη κυβέρνηση δεν είχε μεγάλο βίο, επειδή εναντίον της στράφηκαν γενικές απεργίες με πρώτο στόχο τον Πρόεδρο της χώρας, που συνέχιζε να είναι ο τελευταίος ηγέτης της δικτατορίας Ραμίζ Αλία. Πέραν αυτού η γενική πολιτική και οικονομική κατάσταση της χώρας ήταν τραγική, σε σημείο που τα Ηνωμένα Έθνη και η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισαν να στείλουν τρόφιμα και άλλα απαραίτητα αγαθά στη χώρα, διότι επικρατούσε χάος.

Ακολούθησε μια δεύτερη κυβέρνηση που ονομάστηκε «Υπηρεσιακή Κυβέρνηση» με βασικό έργο την προετοιμασία των επόμενων πολυκομματικών εκλογών για τη μετάβαση σε ένα πλήρως δημοκρατικό καθεστώς. Ούτε αυτή η κυβέρνηση είχε μακρά διάρκεια, λόγω διαφωνιών μεταξύ των κομμάτων που την απάρτιζαν. Αντικαταστάθηκε από μια νέα κυβέρνηση που ονομάστηκε «Κυβέρνηση Τεχνοκρατών». Στη πρωθυπουργική καρέκλα ήρθε ο Βιλσόν Αχμέτι, ο οποίος πέρασε 87 ημέρες στο πρωθυπουργικό γραφείο, επειδή η ορισμένου χρόνου θητεία του ολοκληρώθηκε την παραμονή των εκλογών.

Μετά τις βουλευτικές εκλογές της 22 Μαρτίου 1992, σχηματίστηκε κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Αλεξάντερ Μέξη, η οποία κατέρρευσε τελικά μετά από 4 χρόνια και 9 μήνες. Η κατάρρευση της κυβέρνησης Μέξη οφείλεται στη λαϊκή εξέγερση λόγω των ευρύτερα γνωστών «οικονομικών πυραμίδων» που κατέρρευσαν εν μια νυκτί, παίρνοντας μαζί τους τις οικονομίες επτά χρόνων του αλβανικού λαού.

¹⁹³ Omari.L, Sistemi Parlamentar... (Κοινοβουλευτικό σύστημα), ... οπ.π. ,σελ 97 επ.

Στις 16 Μαρτίου 1997 σχηματίστηκε κυβέρνηση «εθνικής συμφιλίωσης» με επικεφαλής τον πρώην δήμαρχο Αργυροκάστρου Μπασκίμ Φίνο (Bashkim Fino), η οποία διήρκεσε μέχρι την 19 Ιούλιου του 1997. Κατά την περίοδο μετά τις εκλογές του Ιουνίου του 1997 και μέχρι το έτος 2005 σχηματίστηκαν 5 συνολικά κυβερνήσεις. Στις κυβερνήσεις αυτές προήδρευσαν συνολικά τρεις πρωθυπουργοί και ο κύκλος των αλβανικών κυβερνήσεων έκλεισε με Πρωθυπουργό τον Σάλι Μπερίσα το 2012, το έτος που η χώρα συμπλήρωνε 100 χρόνια από την ανεξαρτησία της.

Η κομμουνιστική δικτατορία, που είχε ακόμη την πραγματική εξουσία¹⁹⁴ στα χέρια της, φαίνονταν να πειθαρχεί στις νέες πολιτικές εξελίξεις. Με αυτά τα δεδομένα, οι «Υπηρεσιακές Κυβερνήσεις», ως de facto κυβερνήσεις, με το ευρύτατο φάσμα εξουσιών που είχαν στα χέρια τους, είχαν ανάγκη την ευρύτατη πολιτική αποδοχή και την πραγματική δημοκρατική νομιμοποίηση. Μόνο με αυτήν την προϋπόθεση θα μπορούσαν να εκπληρώσουν την αποστολή τους και να οδηγήσουν το κράτος από το δικτατορικό καθεστώς σε πολίτευμα πλήρους δημοκρατίας.

6.3.2. Επιπρόσθετα μέτρα για την αποκατάσταση της δημοκρατίας

Η επιλογή του χαρακτηρισμού της κυβέρνησης ως «Υπηρεσιακή» απέβλεπε στο να εκφράσει ακριβώς την εθνική διάσταση και την εθνική αναγνώριση. Ωστόσο, το όνομα δεν αρκούσε. Έπρεπε να έχει ουσιαστική και αδιαμφισβήτητη δημοκρατική νομιμοποίηση – την οποία δεν είχε. Η δημοκρατική νομιμοποίηση της «Υπηρεσιακής Κυβέρνησης» στο βαθμό που δεν διέθετε ένα ασφαλές υπόβαθρο και πρωτίστως δεν εδράζονταν σε ένα δημοκρατικά νομιμοποιημένο Σύνταγμα ή τουλάχιστον σε γενικές και ελεύθερες εκλογές ήταν μετέωρη και αμφιλεγόμενη. Παρά ταύτα η κριτική ως προς αυτό ήταν μάλλον υπερβολική. Η υπηρεσιακή κυβέρνηση απολάμβανε μιας ευρείας λαϊκής συγκατάθεσης και λαϊκής αναγνώρισης. Η πραγματικότητα αυτή θεωρείται από την επιστημονική κοινότητα επαρκές στοιχείο δημοκρατικής νομιμοποίησης σε επαναστατικές περιόδους αλλά και σε περιόδους δημοκρατικών μεταπολιτεύσεων.

Με βάση τη συγκεκριμένη έμμεση δημοκρατική νομιμοποίηση οι υπηρεσιακές κυβερνήσεις προχώρησαν σε ψήφιση σημαντικών πράξεων για την ομαλή μετάβαση σε καθεστώς πλήρους δημοκρατίας.

Οι σημαντικότερες από τις πράξεις αυτές ήταν:

- a) Η κατάργηση του δικτατορικού Συντάγματος του 1976, όπως είχε τροποποιηθεί και κάθε άλλης συντακτικής ή συντακτικού χαρακτήρα πράξης της δικτατορίας.

¹⁹⁴ Omari.L, Sistemi Parlamentar... (Κοινοβουλευτικό σύστημα), ... οπ.π.,σελ 97 επ.

- b) Η πλήρης αποκατάσταση με τις «Βασικές Συνταγματικές Ρυθμίσεις» και με τις επόμενες που ακολούθησαν, της αρχής του κράτους δικαίου, των πολιτικών ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Στο πλαίσιο αυτό, συμπληρώνοντας το ήδη αναχρονιστικό Σύνταγμα του 1976, τροποποίησαν παλιές και θέσπισαν νέες εγγυήσεις κρίσιμων συνταγματικών ελευθεριών και δικαιωμάτων, ώστε να λειτουργήσουν οι αρχές της σύγχρονης δημοκρατίας κατά το μεταβατικό διάστημα μέχρι την προσφυγή στο λαό και τη σύνταξη του νέου Συντάγματος.
- c) Η χορήγηση με νόμο αμνηστίας¹⁹⁵ σε όλα τα πολιτικά εγκλήματα που είχαν τελεσθεί κατά παράβαση νομοθετημάτων πριν και μετά την 29 Νοεμβρίου 1944 – πλην των εγκλημάτων των «πρωταιτίων» του δικτατορικού καθεστώτος - θέτοντας έτσι τέρμα σε διώξεις που δηλητηρίαζαν επί δεκαετίες τη συνοχή και την εσωτερική ειρήνη του αλβανικού λαού και το δημόσιο βίο της χώρας.
- d) Με το νομοθετικό διάταγμα «Περί συστάσεως και επαναλειτουργίας των πολιτικών κομμάτων», οι υπηρεσιακές Κυβερνήσεις κατήργησαν τον διαβόητο αναγκαστικό νόμο «Περί μονοκομματικού Κράτους», που επί δεκαετίες έπληττε βάναυσα τις πολιτικές ελευθερίες στη χώρα. Με νόμο τέθηκε στην «παρανομία» το Κομμουνιστικό Κόμμα Αλβανίας. Με νεότερο όμως νόμο λίγα χρόνια αργότερα χορηγήθηκε αμνηστία και το Κομμουνιστικό Κόμμα Αλβανίας νομιμοποιήθηκε πλήρως, ενώ τα στελέχη του απέκτησαν πλήρη ελευθερία πολιτικής δράσης.
- Η νομιμοποίηση του Κομμουνιστικού Κόμματος Αλβανίας αποτέλεσε γεγονός ιδιαίτερης πολιτικής σημασίας, πολύ μεγαλύτερης από εκείνη που αντιλαμβάνεται εκ πρώτης όψεως ένας μη γνώστης των πραγμάτων. Το Κομμουνιστικό Κόμμα ήταν «παράνομο» όχι με βάση το Σύνταγμα, αλλά βάσει μιας σειράς έκτακτων νομοθετημάτων. Με αυτά τα δεδομένα, η νομιμοποίησή του δεν είχε τη σημασία τυπικής νομιμοποίησης ενός κόμματος, η οποία θα ήταν χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, αν θα μπορούσε το κράτος να το απαγορεύσει την επομένη. Η νομιμοποίηση αυτή έγινε μέσα σε ένα περιβάλλον πολιτικής δημοκρατίας με πλήρεις ελευθερίες και πλήρη συνταγματικά δικαιώματα, σηματοδοτώντας την πλήρη ισχύ του Συντάγματος και ουσιαστικά νομιμοποίηση της ελεύθερης έκφρασης και διάδοσης των ιδεών, που μέχρι τότε ήταν απαγορευμένες.
- e) Η κυβέρνηση αποκατέστησε τη συνταγματική νομιμότητα στις λειτουργίες του Κράτους, όπου αυτή είχε πληγεί από την κομμουνιστική δικτατορία. Στο πλαίσιο αυτό αποκατέστησε την ευρυθμία και τη συνταγματική τάξη στη Δικαιοσύνη. Επίσης μεγάλη μερίδα πρώην πολιτικών κρατουμένων εστάλησαν

¹⁹⁵ E. Toska, Ndarja dhe Balancimi i Pushteteve (Ο διαχωρισμός και η ισορροπία των εξουσιών) ... οπ.π. σελ. 24 επ.

για σπουδές είτε στα Αλβανικά Πανεπιστήμια, είτε στο εξωτερικό με στόχο να στελεχώσουν καίριες θέσεις σε όλους τους τομείς της Δικαιοσύνης και της εν γένει δημόσιας διοίκησης¹⁹⁶.

6.4. Η δημοκρατική νομιμοποίηση της «Κυβέρνησης Μέξη» και η συντακτική εξουσία της

Η «Κυβέρνηση Μέξη» ήταν φορέας όχι μόνο κοινής νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας αλλά και πρωτογενούς συντακτικής εξουσίας. Η νομική θέση του αρχηγού του Κράτους ήταν ενισχυμένη μιας και το πολιτικό καθεστώς ήταν ημιπροεδρικό. Ασκούσε τα καθήκοντά της έχοντας πλήρη υποστήριξη και νομιμοποίηση από όλες τις πλευρές, σύμφωνα πάντοτε με την κυρίαρχη βούληση της Κυβέρνησης και με βάση αρμοδιότητες τις οποίες προέβλεπε το προσωρινό συνταγματικό καθεστώς, που έθεσε η ίδια Κυβέρνηση σε ισχύ με συντακτικές πράξεις.

Πρέπει επίσης να υπογραμμισθεί, ότι στην έλλειψη αυτών των κριτηρίων θεμελιώθηκε η ποινική δίωξη και η καταδίκη των βασικών «παραγόντων» της δικτατορίας με απόφαση του Πρωτοδικείου Τιράνων, που καταδίκασε τους βασικούς «παραγόντες» της δικτατορίας. Κατά τους μήνες Μάιο και Ιούνιο του 1994 δικάστηκαν από το αρμόδιο δικαστήριο όλοι «οι βασικοί παράγοντες» της δικτατορίας για το έγκλημα της κατάχρησης εξουσίας σε συνδυασμό με την προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των πολιτών, όπως επίσης και την προσβολή της ισότητας των πολιτών. Εκτός από την ποινή φυλάκισης, τους επιβλήθηκε και χρηματικό πρόστιμο ύψους 484. 778 λέκ (περίπου 3.500 ευρώ) που προβλέπεται από τα σχετικά άρθρα του Ποινικού Κώδικα.

6.4.1. Η άσκηση της συντακτικής εξουσίας από την «Κυβέρνηση Μέξη»

Πέρα από την προβληματική ως προς τη δημοκρατική νομιμοποίηση της κυβέρνησης «Μέξη» έντονα ερωτηματικά αναδεικνύει η όλη συντακτική δραστηριότητα της συγκεκριμένης κυβέρνησης.

Η «Κυβέρνηση Μέξη» άσκησε τη συντακτική της εξουσία προς δύο κατευθύνσεις. Καταρχήν προέβη στις συνταγματικές εκείνες ρυθμίσεις που ήσαν απαραίτητες για τη λειτουργία του Κράτους και την αποκατάσταση των ελευθεριών, ώστε ο αλβανικός λαός, δημοκρατικά και ελεύθερα, να επιλέξει τη μορφή του πολιτεύματος και να νομιμοποιήσει το νέο Σύνταγμα. Επιπρόσθετα η εν λόγω κυβέρνηση καθόρισε τις

¹⁹⁶ Aurela Anastasi, *Historia e Institucioneve* (Ιστορία των θεσμών) σπ.π. σελ. 172 επ.

βασικές γραμμές της συντακτικής διαδικασίας, ώστε να διασφαλίζεται και διαδικαστικά η νομιμοποίηση του συντακτικού έργου.

6.4.2. Οι συνταγματικού χαρακτήρα ρυθμίσεις

Ως προς τις συνταγματικές διευθετήσεις¹⁹⁷ η «Κυβέρνηση Μέξη» προέβη σε μια σειρά ρυθμίσεων συντακτικού χαρακτήρα. Θέσπισε νέες διατάξεις, τροποποίησε παλαιές του Συντάγματος του 1976 και αντιμετώπισε επίκαιρα ζητήματα.

Στις σημαντικότερες ρυθμίσεις αυτής της περιόδου ανήκει πρωτίστως η αντιμετώπιση των υπευθύνων για την εγκαθίδρυση και λειτουργία του αυταρχικού καθεστώτος. Όπως συνήθως συμβαίνει το μεγάλο πρόβλημα κάθε μεταπολίτευσης (από τον αυταρχισμό στη δημοκρατία) είναι η δίωξη των υπευθύνων για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια του αυταρχικού καθεστώτος. Η κυβέρνηση «Μέξη» τα αντιμετώπισε με μετριοπάθεια. Δεν εξαπέλυσε γενικό διωγμό κατά των υπευθύνων του δικτατορικού καθεστώτος και με πολιτική φρόνηση προσδιόρισε και περιόρισε τις διώξεις ως εξής:

- (i) Την ποινική δίωξη των εγκλημάτων του κομμουνιστικού συστήματος την περιόρισε εξ αρχής στους «πρωταίτιους» και όρισε με τη Συντακτική Πράξη ότι οι πρωταίτιοι πολιτικών εγκλημάτων και των σχετικών προπαρασκευαστικών πράξεων, που στράφηκαν κατά της συνταγματικής τάξεως και των διεθνώς προστατευομένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πρωτοστάτησαν στην εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος της 29ης Νοεμβρίου 1944 θα λογοδοτούσαν ενώπιον του Τριμελούς Εφετείου Τυράνων...». Την πειθαρχική δίωξη δημόσιων λειτουργών για συνεργασία με το καθεστώς της δικτατορίας την περιόρισε σε έναν κρίσιμο για τη δημοκρατική και τη συνταγματική νομιμότητα χώρο των κρατικών λειτουργιών: στη δικαστική λειτουργία. Η άσκηση πειθαρχικής δίωξης για την εν λόγω συνεργασία εντάχθηκε στο πλαίσιο μέτρων αποκατάστασης της νομιμότητας στον τομέα της Δικαιοσύνης.

6.4.3. Η ρύθμιση της συντακτικής διαδικασίας

Αναφορικά με την καθιέρωση των βασικών γραμμών της συντακτικής διαδικασίας η Κυβέρνηση «Μέξη» εστίασε το συντακτικό της έργο¹⁹⁸ σε δύο αντικείμενα: στον καθορισμό της μορφής του πολιτεύματος ως προς το εάν δηλαδή η δημοκρατία θα

¹⁹⁷ Sadushi S., E drejta Administrative... (Διοικητικό Δίκαιο 2), Τίρανα, 2005, σελ 341 επ.

¹⁹⁸ Omari L. Shteti i se Drejtes... (Το κράτος δικαίου), ...οπ.π. σελ 189 επ.

είναι «κοινοβουλευτική» ή «προεδρευόμενη» και στη σύνταξη όλων των λοιπών διατάξεων του νέου καταστατικού χάρτη.

Όσον αφορά τον καθορισμό της μορφής του πολιτεύματος, η Βουλή είχε ορίσει ήδη με τις «Καταστατικές Συνταγματικές Ρυθμίσεις», ότι θα καθορίζονταν «*δια της ελευθέρως εκφράσεως της Βουλής του Αλβανικού Λαού*», καθιστώντας σαφές ότι για το θεμελιώδες αυτό ζήτημα του νέου Συντάγματος θα αποφάσιζε ο λαός με δημοψήφισμα. Με Συντακτική Πράξη προσδιόρισε το χρόνο διεξαγωγής του, από την προκήρυξή του.

6.5. Η εκλογή της «Αναθεωρητικής Βουλής» και η ανάδειξη της πρώτης κοινοβουλευτικής κυβέρνησης

Με τις εκλογές της 22 Μαρτίου 1992 εκλέχτηκε η «Αναθεωρητική Βουλή» και η πρώτη κοινοβουλευτική κυβέρνηση και έληξε το μεταβατικό καθεστώς των «Υπηρεσιακών Κυβερνήσεων». Οι εκλογές διεξήχθησαν σε εντελώς τεταμένο από τα πολιτικά πάθη περιβάλλον με πλήρη όμως διασφάλιση όλων των συνταγματικών δικαιωμάτων που οφείλει να εγγυάται ένα δημοκρατικό κράτος.

Μεγάλος νικητής των εκλογών ήταν το «Δημοκρατικό Κόμμα», με πρόεδρο το Σάλι Μπερίσα, το οποίο έλαβε το 62, 1% του συνόλου των ψήφων και από τις 140 έδρες της Βουλής τις 92. Από τα λοιπά κόμματα που συγκρότησαν την «Αναθεωρητική Βουλή» το «Σοσιαλιστικό Κόμμα» (μετάλλαξη του Εργατικού Κόμματος που ήταν στην εξουσία για 46 χρόνια) με πρόεδρο τον Φατός Νάνο, έλαβε ποσοστό ψήφων 25, 7% και 36 έδρες, ενώ τα υπόλοιπα κόμματα έλαβαν μικρά ποσοστά.

Η ισχυρή πλειοψηφία του «Δημοκρατικού Κόμματος» εξασφάλισε στον Σάλι Μπερίσα πλήρη ελευθερία χειρισμών. Πρόεδρος της «Αναθεωρητικής Βουλής» εκλέχτηκε ο βουλευτής Τιράνων και πρώην πολιτικός κρατούμενος Πιέτερ Αρμπνόρι (Pjeter Arbnoiri).

Η πρώτη κοινοβουλευτική κυβέρνηση¹⁹⁹ που προήλθε από την «Αναθεωρητική Βουλή» ορκίστηκε την 19 Απριλίου 1992. Ήταν η πρώτη δημοκρατική κυβέρνηση μετά από 45 χρόνια. Είχε να επιτελέσει το δύσκολο έργο της κατάρτισης του νέου Συντάγματος αλλά να διασφαλίσει και την απρόσκοπτη μετάβαση της οικονομίας (από εξολοκλήρου κρατική) σε μία ελεύθερη οικονομία της αγοράς. Η απελευθέρωση των τιμών στα βασικά αγαθά και η αποκρατικοποίηση των κρατικών μονάδων που επί 50 χρόνια βρισκόντουσαν στα χέρια του κράτους ήταν τα πρώτα μέτρα που λήφθηκαν.

¹⁹⁹ Aurela Anastasi, Historia e Institucioneve (Ιστορία των Θεσμών), ...οπ.π. σελ 53 επ.

Πρωθυπουργός στη νέα κυβέρνηση ανέλαβε ο Αλεξάντερ Μέξη και Υπουργός Εξωτερικών ο Αλφρέντ Σερέκι. Η πραγματική όμως εξουσία ήταν στα χέρια του Προέδρου της Δημοκρατίας αφού κατά την εν λόγω περίοδο ίσχυε ακόμα ένα ημιπροεδρικό σύστημα διακυβέρνησης. Μέχρι την ψήφιση και τη θέση σε ισχύ του νέου Συντάγματος, η συγκεκριμένη κυβέρνηση γνώρισε πληθώρα ανασχηματισμών. Η πρώτη περίοδος είχε ως αφετηρία την 13 Απριλίου 1992 μέχρι την 6 Αυγούστου 1993, η δεύτερη από την 7 Αυγούστου 1993 μέχρι την 3 Δεκεμβρίου 1994 και η τρίτη από την 4 Δεκεμβρίου 1994 μέχρι 10 Ιουλίου 1996. Η δεύτερη πρωθυπουργική θητεία του Αλεξάντερ Μέξη άρχισε στις 11 Ιουλίου 1996 και την 1 Μαρτίου 1997 ανατράπηκε από τους εξοργισμένους πολίτες που είχαν χάσει όλες τις οικονομίες τους στις περίφημες «πυραμίδες».

6.6. Το δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος.

Με Προεδρικό Διάταγμα το 1994 προκηρύχθηκε το δημοψήφισμα «για τον καθορισμό της μορφής του δημοκρατικού πολιτεύματος της Χώρας», ενώ με άλλο Προεδρικό Διάταγμα ρυθμίστηκαν οι λεπτομέρειες διεξαγωγής του. Η επιλογή της μορφής του πολιτεύματος τέθηκε στο λαό με το ερώτημα της ψήφισης του νέου καταστατικού χάρτη της χώρας. Κατά τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος προβλέφθηκε η δυνατότητα των ενδιαφερομένων πολιτών να οργανώνουν ελεύθερα συζητήσεις – συναθροίσεις για την υποστήριξη της επιλογής της μιας ή της άλλης μορφής πολιτεύματος.

Το κυβερνών κόμμα με πρόεδρο το Σάλι Μπερίσα υποστήριζε τη μορφή του ημιπροεδρευομένου συστήματος διακυβέρνησης. Για αυτό το λόγο συγκροτήθηκε από το τότε κυβερνών κόμμα (Δημοκρατικό Κόμμα) που είχε ισχυρή πλειοψηφία στο Κοινοβούλιο ειδική επιτροπή για να προπαρασκευάσει το νέο σχέδιο Συντάγματος της χώρας, μιας και έως τότε η χώρα λειτουργούσε βάσει κάποιων συνταγματικών νομοθετημάτων που είχαν ψηφιστεί το 1992 και 1993. Η πλειοψηφία προσπάθησε να ψηφήσει θεσμικές αλλαγές που είχαν στόχο την αλλαγή του συστήματος διακυβέρνησης της χώρας από Κοινοβουλευτικό σύστημα σε ημιπροεδρικό. Όμως στη ψηφοφορία που διεξήχθη στη Βουλή, 6 βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος δεν ψηφίσαν υπέρ του νέου σχεδίου Συντάγματος και έτσι ο τότε Πρωθυπουργός Σαλί Μπερίσα (Sali Berisha) ζήτησε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, ζητώντας τη ψήφο του λαού. Με το δημοψήφισμα στις 6 Νοεμβρίου 1994²⁰⁰ ο αλβανικός λαός καταψήφισε σε μεγάλο ποσοστό, ως μορφή πολιτεύματος την «ημι-προεδρική δημοκρατία». Με την επιλογή αυτή του αλβανικού λαού έκλεισε οριστικά η ιστορική παρένθεση της εμφύτευσης της ημι-προεδρικής δημοκρατίας στην Αλβανία.

²⁰⁰ Με το σχέδιο Συντάγματος επιχειρήθηκε επίσης η οριστική αποπομπή του Αρχιεπισκόπου Αναστασίου από την Αλβανία αλλά το σχέδιο, τελικά απορρίφθηκε με το δημοψήφισμα που διεξήχθη.

6.7. Η ποινική δίωξη των πρωταιτίων της κομμουνιστικής δικτατορίας

Τη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή και κατά τη διάρκεια λειτουργίας της Β Αναθεωρητικής Βουλής, την αλβανική κοινωνία απασχόλησε εντονότατα η ποινική δίωξη των εγκλημάτων των πρωταιτίων της κομμουνιστικής δικτατορίας. Το ζήτημα της δίωξης των εν λόγω εγκλημάτων δεν ήταν άμοιρο συνταγματικής σημασίας, αφού συνδεόταν – και συνδέθηκε – με τις δικαιοκρατικές βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος, που διαμόρφωνε η Β' Αναθεωρητική Βουλή.

6.7.1. Η θεμελίωση της ποινικής δίωξης

Η κυβέρνηση του Σάλι Μπερίσα και η «Β' Αναθεωρητική Βουλή» είχαν να αντιμετωπίσουν, στην κρίσιμη και τελική του φάση, το σημαντικό και πολιτικά ευαίσθητο ζήτημα της αντιμετώπισης των εγκλημάτων του δικτατορικού καθεστώτος. Πολιτικά και συνταγματικά ήταν ορθό το ότι η Κυβέρνηση δεν έσπευσε με συνοπτικές διαδικασίες να θεμελιώσει νομικά και να ολοκληρώσει τη δίωξη των υπευθύνων. Άφησε κατά την κρίσιμη αυτή φάση την εξουσία στη Β' Αναθεωρητική Βουλή που διέθετε, με βάση τις πρόσφατες εθνικές εκλογές και το δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος, πλήρη και σαφώς εκπεφρασμένη δημοκρατική νομιμοποίηση.

Η Κυβέρνηση έχοντας ως αρχή τη μετριοπάθεια χάριν της ειρηνικής μετάβασης στη δημοκρατία, δεν εξαπέλυσε γενικό διωγμό κατά των συνεργασθέντων με το κομμουνιστικό καθεστώς. Περιορίσε τη δίωξη στους «πρωταιτίους» της προσβολής της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως και στους συμμετόχους τους.

Αντίθετα, η δικαιολογημένη δημοκρατική υπερευαίσθησία του μεγάλου αριθμού των θυμάτων του αυταρχικού καθεστώτος και η βαθειά δημοκρατική ευαισθησία των ευρύτερων στρωμάτων του λαού αξίωναν αυστηρή και χωρίς εξαιρέσεις δίωξη. Η πλευρά της μετριοπάθειας, δεν είχε μόνο να αντιμετωπίσει τη δικαιολογημένη αξίωση για ομαλή και χωρίς κοινωνικές συγκρούσεις μετάβαση στη δημοκρατία. Είχε επιπρόσθετα να αντιμετωπίσει τις προσχηματικές και δόλιες αμφισβητήσεις των ακραίων συντηρητικών και φίλα προσκειμένων προς το δικτατορικό καθεστώς, ως προς τη συνταγματικότητα της ποινικής δίωξης των υπευθύνων της δικτατορίας.

Η κυβέρνηση, εμμένοντας στην αρχή της μετριοπάθειας, προχώρησε χωρίς ταλαντεύσεις στη νομική θεμελίωση και στην πολιτική αιτιολόγηση της ποινικής δίωξης των σφετεριστών της λαϊκής κυριαρχίας, χωρίς να παραβιασθούν οι αρχές του σύγχρονου κράτους δικαίου. Η Κυβέρνηση, διαθέτουσα πλήρη δημοκρατική νομιμοποίηση²⁰¹, δεν υιοθέτησε την απαρχαιωμένη αντίληψη του νομικού θετικισμού, σύμφωνα με την οποία ως δίκαιο συμπεριλαμβάνεται και το αυταρχικό δίκαιο που

²⁰¹ Aurela Anastasi, Historia e Institucioneve (Ιστορία των Θεσμών), ... οπ.π., σελ 82 επ.

καταλύει τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις συνταγματικές εγγυήσεις. Αντιμετώπισε τη συγκεκριμένη επιχειρηματολογία αποτελεσματικά, στηριζόμενη στη δημοκρατική αρχή ως ύπατη αρχή νομιμότητας και νομιμοποίησης της εξουσίας, που αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο του πολιτικού και δικαιοσύνης πολιτισμού στην Ευρώπη.

Στη συγκεκριμένη θεμελιώδη αρχή του δικαίου βασίστηκε ο χαρακτηρισμός των πρωταίων του δικτατορικού καθεστώτος, που σφετερίστηκε τη λαϊκή κυριαρχία και εγκαθίδρυσε καθεστώς βίας, ως υπαιτίων για τις αξιόποινες πράξεις που διαπράχθηκαν. Το σχετικό Ψήφισμα προσδιόρισε με σαφήνεια τον κύκλο των «πρωταίων» που θα διώκονταν ποινικώς. Περιλαμβάνονταν όσοι άσκησαν κατά το χρονικό διάστημα από 11 Ιανουαρίου 1946 μέχρι τις 30 Δεκεμβρίου 1990 καθήκοντα μέλους υπουργικού συμβουλίου, υφυπουργού ή γενικού γραμματέα, καθώς και οι «συμμέτοχοι» τους σε κρίσιμες κρατικές θέσεις όπως η δικαιοσύνη και η ασφάλεια. Όρισε επίσης σχετικά με την ανάκριση, ότι έχουν εφαρμογή οι διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και για την εκδίκαση των εγκλημάτων αρμόδιο δικαστήριο ορίστηκε το Τριμελές Εφετείο Τιράνων.

Η σύνθεση του Τριμελούς Εφετείου²⁰², που δίκασε τους υπευθύνους του δικτατορικού καθεστώτος, είχε ως εξής: Άντι Τσελίκου (Andi Celiku) προεδρεύων δικαστής, Μπαρίε Μπιτίνσκα (Barije Bitincka) μέλος, Αρμπέν Κωνσταντίνη, (Arben Kostandini) μέλος. Την πολιτική αγωγή εκπροσώπησε ο εισαγγελέας Νεσάτ Φανά (Neshat Fana).

6.7.2. Οι κατηγορούμενοι και η δικαστική κρίση

Το Δικαστήριο συνεδρίασε κατά τους μήνες Μάιο και Ιούνιο του 1994 με 10 συνολικά κατηγορούμενους, εκ των οποίων οι 7 άσκησαν κύρια καθήκοντα στην κορυφή του κρατικού και κομματικού μηχανισμού, ενώ οι υπόλοιποι διετέλεσαν ηγετικά στελέχη στη Δικαιοσύνη και την ασφάλεια.

Ο κατηγορούμενος Μανούς Μουφτίου (Manush Myftiu) από το 1948 είχε εκλεγεί μέλος του Κοινοβουλίου και από το έτος 1949 έως το 1951 ασκούσε τα καθήκοντα του Υπουργού Δικαιοσύνης και του Αναπληρωτή Πρωθυπουργού. Κατά τα έτη 1958-1966 ήταν Αναπληρωτής Πρωθυπουργός και Υπουργός Παιδείας και αργότερα κατά τα έτη 1976-1990 αντιπρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου. Για πάνω από 30 χρόνια υπήρξε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος.

Ο κατηγορούμενος Αντλ Τσαρτσάνη (Adil Carcani), κατά τα έτη 1949-1951 ασκούσε τα καθήκοντα του Γενικού Γραμματέα του Υπουργικού Συμβουλίου και στη συνέχεια

²⁰² Zaganjori Xh., Demokracia dhe Shteti i se Drejtes... (Δημοκρατία και Κράτος Δικαίου...), LUARASI Publishing House, Τίρανα, 2002, σελ 94 επ.

διετέλεσε υπουργός Βιομηχανίας. Το 1961 ανέλαβε Αναπληρωτής Πρωθυπουργός και κατά την περίοδο 1982-19991 ορίστηκε Πρωθυπουργός. Από το 1956-1990 ήταν μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος.

Ο κατηγορούμενος Ραμίζ Αλία (Ramiz Alia) τα έτη 1956-1989 υπήρξε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος. Κατά την περίοδο 1961-1985 ήταν γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής. Από το 1982 μέχρι και 29. 04. 1991 ήταν Γενικός Γραμματέας του κόμματος και Πρόεδρος του Προεδρείου της Εθνοσυνέλευσης.

Η κατηγορούμενη Ρίτα Μάρκο (Rita Marko) διετέλεσε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος, αντιπρόεδρος του Προεδρείου της Εθνοσυνέλευσης, μέλος της κυβέρνησης και Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος.

Ο κατηγορούμενος Σιμών Στεφάνη (Simon Stefani) κατά τα έτη 1979-1989 είχε εκλεγεί μέλος του τότε Κοινοβουλίου, μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος και γραμματέας για μια ορισμένη περίοδο. Από το Μάρτιο 1989 - Ιούλιο 1990, είχε διατελέσει Αναπληρωτής Πρωθυπουργός και Υπουργός Εσωτερικών.

Ο κατηγορούμενος Χεκουράν Ισαί (Hekuran Isai) το έτος 1976-1990 είχε εκλεγεί μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος. Από τον Ιανουάριο 1982 – Φεβρουάριο 1989 και από τον Ιούλιο του 1990 έως το Φεβρουάριο του 1991, έχει ασκήσει τα καθήκοντα του αντιπροέδρου του Υπουργικού Συμβουλίου και του υπουργού Εσωτερικών.

Ο κατηγορούμενος Αρανίτ Τσέλα (Aranit Cela) για τα έτη 1954-1958 και 1966-1990 ασκούσε τα καθήκοντά του Προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου, καθώς και κατά τα έτη 1958-1966 είχε την θέση του Γενικού Εισαγγελέα.

Ο κατηγορούμενος Ράπη Μίνο (Rrapi Mino) κατά τα έτη 1977-1992 είχε ασκήσει τα καθήκοντα του Γενικού Εισαγγελέα.

Ο κατηγορούμενος Ζυλυφτάρ Ραμίζι (Zylyftar Ramizi) από το 1982-1990 είχε διατελέσει Υφυπουργός Εσωτερικών.

Ο κατηγορούμενος Βεΐζ Χαντέρι (Veiz Hadëri) κατά τα έτη 1984-1990, διετέλεσε Αστυνομικός Διευθυντής στην πόλη των Άγιων Σαράντα.

Οι βασικές κατηγορίες που τελικά βάραιναν τους κατηγορουμένους σχετίζονταν με υπεξαίρεση κρατικών πόρων, κατάχρηση εξουσίας, ταπεινωτικές ενέργειες κατά πολιτών που εκτελέσθηκαν ενώ προσπαθούσαν να περάσουν παράνομα τα σύνορα κ.λπ. Τα συγκεκριμένα εγκλήματα προβλέπονταν σε σχετικά άρθρα του Ποινικού Κώδικα. Το Τριμελές Εφετείο έκρινε ενόχους του κατηγορουμένους και τους επέβαλε ποινή φυλάκισης λίγων ετών.

Παραδόξως, η διαδικασία κατά των μελών του «Πολίτ Μπυρώ» και των ανώτερων στελεχών του δικτατορικού καθεστώτος χωρίστηκε σε δύο στάδια. Οι κατηγορούμενοι υποβλήθηκαν σε δύο διαφορετικές διαδικασίες. Κατά ειρωνικό τρόπο στα πιο υψηλόβαθμα στελέχη που ήταν επιφορτισμένα με σημαντικά καθήκοντα στο κόμμα και την κυβέρνηση επεβλήθησαν ελαφρύτερες ποινές από τους υπόλοιπους που είχαν χαμηλότερα αξιώματα στην ιεραρχία.

Σε μερικούς από αυτούς επεβλήθη η μέγιστη των ποινών για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Η απόφαση ήταν πράγματι ιστορική, πρώτα γιατί είχε ως αντικείμενο την απονομή δικαιοσύνης για εγκλήματα που προκάλεσαν την λαϊκή οργή επί πολλές δεκαετίες και ύστερα γιατί για πρώτη φορά εφαρμόζονταν στην αλβανική έννομη τάξη κανόνες δικαίου με αντικειμενικότητα και αμεροληψία. Η απόφαση αυτή, στηριζόμενη και στην επίσης ιστορική εισαγγελική πρόταση, εδραιώθηκε για πρώτη φορά στη δημοκρατική αρχή ως ύπατη αρχή νομιμοποίησης της εξουσίας και νομιμότητας στην άσκησής της. Η στάση του δικαστηρίου, που είχε από το Σύνταγμα τη σχετική αρμοδιότητα, αποτελεί εκδήλωση πνεύματος ευρωπαϊκού προσανατολισμού²⁰³ και εμμονής στην αρχή της μετριοπάθειας κατά τη μετάβαση στη δημοκρατία, χωρίς όμως να εγκαταλείπει την αυστηρότητα στην αντιμετώπιση των κυρίως υπευθύνων για τα εγκλήματα του δικτατορικού καθεστώτος.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι τόσο η Κυβέρνηση που είχε στα χέρια της τη νομοθετική πρωτοβουλία και την όλη εκτελεστική εξουσία, όσο και η Αναθεωρητική Βουλή με τις ρυθμίσεις της, επεδίωξαν και κατόρθωσαν να κρατήσουν την ποινική δίωξη σε όλα τα στάδιά της (ανάκριση, εκδίκαση και εκτέλεση των ποινών), στο πλαίσιο της συνταγματικής και της διεθνούς νομιμότητας. Τα δικαιώματα των κατηγορουμένων καθώς και οι αρχές της δίκαιης δίκης έγιναν απολύτως σεβαστά καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Με τη συγκεκριμένη πολιτική η κυβέρνηση απέφυγε τη θέσπιση ειδικού και έκτακτου δικαίου προς θέσπιση νέων εγκλημάτων, ποινών και εκτάκτων ή ειδικών δικαστηρίων με ειδικές διαδικασίες. Παρέμεινε στα ποινικά αδικήματα και στις ποινές του κοινού ποινικού δικαίου του δημοκρατικού πολιτεύματος και στην τακτική δικαιοσύνη.

6.8. Η συντακτική εξουσία από τη «Β Αναθεωρητική Βουλή» και οι μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις

Η «Β' Αναθεωρητική Βουλή» άσκησε το συντακτικό της έργο σύμφωνα με τις βασικές γραμμές που είχε καθορίσει η Κυβέρνηση και με βάση τις ειδικότερες ρυθμίσεις, στις οποίες προέβη η ίδια με σειρά Ψηφισμάτων²⁰⁴. Με τα Ψηφίσματα αυτά, εκτός από τη συντακτική διαδικασία, ρύθμισε και διάφορα θέματα μεταβατικού και

²⁰³ Omari.L, Sistemi Parlamentar... (Κοινοβουλευτικό σύστημα), ... οπ.π. σελ 156 επ.

²⁰⁴ Omari.L, Sistemi Parlamentar (Κοινοβουλευτικό σύστημα), ... οπ.π. σελ 238 επ.

προσωρινού χαρακτήρα, όπως οι Διακηρύξεις και οι ειδικότερες ρυθμίσεις σχετικά με τη δίωξη των υπευθύνων για τα εγκλήματα του δικτατορικού καθεστώτος, τα θέματα που αφορούσαν την οργάνωση και λειτουργία της Βουλής, οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, ο περιορισμός ατελειών και άλλων προνομίων των βουλευτών και των υπουργών κ. ά.

Με Ψήφισμα της συστήθηκε κατ' αναλογία της δύναμης των κομμάτων στη Βουλή, κοινοβουλευτική επιτροπή, που ονομάσθηκε «Κοινοβουλευτική Επιτροπή του Συντάγματος». Έργο της Επιτροπής ήταν «η επεξεργασία του κυβερνητικού σχεδίου περί αναθεώρησης του προσωρινώς ισχύοντος Συντάγματος του 1992», σύμφωνα με όσα όριζε και η Συντακτική Πράξη. Αναθεωρητέες ήταν και οι θεμελιώδεις διατάξεις του σύμφωνα με το Δημοψήφισμα της 6ης Νοεμβρίου 1994, αφού έπρεπε να γίνει σεβαστή η θέληση του Αλβανικού Λαού που τάχθηκε υπέρ της «Προεδρευόμενης Δημοκρατίας» (Republike Presidenciale) η «Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας» (Republike Parlamentare).

Ακολούθως το Ψήφισμα όριζε ότι η Επιτροπή θα διαμόρφωνε «σε ενιαίο κείμενο το σχέδιο Συντάγματος, περιλαμβάνοντας τόσο τις αναθεωρούμενες όσον και τις μη αναθεωρούμενες διατάξεις, ως και τις τυχόν νέες διατάξεις». Τέλος, επανέλαβε, όπως είχε ήδη ορίσει η Συντακτική Πράξη, ότι βάση των εργασιών της Επιτροπής θα αποτελούσε το κείμενο των διατάξεων του Κυβερνητικού Σχεδίου Συντάγματος.

Η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το νέο Σύνταγμα αποτέλεσε, από πλευράς ουσίας, το σημαντικότερο όργανο, συγκροτήθηκε από τον Πρόεδρο της Βουλής κατ' αναλογία της δύναμης των κομμάτων και αποτελούνταν από τακτικά και αναπληρωματικά μέλη. Η Επιτροπή εξέλεξε από τα μέλη της τον Πρόεδρό της και για να επιταχύνει το έργο της, με βάση ειδική εξουσιοδότηση του Σώματος, χωρίστηκε σε δύο «Υποεπιτροπές». Στην Α' Υποεπιτροπή, ανατέθηκε η επεξεργασία των διατάξεων για την οργάνωση και λειτουργία του πολιτεύματος και των κρατικών εξουσιών, και στη Β' Υποεπιτροπή, ανατέθηκε η επεξεργασία των διατάξεων για τα συνταγματικά δικαιώματα και, από το οργανωτικό μέρος, των διατάξεων σχετικά με τη Διοίκηση και την Αυτοδιοίκηση. Οι δύο υποεπιτροπές επιτέλεσαν σημαντικότερο σε έκταση έργο, που διέγραφε σαφώς και ως προς τις επιμέρους βασικές ρυθμίσεις, τον προσανατολισμό του όλου συντακτικού έργου.

Η κυβέρνηση δια του Υπουργού της Δικαιοσύνης, κατέθεσε το «Κυβερνητικό Σχέδιο Συντάγματος» στη «Β' Αναθεωρητική Βουλή» το φθινόπωρο του 1994. Μετά την τελική επεξεργασία το κείμενο του νέου Συντάγματος παραδόθηκε στον Πρόεδρο της Βουλής για την τελική συζήτηση και ψήφισή του στο σύνολο.

Με την ψήφιση στο σύνολο του σχεδίου Συντάγματος ολοκληρώθηκε το συντακτικό έργο της «Β' Αναθεωρητικής Βουλής». Στην ψηφοφορία έλαβαν μέρος βουλευτές όλων των κομμάτων και ψήφισαν κατά πλειοψηφία υπέρ του νέου Συντάγματος.

Το σχέδιο του νέου Συντάγματος τέθηκε στην κρίση του αλβανικού λαού προς έγκριση και θέση σε ισχύ με Δημοψήφισμα που διενεργήθηκε την 6ης Νοέμβριου 1994. Ο λαός όμως απέρριψε το συγκεκριμένο Σχέδιο Συντάγματος με το εν λόγω Δημοψήφισμα και ως εκ τούτου παρέμειναν σε ισχύ οι ρυθμίσεις του 1992 περί των «Βασικών Συνταγματικών Κανόνων».

Η Βουλή όρισε έναρξη εργασιών για ένα νέο σχέδιο Συντάγματος²⁰⁵. Οι προσπάθειες αυτές δεν τελεσφόρησαν, αφού η θητεία του Κοινοβουλίου έληξε. Με την ανάδειξη της νέας Βουλής όπου και πάλι είχε την πλειοψηφία το Δημοκρατικό Κόμμα του Σάλι Μπερίσα άρχισαν οι διαδικασίες για την κατάρτιση του νέου Συντάγματος. Οι αναληφθείσες προσπάθειες δεν τελεσφόρησαν και πάλι, γιατί το Μάρτιο του 1997 - με την ... κατάρρευση των «πυραμίδων» - η χώρα περιήλθε σε μια δεινή πολιτική κατάσταση, που ξεπερνούσε κατά πολύ τα όρια μιας συνηθισμένης πολιτικής κρίσης. Ουσιαστικά το κράτος και η όποια κρατική εξουσία κατέρρευσαν σαν χάρτινος πύργος. Η εξουσία αναλήφθηκε από ομάδες οπλισμένων πολιτών που είχαν ανοίξει τα στρατόπεδα και ανέλαβαν τον βαρύ οπλισμό. Εξαγριωμένοι εναντίον της κυβέρνησης, την οποία εγκαλούσαν ότι δεν προστάτευσε το λαό από τις εγκληματικές εταιρίες που είχαν καταχραστεί τις οικονομίες του.

Στη χώρα επικρατούσε και πάλι το χάος και τα Ηνωμένα Έθνη και η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγκάστηκαν εκ νέου να στείλουν ειρηνευτικές δυνάμεις για να επιβάλλουν την τάξη, στο βαθμό που η χώρα βρισκόταν ένα βήμα πριν τον εμφύλιο πόλεμο. Ακολούθησε κυβέρνηση «Εθνικής Συμφιλίωσης». Η Κυβέρνηση αυτή που λειτούργησε από τις 11 Μαρτίου 1997 έως της 24 Ιουλίου 1997 είχε την υποχρέωση να συνεργαστεί με τη διεθνή κοινότητα για την επιβολή της τάξης και να προετοιμάσει τη χώρα για τις επόμενες εκλογές.

Οι βουλευτικές εκλογές διεξήχθησαν στις 24 Ιουνίου του 1997 με νικητή τώρα το Σοσιαλιστικό κόμμα υπό την ηγεσία του Φατός Νάνο. Ο Νάνο είχε μόλις είχε αποφυλακιστεί, αφού το προηγούμενο καθεστώς τον είχε φυλακίσει με την κατηγορία της κατάχρησης δημοσίων πόρων. Παρ' όλα αυτά στη χώρα εξακολούθησε να υπάρχει πολιτική αστάθεια. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα σπαράσσονταν από εσωτερικές διαμάχες και πολλές από τις προτάσεις για τους νέους υπουργούς στο υπουργικό συμβούλιο δεν εγκρίθηκαν από το Κοινοβούλιο.

Στις 24 Απριλίου 1998 έγινε ανασχηματισμός της κυβέρνησης και παρά ταύτα τελεύτησε το βίο της την 28 Σεπτεμβρίου 1998. Η νέα κυβέρνηση που την διαδέχθηκε είχε επικεφαλής τον Παντελή Μάικο και ανέλαβε τα καθήκοντά της από την 2 Οκτωβρίου 1998. Τελεύτησε και αυτή το βίο της την 25 Οκτωβρίου του 1999. Η συγκεκριμένη κυβερνητική αλλαγή κατέστη αναγκαία λόγω της κατάστασης που δημι-

²⁰⁵ E. Toska, Ndarja dhe balancimi i pushteteve (Ο διαχωρισμός και η ισορροπία των εξουσιών), ... οπ.π. σελ. 47 επ.

ουργήθηκε μετά τη δολοφονία του αναπληρωτή προέδρου του Δημοκρατικού Κόμματος Αζέμ Χαϊντάρι. Η πίεση στην κυβέρνηση Νάνο ήταν μεγάλη και τελικά αναγκάστηκε να παραιτηθεί, αφού τον κατηγορούσαν ότι είχε σχέση με τη δολοφονία.

Κατά την περίοδο αυτή εγκρίθηκε με Δημοψήφισμα το νέο Σύνταγμα²⁰⁶. Η νέα κυβέρνηση είχε επικεφαλής τον Ιλίρ Μέτα από τις 28 Νοεμβρίου 1999 έως τις 6 Σεπτεμβρίου 2001, αφού ο πρώην πρωθυπουργός Παντελή Μάικο παρατήθηκε από την πρωθυπουργία, ως αποτέλεσμα της ήττας του στις εκλογές για την Ηγεσία του Σοσιαλιστικού Κόμματος.

Μετά τις βουλευτικές εκλογές η αριστερά νίκησε και πάλι και ως εκ τούτου άρχισε η θητεία της νέας κυβέρνησης του Ιλίρ Μέτα από της 6 Σεπτεμβρίου, 2001 έως της 29 Ιανουαρίου 2002. Ακολούθησαν άλλες τρεις αριστερές κυβερνήσεις έως το 2005, χρονιά κατά την οποία ήρθε στην εξουσία και πάλι το δεξιό δημοκρατικό κόμμα, το οποίο κυβέρνησε έως και τον Ιούνιο του 2013. Από τις νέες βουλευτικές εκλογές νικητής αναδείχθηκε ο συνασπισμός του πρώην δημάρχου Τιράνων και Προέδρου του Σοσιαλιστικού Κόμματος Έντι Ράμμα σε συνεργασία με τον πρώην πρωθυπουργό Ιλίρ Μέτα, που είχε εντωμεταξύ δημιουργήσει δικό του κόμμα με την ονομασία «Σοσιαλιστική Κίνηση για την Ένταξη». Ο συνασπισμός έλαβε 84 από τις 140 συνολικά έδρες και υποσχέθηκε την «Αναγέννηση» της Αλβανίας.

Η χώρα έλαβε το καθεστώς της «υποψήφιας προς ένταξη» χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά την Ελληνική Προεδρία της Ευρωπαϊκής Ένωσης το πρώτο εξάμηνο του 2014.

---

²⁰⁶ Omari.L,Sistemi Parlamentar (Κοινοβουλευτικό σύστημα), ... οπ.π. σελ 234 επ.

Κεφάλαιο 7

Τα γενικά χαρακτηριστικά του αλβανικού Συντάγματος

7. Εισαγωγικά για το αλβανικό Σύνταγμα

Το Σύνταγμα της Αλβανίας τέθηκε σε ισχύ το 1998 μετά από μια οκταετία συνταγματικού κενού στη χώρα. Μέχρι τότε όλα τα σχέδια Συντάγματος απέτυχαν αφού δεν κατάφεραν να πείσουν τον αλβανικό λαό που τα απέρριψε στα αντίστοιχα Δημοψηφίσματα. Για την έγκριση του Συντάγματος χρησιμοποιήθηκε ένας συνδυασμός αποφάσεων, μια διαδικασία που είχε εφαρμοστεί και σε άλλες χώρες. Προηγήθηκε η ψήφισή του από το ειδικό όργανο δηλ. τη Βουλήπου διέθετε συντακτική εξουσία και έπειτα ακολούθησε η διενέργεια νέου Δημοψηφίσματος, το οποίο απέβη τελικά θετικό.

Το Σύνταγμα θεμελιώνει τον κοινοβουλευτικό χαρακτήρα της Δημοκρατίας της Αλβανίας. Είναι ένα δημοκρατικό Σύνταγμα στα πρότυπα των Ευρωπαϊκών συνταγμάτων. Η σύνταξη του έγινε κάτω υπό την επίβλεψη του Συμβουλίου της Ευρώπης, του ΟΑΣΕ και του Συμβουλίου της Βενετίας. Μέλος της συμβουλευτικής ομάδας ήταν από ελληνικής πλευράς ο καθ. Δημήτρης Τσάτσος. Αποτελείται από 183 άρθρα και χωρίζεται σε 18 μέρη.

Το Πρώτο Μέρος αριθμεί 14 άρθρα και αναφέρεται στο πολιτικό σύστημα της χώρας, τα πολιτικά κόμματα, τις θρησκευτικές ελευθερίες και αλλά βασικά συστατικά του συνταγματικού συστήματος της χώρας.

Το Δεύτερο Μέρος έχει ως αντικείμενο την προστασία των ατομικών, των πολιτικών, των οικονομικών, των κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων. Στα τελευταία άρθρα του εν λόγω μέρους και στο κεφαλαίο 6 προβλέπεται ο θεσμός του Συνηγούρου του Πολίτη και περιγράφονται οι αρμοδιότητες και ο τρόπος εκλογής και λειτουργίας του.

Τα υπόλοιπα Μέρη του Συντάγματος αναφέρονται στον τρόπο εκλογής και λειτουργίας των άλλων οργάνων της πολιτείας όπως η Βουλή, οι βουλευτές, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, το Κυβερνητικό Συμβούλιο και τα όργανα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Το όγδοο Μέρος αναφέρεται στο θεσμό του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Τα άρθρα 124 έως 134 παρουσιάζουν με λεπτομέρεια το συνταγματικό αυτό θεσμό²⁰⁷. Καθορίζουν τις αρμοδιότητές του, τον αριθμό των μελών και τη διάρκεια της θητείας τους μαζί με τα προσόντα διορισμού τους, τους φορείς και τα όργανα που δύνανται

²⁰⁷ Κείμενο του Αλβανικού Συντάγματος σε ελληνική μετάφραση παρατίθεται στο Παράρτημα της παρούσης μελέτης.

να απευθύνονται με αιτήματα ενώπιον του Δικαστηρίου. Το κεφαλαίο για το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν περιλαμβάνεται στις τρεις βαθμίδες της Δικαιοσύνης. Εμπεριέχεται στο Ένατο Μέρος, ενώ στο Δέκατο Μέρος ρυθμίζεται ο θεσμός των εισαγγελικών αρχών και του γενικού εισαγγελέα ως ανεξαρτήτου και πολύ σημαντικού θεσμού για την πάταξη του εγκλήματος.

Στο προτελευταίο Μέρος και στο άρθρο 177 που αποτελείται από οκτώ παραγράφους ρυθμίζεται ο τρόπος αναθεώρησης του Συντάγματος.

7.1. Οι πηγές έμπνευσης του Συντάγματος του 1998

Το Σύνταγμα²⁰⁸ του 1998 εντάσσεται, αναμφίβολα, στους μεγάλους σταθμούς της συνταγματικής ιστορίας της Αλβανίας. Οι σταθμοί αυτοί άλλωστε δεν είναι ευάριθμοι. Το Σύνταγμα του 1998 είναι το πέμπτο Σύνταγμα στην ιστορία της χώρας. Η κατάρτισή του και η θέση του σε ισχύ δεν ήταν προφανώς εύκολο εγχείρημα, στο βαθμό που η χώρα έζησε για δεκαετίες ολόκληρες την καθυστέρηση, την απομόνωση, τον αποκλεισμό από τα ευρωπαϊκά δρώμενα.

Η εγγύτερη κατανόηση των όποιων συνταγματικών επιλογών προϋποθέτει μια καλή γνώση των ιστορικών βιωμάτων του αλβανικού λαού και ιδιαίτερα την πικρή εμπειρία του κομμουνιστικού καθεστώτος από το 1945 έως το 1991. Ο αλβανικός λαός ποτέ δεν πληροφορήθηκε και περισσότερο δεν έζησε τις κοσμογονικές εξελίξεις στο χώρο της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, των δημοκρατικών ελευθεριών, του κοινοβουλευτισμού. Ο αλβανικός λαός δεν είχε ζήσει ομαλές εναλλαγές στη διακυβέρνηση της χώρας του, οι οποίες να εκφράζουν την ελεύθερη θέλησή του.

Είναι προφανές ότι η αλβανική συνταγματική παράδοση δεν μπορούσε να συνεισφέρει πολλά πράγματα κατά την κατάρτιση του νέου Συντάγματος. Αυτό που μπορούσε να προσφέρει ήταν μόνο οδυνηρές εμπειρίες και για το λόγο αυτό, η μοναδική του έγνοια ήταν να ληφθούν αποτελεσματικά μέτρα, να προβλεφθούν οι κατάλληλοι συνταγματικοί φραγμοί, έτσι ώστε να αποτραπεί στο μέλλον ενδεχόμενη επανάληψη αυτών των οδυνηρών εμπειριών.

Από τα προηγούμενα αλβανικά Συντάγματα κανένα δεν μπορούσε να αποτελέσει πηγή έμπνευσης²⁰⁹, αφού όλα στο σύνολό τους ήταν αυταρχικά και ανελεύθερα. Πολύ περισσότερο το Σύνταγμα του 1976 με το οποίο επιβλήθηκε η « Λαϊκή Σοσιαλιστική Δημοκρατία» του κομμουνιστικού καθεστώτος. Για να μη εκτεθεί κανείς όμως σε μια ισοπεδωτική κριτική, πρέπει να παραδεχθεί, ότι οι επιλογές του κομμουνιστικού Συντάγματος για τα κοινωνικά δικαιώματα – ιδίως των εργαζομένων –

²⁰⁸ Aurela Anastasi E drejta kushtetuese, (Συνταγματικό Δικαίο) Τίρανα 2004 εκδ. Pegi, σελ 204 επ.

²⁰⁹ Omari.L, Sistemi Parlamentar... (Κοινοβουλευτικό σύστημα), ... οπ.π. σελ 94 επ.

και γενικά οι ρυθμίσεις του για τον κοινωνικό ρόλο του σύγχρονου κράτους, θα μπορούσαν να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης για τον Αλβανό συνταγματικό νομοθέτη και σε κάποιο βαθμό αυτό συνέβη. Σε κάθε περίπτωση πάντως οι αρνητικές εμπειρίες ενέπνευσαν το συνταγματικό νομοθέτη και αποτυπώθηκαν κυρίως στις ρυθμίσεις για την ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης. Εκεί - περίπου καθ' υπερβολή - προβλέπονται εξαιρετικές και ασυνήθιστες σε άλλα ευρωπαϊκά Συντάγματα ρυθμίσεις, που φτάνουν έως την πλήρη ασυλία των δικαστικών λειτουργών (αρθ. 137 Σ).

Η κοινοβουλευτική πλειοψηφία, πάντως, που καθόρισε το περιεχόμενο και τη φυσιογνωμία του νέου Συντάγματος βρήκε, τόσο για το «Κυβερνητικό Σχέδιο Συντάγματος», που αποτέλεσε τη βάση των προπαρασκευαστικών εργασιών, όσο και για τη συζήτηση στη Βουλή, πλούσια πηγή φιλελεύθερου προσανατολισμού στα Συντάγματα της τότε δημοκρατικής Ευρώπης. Επιπρόσθετα πηγή έμπνευσης αποτέλεσαν και τα Συντάγματα των χωρών της πρώην Ανατολικής Ευρώπης που έζησαν όπως η Αλβανία την κομμουνιστική εμπειρία και προηγήθηκαν στην υιοθέτηση δημοκρατικών Συνταγμάτων.

Όπως σημειώθηκε παραπάνω το Σύνταγμα του 1998 συντάχθηκε με βάση το «Κυβερνητικό Σχέδιο Συντάγματος», που κατέθεσε στην «Γ' Αναθεωρητική Βουλή» η κοινοβουλευτική πλειοψηφία με επικεφαλής τον πρωθυπουργό Παντελή Μάικο. Η ομάδα προσώπων η οποία συνέταξε το Σχέδιο είχε την υποστήριξη και την τεχνογνωσία του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Συμβουλίου της Βενετίας. Πρότυπο του «Κυβερνητικού Σχεδίου Συντάγματος» αποτέλεσε μάλλον το Σύνταγμα της Γερμανίας και της Ιταλίας.

Το «Κυβερνητικό Σχέδιο Συντάγματος» παραθέτει σε πολλές διατάξεις του την πηγή προέλευσης. Ωστόσο απαιτείται ειδική επιστημονική έρευνα για τη διάγνωση και διαπίστωση της ταυτότητας όλων των πηγών των εν λόγω διατάξεων. Αν προσεγγίσει κανείς τα πρακτικά των προπαρασκευαστικών εργασιών των Υποεπιτροπών, της Επιτροπής και της Ολομέλειας της «Β' Αναθεωρητικής Βουλής» και τα κείμενα των τροπολογιών που υποβλήθηκαν, θα διαπιστώσει ότι η ποιότητα του συντακτικού έργου ήταν, γενικώς, από μέτρια έως χαμηλή. Τούτο οφείλεται στο ότι από τα μέλη της Βουλής έλλειπαν οι ειδικές γνώσεις Συνταγματικού Δικαίου και η επαφή με τη συνταγματική παράδοση της δημοκρατικής Ευρώπης.

Οφείλεται, όμως, και στην έλλειψη επιστημονικής επεξεργασίας των σχεδίων του συντακτικού έργου. Η κάλυψη της έλλειψης αυτής - πέρα από την πάγια αποστροφή των Αλβανών πολιτικών για κάθε επιστημονική υποστήριξη - δεν ήταν στην προκείμενη περίπτωση δυνατή, εξαιτίας των ασφυκτικών προθεσμιών για την ολοκλήρωση του συντακτικού έργου.

Ιδιαίτερα εμφανής ήταν η έλλειψη συντακτικής πείρας και γνώσης στο χώρο της αντιπολίτευσης. Ωστόσο η συμβολή της - παρά τις τεχνικές, κυρίως, αδυναμίες των

προτάσεών της – στην κατάρτιση του νέου Συντάγματος ήταν ιδιαίτερα σημαντική. Με την πολιτική της στάση, συνέβαλε ουσιαστικά στο να υπερβεί το έργο της «Β' Αναθεωρητικής Βουλής» τα ιδεολογικά και πολιτικά όρια του Κυβερνητικού Σχεδίου²¹⁰ και να καταστεί περισσότερο αντιπροσωπευτικό, όπως πρέπει να είναι ένα Σύνταγμα.

Με αυτά τα δεδομένα μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η συνολική ποιότητα του έργου της «Β' Αναθεωρητικής Βουλής» ήταν προϊόν κυρίως των λίγων προσωπικοτήτων της πλειοψηφίας που είχαν τη γνώση και την πείρα για ένα τέτοιο έργο, αλλά κυρίως των ξένων ειδικών απεσταλμένων από το Συμβούλιο της Ευρώπης και το Συμβούλιο της Βενετίας.

Το πόσο μεγάλο και ταυτόχρονα δυσχερές ήταν το συγκεκριμένο έργο, το αντιλαμβάνεται κανείς αν παραβάλει το σύνολο των άτεχνα διατυπωμένων, χωρίς σύστημα διασκορπισμένων και με ετερόκλητα αντικείμενα ενταγμένων σε άρθρα διατάξεων, με το ενιαίο και τελικό κείμενο του Συντάγματος που τέθηκε σε ισχύ. Το Σύνταγμα του 1998 είναι προϊόν ευρωπαϊκού συνταγματικού πνεύματος. Εκφράζει πλήρως την ευρωπαϊκή αντίληψη για το δημοκρατικό πολίτευμα, το κράτος, τις ατομικές ελευθερίες και τα κοινωνικά δικαιώματα.

7.2. Τα βασικά χαρακτηριστικά του Συντάγματος

Το νέο Σύνταγμα αναδεικνύει τα παρακάτω χαρακτηριστικά, τα οποία και αποτυπώνουν της γενική του φυσιογνωμία.

(α) Το Σύνταγμα διαπνέεται από πνεύμα συνταγματικού εκσυγχρονισμού, που αναζητούσαν οι πολιτικές δυνάμεις μετά από τη δικτατορία και που επικράτησε με την κατάρρευσή της. Ο ιστορικός συνταγματικός νομοθέτης²¹¹ της μεταδικτατορίας βρέθηκε κάτω από την πίεση των ιδεολογικών και πολιτικών δυνάμεων, που επί δεκαετίες ήταν φιμωμένες και με την πτώση του δικτατορικού καθεστώτος απελευθερώθηκαν. Συνεπώς δεν μπορούσε παρά να χαράξει τη συντακτική του πολιτική με οδηγό το σύγχρονο ευρωπαϊκό συνταγματικό πνεύμα, που είχε διαπλαστεί μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και είχε αγνοηθεί από το συντακτικό νομοθέτη του 1976.

Ο συνταγματικός εκσυγχρονισμός επηρέασε το συντακτικό έργο σε όλους τους τομείς. Στον τομέα του πολιτεύματος εδραιώθηκε μια πολιτική δημοκρατία σύγχρονη, φιλελεύθερη, κοινωνική και πρωτίστως πολυκομματική, κάτι που είχε στερηθεί για πολλές δεκαετίες ο αλβανικός λαός, ιδίως κατά την περίοδο της κομμουνιστικής κυριαρχίας. Στον τομέα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων εισήγαγε τις σύγχρονες εγγυήσεις για την αξία και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, καθώς και

²¹⁰ Omari.L, Sistemi Parlamentar... (Κοινοβουλευτικό σύστημα), ... οπ.π. σελ 64 επ.

την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, με κάλυψη όλων των εκφάνσεών της. Στον ίδιο τομέα, εμπλουτίζοντας το σύστημα των εγγυήσεων του προσώπου, εγγυήθηκε, την προστασία του περιβάλλοντος και εισήγαγε κατάλογο κοινωνικών δικαιωμάτων.

(β) Το Σύνταγμα του 1998 είναι ανθρωποκεντρικό. Ακολουθεί το συνταγματικό πνεύμα που επικρατούσε στην Ευρώπη από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, από το οποίο διαπνέονται και οι βασικές διεθνείς εγγυήσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αυτό προκύπτει σαφώς από την εισαγωγή των αγαθών της αξίας της προσωπικότητας του ανθρώπου στο ανώτατο επίπεδο εγγυήσεων. Η υποχρέωση σεβασμού της αξίας της ανθρώπινης προσωπικότητας ανάγεται σε υπέρτατη υποχρέωση της Πολιτείας. Η ανθρωποκεντρική βάση του Συντάγματος προκύπτει επίσης και από το σύστημα των ελευθεριών, που εντάσσεται σε ένα ευρύτερο σύστημα κοινωνικής δέσμευσης. Η ανθρωποκεντρική αυτή βάση μεταβάλλει πια την αφηρημένη και χωρίς ανθρώπινο και κοινωνικό περιεχόμενο έννοια του ατόμου σε πρόσωπο και προσωπικότητα με ανθρώπινο και κοινωνικό περιεχόμενο.

(γ) Το Σύνταγμα του 1998 παρέμεινε βασικά στις αρχές του πολιτικού και του συνταγματικού φιλελευθερισμού, όπως διαπλάστηκαν μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην Ευρώπη: συνδέει το φιλελευθερισμό με το κοινωνικό κράτος, θέτοντας σε προτεραιότητα την αξία του ανθρώπου και τις ελευθερίες²¹² του προσώπου. Δεν περιέχει ανοίγματα προς θεσμούς και αρχές σοσιαλιστικής προέλευσης όπως, για παράδειγμα και σε περιορισμένη κλίμακα συνέβη με το Σύνταγμα της Ιταλίας του 1947, ή, σε ευρύτερη κλίμακα, με τα πρώτα (μετά την πτώση των δικτατοριών) δημοκρατικά Συντάγματα της Πορτογαλίας και της Ισπανίας.

Αν μελετήσει κανείς τα Πρακτικά των προπαρασκευαστικών εργασιών, τις προτάσεις και τις τροπολογίες της αντιπολίτευσης, θα διαπιστώσει ότι η κυβερνητική πλειοψηφία απέρριπτε όλες ή σχεδόν όλες, τις προτάσεις που είχαν σοσιαλιστική κατεύθυνση ή, γενικότερα, δε συμβιβάζονταν με το συνταγματικό φιλελευθερισμό. Στις συζητήσεις της «Β΄ Αναθεωρητικής Βουλής», καθώς και στην εκτός Βουλής πολιτική και επιστημονική συζήτηση, η φιλελεύθερη κατεύθυνση δέχθηκε έντονη κριτική με σοβαρά επιχειρήματα. Δεν πρέπει άλλωστε να λησμονείται ότι, η σχετική ιδεολογικοπολιτική και θεωρητική συζήτηση, παρά την κυρίαρχη θέση του φιλελευθερισμού, συνεχίζεται μέχρι σήμερα και θα συνεχίζεται σε παγκόσμια κλίμακα και με υψηλό βαθμό έντασης. Σε κάθε περίπτωση πάντως στην σύγχρονη ευρωπαϊκή πραγματικότητα πρέπει να γίνει δεκτό ότι κυριαρχεί μια τάση σύνδεσης του φιλελευθερισμού με το κοινωνικό κράτος, αν και το πρώτο φαίνεται να υπερτερεί έναντι του δεύτερου. Σε αυτό ακριβώς το πνεύμα κινείται και το αλβανικό Σύνταγμα του 1998.

²¹² Aurela Anastasi E drejta kushtetuese, (Συνταγματικό Δίκαιο) ... οπ.π. σελ 183 επ..

(δ) Όσον αφορά το πολιτικό σύστημα, το Σύνταγμα του 1998 παρέμεινε στις αρχές της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, όπως διαπλάστηκε ιστορικά στην ηπειρωτική Ευρώπη - πάνω στις παλαιές βάσεις του αγγλικού κοινοβουλευτισμού. Σύμφωνα με αυτή την ευρωπαϊκή παράδοση, φορέας της πολιτικής εξουσίας είναι η κυβέρνηση, ενώ ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παραμένει, χωρίς πολιτικές εξουσίες, «ρυθμιστής του πολιτεύματος». Ο πρόεδρος όπως και στην Ελλάδα είναι φορέας αρμοδιοτήτων διαδικαστικής παρέμβασης, που προβλέπει περιοριστικά το Σύνταγμα και που εξυπηρετούν αποκλειστικά τη συνέχεια της λειτουργίας του πολιτεύματος.

(ε) Ουσιώδες στοιχείο του Συντάγματος 1998 είναι ο διεθνής και ο ευρωπαϊκός του προσανατολισμός. Ο προσανατολισμός αυτός προκύπτει από:

- a) τη θέσπιση της θεμελιώδους διακήρυξης ότι η Αλβανία δεσμεύεται από το Διεθνές Δίκαιο και επιδιώκει την ειρήνη, τη δικαιοσύνη και την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και των κρατών,
- b) τις διατάξεις ευρωπαϊκής συνταγματικής προέλευσης ή έμπνευσης που αθρόως εισήγαγε στη συνταγματική της τάξη και
- c) τις διατάξεις με τις οποίες παρέχεται η δυνατότητα στο αλβανικό κράτος να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το ΝΑΤΟ και άλλες διεθνείς συνεργασίες.

Είναι γνωστό ότι τα περισσότερα Συντάγματα των ευρωπαϊκών κρατών δεν περιείχαν συνταγματική πρόβλεψη για την παραχώρηση κρατικής κυριαρχίας σε διεθνείς οργανισμούς και ιδίως στην Ε.Ε., γεγονός που οδήγησε αναγκαστικά σε αναθεωρήσεις. Ως προς το σημείο αυτό η ιστορική συγκυρία ήταν ευνοϊκή για την Αλβανία, αφού με βάση την εμπειρία των υπολοίπων κρατών μπόρεσε να θεσπίσει κρίσιμες διατάξεις που αντιμετωπίζουν επιτυχώς τα συγκεκριμένα θέματα

7.3. Το περιεχόμενο του Συντάγματος

Αυτό που χαρακτηρίζει το Σύνταγμα του 1998 όχι απλώς ως νέο²¹³, αλλά ως σταθμό της συνταγματικής ιστορίας της Αλβανίας είναι το περιεχόμενο και το πνεύμα του. Οι διατάξεις του αποτελούν κάτι το εντελώς πρωτόγνωρο για την αλβανική κοινωνία.

Η πρόταξη, για παράδειγμα, της αναγνώρισης και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτελούν αληθινό άλμα προς το σύγχρονο ευρωπαϊκό συνταγματισμό για την Αλβανία. Για πρώτη φορά τέθηκαν στην προμετωπίδα των ρυθμίσεών του τα άρθρα 1 και 2 αναφορικά με τον καθορισμό του πολιτεύματος (άρθρο 1) και τις θεμελιώδεις αρχές της αλβανικής πολιτείας, δηλαδή την αρχή του σεβασμού και

213 K. Loloçi, E drejta Kushtetuese (Συνταγματικό Δίκαιο), Τίρανα, 1997, σελ 58 επ.

της προστασίας της αξίας του ανθρώπου και την αρχή της εφαρμογής των γενικά αναγνωρισμένων κανόνων του διεθνούς δικαίου, που αφορούν στην εμπέδωση της ειρήνης και της δικαιοσύνης και στην ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ λαών και κρατών.

Η συνολική κατάταξη της προς παρουσίαση ύλης θα επιχειρηθεί με βάση την παραδοσιακή συνταγματική διδασκαλία και θεωρία. Πρέπει όμως να επισημανθεί ότι οι συγκεκριμένες κατηγοριοποιήσεις δεν αποτελούν θέσφατα ούτε στεγανά και προφανώς δεν χαράσσουν αδιαπέραστα όρια. Στο ίδιο άλλωστε το Σύνταγμα οι συνολικές του ρυθμίσεις διαπλέκονται και αλληλεξαρτώνται νοηματικά, έτσι ώστε να αποτελούν ένα λειτουργικό σύνολο. Οι εγγυήσεις για παράδειγμα για την άσκηση των λειτουργιών του κράτους προϋποθέτουν τις εγγυήσεις λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος και τις εγγυήσεις των συνταγματικών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών του ανθρώπου και του κοινωνικού συνόλου - και αντιστρόφως.

Οι βασικές κατηγορίες διατάξεων του Συντάγματος, οι οποίες θεσπίστηκαν από την Αναθεωρητική Βουλή, είναι: (α) οι διατάξεις που αποτελούν τις βάσεις για τη συγκρότηση της αλβανικής πολιτείας, (β) οι διατάξεις για τη λειτουργία του πολιτεύματος, (γ) οι διατάξεις των συνταγματικών εγγυήσεων στη σχέση κράτους και κοινωνίας, (δ) οι διατάξεις που θέτουν τις βάσεις των σχέσεων της Αλβανίας με τη διεθνή κοινότητα και ιδίως με την Ευρωπαϊκή Ένωση και (ε) οι διατάξεις για τις τρεις λειτουργιών του κράτους,

7.3.1. Οι συνταγματικές βάσεις της αλβανικής πολιτείας

Οι ρυθμίσεις εν προκειμένω περιλαμβάνουν δύο κατηγορίες διατάξεων θεμελιώδους σημασίας για το όλο πολιτειακό σύστημα και αποτελούν το περιεχόμενο του Α΄ Μέρους του Συντάγματος.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι διατάξεις του άρθρου 1 που καθορίζουν το πολίτευμα και στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι θεμελιώδεις αρχές του άρθρου 2, οι οποίες ορίζουν ως πηγή των κρατικών εξουσιών τον Λαό.

Και οι δύο κατηγορίες διατάξεων συνιστούν τις βάσεις του πολιτειακού συστήματος και αποτελούν τις ύπατες αρχές της συνταγματικής νομιμότητας. Περιλαμβάνονται στην προμετωπίδα του Συντάγματος, αποτελούν τις θεμελιακές επιλογές του, τη μεγάλη τομή στην ιστορία του αλβανικού κράτους και θυμίζουν αρκετά τις αντίστοιχες διατάξεις του ελληνικού Συντάγματος.

Η μορφή του πολιτεύματος επελέγη από τον αλβανικό λαό με βάση το Δημοψήφισμα της 22 Νοεμβρίου 1998 και συνίσταται σε προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία. Ο συνταγματικός νομοθέτης δεν προσδιορίζει περαιτέρω την έννοια

του κοινοβουλευτικού συστήματος δέχεται όμως στο αρθ. 1 Σ. με μια απλή και λιτή διάταξη ότι το πολίτευμα της Αλβανίας που είναι «κοινοβουλευτική δημοκρατία» και η άσκηση της κρατικής εξουσίας βασίζεται σε ελεύθερες, ίσες, γενικές και περιοδικές εκλογές:

Ο συγκεκριμένος συνταγματικός ορισμός της δημοκρατίας είναι από τους γνωστότερους στην παγκόσμια συνταγματική πρακτική, λιτός και χωρίς περαιτέρω επιθετικούς προσδιορισμούς όπως «κοινωνικό», «φιλελεύθερο» κ.λπ. κράτος, κάτι που απαντάται συνήθως στα Συντάγματα. Ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998, με τη σύγχρονη και ακριβέστερη διατύπωση του εν λόγω ορισμού ακολουθεί την ευρωπαϊκή παράδοση, που έχει την καταγωγή της στη Γαλλική Επανάσταση.

Στο άρθρο 2 Σ. ορίζεται ότι θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία και ότι όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το λαό και ασκούνται από τους εκπροσώπους του η άμεσα. Τα βασικά στοιχεία εν προκειμένω είναι: η λαϊκή κυριαρχία (ή «κυριαρχία του έθνους»), ο λαός (ή το «έθνος») ως πηγή όλων των εξουσιών, η άσκηση των εξουσιών «μέσω των εκπρόσωπων του η άμεσα ». Τα δύο πρώτα στοιχεία είναι ταυτόσημα –το δεύτερο αναλύει το πρώτο. Έχουν την καταγωγή τους από τη Γαλλική Επανάσταση, αποτελούν κοινό κτήμα της ηπειρωτικής Ευρώπης και αναφέρονται σε όλα τα δημοκρατικά Συντάγματα. Η άσκηση των κρατικών εξουσιών μέσω των εκπροσώπων του λαού αλλά και «άμεσα» από τον ίδιο το λαό, παρέχει τη δυνατότητα στο λαό να ασκήσει μέσω δημοψηφίσματος άμεσα τις όποιες κρατικές εξουσίες.

Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων που περιλήφθηκαν στο Δεύτερο Μέρος του Συντάγματος, θεσπίζεται για πρώτη φορά σε αλβανικό Σύνταγμα και στο αρθ. 15 Σ. προσδιορίζονται οι γενικές αρχές. Ο σεβασμός των θεμελιωδών ελευθεριών του ανθρώπου αποτελεί την υπέρτατη και πρωταρχική υποχρέωση του αλβανικού κράτους.

Πέραν της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων του Δευτέρου Μέρους, στο Πρώτο Μέρος που περιλαμβάνει συνολικά 14 άρθρα προβλέπεται ο σεβασμός θεμελιωδών αρχών που αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση του κράτους. Στις θεμελιώδεις αρχές, πέραν της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, συγκαταλέγεται η εδαφική ακεραιότητα, η κοινωνική δικαιοσύνη, η συνταγματική τάξη, η πολυφωνία, η εθνική ταυτότητα και κληρονομιά, η θρησκευτική συνύπαρξη καθώς και η αρμονική συμβίωση των Αλβανών με τις μειονότητες (αρθ. 3 Σ.). Το αλβανικό κράτος σέβεται τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου (αρθ. 5 Σ.).

Οι συγκεκριμένες αρχές αποτελούν, μαζί με τη ρήτρα άσκησης των κρατικών εξουσιών «από το λαό» του άρθρου 2, τις ουσιαστικές δικαϊκές βάσεις της αποστολής και των σκοπών του κράτους.

7.3.2. Οι εγγυήσεις για τη λειτουργία του πολιτεύματος

Λόγω της μεταβολής της μορφής του πολιτεύματος, ολόκληρο το σύστημα ρυθμίσεων και εγγυήσεων του πολιτεύματος αποτελεί νεοτερισμό για την Αλβανία, έστω και αν κάποιες από τις σχετικές ρυθμίσεις ανευρίσκονταν και σε προηγούμενα αλβανικά Συντάγματα.

Η παρουσίαση θα περιοριστεί στην αναφορά νέων διατάξεων που περιλαμβάνουν θεμελιώδεις αρχές για τη λειτουργία της αντιπροσωπευτικής και κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

7.3.2.1. Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία και τα πολιτικά κόμματα

Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία αποτελεί σήμερα τη μοναδική μορφή δημοκρατίας που ισχύει σε παγκόσμιο επίπεδο. Μορφή αμιγούς άμεσης δημοκρατίας δεν υφίσταται (και πρακτικά δεν θα μπορούσε να υφίσταται) στην πολιτική πράξη του σύγχρονου κόσμου. Συνεπώς, η αντιπροσωπευτική αρχή αποτελεί βάση της σύγχρονης δημοκρατίας, η οποία, ως αυτονόητη, δε διακηρύσσεται ρητά στο πρώτο άρθρο του Συντάγματος. Θα αποτελούσε, ασφαλώς, πλεονασμό η διακήρυξή της, αφού προϋποτίθεται από τον κοινοβουλευτικό χαρακτήρα της μορφής του πολιτεύματος, που ρητά θεσπίζεται και συνάγεται άμεσα από την όλη ρύθμιση της λειτουργίας του.

Βασικό θεσμό της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας αποτελεί ο θεσμός των πολιτικών κομμάτων. Τη σιωπή των παλαιών συνταγμάτων, που κράτησε μέχρι το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο διαδέχθηκε η αναγνώριση. Οι συνταγματικοί νομοθέτες στην Ευρώπη διέγνωσαν μετά τον Πόλεμο την κρίσιμη συνεισφορά του πολιτικού κόμματος στη λειτουργία της δημοκρατίας και περιέλαβαν βασικές ρυθμίσεις για αυτά.

Σήμερα γίνεται γενικά αποδεκτό²¹⁴ ότι τα πολιτικά κόμματα ως συνενώσεις προσώπων με οργανωτική υποδομή, χρονική διάρκεια, ιδεολογικό στίγμα και πολιτικό πρόγραμμα (συνολική πρόταση για άσκηση εξουσίας) είναι απολύτως απαραίτητα για την ορθή λειτουργία της δημοκρατίας²¹⁵. Αναγνωρίζονται ως οι αναγκαίοι διαμεσολαβητές μεταξύ κοινωνίας και κράτους.

Στα δημοκρατικά Συντάγματα ο πολίτης έχει το δικαίωμα να ιδρύει ή/και να συμμετέχει σε πολιτικά κόμματα και επέκεινα το δικαίωμα των κομμάτων να συμμετέχουν στις συνταγματικά προβλεπόμενες διαδικασίες σχηματισμού της πολιτειακής βού-

²¹⁴ Μαυριάς Κ, Συνταγματικό Δίκαιο, Ι, 2000, σ. 375, Κασσιμάτης Γ., Συνταγματικό Δίκαιο ΙΙ, τ.α΄ σ. 168 επ., Βενιζέλος Ε., Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Ι σ. 340 επ., Π. Παραράς, Σύνταγμα 1975 Corpus τ. Ι, σ. 411 επ.

²¹⁵ Διαμαντόπουλος Θ., Η έννοια του πολιτικού κόμματος στη σύγχρονη πολιτική επιστήμη, ΤοΣ 11, σ. 458 επ,

λησης (με κορυφαία βέβαια διαδικασία αυτή των βουλευτικών εκλογών). Από τη συνταγματική καθιέρωση του θεσμού του πολιτικού κόμματος προκύπτει η αρχή του πολυκομματισμού και η αρχή της παροχής ίσων ευκαιριών στα πολιτικά κόμματα. Η τελευταία αυτή αρχή παίζει καίριο ρόλο ως προς σημαντικά ζητήματα όπως η κατανομή της κρατικής χρηματοδότησης στα κόμματα²¹⁶, οι προβλέψεις για τον ρ/τ χρόνο κατά την προεκλογική περίοδο κ.λπ.

Ιδιαίτερη προβληματική αναδεικνύει το ερώτημα ως προς την υποχρέωση των κομμάτων προς εσωκομματική δημοκρατία. Κατά μία άποψη, η συνταγματική αναγνώριση περιέχει νομική δέσμευση των κομμάτων να έχουν δημοκρατική δομή, ενώ κατ' άλλη άποψη, το κράτος δεν δικαιούται να επεμβαίνει στα εσωτερικά των κομμάτων ούτε για σκοπούς ελάχιστης διασφάλισης της εσωκομματικής δημοκρατίας με βάση την παραπάνω αναγνώριση²¹⁷. Ταυτόχρονα πολλά από τα ευρωπαϊκά Συντάγματα απαγορεύουν εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος σε συγκεκριμένες κατηγορίες πολιτών όπως π.χ. στους δικαστικούς λειτουργούς, στους υπηρετούντες στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας αλλά και σε δημοσίους υπαλλήλους²¹⁸ όπως για παράδειγμα το αρθ. 29 §3 του ελληνικού Συντάγματος.

Την πρακτική αναγνώρισης των πολιτικών κομμάτων ακολούθησε και ο αλβανός συνταγματικός νομοθέτης²¹⁹ περιλαμβάνοντας στο αρθ. 9 Σ ρυθμίσεις τόσο για την ελεύθερη ίδρυση όσο και για την ελεύθερη λειτουργία τους. Κομβική επιλογή του συνταγματικού νομοθέτη: Η ελεύθερη λειτουργία όλων των κομμάτων, χωρίς τις απαγορεύσεις του παρελθόντος. Στην ελληνική συνταγματική επιστήμη κρατούσα είναι η γνώμη²²⁰ σύμφωνα με την οποία ο ορισμός του αρθ. 29 Σ. ότι η οργάνωση και η δράση των πολιτικών κομμάτων «οφείλει να εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος» δεν υπονοεί δυνατότητα απαγόρευσης κομμάτων, ούτε ενέχει κάποιο κριτήριο με βάση το οποίο κρατικά όργανα (έστω και δικαστήρια) θα μπορούσαν να απαγορεύσουν την ίδρυση ή τη λειτουργία κάποιου κόμματος. Το περισσότερο που θα μπορούσε να ζητηθεί από τα προς ίδρυση κόμματα είναι να δηλώσουν ότι δεν αποσκοπούν στην κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος.

²¹⁶ Δρόσος Γ., Προϋποθέσεις και ζητήματα κρατικής οικονομικής ενίσχυσης των πολιτικών κομμάτων (συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 29 §5 1 και 2 του Συντάγματος του 1975), ΤοΣ, 2 σ. 639, Καλογεράτου Π., Η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων και των εκλογικών αγώνων σαν πρόβλημα δημοκρατίας, ΤοΣ 3 σ. 570.

²¹⁷ Βλ. σχετικά Τσάτσος Δ.Θ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τομ. Α., δ' εκδ., 1994, σ. 45, Βενιζέλου Ε. Μαθήματα ... οπ.π. σ. 342, Δρόσος Γ., Η νομική θέση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα, στο: «Δημοσιεύματα Συνταγματικού Δικαίου», τ. ΙΙ, 1982, σ. 3.

²¹⁸ Παπαδάκη Π., Ο περιορισμός της κομματικής δραστηριότητας των υπαλλήλων του κράτους και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (με αφορμή την απόφαση 3138/1991 του ΣτΕ, ΔΔ τ.Δ' 1992, σελ. 32, Κόρσος Δ., Υπάρχει εκ του Συντάγματος πλαίσιο ελευθερίας των δημοσίων διοικητικών υπαλλήλων προς εκδηλώσεις υπέρ των πολιτικών κομμάτων; ΤοΣ ΙΓ, σ. 235.

²¹⁹ Aurela Anastasi E drejta kushtetuese, (Συνταγματικό Δίκαιο) ... οπ.π. σελ 63 επ.

²²⁰ Βενιζέλος Ε., Μαθήματα ... οπ.π. σελ. 340 επ., Δημητρόπουλος Α., Η συνταγματική θέσις των πολιτικών κομμάτων 1974, σελ. 24. Τσάτσος Δ.Θ., Συνταγματικό ... οπ.π. σελ. 45.

Σε αντίθεση με τη συγκεκριμένη επιλογή, ο αλβανός συνταγματικός νομοθέτης επέλεξε τη δυνατότητα απαγόρευσης πολιτικού κόμματος. Στο αρθ. 9 απαγορεύεται η λειτουργία πολιτικού κόμματος που η λειτουργία του στηρίζεται σε ολοκληρωτικές μεθόδους ή υποκινούν και υποστηρίζουν το θρησκευτικό, το φυλετικό, το εθνικό, το τοπικιστικό μίσος.

Η συγκεκριμένη διάταξη θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ότι αποπνέει έναν ενυπάρχοντα συντηρητισμό και ενδεχομένως μια επιφύλαξη εναντίον των πολιτικών κομμάτων, ότι θέτει την όλη λειτουργία τους υπό δικαστική κηδεμόνευση. Ενδεχομένως οι σχετικές επιφυλάξεις να κρύβουν σπέρματα αληθείας, δεν μπορεί όμως να αγνοηθεί η πικρή εμπειρία που βίωσε η αλβανική κοινωνία για πολλά χρόνια. Η κοινωνία θέλησε να διασφαλίσει ότι δεν θα υπάρξουν στο μέλλον θύλακες με ολοκληρωτικές μεθοδεύσεις έτσι ώστε να διακινδυνεύσουν τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος.

7.3.2.2. Η ανάδειξη και συγκρότηση της Βουλής

Στα βασικά για τη λειτουργία της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας κεφάλαια ανάδειξης και συγκρότησης της Βουλής, θέσπισης κωλυμάτων και ασυμβιβάστων, καθώς και καθορισμού δικαιωμάτων, υποχρεώσεων και ασυλιών των βουλευτών, ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998 επέφερε ουσιαστικές τομές. Αλλάζοντας την παλαιά δομή, εκσυγχρόνισε σημαντικά τις σχετικές ρυθμίσεις με συμπληρώσεις και συστηματικές αναδιατάξεις. Ως νέες σημαντικού περιεχομένου διατάξεις πρέπει να αναφερθούν εδώ εκείνες που θεσπίζουν εγγυήσεις για τις θεμελιώδεις αρχές της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Αναφορικά αναφέρουμε π.χ. την διασφάλιση της ελεύθερης εκδήλωση της λαϊκής θέλησης αν και αυτονόητη σήμερα (αρθ. 64 – 85 Σ.) που αντιστοιχεί στο αρθ. 52 του ελληνικού Συντάγματος κλπ.

7.3.2.3. Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας

Ιδιαίτερη σημασία για την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος έχουν οι διατάξεις που ρυθμίζουν τις σχέσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας με το αντιπροσωπευτικό σώμα και την Κυβέρνηση. Εδώ ανήκουν οι διατάξεις για την ανάδειξη του αρχηγού του κράτους και οι διατάξεις που ορίζουν τις σχέσεις του με τη Βουλή και την Κυβέρνηση.

7.3.2.3.1. Η ανάδειξη του αρχηγού του κράτους

Ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998 επέλεξε ως τρόπο ανάδειξης του Προέδρου της Δημοκρατίας την εκλογή από τη Βουλή με αυξημένη πλειοψηφία²²¹. Σε περίπτω-

²²¹ Aurela Anastasi, *Historia e Institucioneve...* (Ιστορία των Θεσμών), ... οπ.π. σελ 87 επ.

ση που δεν καθίσταται δυνατή η εκλογή με το σχηματισμό των προβλεπομένων πλειοψηφιών, προβλέπεται προσφυγή σε εκλογές για ανάδειξη νέου αντιπροσωπευτικού σώματος. Η προσπάθεια για την ανάδειξη συνεχίζεται στο νέο Κοινοβούλιο όπου για την εκλογή προβλέπεται αρχικά αυξημένη πλειοψηφία και εάν και αυτή δεν σχηματιστεί, η εκλογή ολοκληρώνεται με σχετική πλειοψηφία. Η ρύθμιση έχει ως πρότυπο την αντίστοιχη ελληνική που προβλέπει και αυτή διάλυση της Βουλής σε περίπτωση που αποτύχει να εκλέξει Πρόεδρο ύστερα από τρεις ψηφοφορίες.

Υποστηρίχθηκε από ορισμένες πλευρές τότε και αργότερα ότι η ανάδειξη του αρχηγού του κράτους με άμεση προσφυγή στις κάλπες νοθεύει το κοινοβουλευτικό σύστημα και του προσδίδει ημιπροεδρικό χαρακτήρα.

Όπως είναι γνωστό, βασική επιταγή της κοινοβουλευτικής αρχής αποτελεί η αποκλειστική πολιτική εξάρτηση της κυβέρνησης από το αντιπροσωπευτικό σώμα, την εμπιστοσύνη του οποίου οφείλει αυτή να απολαμβάνει. Κατ' αυτόν τον τρόπο το κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης διασφαλίζει ενότητα και άμεση λειτουργική σύνδεση του λαού ως φορέα της λαϊκής κυριαρχίας και των αντιπροσώπων του ως οργάνων άσκησης της νομοθετικής λειτουργίας αλλά και της κυβέρνησης, ως οργάνου άσκησης της εκτελεστικής λειτουργίας.

Στο προεδρικό σύστημα, όπου ο λαός εκλέγει άμεσα και τα αντιπροσωπευτικά σώματα και τον αρχηγό του κράτους ως πραγματικό φορέα της κυβερνητικής λειτουργίας, η πολιτική συνοχή λειτουργίας του κράτους και του πολιτεύματος διασπάται. Αν και στο κοινοβουλευτικό σύστημα θεσπιστεί άμεση εκλογή του αρχηγού του κράτους ελλοχεύει ο κίνδυνος συγκρουσιακών συμπεριφορών. Η ύπαρξη δύο συνταγματικών οργάνων με άμεση δημοκρατική νομιμοποίηση, δύο οργάνων (Βουλή και πρόεδρος) που αντλούν την εξουσία τους άμεσα από το λαό, διακινδυνεύει την όλη λειτουργία του πολιτεύματος και δυνάμει εμπεριέχει το σπέρμα της διάσπασης της συνολικής πολιτικής λειτουργίας.

Ο συγκεκριμένος κίνδυνος δεν αποτελεί απλή θεωρητική υπόθεση. Εκ της φύσεώς του εμπεριέχει πρακτική σημασία. Ο άμεσα εκλεγόμενος Πρόεδρος, στηριζόμενος σε χωριστά εκπεφρασμένη βούληση του λαού και έχοντας το κύρος της άμεσης δημοκρατικής νομιμοποίησης, θα αποτελεί, ακόμη και χωρίς πολιτικές αρμοδιότητες, πόλο αντίπαλης πολιτικής δύναμης στην εκάστοτε κυβέρνηση και την αντίστοιχη κοινοβουλευτική πλειοψηφία, με πολύ πιθανές συγκρούσεις και απρόβλεπτες συνέπειες²²².

²²² Αθ. Ράϊκος, Ο έλεγχος του κύρους των βουλευτικών και ευρωβουλευτικών εκλογών, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα σελ. 48 επ. και του ιδίου, «Ο έλεγχος του κύρους των βουλευτικών εκλογών της 7^{ης} Μαρτίου 2004», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 158 επ. Ιδιαίτερο προβληματισμό δημιουργεί εν προκειμένω το υπαρκτό πρόβλημα συγκατοίκησης στο Γαλλικό ημιπροεδρικό σύστημα..

7.3.2.3.2. Η συνταγματική θέση του προέδρου

Η θέση του κληρονομικού ή αιρετού αρχηγού του κράτους στην κοινοβουλευτική δημοκρατία προσδιορίζεται από την κοινοβουλευτική αρχή. Παραδοσιακά, δεν συμβιβάζεται με την εν λόγω αρχή η αναγνώριση στον αρχηγό του κράτους πολιτικών εξουσιών που υπερβαίνουν τις διαδικαστικού χαρακτήρα παρεμβάσεις του για την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος. Η θέση του προσδιορίζεται ειδικότερα από τις αρμοδιότητες που καθορίζουν τη σχέση του με τη Βουλή και την Κυβέρνηση.

Στο ισχύον αλβανικό Σύνταγμα η θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας απέναντι στη Βουλή και την Κυβέρνηση ενισχύεται σημαντικά, έτσι ώστε να θεωρείται ότι απολαμβάνει μια συγκεκριμένη πολιτική ισχύ.

Οι λοιπές διατάξεις που θέσπισε η Γ' Αναθεωρητική Βουλή²²³ για τη ρύθμιση των σχέσεων του Προέδρου της Δημοκρατίας με τη Βουλή και την Κυβέρνηση αποτελούν συνήθεις ρυθμίσεις ενός κλασικού κοινοβουλευτικού συστήματος. Ορισμένες από αυτές επιδιώκουν τη διασφάλιση της λειτουργίας του με βάση τα σύγχρονα ευρωπαϊκά πρότυπα και άλλες αποτελούν προϊόν εμπειριών της πρόσφατης κοινοβουλευτικής ιστορίας της Αλβανίας. Παραδείγματα της τελευταίας κατηγορίας αποτελούν οι διατάξεις που ρητά επιβάλλουν στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, μετά τη διενέργεια εκλογών, να αναθέτει τη διερευνητική εντολή στον αρχηγό του κόμματος που συγκέντρωσε την απόλυτη ή τη σχετική πλειοψηφία των εδρών, καθώς και οι διατάξεις που επιβάλλουν ρητά το διορισμό των υπουργών που προτείνει ο πρωθυπουργός.

7.3.2.4. Οι σχέσεις Κυβέρνησης και Βουλής

Οι ρυθμίσεις των σχέσεων Κυβέρνησης και Βουλής αφορούν τον κοινοβουλευτικό έλεγχο της Κυβέρνησης και την αρχή της δεδηλωμένης εμπιστοσύνης της Βουλής προς την Κυβέρνηση. Οι εν λόγω ρυθμίσεις κινούνται στα πλαίσια του κοινοβουλευτικού συστήματος, όπως παραδοσιακά λειτουργεί στις ευρωπαϊκές χώρες της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Νέες είναι οι διατάξεις που προβλέπουν και ρυθμίζουν τη σύσταση εξεταστικών επιτροπών. Η σύσταση των εν λόγω επιτροπών αποφασίζεται από την πλειοψηφία της Βουλής. Το δικαίωμα σύστασης εξεταστικών επιτροπών έχει δοθεί και στη μειοψηφία, υστέρη από πρόταση ¼ του όλου αριθμού των βουλευτών.

Ός προς τις διατάξεις που αφορούν της αρχή της εμπιστοσύνης της Βουλής, ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998 ενίσχυσε τη θέση της Κυβέρνησης, δυσχεραίνον-

²²³ Omari.L. Sistemi Parlamentar, (Κοινοβουλευτικό σύστημα) ... οπ.π. σελ 69 επ.

ντας, με αύξηση των απαιτούμενων πλειοψηφιών ή υπογραφών, καθώς και με διαδικαστικές διατάξεις, την άρση της εμπιστοσύνης και την πρόταση δυσπιστίας. Με αυτές τις διατάξεις ενίσχυσε την κυβερνητική σταθερότητα και δυσχεραίνεται η πτώση της Κυβέρνησης κατά τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου. Η κυβερνητική σταθερότητα αποτελεί μια από τις βασικές επιδιώξεις στις ανεπτυγμένα δημοκρατικές χώρες αν και δεν αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για την ύπαρξη και λειτουργία του κοινοβουλευτικού συστήματος.

7.3.2.5. Η εισαγωγή του θεσμού του δημοψηφίσματος

Ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998 εισήγαγε για πρώτη φορά στην αλβανική συνταγματική τάξη το θεσμό του δημοψηφίσματος. Ο θεσμός αυτός άμεσης δημοκρατίας προβλέπεται σε πολλά σύγχρονα Συντάγματα, σπανίως, όμως, εφαρμόζεται. Εξαίρεση, όπως είναι γνωστό, αποτελεί η Ελβετία²²⁴, όπου ισχύει μορφή πολιτεύματος διάφορη από εκείνες του κοινοβουλευτικού και του προεδρικού συστήματος και το δημοψήφισμα αποτελεί παράδοση για τη χώρα αυτή.

Το δημοψήφισμα έχει χρησιμοποιηθεί συχνά από ολοκληρωτικά και αυταρχικά καθεστώτα για τη νομιμοποίηση των επιλογών τους, γεγονός που έχει βλάψει την αξιοπιστία του θεσμού. Ο βασικός όμως λόγος που το δημοψήφισμα δεν χαίρει σήμερα της εμπιστοσύνης των ειδημόνων, δεν έγκειται στη χρησιμοποίησή του από αυταρχικά καθεστώτα, αλλά στο γεγονός ότι ο λαός - χωρίς ειδική ενημέρωση - σύρεται εύκολα σε κατευθυνόμενο αποτέλεσμα για ερωτήματα που δεν επιδέχονται μονολεκτική απάντηση. Ένα δημοψήφισμα μπορεί να έχει αξιόπιστα αποτελέσματα μόνο αν προηγηθεί μακρά και πλήρης ενημέρωση του λαού για το ζήτημα και μόνο αν το τεθέν ερώτημα μπορεί να απαντηθεί σαφώς με ένα «ναι» ή με ένα «όχι». Πιο αξιόπιστο είναι, σε σύγκριση με το εθνικό, το τοπικό δημοψήφισμα, αφού εκεί υπάρχει κατά κανόνα σαφέστερη γνώση του αμφιλεγόμενου αντικειμένου.

Το Σύνταγμα του 1998 πρόβλεψε επίσης τη λαϊκή πρωτοβουλία. Παρέχει τη δυνατότητα στους πολίτες με δικαίωμα ψήφου και με τη συμπλήρωση 50.000 υπογράφων, να καταθέσουν αίτηση για διενέργεια δημοψηφίσματος επί συγκεκριμένου ζητήματος, εκτός από εκείνα που ορίζονται στην § 2 αρθ. 151 Σ. Την αρμοδιότητα προκήρυξης δημοψηφίσματος αναθέτει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας μετά από σύμφωνη γνώμη του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Μέχρι σήμερα ο θεσμός του δημοψηφίσματος δεν έχει ενεργοποιηθεί, πέραν βεβαίως των δημοψηφισμάτων που διενεργήθηκαν για την έγκριση του Συντάγματος. Δεν έχει τύχει εφαρμογής μέχρι σήμερα εκτός από την έγκριση του παρόντος Συντάγματος.

²²⁴ Ηλ. Νικολόπουλος, Ο θεσμός της Λαϊκής Νομοθετικής ... οπ.π. σελ.78 επ. Και στην Ιταλία δεν λείπουν οι διενέργειες δημοψηφίσματος με τη μορφή της λαϊκής πρωτοβουλίας, βλ. σχετικά Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, Συγκριτικό Συνταγματικό ... οπ.π. σελ. 127 επ.

7.3.2.6. Η υποχρέωση τήρησης του Συντάγματος

Ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998 δεν αποτύπωσε έντονα στο Σύνταγμα το πνεύμα που κυριαρχούσε την εποχή της κατάρρευσης της δικτατορίας και της μετάβασης στη δημοκρατία. Η τραυματική εμπειρία του αλβανικού λαού από τη συνεχή παραβίαση της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας και την κατάφωρη παραβίαση του Συντάγματος και οι ως εκ τούτου έντονες ανησυχίες του, έπρεπε να αποτυπωθούν στο συνταγματικό κείμενο. Η ελληνική εμπειρία έπρεπε να αποτελέσει πηγή έμπνευσης για τον αλβανό συνταγματικό νομοθέτη και να διακηρύξει πανηγυρικά, όπως το ελληνικό Σύνταγμα στο αρθ. 120 ότι:

- a) ο σεβασμός του Συντάγματος και των νόμων που είναι σύμφωνοι με αυτό αποτελεί πρωταρχική υποχρέωση πάντων,
- b) ότι ο σφετερισμός της λαϊκής κυριαρχίας και των εξουσιών που απορρέουν από το Σύνταγμα αποτελεί έγκλημα, το οποίο διώκεται μετά την αποκατάσταση της δημοκρατικής νομιμότητας, οπότε αρχίζει και ο χρόνος παραγραφής του, και
- c) ότι η αντίσταση με κάθε μέσο εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να καταλύσει το Σύνταγμα με τη βία αποτελεί όχι μόνο δικαίωμα αλλά και υποχρέωση των πολιτών.

7.3.3. Η αναθεώρηση του Συντάγματος

Ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998 ρύθμισε τη δυνατότητα αναθεώρησης του Συντάγματος στο αρθ. 177. Η διαδικασία μπορεί να εκκινήσει ύστερα από πρωτοβουλία του 1/5 του όλου αριθμού των βουλευτών. Για να εγκριθεί η αναθεώρηση απαιτείται πλειοψηφία 2/3 του όλου αριθμού των βουλευτών. Τα άρθρο προβλέπει επίσης τη δυνατότητα έγκρισης της προτεινομένης αναθεώρησης από το λαό με δημοψήφισμα.

Ο συνταγματικός νομοθέτης δεν υιοθέτησε την ελληνική ρύθμιση που προβλέπει την εμπλοκή της επόμενης Βουλής για την τελική υιοθέτηση της αναθεώρησης. Προτίμησε την έγκριση της αναθεώρησης από μια ενισχυμένη πλειοψηφία των δύο τρίτων.

7.3.4. Οι θεμελιώδεις αρχές και τα θεμελιώδη δικαιώματα

Στον τομέα των εγγυήσεων των θεμελιωδών αρχών και δικαιωμάτων, που καθορίζουν τη σχέση του κράτους με την κοινωνία και συγκεκριμενοποιούν την «υπέρ του Λαού» αποστολή του, ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998 θέσπισε σειρά νέων διατάξεων, πρωτόγνωρες για την αλβανική κοινωνία.

7.3.4.1. Οι θεμελιώδεις αρχές

Τα παλαιότερα αλβανικά Συντάγματα (κυρίως εκείνα της μοναρχικής περιόδου), ακολουθώντας τη συντακτική τεχνική του 19ου αιώνα, δεν περιείχαν διακηρύξεις θεμελιωδών συνταγματικών αρχών, που αποτελούν τη βάση για τη συνολική λειτουργία του συστήματος.

Στο σημείο αυτό η συμβολή του Συντάγματος του 1998 στην ανάπτυξη του αλβανικού συνταγματισμού υπήρξε σημαντική, ακολουθώντας το παράδειγμα των μεταπολεμικών συνταγματικών κειμένων στην Ευρώπη²²⁵. Οι αρχές αυτές, εγγενείς στη σύγχρονη δημοκρατία, έχουν μεγάλη σημασία γιατί αποτελούν την ερμηνευτική βάση των επιμέρους ρυθμίσεων αλλά και πηγή για τη συμπλήρωση των αναφυσμένων κενών κατά την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων. Πέρα από τις παραδοσιακές αρχές της ισότητας, της ελευθερίας και της διάκρισης των εξουσιών, διακηρύσσονται, για πρώτη φορά στην Αλβανία από το Σύνταγμα του 1998, οι ακόλουθες νέες αρχές που διαπλάστηκαν στο πλαίσιο του μεταπολεμικού συνταγματισμού της Ευρώπης:

(α) Η αρχή του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου. Η αρχή του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου εμπεριέχει και τη στενότερη νοηματικά αρχή της αξιοπρέπειας του ανθρώπου και σηματοδοτεί έντονα την ανθρωποκεντρική διάσταση των συνταγματικών ρυθμίσεων. Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου διακηρύσσεται για πρώτη φορά σε αλβανικό Σύνταγμα και επιτάσσεται ως «*πρωταρχική υποχρέωση του κράτους*».

Η εν λόγω αρχή διαπλάστηκε αρχικά σε επίπεδο Διεθνούς Δικαίου ακολούθησε η ένταξή της στα πρώτα συνταγματικά κείμενα της Ευρώπης. Ήταν προϊόν των σκληρών εμπειριών του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και κυρίως των εγκλημάτων εξευτελισμού του ανθρώπου από το φασισμό και τον εθνικοσοσιαλισμό. Πρωτοπόρος στην υιοθέτηση της αρχής ήταν ο «Θεμελιώδης Νόμος» της Γερμανίας του 1949, το Σύνταγμα δηλαδή της χώρας που γνώρισε την πιο απάνθρωπη παραβίασή της.

(β) Η αρχή της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, η οποία αποτελεί προφανώς προέκταση και ουσιαστικοποίηση της αρχής της αξίας του ανθρώπου. Παρά το ότι η αρχή αυτή αποτελεί ανάπτυξη της παλαιάς αρχής της ελευθερίας, που αποτελούσε θεμελιώδη αρχή της Γαλλικής Επανάστασης²²⁶ και όλων των μετέπειτα Συνταγμάτων, αναφέρεται εδώ ως «νέα» λόγω των νέων εκφάνσεων που εμπεριέχει. Πρότυπο της εν λόγω αρχή αποτελεί και πάλι εκείνη του αρθ. 2 του γερμανικού Θεμελιώδους Νόμου.

²²⁵ Omari.L, Sistemi Parlamentar... (Κοινοβουλευτικό σύστημα), ... οπ.π.. σελ 152 επ.

²²⁶ Ηλ. Νικολόπουλος, Ο θεσμός της Λαϊκής Νομοθετικής ... οπ.π. σελ 185 επ.

Η επαναδιατύπωση της αρχής δεν είναι ιστορικά τυχαία. Περιέχει τις διαστάσεις εκείνες της ελευθερίας που συνειδητοποιήθηκαν και διαπλάστηκαν στη μεταπολεμική δημοκρατική Ευρώπη.

Προσδιοριστικά στοιχεία των νέων αυτών διαστάσεων της ελευθερίας είναι:

- (i) η ανθρωποκεντρική και κοινωνική έννοια της προσωπικότητας, που υποκαθιστά την λιμπεραλιστικής καταγωγής αντίληψη για την έννοια του ατόμου και υποδηλώνει τον «κοινωνικό άνθρωπο», το συγκεκριμένο άνθρωπο - μέλος της κοινωνίας,
- (ii) η επίσης κοινωνική έννοια της έλλογης ανάπτυξης και
- (iii) η «τριαδική κοινωνική επιφύλαξη», που προσδιορίζει τα όρια της εγγύησης:
  - a. ο σεβασμός «των δικαιωμάτων των άλλων» ως θεμέλιο της κοινωνικής ενότητας και συνοχής και βάση των κοινωνικών δεσμεύσεων,
  - b. «το Σύνταγμα» ως βάση του δημοκρατικού και του δικαιοκρατικού συστήματος οργάνωσης της κοινωνίας, και
  - c. «τα χρηστά ήθη», ως βάση των ηθικών αρχών και αξιών της ιστορικά συγκεκριμένης κοινωνίας.

(γ) Οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν τις σχέσεις της Αλβανίας με τη **διεθνή κοινότητα**. Οι αρχές αυτές, για τις οποίες γίνεται σε άλλη θέση λόγος, είναι:

- a) οι θεμελιώδεις αρχές της διεθνούς ειρήνης και δικαιοσύνης,
- b) η αρχή του σεβασμού των γενικώς αναγνωρισμένων κανόνων του διεθνούς δικαίου και
- c) η αναγνώριση και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

(δ) Η θεμελιώδης αρχή **της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης**. Παρά το ότι η αλληλεγγύη αποτελεί μια παλαιά έννοια της ηθικής φιλοσοφίας και των κοινωνικών επιστημών, καθώς και της ιστορίας των πολιτικών ιδεών και του δικαίου, ωστόσο, η παρουσία της, ως αρχής, σπανίζει διεθνώς στη θεωρία και πράξη του δημόσιου δικαίου, πολύ δε περισσότερο στη συνταγματική πρακτική.

Την εποχή της «Γ' Αναθεωρητικής Βουλής» δεν είναι λάθος να πει κανείς ότι στην αλβανική επιστήμη του δημόσιου δικαίου ήταν άγνωστη. Ωστόσο με την πάροδο του χρόνου απέκτησε ιδιαίτερη σημασία στη θεωρία και στην πράξη του δικαίου ως αρχή του κοινωνικού κράτους και της δημοκρατικής κοινωνίας.

Η εν λόγω αρχή επιβάλλει την προαγωγή της κοινωνικής δικαιοσύνης κυρίως ως υποχρέωση αλληλέγγυας εξίσωσης των κοινωνικών εταίρων, είτε αυτοί είναι φυσικά πρόσωπα, είτε συλλογικές οντότητες, είτε οργανικές μονάδες κράτους (ομό-

σπονδα κράτη, περιφέρειες, μονάδες τοπικής αυτοδιοίκησης κλπ), είτε, τέλος κράτη-μέλη των υπερεθνικών οργανισμών και της διεθνούς κοινότητας.

Για την εκπλήρωση του σκοπού της εξίσωσης, η αρχή της αλληλεγγύης επιβάλλει την αναλογική ανάληψη των βαρών με επιβάρυνση των οικονομικά ισχυροτέρων υπέρ των ασθενέστερων. Η αρχή της αλληλεγγύης σήμερα δεν έχει ιδεολογικοπολιτικά όρια. Αποτελεί αρχή που δεν περιορίζεται στη διάπλαση μιας ουσιαστικής οικονομικής δικαιοσύνης, αλλά εκτείνεται και πέραν αυτής αγγίζοντας το πεδίο της εθνικής αλληλεγγύης.

7.3.4.2. Τα θεμελιώδη δικαιώματα

Στη βασική κατηγορία διατάξεων, που συνολικά συνιστούν για τη χώρα μεγάλο βήμα εκσυγχρονισμού υπάγονται οι ακόλουθες ειδικότερες κατηγορίες: (α) οι ρυθμίσεις για τις προσωπικές ελευθερίες (β) οι ρυθμίσεις για το κοινωνικό κράτος, (γ) η εγγύηση παροχής έννομης προστασίας, (δ) οι εγγυήσεις απέναντι στη διοίκηση και (ε) η κατηγορία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ασφαλώς στην κορυφή όλων αυτών των εγγυήσεων βρίσκεται η προστασία της αξίας του ανθρώπου, για την οποία έγινε λόγος παραπάνω.

Οι εγγυήσεις των θεμελιωδών ελευθεριών

Το Σύνταγμα του 1998 παρέμεινε ουσιαστικά στον κλασικό κατάλογο των «ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών», που κατάγεται από τη Γαλλική Επανάσταση, χωρίς νέες ουσιαστικές μεταβολές.

Παρά ταύτα αξίζει να υπογραμμιστούν κάποιες από τις επιλογές του συνταγματικού νομοθέτη, οι οποίες συνιστούν νεωτερισμό για την Αλβανία.

(α) Οι εγγυήσεις της θρησκευτικής ελευθερίας. Εν προκειμένω ο συντακτικός νομοθέτης του 1998 εισήγαγε πλήρη ισότητα όλων των θρησκειών.

(β) Οι εγγυήσεις ως προς τη λήψη ατομικών διοικητικών μέτρων και της ποινικής δίωξης. Οι ρυθμίσεις αυτές αναφέρονται ουσιαστικά στη θέση του φυσικού προσώπου απέναντι στη Διοίκηση και αφορούν την ελευθερία κίνησης. Στον εν λόγω τον τομέα το Σύνταγμα 1998 θέσπισε τις εξής νέες εγγυήσεις:

- a) Απαγόρευσε, κατ' αρχήν, τη λήψη ατομικών διοικητικών μέτρων κατά των πολιτών που περιορίζουν την ελευθερία κίνησης, εγκατάστασης στη χώρα και εισόδου και εξόδου απ' αυτήν. Επέτρεψε μόνο κατ' εξαίρεση την επιβολή τους μόνο για την πρόληψη αξιοποιίνων πράξεων μετά από απόφαση ποινικού δικαστηρίου ή συνεπεία ποινικής δίωξης ή για την προστασία της δημόσιας υγείας ή της υγείας νοσούντων.

Η συγκεκριμένη ρύθμιση αποτελούσε σημαντική πρόοδο σε σύγκριση με το Σύνταγμα²²⁷ του 1976, είχε όμως επικριθεί από την τότε αντιπολίτευση, γιατί μπορούσε να αποβεί επικίνδυνη για την ελευθερία διακίνησης του προσώπου. Η πρόβλεψη δυνατότητας επιβολής διοικητικών μέτρων περιορίστηκε μόνο για περιπτώσεις πρόληψης αξιόποινων πράξεων και μόνο ως παρεπόμενη ποινή με απόφαση ποινικού δικαστηρίου.

- b) Το Σύνταγμα 1998 όρισε για πρώτη φορά το ίδιο τα χρονικά όρια προφυλάκισης και αφαίρεσε την αρμοδιότητα από τον κοινό νομοθέτη.
- c) Ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998, έχοντας υπόψη του πρόσφατες αλλά και παλαιότερες οδυνηρές εμπειρίες, θέσπισε για πρώτη φορά ρητή συνταγματική απαγόρευση κάθε είδους βασανιστηρίων και κάθε είδους προσβολή της αξιοπρέπειας του ανθρώπου.

(γ) Εγγύηση του δικαιώματος σύστασης μη κερδοσκοπικών ενώσεων στους δημόσιους υπαλλήλους. Καταργήθηκε έτσι η παλαιά απαγόρευση του εν λόγω δικαιώματος για τους δημόσιους υπαλλήλους και αναγνωρίστηκε η δυνατότητα του κοινού νομοθέτη να επιβάλλει περιορισμούς, όπως και στους υπαλλήλους των λοιπών νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

(δ) Εγγυήσεις του δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Η σημαντικότερη καινοτομία του Συντάγματος 1998 στο σύστημα προστασίας και κοινωνικών περιορισμών του δικαιώματος της ιδιοκτησίας αποτελεί η πρώτη παράγραφος του άρθρου 41²²⁸, που περιέχει τη γενική διακήρυξη της υποχρέωσης του κράτους να προστατεύει την ιδιοκτησία

Με τις διατάξεις αυτές, το Σύνταγμα του 1998 θέσπισε ρητά δύο θεμελιώδεις αρχές:

- a) πέρα από την αναγνώριση του δικαιώματος στην ιδιοκτησία επέβαλε ταυτόχρονα την υποχρέωση του κράτους να την προστατεύει (υποχρέωση προστασίας) και
- b) τη δυνατότητα περιορισμού του δικαιώματος ιδιοκτησίας, σύμφωνα με την οποία τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα μπορεί να περιοριστούν για λόγους γενικού συμφέροντος. Η ρητή θέσπιση της εν λόγω «υποχρέωσης προστασίας» είναι πρωτοποριακή. Αποτελεί ειδική έκφραση της γενικής αρχής της «υποχρέωσης προστασίας» των συνταγματικών ελευθεριών από το κράτος, που έχει διαπλαστεί τις τελευταίες δεκαετίες κυρίως στη γερμανική θεωρία και πράξη.

Όσον αφορά τη ρήτρα της κοινωνικής δέσμευσης, για τη συνταγματική πραγματικότητα της χώρας το 1998, ήταν επίσης πρωτοποριακή. Πηγή έμπνευσης αποτέλεσε η

²²⁷ Aurela Anastasi Historia e Institucioneve (Ιστορία των Θεσμών), ... οπ.π., σελ 98 επ.

²²⁸ K Loloçi, E drejta Kushtetuese (Συνταγματικό Δίκαιο), ... οπ.π. σελ 176 επ.

αντίστοιχη διάταξη του Θεμελιώδους Νόμου της Γερμανίας (άρθρο 14§2). Θεσπίστηκε, όμως, με συντηρητικότερη διατύπωση από εκείνη της γερμανικής ρήτρας, η οποία, σε αντίθεση με την αρνητική διατύπωση της ελληνικής διάταξης, επιβάλλει τη θετική δέσμευση της ιδιοκτησίας ώστε αυτή να υπηρετεί το γενικό συμφέρον.

Η κοινωνική δέσμευση της ιδιοκτησίας έχει την καταγωγή της στο Σύνταγμα της Βαϊμάρης, στο οποίο η ρήτρα «η ιδιοκτησία δεσμεύει» αποτέλεσε πρωτοπορία σε παγκόσμιο επίπεδο. Είχε σοσιαλιστική προέλευση και θεσπίστηκε ως αντίβαρο για το μετριασμό της απολυτότητας του δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Σήμερα, η κοινωνική δέσμευση, όχι μόνο της ιδιοκτησίας, αλλά όλων των δικαιωμάτων, αποτελεί κοινό τόπο.

7.3.5. Η εγγύηση του κοινωνικού κράτους

Το Σύνταγμα του 1998 δεν διακήρυξε ρητά την αρχή του κοινωνικού κράτους. Εισήγαγε όμως κατάλογο κοινωνικών δικαιωμάτων και σύστημα κοινωνικών υποχρεώσεων, ακολουθώντας - σε σύγκριση με τα ευρωπαϊκά Συντάγματα - μια μέση οδό. Δεν υιοθέτησε ούτε την οδό ορισμένων Συνταγμάτων που δεν θέσπισαν κατάλογο κοινωνικών δικαιωμάτων όπως, για παράδειγμα, το Σύνταγμα της Γερμανίας (ο Θεμελιώδης Νόμος του 1949, που διακήρυξε όμως ρητά την αρχή του κοινωνικού κράτους), ούτε εκείνων που θέσπισαν εκτεταμένο κατάλογο, όπως τα Συντάγματα της Ιταλίας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας.

Ο κατάλογος κοινωνικών δικαιωμάτων και το σύνολο των κοινωνικών υποχρεώσεων και περιορισμών, που θέσπισε ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998 είναι μεν συνοπτικός και περιορισμένος, δεν μπορεί, όμως να θεωρηθεί φτωχός, γιατί όπως είναι διατυπωμένος μπορεί να αποτελέσει τη βάση μιας ευρύτατης κοινωνικής πολιτικής.

Οι κοινωνικοί στόχοι, που θέσπισε το Σύνταγμα 1998 για πρώτη φορά, κατατάσσονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

(α) Η ισότητα των φύλων. Το κομμουνιστικό καθεστώς που βίωσε για πολλά χρόνια η Αλβανία, μπορεί και πρέπει να κατηγορηθεί για πολλά, τα οποία δικαίως του επιρρίπτονται. Δεν μπορεί όμως να του επιρριφθεί ότι στράφηκε και εναντίον της ισότητας των φύλων. Αντίθετα μάλιστα, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι για την εποχή του ήταν προωθητικό της αρχής της ισότητας και η συμβολή του στην ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών υπήρξε θετική. Παρά ταύτα ρητή συνταγματική ρύθμιση δεν υπήρχε και το κενό καλύφθηκε για πρώτη φορά στη συνταγματική ιστορία της Αλβανίας με τις διατάξεις του Συντάγματος του 1998. Εξ αυτού και μόνο του λόγου η ρύθμιση κατέχει εξέχουσα θέση στη νέα αλβανική έννομη τάξη.

(β) Τα δικαιώματα των εργαζομένων. Ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998, εμπνεόμενος από παρόμοια διακήρυξη άλλων Συνταγμάτων, αλλά και εναρμονιζόμενος με τις αρχές του σύγχρονου κοινωνικού κράτους, διακήρυξε ως αρχή το δικαίωμα όλων των πολιτών στην εργασία και το έθεσε υπό την προστασία του κράτους, επιβάλλοντας στο τελευταίο την υποχρέωση να μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης. Με την επιβολή της τελευταίας αυτής υποχρέωσης, συνδέει, σύμφωνα με τις σύγχρονες αξιώσεις του ευρωπαϊκού δικαϊκού πολιτισμού, την εργασία με την αξία και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, και με τις εγγυήσεις της εργασίας και της μέριμνας για την απασχόληση.

Το Σύνταγμα περιέλαβε, επίσης για πρώτη φορά την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων ως δικαίωμα κάθε εργαζομένου και ως συνταγματική υποχρέωση του κράτους να μεριμνά για τη διασφάλισή του.

Όσον αφορά τις εγγυήσεις της συνδικαλιστικής ελευθερίας, το Σύνταγμα περιέλαβε, για πρώτη, φορά εγγυήσεις:

- a) της συνδικαλιστικής ελευθερίας,
- b) των συλλογικών συμβάσεων, ως συλλογικού δικαιώματος και θεσμού,
- c) του δικαιώματος της απεργίας και
- d) της απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας.

(γ) Η κοινωνική πρόνοια. Οι σχετικές εγγυήσεις περιλαμβάνουν τα κοινωνικά δικαιώματα (και τις αντίστοιχες κοινωνικές υποχρεώσεις του κράτους), που αφορούν στην προστασία της οικογένειας, του γάμου, της μητρότητας, της παιδικής ηλικίας, των πολυτέκνων, των αναπήρων, των θυμάτων πολέμου, των ανιάτων και των εχόντων ανάγκη ειδικής φροντίδας, της υγείας των πολιτών, της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας, των απόρων και των αστέγων. Στις εγγυήσεις κοινωνικής πρόνοιας²²⁹ υπάγεται και η εγγύηση κοινωνικής ασφάλισης των εργαζομένων, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Οι εγγυήσεις αυτές θεμελιώνουν τόσο δικαίωμα των προσώπων υπέρ των οποίων θεσπίστηκαν, όσο και αντίστοιχη υποχρέωση του κράτους. Εκτός από την εγγύηση της οικογένειας, οι υπόλοιπες διακηρύξεις έχουν ως βάση την αρχή της κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης και αποβλέπουν στην ενίσχυση και βελτίωση της ζωής των ασθενέστερων προσώπων και ομάδων της κοινωνίας. Το μέτρο εκπλήρωσης των υποχρεώσεων αυτών της οργανωμένης σε κράτος κοινωνίας παρέχει η αρχή της σεβασμού της αξίας και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου.

(δ) Η προστασία του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τη λεγόμενη τρίτη γενιά κοινωνικών δικαιωμάτων και κοινωνι-

²²⁹ Sadushi S., E drejta Administrative (Διοικητικό Δίκαιο) ... οπ. π. σελ 258 επ.

κών υποχρεώσεων του κράτους και δεν αγνοεί το περιβάλλον, μια κρίσιμη διάσταση όχι μόνο για την Αλβανία αλλά για τον κόσμο ολόκληρο. Πηγή των σχετικών διατάξεων ήταν το αρθ. 9 του Ιταλικού Συντάγματος, το αρθ. 24 του ελληνικού Συντάγματος που καθιερώνουν ρητές συνταγματικές εγγυήσεις υπέρ του περιβάλλοντος.

Η εγγύηση περιβαλλοντικών δικαιωμάτων και γενικά η προστασία του περιβάλλοντος στο Σύνταγμα του 1998 είναι περιορισμένη²³⁰. Θεμελιώνει συνταγματικό δικαίωμα ενημέρωσης όλων των προσώπων αναφορικά με την κατάσταση του περιβάλλοντος και την προστασία του. Η ρύθμιση θα μπορούσε να είναι αναλυτικότερη, δεν παύει όμως να αποτελεί νεοτερισμό για την αλβανική έννομη τάξη.

(ε) Οι περιορισμοί των ελευθεριών και οι γενικές κοινωνικές υποχρεώσεις του κράτους. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι γενικοί περιορισμοί που προβλέπονται σε όλα σχεδόν τα σύγχρονα Συντάγματα, αφού τελικά κανένα θεμελιώδες δικαίωμα ή ελευθερία δεν αναγνωρίζεται ανεπιφύλακτα.

Το Σύνταγμα του 1998 θέσπισε τρεις γενικές κατηγορίες κοινωνικών διατάξεων, που περιορίζουν την ελεύθερη δράση των μελών της κοινωνίας. Οι κατηγορίες αυτές είναι:

- a) Η γενική «κοινωνική επιφύλαξη» στην εγγύηση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, σύμφωνα με την οποία η θεμελιώδης αυτή ελευθερία δεν πρέπει να αντίκειται στα δικαιώματα των άλλων, στο Σύνταγμα και στα χρηστά ήθη.
- b) Η γενική κοινωνική δέσμευση του δικαιώματος της ιδιοκτησίας²³¹, σύμφωνα με την οποία τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα μπορεί να περιοριστούν για λόγους γενικού συμφέροντος.
- c) Η ρύθμιση για την ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία σύμφωνα με την οποία αυτή μπορεί να περιοριστεί «για λόγους δημοσίου συμφέροντος».

Στις παραπάνω γενικές κατηγορίες κοινωνικών περιορισμών, πρέπει να προστεθούν και δυο βασικές υποχρεώσεις του κράτους, επίσης γενικών, τις οποίες θέσπισε για πρώτη φορά ο συντακτικός νομοθέτης του 1998 και από τις οποίες πηγάζουν κοινωνικοί περιορισμοί της ιδιωτικής και της δημόσιας δράσης. Η πρώτη αφορά την υποχρέωση της πολιτείας για την προστασία του περιβάλλοντος και η δεύτερη αφορά τις υποχρεώσεις προγραμματισμού και συντονισμού της οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα, για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και την προστασία του γενικού συμφέροντος.

²³⁰ Βλ. Ι. Παπαρηγορίου, Οι υδροβιότοποι διεθνούς ενδιαφέροντος. Η διεθνής σύμβαση του Ramsar και η ελληνική έννομη τάξη, εκδ. Σάκκουλα 2000, σελ.146 επ.

²³¹ Sadushi S., E drejta Administrative (Διοικητικό Δίκαιο), σπ.π. ,σελ 258 επ.

7.3.6. Η εγγύηση παροχής δικαστικής προστασία

Καινοτομία του συνταγματικού νομοθέτη του 1998 αποτελεί αναμφίβολα, η θέσπιση ειδικής εγγύησης ως προς την παροχή δικαστικής προστασίας. Η εγγύηση αυτή αποτελεί προϊόν του μεταπολεμικού πνεύματος προστασίας του ανθρώπου, που δημιουργήθηκε από τις εμπειρίες του αυταρχισμού του Μεσοπολέμου. Πρότυπο έμπνευσης αποτέλεσαν οι εγγυήσεις των διατάξεων των άρθρων 19 § 4 και 103 § 1 του γερμανικού Θεμελιώδους Νόμου, καθώς και το 6 § 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1950²³².

Η εγγύηση παροχής δικαστικής προστασίας απορρέει από τη θεμελιώδη αρχή του κράτους δικαίου. Έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί αφενός θεμελιώνει δικαίωμα του ανθρώπου να αξιώνει δικαστική προστασία σε κάθε περίπτωση προσβολής των δικαιωμάτων ή εννόμων συμφερόντων του και αφετέρου επιβάλλει την υποχρέωση στο κράτος να διαθέτει ολοκληρωμένο σύστημα παροχής δικαστικής προστασίας για όλους τους βιούντες στην επικράτειά του.

7.3.7. Οι εγγυήσεις απέναντι στη Διοίκηση

Καινοτομία επίσης του Συντάγματος αποτελούν δύο ρυθμίσεις που έπληξαν καίρια τον παλαιό αυταρχισμό της αλβανικής Δημόσιας Διοίκησης²³³, μιας Διοίκησης που καταπίεζε αφόρητα τους πολίτες και συχνά καθιστούσε αδύνατη τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους.

Πρόκειται για τη θέσπιση:

- a) του δικαιώματος αίτησης πληροφοριών και αντίστοιχης υποχρέωσης της Διοίκησης να τις παρέχει και
- b) του δικαιώματος της προηγούμενης ακρόασης για κάθε διοικητική πράξη ή μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του προσώπου.

7.3.8. Η συνταγματική βάση των σχέσεων με τη διεθνή κοινότητα

Στα βασικά χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας του νέου Συντάγματος εντάσσεται – όπως προαναφέρθηκε – και ο ευρωπαϊκός και διεθνής προσανατολισμός του. Ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός προκύπτει πρώτον εκ του γεγονότος ότι συνολικά οι ρυθμίσεις που προκρίθηκαν αντικατοπτρίζουν το ευρωπαϊκό πρότυπο, το οποίο και αποτέλεσε την πηγή έμπνευσης του αλβανού συνταγματικού νομοθέτη. Πέραν αυ-

²³² Βλ. και άρθρο 20 του Ελληνικού Συντάγματος.

τού το νέο Σύνταγμα λαμβάνει όλες τις αναγκαίες πρόνοιες για να μπορεί το αλβανικό κράτος να συνδέεται και να συνεργάζεται με τη διεθνή κοινότητα και ιδιαίτερα με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998 δεν έμεινε στα παραδοσιακά όρια ρύθμισης της διεθνούς εκπροσώπησης²³⁴ της χώρας και της κύρωσης των διεθνών συνθηκών, ούτε στον παλαιό διαχωρισμό των δύο επιπέδων έννομης τάξης, του διεθνούς και του εθνικού δικαίου. Δεν παραγνώρισε την υποταγή της εθνικής νομιμότητας στη διεθνή ούτε τη δημιουργία υπερεθνικών εννόμων τάξεων όπως εκείνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έλαβε τα κατάλληλα μέτρα για να καταστήσει δυνατή την ένταξη.

Οι ρυθμίσεις αυτές διακρίνονται σε τρεις βασικές κατηγορίες: Στην πρώτη κατηγορία ανήκει η θέσπιση της υποχρέωσης της χώρας να ακολουθεί «*τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου*». Τη δεύτερη κατηγορία αποτελούν οι διατάξεις που εντάσσουν τα διεθνώς αναγνωριζόμενα δικαιώματα του ανθρώπου στο εσωτερικό δίκαιο, στο σύστημα εγγυήσεων του Συντάγματος²³⁵. Στην τρίτη, τέλος, κατηγορία ανήκουν οι διατάξεις με τις οποίες θέσπισε τη δυνατότητα αναγνώρισης αρμοδιοτήτων σε όργανα διεθνών οργανισμών, για την εξυπηρέτηση σπουδαίου εθνικού συμφέροντος και για την προαγωγή της συνεργασίας με άλλα κράτη, υπό τον όρο να μη θίγονται τα δικαιώματα του ανθρώπου και οι βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος και να γίνεται με βάση τις αρχές της ισότητας και της αμοιβαιότητας.

Η τελευταία ρύθμιση θα αποτελέσει τη συνταγματική βάση ένταξης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και έχει ως πρότυπο την ελληνική ρύθμιση²³⁶.

7.3.9. Η ρύθμιση των λειτουργιών του κράτους

Ο συνταγματικός νομοθέτης προέβη σε ποικίλες βελτιώσεις στον τομέα των τριών λειτουργιών, στηριζόμενος περισσότερο σε επιλογές ευρωπαϊκών Συνταγμάτων.

Ωστόσο υπήρχαν νέοι μεταπολεμικοί θεσμοί και οργανωτικά συστήματα δοκιμασμένα ήδη στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, που θα μπορούσαν επίσης να αποτελέσουν πρότυπα για βαθύτερες τομές.

Κύριο όργανο άσκησης της νομοθετικής λειτουργίας είναι η Βουλή, συμμετέχουν, όμως, και όργανα της εκτελεστικής εξουσίας με τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

²³⁴ Omari L., Shteti i se drejtes ... (Το κράτος δικαίου), Ακαδημία Επιστημών της Αλβανίας, LILLO Printing, Τίρανα, 2002, σελ 93 επ.

²³⁵ Sadushi S, Kontrolli Kushtetues (Έλεγχος Συνταγματικότητας), Εκδ. Οικ. Botimpex, Τίρανα, 2004, σελ 208 επ.

²³⁶ Βλ. άρθρο 28 του Ελληνικού Συντάγματος.

- a) ο πρόεδρος της δημοκρατίας, με τις αρμοδιότητες της έκδοσης και δημοσίευσης των νόμων, με το περιορισμένο δικαίωμα αναπομπής, με την έκδοση πράξεων νομοθετικού περιεχομένου και με την έκδοση κανονιστικού περιεχομένου προεδρικών διαταγμάτων βάσει εξουσιοδότησης νόμου·
- b) η κυβέρνηση (υπουργικό συμβούλιο, υπουργοί και υφυπουργοί) με την άσκηση νομοθετικής πρωτοβουλίας και την έκδοση κανονιστικών πράξεων βάσει εξουσιοδότησης νόμου·
- c) της διοίκησης (οργάνων της διοίκησης) με έκδοση κανονιστικών πράξεων βάσει εξουσιοδότησης νόμου. Στην άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας, εξάλλου, συμμετέχει η Βουλή με την άσκηση κοινοβουλευτικού ελέγχου και με την άσκηση της αρμοδιότητας χορήγησης αμνηστίας, που αποτελούν άσκηση κατ' ουσία κυβερνητικής λειτουργίας.

7.3.9.1. Η νομοθετική εξουσία

Σημαντικότερες καινοτομίες στον ευρύτερο τομέα οργάνωσης και άσκησης της νομοθετικής λειτουργίας μπορούν να θεωρηθούν οι ακόλουθες:

(α) Η οργάνωση της Βουλής σε ολομέλεια και σε διαρκείς επιτροπές²³⁷. Με τις ρυθμίσεις αυτές η άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας καθίσταται διαρκής αλλά και ευχερής.

(β) Η ενίσχυση της θέσης του προέδρου της Βουλής και της αυτονομίας της Βουλής. Οι διατάξεις που ορίζουν τις αρμοδιότητες και την πειθαρχική εξουσία του προέδρου του σώματος ενίσχυσαν σημαντικά το κύρος και τη θέση του. Οι ρυθμίσεις για το περιεχόμενο του Κανονισμού της Βουλής ενισχύουν σημαντικά την αυτονομία του αντιπροσωπευτικού σώματος.

(γ) Βελτίωση στην άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας επέφεραν οι διατάξεις που περιέχουν τους όρους κατάθεσης σχεδίου ή πρότασης νόμου και των τροπολογιών.

(δ) Η δυνατότητα αναπομπής νομοσχεδίου που ψήφισε η Βουλή από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Εάν η Βουλή ψηφίσει το αναπεμφθέν νομοσχέδιο με αυξημένη πλειοψηφία τότε ο Πρόεδρος υποχρεούται να κυρώσει, εκδώσει και δημοσιεύσει το νόμο. Η δυνατότητα αναπομπής είχε ως πρότυπο την αντίστοιχη ρύθμιση του γαλλικού²³⁸.

(ε) Η ρύθμιση της άσκησης της κανονιστικής λειτουργίας από τα όργανα της εκτελεστικής εξουσίας με σύγχρονη αντίληψη του αντικειμένου και με πλήρη εφαρμογή της αρχής της δημοκρατικής νομιμοποίησης. Με την πλήρη εξάρτηση της εν λόγω

237 Zaganjori Xh. Demokracia dhe Shteti i se drejtes... (Δημοκρατία και Κράτος Δικαίου)..., LUARASI Publishing House, Τίρανα, 2002, σελ 307 επ.

²³⁸ Βλ. άρθρο 10 του Γαλλικού Συντάγματος του 1958. Επίσης αντίστοιχη πρόβλεψη υπάρχει και στο Ελληνικό Σύνταγμα άρθρο 42.

κανονιστικής λειτουργίας από τη νομοθετική εξουσιοδότηση, εξέλιπαν παλαιότερες πρακτικές που τραυμάτιζαν την αρχή της δημοκρατικής νομιμοποίησης της εκτελεστικής εξουσίας.

7.3.9.2. Η εκτελεστική λειτουργία

Η εκτελεστική λειτουργία ασκείται σε τρία επίπεδα: στο επίπεδο αρχηγού του κράτους, ως αρχηγού της εκτελεστικής εξουσίας, στο επίπεδο της κυβέρνησης και στο επίπεδο της Διοίκησης.

Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας στο πλαίσιο της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας παρουσιάστηκαν παραπάνω, ανήκουν στον ευρύτερο χώρο της εκτελεστικής εξουσίας και εντάσσονται στην κατηγορία εκείνη των αρμοδιοτήτων που χαρακτηρίζουν τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας ως «ρυθμιστή του πολιτεύματος».

Σε σημαντικές τομές προέβη ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998 στον τομέα άσκησης της κυβερνητικής λειτουργίας Πρωτίστως με τις ακόλουθες ρυθμίσεις:

(α) Ο καθορισμός της κυβερνητικής αρμοδιότητας του υπουργικού συμβουλίου και του πρωθυπουργού. Ακολουθώντας τα ευρωπαϊκά πρότυπα ο συνταγματικός νομοθέτης όρισε ότι την πολιτική της χώρας καθορίζει και κατευθύνει το υπουργικό συμβούλιο²³⁹, εφαρμόζοντας έτσι το λεγόμενο «συλλογικό κριτήριο». Η κυβερνητική αρμοδιότητα του πρωθυπουργού ορίζεται ως εξασφάλιση της ενότητας της Κυβέρνησης και ως κατεύθυνση των ενεργειών της και των Δημόσιων εν γένει Υπηρεσιών για την εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής.

(β) Η συγκρότηση της Κυβέρνησης με σχετικά αυστηρά κριτήρια, αφού ορίζονται για πρώτη φορά οι αρμοδιότητες των υπουργών και το ασυμβίβαστο με κάθε επαγγελματική δραστηριότητα. Ως γενικό προσόν διορισμού προβλέπεται η πλήρωση των προϋποθέσεων που αφορούν γενικά το ενεργητικό και παθητικό δικαίωμα εκλογής.

Ως προς την οργάνωση και άσκηση της **διοικητικής εξουσίας** εκσυγχρονιστικές ρυθμίσεις μπορούν να θεωρηθούν οι παρακάτω:

(α) Όρισε τα κριτήρια της διοικητικής διαίρεσης της χώρας, καθώς και τα κριτήρια διάκρισης μεταξύ των αρμοδιοτήτων των κεντρικών και των περιφερειακών οργάνων.

(β) Η θέσπιση σαφών ορισμών για το θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και η εισαγωγή του δευτέρου βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Επιπρόσθετα η θέσπιση της αρχής της διοικητικής αυτοτέλειας των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ο περιορισμός της εποπτείας του κράτους, οι εγγυήσεις για την πειθαρχική δίωξη των

²³⁹ Sadushi S., E drejta Administrative (Διοικητικό Δίκαιο) ... σπ.π. σελ 158 επ.

αιρετών οργάνων και για την κρατική μέριμνα προς εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων.

7.3.9.3. Η άσκηση της δικαστικής λειτουργίας

Στον τομέα της δικαστικής λειτουργίας ο συνταγματικός νομοθέτης του 1998 προέβη σε σημαντικές καινοτομίες, οι οποίες είτε ήσαν προϊόν αλβανικών εμπειριών του παρελθόντος, είτε είχαν πρότυπο μεταπολεμικές εξελίξεις στον τομέα απονομής της δικαιοσύνης²⁴⁰. Οι καινοτομίες αυτές εξύψωσαν σημαντικά το κύρος της τρίτης κρατικής εξουσίας, ενίσχυσαν την εμπιστοσύνη του λαού στην απονομή της δικαιοσύνης και διεύρυναν το σύστημα εγγυήσεων τόσο υπέρ της άσκησης της δικαστικής λειτουργίας, όσο και υπέρ των δικαστικών λειτουργών.

Σημαντικότερες καινοτομίες στο χώρο της δικαστικής λειτουργίας²⁴¹ μπορούν να θεωρηθούν οι παρακάτω, στο βαθμό που αυτές έτσι κι' αλλιώς αποτελούν νεωτερισμό για την Αλβανία:

(α) Η ρητή θέσπιση της αρχής της λειτουργικής και της προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστών.

(β) Η ρητή διακήρυξη της αρχής ότι οι δικαστές υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και τους νόμους. Κατά συνέπεια ο δικαστής έχει την υποχρέωση να μη εφαρμόζει νόμο που αντίκειται στο Σύνταγμα και να αποστέλλει ερώτημα στο Συνταγματικό Δικαστήριο για τον έλεγχο του ενδεχομένου της αντισυνταγματικότητας.

(γ) Η ρητή διακήρυξη της υποχρέωσης συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις ακυρωτικές αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου και άλλων ανώτατων δικαστηρίων. Η αρχή αυτή ισχύει, βεβαίως, για όλες τις δικαστικές αποφάσεις. Η ρητή θέσπισή της θέλει να επουλώσει τραυματικές εμπειρίες του παρελθόντος που ταλαιπώρησαν την αλβανική κοινωνία.

Σημαντικές είναι τέλος οι εγγυήσεις υπέρ των δικαστικών λειτουργών. Εδώ εντάσσονται:

- a) Οι νέες εγγυήσεις της υπηρεσιακής κατάστασης των δικαστών. Το Σύνταγμα 1998 περιέλαβε σειρά σημαντικών συμπληρωματικών εγγυήσεων της υπηρεσιακής κατάστασης και εξέλιξης των δικαστικών λειτουργών.
- b) Οι νέες ρυθμίσεις για την άσκηση πειθαρχικής εξουσίας στους δικαστικούς λειτουργούς. Οι ρυθμίσεις ενίσχυσαν, επίσης, σημαντικά την ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών.

²⁴⁰ Omari.L, Sistemi Parlamentar (Koivoβουλευτικό σύστημα ...) ... οπ.π. ,σελ 105 επ.

²⁴¹ Aurela Anastasi E drejta kushtetuese, (Συνταγματικό Δικαιο) ... οπ.π. σελ 89 επ.

c) Η θέσπιση ασυμβιβάστων του δικαστικού λειτουργήματος.

7.4. Η αναθεώρηση του Συντάγματος και η αρχή του κράτους δικαίου

Κεντρικό στοιχείο του φιλελεύθερου κράτους είναι η συγκρότηση, οργάνωση και οριοθέτηση της κρατικής εξουσίας από ένα σύνολο θεμελιωδών κανόνων δικαίου. Στο μεγαλύτερο τμήμα τους οι παραπάνω κανόνες περιλαμβάνονται στο κείμενο του Συντάγματος. Ωστόσο, είναι πιθανό αρκετοί κανόνες που αφορούν θεμελιώδη ζητήματα σχετικά με τη συγκρότηση και την οργάνωση της κρατικής εξουσίας, να περιλαμβάνονται σε άλλα νομοθετικά κείμενα, κυρίως σε νόμους που ψηφίζει η Βουλή. Δύο παραδείγματα τέτοιων κανόνων είναι ο εκλογικός νόμος (ο οποίος ρυθμίζει τη λειτουργία του εκλογικού σώματος ως οργάνου του Κράτους) και ο Κανονισμός της Βουλής, ένα ιδιότυπο νομοθέτημα που ρυθμίζει την οργάνωση και τη λειτουργία της αντιπροσωπευτικού σώματος.

7.4.1. Ο αυστηρός χαρακτήρας του Αλβανικού Συντάγματος

Η συνταγματική θεωρία διακρίνει τα Συντάγματα σε τυπικά και ουσιαστικά όπως επίσης σε αυστηρά και ήπια²⁴². Η τυπικότητα του Συντάγματος σημαίνει ότι το Σύνταγμα έχει γραπτή μορφή και ως εκ τούτου διαθέτει αυξημένη τυπική ισχύ έναντι των υπολοίπων (κοινών) νόμων. Έκφραση της αυξημένης τυπικής ισχύος του Συντάγματος αποτελεί η πρόβλεψη ειδικών προϋποθέσεων και ιδιαίτερων διαδικασιών για την τροποποίηση ή αναθεώρηση των διατάξεών του. Τέτοια πρόβλεψη περιλαμβάνεται στα Συντάγματα των κρατών που έχουν «αυστηρό Σύνταγμα». **Αυστηρό** λογίζεται ένα Σύνταγμα, είτε όταν απαγορεύει τελείως την αναθεώρηση των διατάξεών του (απολύτως αυστηρό), είτε όταν προβλέπει ειδικούς διαδικαστικούς ή ουσιαστικούς όρους για την αναθεώρηση όλων ή μερικών από τις διατάξεις του. Τέτοιοι όροι μπορούν να είναι η πρόβλεψη ειδικού οργάνου ή ειδικών πλειοψηφιών στο νομοθετικό όργανο, προκειμένου να συντελεσθεί η αναθεώρηση. Αντίθετα, ένα «**ήπιο**» Σύνταγμα μπορεί να τροποποιηθεί με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία (κλασικό παράδειγμα το Σύνταγμα του Ηνωμένου Βασιλείου).

Το Αλβανικό Σύνταγμα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως υπερβολικά αυστηρό. Προφανώς δεν εντάσσεται στα απολύτως αυστηρά Συντάγματα, αφού επιτρέπει ρητά την αναθεώρησή του. Εκ του γεγονότος όμως ότι η σχετική ρύθμιση είναι απλή και προβλέπεται ως μοναδική προϋπόθεση η ύπαρξη μιας αυξημένης πλειοψηφίας, δεν προκύπτει ότι το Σύνταγμα εντάσσεται στα ήπια Συντάγματα. Αντίθετα, το αλβανικό Σύνταγμα διαθέτει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά στοιχεία ενός κλασσικού αυστη-

²⁴² Αρ. Μάνεσης, Συνταγματικό Δίκαιο, Ι, εκδ. Σάκκουλα, 1980 σελ. 143 επ., Γεωργόπουλος Κ. Στοιχεία Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Α, Αθήναι, 1971 σελ. 190.

ρού Συντάγματος. Η αυστηρότητά του συνάγεται καταρχήν από το ποσοστό των βουλευτών που απαιτείται για την έγκριση της αναθεώρησης. Συντρέχει δηλαδή μια εκ των βασικών προϋποθέσεων για να χαρακτηριστεί ένα Σύνταγμα ως αυστηρό.

Ειδικότερα το άρθρο 177 § 3 Σ απαιτεί πλειοψηφία 2/3 του όλου αριθμού των βουλευτών για την αναθεώρηση. Η συγκεκριμένη αυξημένη πλειοψηφία είναι η μοναδική που προβλέπει το Σύνταγμα, γεγονός που σηματοδοτεί ευκρινώς την αυστηρότητά του. Παρόμοια πλειοψηφία δεν απαιτείται ούτε για την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας, ούτε για την ψήφιση πολύ σημαντικών νόμων, όπως για παράδειγμα η εκχώρηση κρατικής κυριαρχίας υπέρ διεθνών οργανισμών. Για τις περιπτώσεις αυτές το Σύνταγμα απαιτεί μικρότερη πλειοψηφία δηλ. πλειοψηφία των 3/5 (εκλογή Προέδρου) του όλου αριθμού των βουλευτών και απόλυτη πλειοψηφία για την εκχώρηση αρμοδιοτήτων.

Επιπρόσθετο στοιχείο αυστηρότητας απαντάται στο αρθ. 4 § 2 και 3 Σ, σύμφωνα με το οποίο το Σύνταγμα αποτελεί τον «υπέρτατο» νόμο της Δημοκρατίας της Αλβανίας και οι διατάξεις έχουν άμεση εφαρμογή στην αλβανική έννομη τάξη. Η αυξημένη τυπικότητα εμπεριέχει το στοιχείο της αυστηρότητας, αφού ο συνταγματικός νομοθέτης διακρίνει ευκρινώς μεταξύ αναθεωρητικής εξουσίας και κοινής νομοθετικής εξουσίας.

Σε αντίθεση με το ελληνικό Σύνταγμα που προβλέπει ρητά μη αναθεωρητέες διατάξεις²⁴³, τα αλβανικό Σύνταγμα δεν περιλαμβάνει αντίστοιχη ρύθμιση. Εξ αντιδιαστολής συνάγεται μετά βεβαιότητας ότι κατά το αλβανικό Σύνταγμα αναθεωρητέες μπορεί να είναι όλες οι διατάξεις του Συντάγματος. Εκ πρώτης όψεως και με βάση τη σιωπή του αλβανού συνταγματικού νομοθέτη θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς ότι η αναθεώρηση δεν έχει όρια. Ότι εφόσον σχηματιστεί η συγκεκριμένη πλειοψηφία αναθεωρητέα τυγχάνει και αυτή η μορφή του δημοκρατικού πολιτεύματος, η διάκριση των εξουσιών, η άρνηση της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων.

Μια τέτοια ακραία άποψη αντιστρατεύεται νομίζω το ίδιο το πνεύμα αλλά και αυτό το γράμμα του Συντάγματος. Ο αναθεωρητικός νομοθέτης δεν είναι πλήρως ελεύθερος. Στην αναθεωρητική του εξουσία υπάρχουν εγγενή όρια, που η ίδια η φύση του δημοκρατικού πολιτεύματος επιβάλλει. Πέραν αυτού ο περιορισμός του αναθεωρητικού νομοθέτη προκύπτει και κατά λογική αναγκαιότητα: είναι λογικά αδιανόητο (επιχείρημα *ad absurdum*) ο ίδιος ο συνταγματικός νομοθέτης να προέβλεψε την αυτοκατάργησή του με μια πλειοψηφία των 3/5. Κατά συνέπεια οι δημοκρατικές σταθερές όπως η ελευθερία, η δημοκρατία, η διάκριση των εξουσιών, το κράτος δικαίου και ιδιαίτερα η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων²⁴⁴ δεν μπορούν να θιγούν από κανένα αναθεωρητικό νομοθέτη,

²⁴³ Άρθρο 110 ελληνικού Συντάγματος

²⁴⁴ Άρθρο 15 του αλβανικού Συντάγματος.

γιατί τότε δεν θα επρόκειτο για «αναθεώρηση» αλλά για «κατάργηση» του Συντάγματος. Προφανώς ένα παρόμοιο νόημα δεν μπορεί να έχει η αναθεώρηση του Συντάγματος. Άλλωστε, πέραν της συγκεκριμένης επιχειρηματολογίας το γενικό συνταγματικό δόγμα και η παράδοση όλων των δημοκρατικών κρατών ποτέ δεν θα μπορούσε να δικαιολογήσει μια παρόμοια ακραία επιλογή. Η επιρροή του συγκεκριμένου δόγματος είναι τόσο σημαντική που ενδεχομένως υπερκαλύπτει κάποιες φορές και ρητές περί του αντιθέτου συνταγματικές διατάξεις²⁴⁵.

7.4.2. Η διαδικασία αναθεώρησης του αλβανικού Συντάγματος

Η πρωτοβουλία για την αναθεώρηση του Συντάγματος ανήκει στους βουλευτές, όπως άλλωστε κατά κανόνα συμβαίνει με τα ευρωπαϊκά Συντάγματα. Απαραίτητη προϋπόθεση για την έναρξη της αναθεωρητικής διαδικασίας αποτελεί η κατάθεση της σχετικής πρότασης από το ένα πέμπτο του αριθμού των βουλευτών. Το Σύνταγμα δεν προβλέπει περαιτέρω διαδικαστικές προϋποθέσεις ούτε χρονικούς περιορισμούς κατά τις σχετικές συζητήσεις. Αρκείται μονάχα στην έγκριση των αναθεωρητέων διατάξεων από μια ισχυρή πλειοψηφία που πρέπει να περιλαμβάνει τα 2/3 του όλου αριθμού των βουλευτών. Η όλη διαδικασία μπορεί να ολοκληρωθεί εντός της θητείας μιας και μόνης Βουλής.

Είναι προφανές ότι το αλβανικό Σύνταγμα δεν ακολούθησε τις προβλέψεις του ελληνικού Συντάγματος²⁴⁶ που προβλέπει μια πραγματικά δυσκίνητη και αργόσυρτη διαδικασία αναθεώρησης. Το αλβανικό Σύνταγμα προβλέπει μια πολύ πιο απλοποιημένη διαδικασία, γεγονός που του επιτρέπει να προσαρμόζεται ευκολότερα στις εκάστοτε κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που διαμορφώνονται στη χώρα.

Ιδιαιτερότητα της σχετικής διαδικασίας αποτελεί οπωσδήποτε η ρύθμιση της παρ. 4 αρθ. 177 Σ, κατά την οποία η Βουλή μπορεί με την ίδια πλειοψηφία δηλ. την πλειοψηφία των 2/3 του όλου αριθμού των βουλευτών να αποφασίσει να θέσει προς έγκριση του αλβανικού λαού τα προτεινόμενα σχέδια αναθεώρησης του Συντάγματος που τίθενται προς έγκριση στη Βουλή.

Παράλληλα είναι δυνατόν και σύμφωνα με την παρ. 5 αρθ. 177 Σ οι εγκεκριμένες από τη Βουλή τροποποιήσεις του Συντάγματος μπορεί να τεθούν προς έγκριση από τον αλβανικό λαό με δημοψήφισμα, αν αυτό το ζητήσει το 1/5 του συνόλου των μελών του Κοινοβουλίου.

Η δυνατότητα που παρέχει το αλβανικό Σύνταγμα στο 1/5 του αριθμού των βουλευτών του Κοινοβουλίου να εξαναγκάζει τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την τελική έγκριση των συνταγματικών τροποποιήσεων κρίνεται θετική. Η ρύθμιση αποτε-

²⁴⁵ Aurela Anastasi, *E drejta kushtetuese* (Συνταγματικό Δίκαιο) Τίρανα 2004, Εκδ. Pegi, σελ 165 επ.

²⁴⁶ Άρθρο 110 του ελληνικού Συντάγματος.

λεί αναμφίβολα όπλο στα χέρια των μικρών κομμάτων, τα οποία με την απειλή της προσφυγής στην λαϊκή θέληση μπορούν να υποχρεώσουν την μεγάλη πλειοψηφία του Κοινοβουλίου σε συμβιβασμούς και τελικά σε συναινετικές αποφάσεις. Η ρύθμιση κρίνεται επιπρόσθετα ως θετική δεδομένου ότι το αλβανικό Σύνταγμα και σε αντίθεση με το ελληνικό και το ιταλικό, δεν θεσπίζει περαιτέρω φραγμούς στην αναθεωρητική διαδικασία, ούτε κατονομάζει μη αναθεωρητέες συνταγματικές διατάξεις.

Το Σύνταγμα θεσπίζει χρονικά περιθώρια μόνο στο εδάφιο 8 αρθ. 177 για τις προτάσεις αναθεώρησης που δεν επικυρωθήκαν από τη Βουλή ή από δημοψήφισμα. Συγκεκριμένα το εν λόγω εδάφιο ορίζει ότι οι διατάξεις αυτές που δεν εγκριθήκαν, δεν μπορούν να επανά-κατατεθούν αυτούσιες για αναθεώρηση πριν περάσει ένας χρόνος από την καταψήφισή τους από τη Βουλή και τρία χρόνια από τη μη έγκρισή τους σε δημοψήφισμα. Πρόκειται για μια αρνητική απαγόρευση η οποία επιτρέπει εξ αντιδιαστολής (a contrario) το συμπέρασμα ότι δεν απαγορεύεται αναθεώρηση για τις ψηφισθείσες και εγκριθείσες διατάξεις του Συντάγματος οποιαδήποτε στιγμή. Δηλαδή επιτρέπεται αναθεώρηση της αναθεωρήσεως και αμέσως μετά την έγκρισή της.

Η συνολική ρύθμιση της αναθεωρητικής διαδικασίας κρίνεται θετική. Παρέχει στο αλβανικό Κοινοβούλιο την αναγκαία ευελιξία έτσι ώστε να μπορεί να προσαρμόζεται στις μελλοντικές ιστορικές, κοινωνικές, πολιτικές κ.ο.κ. εξελίξεις. Η μοναδική απαίτηση για μια ισχυρή πλειοψηφία που σε καμιά περίπτωση δεν είναι απαγορευτική, παρέχει στην αλβανική κοινωνία τη δυνατότητα προσαρμογής στις μακροιστορικές εξελίξεις. Παρέχοντας ταυτόχρονα μια εύχρηστη δίοδο προσφυγής στη λαϊκή συγκατάθεση, ανταποκρίνεται πλήρως και στις δημοκρατικές επιταγές.

7.4.3. Η αρχή του κράτους δικαίου στο Σύνταγμα και η διασφάλισή της

Η αρχή του κράτους δικαίου κατά την ομόφωνη σχεδόν θέση της θεωρίας²⁴⁷ σημαίνει ότι η κρατική εξουσία οργανώνεται και ασκείται μέσω κανόνων δικαίου οι οποίοι απολαύουν πρωταρχίας. Περαιτέρω, ότι η κρατική εξουσία περιορίζεται από τους κανόνες δικαίου (αρχή της πρωταρχίας των κανόνων δικαίου) που θεσπίζει η ίδια και σέβεται τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών. Επίσης, ότι η κρατική εξουσία χωρίζεται σε διαφορετικές εξουσίες (διάκριση των εξουσιών) και ότι οι φορείς κάθε επιμέρους εξουσίας «ελέγχουν» και «επιτηρούν» τη δράση των άλλων εξουσιών (λ.χ. εξάρτηση της Κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της Βουλής, δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων που ψηφίζει η Βουλή, δικαστικός έλεγχος των διοικητικών πράξεων κ.λπ.).

²⁴⁷ Δ. Κόρσος, Διοικητικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, 4^η εκδ. εκδ. Σάκκουλα σελ. 175 επ. Δαγτόγλου Πρ., γενικό διοικητικό δίκαιο, β' εκδ. 1984 σελ. 35.

Σύμφωνα με μία πιο προωθημένη αντίληψη για το κράτος δικαίου²⁴⁸, αυτό δεν περιλαμβάνει μόνο τα στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω. Επιπλέον, κατευθύνει σε δίκαιη και λελογισμένη χρήση της κρατικής εξουσίας. Η τελευταία θα πρέπει να μεριμνά για την εμβάθυνση των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων των πολιτών (κράτος πρόνοιας) και για την ανάπτυξη σχέσεων κοινωνικής αλληλεγγύης²⁴⁹ καθώς και για την προώθηση της συμμετοχής των πολιτών στην άσκηση της εξουσίας, κάτι που θα μπορούσε να εκφραστεί ως δημοκρατικό κράτος δικαίου.

Κατά συνέπεια θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αρχή του κράτους δικαίου περιλαμβάνει σήμερα:

- a) Τη διάκριση των εξουσιών.
- b) Την τυπική κατοχύρωση και τη δικαστική προστασία ατομικών, πολιτικών αλλά και κοινωνικών δικαιωμάτων.
- c) Την αρχή ότι τα συνταγματικά δικαιώματα μπορούν να περιοριστούν μόνον όταν το ίδιο το Σύνταγμα το επιτρέπει, δηλ. μόνον όταν η σχετική διάταξη του Συντάγματος περιέχει επιφύλαξη υπέρ του νόμου (λ.χ. τη φράση «όπως νόμος ορίζει»). Ο περιορισμός επίσης να υπηρετεί κάποιο σκοπό δημοσίου συμφέροντος, να είναι κατάλληλος και αναγκαίος για την επίτευξη του σκοπού αυτού και να μην θίγει υπέρμετρα το δικαίωμα (αρχή της αναλογικότητας).
- d) Τον έλεγχο των διοικητικών πράξεων από αρμόδιο δικαστήριο.
- e) Τον έλεγχο της συνταγματικότητας των τυπικών νόμων από τα δικαστήρια.
- f) Την αρχή της νομιμότητας, με την έννοια της υποταγής της Διοίκησης και του δικαστή στο νόμο. Η αρχή της νομιμότητας επιτάσσει την πιστή εφαρμογή του νόμου από τα όργανα της Διοίκησης, αλλά όχι μόνον αυτό: Απαιτείται επιπλέον η προαγωγή της εμπιστοσύνης των πολιτών στο νόμο και γενικά στην έννομη τάξη²⁵⁰. Επίσης, η διαφύλαξη του κύρους του νόμου, κάτι που προϋποθέτει τη θέσπιση πάγιων διατάξεων από το νομοθέτη, και όχι πάντως τη διατήρηση ανώμαλων και εξαιρετικών καταστάσεων²⁵¹.
- g) Την ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης, την παροχή δυνατοτήτων πρόσβασης των πολιτών σε αυτήν και την αποτελεσματικότητα της δικαστικής προστασίας.
- h) Το σεβασμό των ίσων ευκαιριών και της ίσης αξιοπρέπειας των πολιτών εκ μέρους των κρατικών οργάνων μέσα από την άσκηση της οικονομικής, κοινωνικής, εκπαιδευτικής, προνοιακής, περιβαλλοντικής κ.ο.κ. πολιτικής.

²⁴⁸ Βλ. για παράδειγμα το αρθ. 25 § 1 του ελληνικού Συντάγματος το οποίο ομιλεί για την «αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου», βλ. σχετικά Σπυρόπουλος Φ., Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα, 2006, σελ. 49, Δαγτόγλου Π., γενικό διοικητικό ... οπ.π. σελ. 35, Μανιτάκης Αν. Κράτος δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας, Ι, 1994, σελ. 35.

²⁴⁹ Βλ. επίσης αρθ. 25 § 4 ελληνικού Συντάγματος.

²⁵⁰ Χαρακτηριστική εν προκειμένω είναι η απόφαση 3500/2009) του ελληνικού Συμβουλίου Επικρατείας κατά την οποία προϋπόθεση για την προαγωγή αυτής της εμπιστοσύνης αποτελεί η αποτελεσματική λειτουργία των υπηρεσιών επιβολής και εφαρμογής του νόμου στην πράξη.

²⁵¹ Βλ. σχετικά υ.π. αρθ. 3578/2010 απόφαση του ελληνικού Συμβουλίου της Επικρατείας.

Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο η αρχή του κράτους δικαίου διάνυσε σταθερά βήματα προς την ολοσχερή επικράτησή της, τουλάχιστον σε ευρωπαϊκό επίπεδο²⁵². Η Ευρώπη «*Το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα ήταν μάρτυρας της εξάπλωσης των δικτατοριών και των ολοκληρωτικών καθεστώτων. Το κράτος δικαίου αμφισβητήθηκε έντονα και είχε περιφρονηθεί εντελώς, ενώ γενικά η δημοκρατική διακυβέρνηση είχε εκτεθεί στην κατηγορία της διαφθοράς*»²⁵³.

Η αρχή του κράτους δικαίου στην Αλβανία²⁵⁴ και ιδίως στο πλαίσιο της διαδικασίας ένταξης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ο πλήρης σεβασμός της σε συσχετισμό με την πικρή εμπειρία του άμεσου παρελθόντος, αποτελεί επιτακτικό αίτημα. Τα αλβανικό κράτος καλείται να αποδείξει *ici et maintenant* (εδώ και τώρα) ότι σέβεται απολύτως την αρχή στην πράξη και στην καθημερινότητα του αλβανού πολίτη²⁵⁵.

Η αρχή του κράτους δικαίου αναφέρεται ρητά στο αλβανικό Σύνταγμα σε αρκετές διατάξεις του. Στο προοίμιο σημειώνεται μεταξύ άλλων ότι: «*Εμείς, ο λαός της Αλβανίας, περήφανοι και με επίγνωση της ιστορίας μας, με ευθύνη για το μέλλον, με πίστη στο Θεό....., με την αποφασιστικότητα να οικοδομήσουμε ένα Κράτος δικαίου, δημοκρατικό και κοινωνικό στο οποίο να διασφαλίζονται οι θεμελιώδεις ελευθέρειες, το πνεύμα της ανοχής και της συνύπαρξης και με την δέσμευση να προστατεύσουμε την ανθρώπινη αξιοπρέπεια...*». Στη συνέχεια στο αρθ. 3 ορίζεται ότι: «*Η ανεξαρτησία του κράτους. .. η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τα ατομικά δικαιώματα και οι ελευθέρειες, η κοινωνική δικαιοσύνη και η συνταγματική τάξη,. .. αποτελούν τα θεμέλια της δημοκρατίας η οποία έχει την υποχρέωση να τα σέβεται και να τα προστατεύει*», ενώ το αρθ. 4 προσθέτει ότι: «*Ο νόμος αποτελεί τη βάση και τα όρια της κρατικής δράσης. Το Σύνταγμα είναι ο υπέρτατος νόμος στην Αλβανία*».

Οι παραπάνω συνταγματικές προβλέψεις, συνοδευόμενες από μια σειρά διατάξεων της κοινής νομοθεσίας επιτρέπουν το συμπέρασμα ότι η θεμελιώδης αρχή του κράτους δικαίου διασφαλίζεται ικανοποιητικά στην αλβανική έννομη τάξη²⁵⁶.

Εκεί όμως που θα δοκιμαστεί η συγκεκριμένη αρχή δεν είναι στη θεωρία και στη νομοθετική της καθιέρωση αλλά η εφαρμογή της στην πράξη, στην καθημερινότητα του αλβανού πολίτη. Αντίστοιχη εμπειρία δεν υπάρχει στην αλβανική έννομη τάξη και η φρόνιμη και νουνεχής εφαρμογή της στην πράξη αποτελεί ίσως σήμερα τη μεγαλύτερη πρόκληση για το αλβανικό κράτος²⁵⁷. Η πρόκληση εστιάζει κυρίως στον

²⁵² Carl Schmitt, *Constitutional Theory*, Duke University Press, London 2008, σ 182.

²⁵³ Chantal Millon-Delsol, *Idete Politike ne shekullin e XX-te* (Η πολιτικές ιδέες στον εικοστό αιώνα), Τίρανα, Onufri, 2000, σ. 243.

²⁵⁴ Zaganjori Xh., *Demokracia dhe shteti i se drejtes...* (Δημοκρατία και κράτος δικαίου...), LUARASI Publishing House, Τίρανα, 2002, σ.79

²⁵⁵ D. Biba, Xh. Zaganjori, *Implementing the rule of law in Albania*, στο: *Political Thought*, Ap. 32, Σκόπια, 2010.

²⁵⁶ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Αναλυτική έκθεση, SEC (2010) 1335, 9 Νοεμβρίου 2010.

²⁵⁷ D. Biba, Xh. Zaganjori, *Implementing the rule of law in Albania ...* οπ.π. σελ. 8.

οριστικό και τελικό διαχωρισμό από το ολοκληρωτικό σύστημα του πρόσφατου παρελθόντος.

7.4.3.1. Το κράτους δικαίου ως προϋπόθεση για την ένταξη στην ΕΕ

Αυτήν την αναγκαιότητα διέγνωσαν άμεσα οι εκπρόσωποι της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ζήτησαν επίμονα την αυστηρή προσήλωση των οργάνων του αλβανικού κράτους στην τήρηση της αρχής του κράτους δικαίου. Η πορεία της Αλβανίας για την ένταξη στην ΕΕ δεν θα μπορέσει να γίνει ποτέ πραγματικότητα, αν η χώρα δεν αποδείξει εμπράκτως ότι σέβεται όπως η Ένωση τις «... αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των θεμελιωδών ελευθεριών, και του κράτους δικαίου» όπως πανηγυρικά ορίζεται στο αρθ. 6 ΣΕΕ.

Τη συγκεκριμένη προσήλωση επιβάλλουν επιπρόσθετα τα λεγόμενα κριτήρια της Κοπεγχάγης για την ένταξη των νέων χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τα οποία εγκρίθηκαν στη δανέζικη πρωτεύουσα το 1993. Εκεί μεταξύ άλλων ορίζεται ότι, τα πιο σημαντικά πολιτικά κριτήρια ένταξης αποτελούν η σταθερότητα των θεσμών και η πλήρης εφαρμογή των αρχών της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου²⁵⁸.

Ακριβώς για το λόγο αυτό, στο προοίμιο του Συμφώνου Σταθερότητας και Σύνδεσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Αλβανίας, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1 Απριλίου 2009, υπογράμμισε τη δέσμευση των μερών να σεβαστούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις αρχές του κράτους δικαίου. Στο αρθ. 78 της συμφωνίας, με τίτλο «Ενίσχυση των θεσμών και του κράτους δικαίου», ορίζεται ότι: «*Τα μέρη αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στην ενίσχυση του κράτους δικαίου, και την ενίσχυση των θεσμών σε όλα τα επίπεδα στους τομείς της διοίκησης γενικά, όπως και την επιβολή του νόμου και την απονομή της δικαιοσύνης ιδίως*».

Η διαρκής υπόμνηση για το σεβασμό της αρχής πέραν του ότι επιβάλλεται εξαιτίας του πρόσφατου παρελθόντος, δικαιολογείται και εκ του γεγονότος ότι η χώρα επιζητεί επειγόντως την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Κατά τα τελευταία έτη φαίνεται να υπάρχει σαφής πρόοδος στην εφαρμογή των αρχών του κράτους δικαίου στην αλβανική πραγματικότητα, αν και ορθώς εκτιμάται ότι στο θέμα αυτό υπάρχουν ακόμα πολλά να γίνουν. Στην ανακοίνωσή που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή²⁵⁹ προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στις 9 Νοεμβρίου 2010 σχετικά με την αίτηση της Αλβανίας για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σημειώνεται μεταξύ άλλων ότι «*η Αλβανία. .. ενίσχυσε την επιβολή των αρχών του κράτους δικαίου, ιδίως με τη διεξαγωγή μεταρρυθμίσεων και ψήφι-*

²⁵⁸ Δον. Παπαγιάννης. Ευρωπαϊκό Δίκαιο οπ.π. σελ. 147 επ., Σαχπεκίδου, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, β' εκδ. Σάκκουλα, σελ. 155 επ.

²⁵⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Αναλυτική έκθεση, SEC (2010) 1335, 9 Νοεμβρίου 2010.

ση νομοθετημάτων στους θεσμούς της δικαιοσύνης και της καταπολέμησης της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος. Επίσης έχουν ενισχυθεί η διοικητική ικανότητα και οι μηχανισμοί επιβολής του νόμου. Ωστόσο, οι μεταρρυθμίσεις παραμένουν ατελείς, οι ελλείψεις που σχετίζονται με την ανεξαρτησία, την διαφάνεια και την λογοδοσία του δικαστικού συστήματος...».

Επιπροσθέτως, στην ανακοίνωσή απαριθμούνται μια σειρά από άλλα προβλήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή της αρχής της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, τη διασφάλιση της σωστής λειτουργίας του Κοινοβουλίου, βάσει ενός εποικοδομητικού και συνεχούς διαλόγου μεταξύ όλων των πολιτικών κομμάτων, την έγκριση των νόμων που απαιτούν πλειοψηφία στο Κοινοβούλιο, την εξασφάλιση διενέργειας των εκλογών σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα, την ενίσχυση της Δημόσιας Διοίκησης, τις μεταρρυθμίσεις στο δικαστικό σύστημα πρωτίστως για τη διασφάλιση της ανεξαρτησία και της αποτελεσματικότητας, την καλύτερη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως την προστασία των δικαιωμάτων των γυναικών και την καταπολέμηση των διακρίσεων, κλπ²⁶⁰.

Αυτοί ακριβώς είναι οι λόγοι που η Επιτροπή πρότεινε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο Υπουργών να μην αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις για την ένταξη της Αλβανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εάν δεν «ικανοποιηθούν τα κριτήρια προσχώρησης, ιδίως τα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης, τα οποία απαιτούν τη σταθερότητα των θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία και ιδιαίτερα το κράτος δικαίου».

7.4.3.2. Η αρχή του κράτους δικαίου στη νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι μεταξύ των θετικών επιτευγμάτων που καταγράφονται στην υλοποίηση των αρχών του κράτους δικαίου στην Αλβανία, καταλέγεται δικαίως και η συμβολή του αλβανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου στην εμπέδωση της αρχής. Αυτήν ακριβώς τη συμβολή ανέδειξε και η έκθεση της Επιτροπής²⁶¹.

Το αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο εγγυάται το σεβασμό του Συντάγματος, αφού στη δικαιοδοσία του υπάγεται ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, των διεθνών συνθηκών που καταρτίζει η Αλβανία όπως επίσης και γενικά των κανόνων ουσιαστικού δικαίου που εκδίδει η εκτελεστική εξουσία. Πέραν των συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων που αποτελούν κλασσικές για ένα Συνταγματικό Δικαστήριο

²⁶⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM (2010) 680, 11. 09. 2010.

²⁶¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, SEC (2010) 1335, 9 Νοεμβρίου 2010.

αρμοδιότητες, το αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο (αρθ. 124, 131) επιλαμβάνεται επιπρόσθετα αμφισβητήσεων που αναφέρονται:

- a) Στην επίλυση διαφορών μεταξύ άμεσων πολιτειακών οργάνων ως προς τις αρμοδιότητές τους
- b) Στην συνταγματικότητα των πολιτικών κομμάτων
- c) Στην τελική εκδίκαση των ατομικών προσφυγών που αφορούν παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Με τις συγκεκριμένες αρμοδιότητες είναι βέβαιο ότι – θεωρητικά τουλάχιστον – η θεμελιώδης αρχή του κράτους δικαίου θωρακίζεται περαιτέρω και τα πρώτα δείγματα είναι ενθαρρυντικά.

Στις μέχρι σήμερα αναφορές του το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι « ... η αρχή του κράτους δικαίου, η οποία κατοχυρώνεται στο προοίμιο του Συντάγματος, αποτελεί μια από τις βασικές αρχές, μια από τις σημαντικότερες αξίες σε μια δημοκρατική κοινωνία. Ως εκ τούτου, αποτελεί ιδιαίτερη και γενική συνταγματική αρχή και ως εκ τούτου η παραβίασή της συνιστά από μόνη της επαρκή λόγο για να κηρυχθεί ένας νόμος αντισυνταγματικός»²⁶².

Το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι επιπρόσθετα ότι η αρχή του κράτους δικαίου οφείλει να υλοποιείται και να αποτελεί το βασικό μέλημα των άμεσων κρατικών, των θεσμικών οργάνων. Αυτό όμως δεν αποκλείει η αρχή του κράτους δικαίου να αφορά και άλλους μη κρατικού θεσμούς, οι οποίοι θεωρούνται σημαντικοί σε μια κοινωνία και σε ένα κράτος δικαίου. Στην απόφαση υπ. αρθ. 7/2010²⁶³ αναφορικά με την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος και τον Αλβανικό Δικηγορικό Σύλλογο, το Συνταγματικό Δικαστήριο δέχθηκε ότι ο δικηγόρος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διασφάλιση του κράτους δικαίου και την διασφάλιση αποτελεσματικής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ανεξαρτησία και η αυτονομία του Εθνικού Δικηγορικού Συλλόγου υπό την οπτική της αρχής του κράτους δικαίου έχει συνταγματική αξία. Το κράτος ασκεί τα καθήκοντά του όχι μόνο μέσα από ένα σύστημα κρατικών θεσμών και οργάνων, αλλά, σε κάποιο βαθμό, και μέσω άλλων μη κρατικών οργανισμών στους οποίους έχει απονεμηθεί από το νόμο η συμμετοχή στην άσκηση ορισμένων λειτουργιών. Και αυτή η συμμετοχή οφείλει να διέπεται από την αρχή του κράτους δικαίου και πρωτίστως της πρωταρχίας των κανόνων δικαίου.

²⁶² Βλ. απόφαση υπ αρθ. 34/2005 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, επίσης τις αποφάσεις υπ. αρθ. 20/2006, 20/2009, 7/2010, κλπ.

²⁶³ Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας της Αλβανίας 2010, εκδ οίκος ILAR, Τίρανα 2011 σελ. 102.

Κεφάλαιο 8

Η συνταγματική δικαιοσύνη στην Αλβανία και ο έλεγχος συνταγματικότητας

8.1. Η διάκριση των εξουσιών και το Συνταγματικό Δικαστήριο

Ο σύγχρονος θεμελιωτής της διάκρισης των εξουσιών είναι αναμφισβήτητα ο Montesquieu²⁶⁴ χωρίς ωστόσο να παραγνωρίζεται και η συνεισφορά του Locke²⁶⁵. Σε κάθε περίπτωση πάντως η αρχική σύλληψη της ιδέας οφείλεται στον Αριστοτέλη, ο οποίος μίλησε πρώτος για τη σχετική διάκριση στα Πολιτικά του: «Ἔστι δε τρία μόρια των πολιτειών πασών ... εν μεν τι το βουλευόμενος περί των κοινών, δεύτερον δε το περί τα αρχάς ..., τρίτον δε τι το δικάζον»²⁶⁶.

Σε νεότερες εποχές αναλήφθηκαν σποραδικά προσπάθειες για την περαιτέρω διάπλαση της αρχής και την αναγωγή της σε θεμελιακή συνταγματική αρχή. Ως τέτοιες πρέπει να αναφερθούν ο Χάρτης των Μεγάλων Ελευθεριών (Magna Carta Libertatum) του 1215²⁶⁷, ιδέες του Βρετανού φιλόσοφου Τζον Λοκ (John Locke), στην έκδοση του 1690 «Διακυβέρνηση» κλπ. Ο Γάλλος στοχαστής Μοντεσκιέ (Charles de Montesquieu 1689-1755) στο περίφημο έργο του *De l' esprit de Lois* που δημοσιεύθηκε το 1748²⁶⁸, αναφέρθηκε για πρώτη φορά εκτενώς στην ανάγκη για εισαγωγή της αρχής σε κάθε κράτος, έτσι ώστε να αποφεύγεται η κατάχρηση εξουσίας και η αυθαίρετη άσκησης της. Στο ίδιο έργο διατύπωσε την άποψη ότι οι εξουσίες, όταν είναι συγκεντρωμένες σε ένα μόνο πρόσωπο, οδηγούν στην κατάπνιξη της ελευθερίας και ότι ο χωρισμός των λειτουργιών και η κατανομή τους σε διάφορες αρχές υπαγορεύεται από την ίδια τη φύση του Κράτους.

Όταν το ίδιο πρόσωπο ή το ίδιο σώμα συγκεντρώνει τη νομοθετική και εκτελεστική την εκτελεστική εξουσία, τότε δεν υπάρχει ελευθερία, γιατί είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα υιοθετηθούν τυραννικοί νόμοι και θα εφαρμοστούν ακόμα πιο τυραννικά και καταπιεστικά. Δεν υπάρχει καμία ελευθερία, αν η δικαστική εξουσία δεν είναι πλήρως διαχωρισμένη από τη νομοθετική και την εκτελεστική εξουσία. Εάν ο δικαστής ταυτισθεί με τον νομοθέτη, το δικαίωμα στη ζωή και η ελευθερία των πολιτών θα αντιμετωπίζονται αυθαίρετα, επειδή ο δικαστής θα είναι και νομοθέτης, γεγονός που δεν συνάδει με την αρχή του κράτους δικαίου. «*Εάν εντασσόταν στην εκτελεστική εξουσία, ο δικαστής θα είχε την εξουσία ενός τυράννου... Τα πάντα θα χαθούν*

²⁶⁴ Γ. Παπαχατζής, Σύστημα του ισχύοντος στην Ελλάδα Διοικητικού Δικαίου, τόμος Α και Β, 6^η εκδ. σελ. 60

²⁶⁵ Φ. Σπυρόπουλος, Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2006, σελ. 40

²⁶⁶ Αριστοτέλους, Πολιτικά 1297 b, 37 επ., Χη. Zaganjori, Demokracia dhe shteti i se drejtes... (στο: Δημοκρατία και κράτος δικαίου, σελ. 97.

²⁶⁷ <http://www.constitution.org/eng/magnacarta.htm>.

²⁶⁸ Charles de Montesquieu, *De l' esprit des Lois*, Libre II, Chap. II, που αναφέρεται στο Χη. Zaganjori Demokracia dhe shteti i se drejtes... (Δημοκρατία και κράτους δικαίου) ... σπ.π. σελ. 99.

εάν το ίδιο πρόσωπο ή το ίδιο το σώμα..... θα ασκεί τις τρεις εξουσίες: την κατασκευή των νόμων, την έκδοση εκτελεστικών πράξεων και την δημόσια εκδίκηση των εγκλημάτων ή διαφορών μεταξύ των διάφορων ιδιωτών»²⁶⁹.

Ωστόσο, από τις τρεις εξουσίες, ο Μοντεσκιέ προέτρεπε να αφιερωθεί περισσότερη προσοχή στο δικαστικό σώμα, καθώς σύμφωνα με τον ίδιο, εκτός από την ειδική σημασία που παρουσιάζει αυτή η εξουσία «είναι το πιο χλωμό, η πιο θλιβερή και η περισσότερο εκτεθειμένη σε πιέσεις και παρεμβάσεις των δύο άλλων εξουσιών»²⁷⁰.

Η θεωρία της διακρίσεως των εξουσιών του Μοντεσκιέ κατέλαβε κεντρική θέση στη θεωρία και την πρακτική των δημοκρατικών κρατών. Εφαρμόστηκε αρχικά στο Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής το 1787 μέσω ενός συστήματος που ονομάζεται «έλεγχος και εξισορρόπηση» (Check and balance). Από εκεί πέρασε βαθμιαία σε όλα τα δημοκρατικά κράτη και αποτέλεσε βασική πηγή έμπνευσης για όλα τα δημοκρατικά συντάγματα²⁷¹. Επιπλέον, ορθώς επισημαίνεται ότι η επιβίωση για μεγάλο χρονικό διάστημα του Συντάγματος τον ΗΠΑ και η φιλελεύθερη δημοκρατία της που συνοδεύεται από μεγάλη επιτυχία, έχει ως βάση τον πλήρη σεβασμό της αρχής, την απαρέγκλιτη εφαρμογή σε όλο το φάσμα των κρατικών λειτουργιών²⁷².

Σήμερα δεν υπάρχει δημοκρατία ή χώρα στο δρόμο προς τη δημοκρατία όπου η οικοδόμηση των κρατικών αρχών να μην θεμελιώνεται στη βάση της διάκριση των εξουσιών. Η ρητή πρόβλεψη της συγκεκριμένης αρχής στο Σύνταγμα και η ορθή πρακτική εφαρμογή της εξαρτάται από πολλούς παράγοντες ανάμεσα στους οποίους προέχουσα θέση κατέχουν ο δημοκρατικός χαρακτήρας του κράτους, ο τρόπος άσκησης της καθημερινής διακυβέρνησης, η κληρονομιά, το οικονομικό και πολιτιστικό υπόβαθρο και πολλά άλλα²⁷³.

Σε κάθε περίπτωση πάντως η σύγχρονη μορφή της διάκρισης των εξουσιών δεν αποκλείει την ύπαρξη και άλλων συνταγματικών οργάνων πέραν των αμέσως προβλεπόμενων (Βουλής, Πρόεδρος Δημοκρατίας, Κυβέρνηση, Δικαιοσύνη). Εκτός από τα παραπάνω και ανάλογα με την περίπτωση, υπάρχουν συνταγματικά όργανα επιφορτισμένα με το έργο των διαφόρων λειτουργιών σε ένα δημοκρατικό κράτος, χωρίς να είναι κατ' ανάγκη στενά συνδεδεμένα με μία από τις τρεις εξουσίες. Η οργάνωση, η λειτουργία και τα καθήκοντα που ασκούν τα εν λόγω όργανα ορίζονται από

²⁶⁹ Charles de Montesquieu, *De l' esprit des Lois*, Libre II, Chap. II, που αναφέρεται στο Xh. Zaganjori *Demokracia dhe shteti i se drejtes...* (Δημοκρατία και κράτους δικαίου), σ. 99.

²⁷⁰ Charles de Montesquieu, *De l' esprit des Lois*, ... σπ.π.. σελ. 99.

²⁷¹ <http://www.constitution.org/cons/constitu.htm>.

²⁷² Stone G., Seidman L., Sunstein C., Tushnet M., *Constitutional Law*, 6th ed. Aspen, Little, Brown and Company, Boston, 2009,σελ 179 επ.

²⁷³ Για περισσότερα σχετικά με τον διαχωρισμό των εξουσιών Omari L., *Sistemi Parlamentar...* (Κοινοβουλευτικό σύστημα, έναρξη και εξέλιξη του κοινοβουλευτισμού). Το Κοινοβούλιο της Αλβανίας (νομική και ιστορική αναδρομή), Elena Gjika Publishing House, Τίρανα 2000 ,σελ 57 επ.

το Σύνταγμα και τους νόμους που έχουν εκδοθεί και απορρέουν από την εφαρμογή των επιταγών του Συντάγματος. Η σημαντική συνταγματική αρχή της διακρίσεως και της ισορροπίας των εξουσιών επεκτείνει την επιρροή της και σε αυτούς τους μηχανισμούς.

Κατά τον Μοντεσκιέ μέσα σε κάθε κράτος υπάρχουν τριών ειδών εξουσίες και σε κάθε μία από αυτές τις εξουσίες πρέπει να αντιστοιχούν ιδιαίτερα κρατικά όργανα, έτσι ώστε η μία να αναχαιτίζει την άλλη και μέσα από την εξισορρόπηση να κατοχυρώνεται η πολιτική ελευθερία. Καθένα από τα 3 είδη κρατικής δραστηριότητας (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική) ανατίθεται σε διαφορετικά όργανα.

Αυτή η απόλυτη διάκριση δεν γίνεται σήμερα αποδεκτή και σχετικοποιείται με τη λεγόμενη «διασταύρωση των εξουσιών»²⁷⁴. Κάθε λειτουργία ανατίθεται μεν σε ξεχωριστό όργανο (λ.χ. η εκτελεστική λειτουργία στην Κυβέρνηση), ωστόσο τα όργανα της λειτουργίας αυτής μπορούν να ασκούν και κάποιες δραστηριότητες από τη σφαίρα άλλης λειτουργίας (λ.χ. οι Υπουργοί μπορούν να εκδίδουν κανονιστικές πράξεις, ασκώντας έτσι νομοθετική λειτουργία).

Υπό τις σημερινές κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, είναι πολύ δύσκολο να υποστηριχθεί μία απόλυτη εκδοχή της διάκρισης δηλ. μία εκδοχή που δεν περιλαμβάνει διασταυρώσεις. Η διάκριση είναι απόλυτη μόνο σε σχέση με τη δικαστική εξουσία, η οποία είναι ανεξάρτητη από τη νομοθετική και την εκτελεστική²⁷⁵. Εξ άλλου, έχουν εκλείψει οι κοινωνικο-πολιτικές αντιθέσεις που εξέφραζε η αρχή της διάκρισης την εποχή της αρχικής σύλληψής της. Σήμερα, η διάκριση υπηρετεί κυρίως ένα αίτημα εξορθολογισμού στην άσκηση κρατικής εξουσίας: Κάθε λειτουργία οφείλει να ασκείται από όργανα κατάλληλα, βάσει του τρόπου νομιμοποίησης, της δομής και της εσωτερικής λειτουργίας τους, για την επιτέλεση του σκοπού τους. Θα πρέπει, δε, να είναι σαφής η σφαίρα ευθύνης κάθε οργάνου και λειτουργικό το οικοδόμημα συνολικά²⁷⁶.

Το αλβανικό Σύνταγμα εγγυάται στο αρθ. 7 τη διάκριση των εξουσιών, ανάγοντας την σε βασική οργανωτική βάση του πολιτεύματος. Σε μια Δημοκρατία, νομοθετική και εκτελεστική εξουσία συνεργάζονται στενά προκειμένου να θεσπίσουν και να εφαρμόσουν νόμους που απαιτούνται για την πρόοδο της κοινωνίας. Αντίθετα η τριτη εξουσία, η δικαστική, είναι επιφορτισμένη με το καθήκον να προστατεύει τους πολίτες του από την παράνομη καταπάτηση των δικαιωμάτων τους, ακόμη και από μέρους την δημόσιας εξουσίας. Η εγγύηση σεβασμού του Συντάγματος από τη δρά-

²⁷⁴ Αρ. Μάνεσης, Αι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος, τ. ΙΙ, 1965, σελ. 351, Π. Παραρά, Σύνταγμα, Corpus, τ. Ι σελ.λ 397.

²⁷⁵ Σπυρόπουλου Φ. Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ. 58.

²⁷⁶ Ράϊκος Αθ. Συνταγματικό Δίκαιο τ. Ι ... οπ.π. σελ. 224

ση των δημοσίων αρχών έχει ανατεθεί στο Συνταγματικό Δικαστήριο²⁷⁷. Στο συγκεκριμένο Δικαστήριο επιφυλάσσεται ένα ιδιαίτερο καθήκον φύλαξης του Συντάγματος και γι' αυτό το λόγω το εν λόγω δικαστικό όργανα αποκαλείται και «φύλακας του Συντάγματος». Με τις συγκεκριμένες αρμοδιότητές του το Δικαστήριο καλείται να μετουσιώσει στην πράξη την αρχή του κράτους δικαίου και να ελέγξει τη νομοθετική διαδικασία ως προς τη συμβατότητά της με τις συνταγματικές επιταγές.

Η τάση να τεθεί υπό συνταγματικό έλεγχο η νομοθετική δραστηριότητα αποτελεί μια από τις κρίσιμες επιλογές σε πολλά δημοκρατικά καθεστώτα στον κόσμο σήμερα. Ως εκ τούτου ο ρόλος του Συνταγματικού Δικαστηρίου αυξάνεται ιδιαίτερα σε χώρες που έζησαν μέχρι πρόσφατα την αυθαιρεσία, τον αυταρχισμό και την παράνομη βία. Σε χώρες που για μεγάλο χρονικό διάστημα έζησαν την εμπειρία ολοκληρωτικών καθεστώτων. Αυτά τα τραύματα καλείται να επουλώσει η συνταγματική δικαιοσύνη δια του Συνταγματικού Δικαστηρίου, το οποίο καλείται να αποδειχθεί ο αδέκαστος φρουρός της συνταγματικής νομιμότητας.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο – όπως επανειλημμένα τονίστηκε – αποτέλεσε πολιτική προτεραιότητα για την πρώτη δημοκρατική κυβέρνηση που εγκαταστάθηκε στη χώρα μετά τις πολιτικές αλλαγές του 1990. Είναι προφανές ότι στο παρελθόν κανένα αλβανικό Σύνταγμα δεν είχε επιχειρήσει να οργανώσει ανεξάρτητη δικαιοσύνη και πολύ περισσότερο έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων. Οι πολιτικές συνθήκες ήταν απαγορευτικές ακόμα και για τα Σύνταγματα πριν από το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο.

Κατά την κομμουνιστική περίοδο κυριαρχούσε η αριστερή κοινοβουλευτική θεωρία που αναπτύχθηκε ειδικά κατά τη Γαλλική Επανάσταση²⁷⁸. Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων αποτελούσε αποκλειστικό προνόμιο του ίδιου του Κοινοβουλίου στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες. Σε αυτά τα πολιτικά συστήματα δέσποζε η αρχή της ενότητας των πολιτικών αρχών που λειτουργούσε ως ασπίδα ενάντια σε κάθε μορφή ελέγχου συνταγματικότητας από όργανα έξω από τη συνηθισμένη ανώτατη κρατική εξουσία και ιεραρχία. Η σοσιαλιστική θεωρία δέχεται ως μοναδικό φορέα για την άσκηση του εν λόγω ελέγχου το Κοινοβούλιο, το οποίο ήταν ο αντιπρόσωπος του λαού και, ταυτόχρονα, η ανώτατη αρχή του κράτους. Άλλωστε, το ίδιο το Σύνταγμα κατά την κομμουνιστική περίοδο αποτελούσε περισσότερο ένα πολιτικό πρόγραμμα παρά ένα δεσμευτικό νομικό κείμενο με υπέρτερη τυπική ισχύ²⁷⁹.

277 K. Traja, Drejtësia Kushtetuese (Συνταγματική Δικαιοσύνη), Τίρανα, 2000, σελ 157 επ.

278 S, Sadushi, Kontrolli Kushtetues (Έλεγχος Συνταγματικότητας), εκδ. Οικ. Botimpex, Τίρανα, 2004, σελ 132 επ., Βλ επίσης Ηλ. Νικολόπουλος, «Οι Γαλλική Διακήρυξη δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα. σελ.123 επ.

279 Omari L., Shteti i se drejtes (Κράτος δικαίου), εκδ. LILLO, Τίρανα 2002, σελ 87 επ.

Η συνολική πορεία για την τελική οργάνωση και λειτουργία του αλβανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου μπορεί να διακριθεί σε δύο περιόδους:

Η πρώτη περίοδος καταλαμβάνει τη χρονική διάρκεια της πρώτης λειτουργίας του Δικαστηρίου με νομική βάση τη συντακτική πράξη με τίτλο: «Βασικές Συνταγματικές Ρυθμίσεις».

Η δεύτερη περίοδος εκκινεί από τη θέση σε ισχύ του νέου Συντάγματος του 1998 και την έκδοση του οργανικού νόμου για το Συνταγματικό Δικαστήριο.

8.1.1. Η πρώτη περίοδος

Η επιστήμη του συνταγματικού δικαίου αγκάλιασε την ιδέα του Hans Kelsen (θεμελιωτή της ιδέας για τη δημιουργία Συνταγματικού Δικαστηρίου) να υπάρχει ένα Δικαστήριο που να είναι επιφορτισμένο με τον έλεγχο της συνταγματικότητας της νομοθετικής δράσης, έτσι ώστε να μη αφήνονται περιθώρια για αυθαιρεσία και αυταρχικές συμπεριφορές της νομοθετικής εξουσίας²⁸⁰. Τα πρώτα βήματα για την ίδρυση Συνταγματικών Δικαστηρίων απέβλεπαν στο σχεδιασμό ενός αξιόπιστου οργάνου που θα εγγυούνταν το σεβασμό των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των πολιτών και επιχειρήθηκαν στις αρχές του 20ου αιώνα.

Για την Αλβανία η πρόβλεψη Συνταγματικού Δικαστηρίου συνιστά αναμφίβολα μια από τις κρίσιμες καινοτομίες, παρά το γεγονός ότι συχνά οι αποφάσεις του εν λόγω Δικαστηρίου προκαλούν τριβές. Σε κάθε περίπτωση ο ρόλος και η σημασία του έχει αναγνωριστεί από τους πολίτες, αν και η αρμοδιότητά του να εξετάζει ατομικές προσφυγές είναι πλέον περιορισμένη. Υπό το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς το αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο είχε πολύ περισσότερες αρμοδιότητες που αντιστοιχούσαν στις αρμοδιότητες ορισμένων αναλόγων Δικαστηρίων άλλων χωρών.

Στις δύο δεκαετίες από την ίδρυσή του το Συνταγματικό Δικαστήριο προσπάθησε να εδραιωθεί ως ένα πραγματικό συνταγματικό θεσμό, που θα απολαμβάνει του σεβασμού τόσο των πολιτών όσο και των θεσμικών οργάνων του κράτους.

Οι πρώτες σκέψεις και οι θεμελιώδεις αρχές επί των οποίων θα βασίζονταν η ίδρυση και η λειτουργία του συγκεκριμένου Δικαστηρίου αναπτύχθηκαν αμέσως μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος που οδήγησε στις πρώτες δημοκρατικές αλλαγές. Η πρώτη γραπτή νομοθετική βάση προβλέφθηκε στο νόμο υπ. αρθ. 7491 της 29.04. 1991 που είχε ως τίτλο: «Βασικές συνταγματικές διατάξεις». Ακολούθησε

²⁸⁰ Α. Μανιτάκης, Κράτος δικαίου και δικαστικός έλεγχος νομιμότητας ... οπ.π. σελ. 32.

δεύτερη πρόβλεψη στο νόμο υπ. αρθ. 7561 της 29.04. 1992 όπως και κάποιες πρόσθετες αλλαγές και προσθήκες στην Απόφαση V.7491 της 29.04.1999²⁸¹.

Με βάση το συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο το πρώτο Συνταγματικό Δικαστήριο αποτελείται από 9 μέλη, εκ των οποίων 5 εκλέγονταν από την ολομέλεια της Βουλής και 4 επιλέγονταν από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Το προνόμιο του Προέδρου της Δημοκρατίας να επιλέγει 4 από τα συνολικά 9 μέλη του Δικαστηρίου ήταν υπερβολικά ενισχυμένο. Στο βαθμό μάλιστα που ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν εκλέγεται άμεσα από το λαό, ήταν προφανές ότι η συγκεκριμένη ρύθμιση ενίσχυε περαιτέρω την όποια πλειοψηφία στο Κοινοβούλιο, αφού τελικά η συγκεκριμένη πλειοψηφία επέλεγε και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο 9μελές γαλλικό Συνταγματικό Συμβούλιο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας επιλέγει μόνο 3 μέλη και παρά ταύτα έχει ασκηθεί έντονη κριτική για αυτό.

Υπό το προηγούμενο καθεστώς ο Πρόεδρος του Συνταγματικού Δικαστηρίου εκλέγονταν με μυστική ψηφοφορία από τους ίδιους τους δικαστές. Ένας οργανικός νόμος καθόριζε την κατάσταση των συνταγματικών δικαστών, τα τυπικά προσόντα διορισμού, τους δυνάμενους να νομιμοποιηθούν ενεργητικά προς άσκηση της προσφυγής ενώπιόν του, όπως επίσης και τη δεσμευτικότητα των αποφάσεων του.

Πηγή έμπνευσης για τη δημιουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου αποτέλεσε το παράδειγμα των Συνταγματικών Δικαστηρίων της Γερμανίας και της Ιταλίας χωρίς να παραβλέπονται οι ιδιαιτερότητες και οι ιδιομορφίες του πολιτικού συστήματος της Αλβανίας. Στη φάση των συζητήσεων δεν έλειψαν και απόψεις που στήριζαν την εισαγωγή του αμερικάνικου μοντέλου συνταγματικής δικαιοσύνης, καθώς και απόψεις υιοθέτησης του συστήματος διάχυτου ελέγχου της συνταγματικότητας όπως ισχύει σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες και ιδίως στην Ελλάδα. Οι απόψεις αυτές δεν εισακούστηκαν τελικά για μια σειρά από λόγους, οι κυριότεροι εκ των οποίων ήταν:

- a) η αδυναμία του δικαστικού συστήματος να αναλάβει την ευθύνη και το βάρος ενός ελέγχου τόσο ευαίσθητου και με μεγάλες πολιτικές κατά πρώτο λόγο συνέπειες
- b) ο φόβος πολιτικοποίησης του δικαστικού συστήματος
- c) και άλλοι λόγοι που δεν αφορούν την παρούσα μελέτη.

Ο συνταγματικής υφής νόμος για τη δημιουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου το 1992 αποτελούσε οπωσδήποτε μια λύση με ευρωπαϊκό προσανατολισμό, είχε όμως βασικές ελλείψεις που μεγεθύνονταν περαιτέρω εξαιτίας της θολής κατάστασης

²⁸¹ Aurela Anastasi, *Historia e Institucioneve* (Ιστορία των Θεσμών), Τίρανα 2002 εκδ. Pegi, σελ 245 επ.

που επικρατούσε στον δικαστικό χώρο. Σημεία τριβής αποτελούσαν οι ακριβείς σχέσεις του κυρίως δικαστικού σώματος με τη Συνταγματική Δικαιοσύνη, ο φόβος για υπαρπαγή αρμοδιοτήτων που ανήκουν κατά κανόνα στην τακτική δικαιοσύνη, οι εκτεταμένες αρμοδιότητες του Συνταγματικού Δικαστηρίου, που αναλάμβανε περίπου ένα ρόλο νομοθέτη που έφτανε και στον έλεγχο των συνταγματικών αναθεωρήσεων²⁸². Η έλλειψη εμπιστοσύνης στη τακτική δικαιοσύνη οδήγησε στην διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του Συνταγματικού Δικαστηρίου αφού αναγνωρίζονταν σ' αυτό εξουσίες που εκ φύσεως ανήκουν στη τακτική δικαιοσύνη. Στο Συνταγματικό Δικαστήριο αναγνωρίστηκε για παράδειγμα αρμοδιότητα να κρίνει και τη νομιμότητα των διοικητικών πράξεων.

8.1.2. Τα πρώτα βήματα του Δικαστηρίου

Από την ίδρυσή του το 1992 μέχρι σήμερα το Συνταγματικό Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να εξετάσει σειρά ζητημάτων διαφορετικού τύπου και μεγέθους, δημιουργώντας σταδιακά μια σχετικά πλούσια νομολογία. Η προσπάθειά του να ανταποκριθεί στις μεγάλες προκλήσεις για την αλβανική έννομη τάξη ήταν πράγματι φιλότιμες και τα πρώτα αποτελέσματα ενθαρρυντικά.

Επιβάλλεται πάντως να σημειωθεί ότι αρχικά το Δικαστήριο απέκτησε μια σημαντική πολιτική επιρροή και παρά ταύτα απέδειξε ιδιαίτερη αντοχή στην πολεμική που δέχθηκε, αφού χρειάστηκε να εξετάσει πολλές ευαίσθητες υποθέσεις²⁸³. Ακύρωσε μερικούς νόμους που είχαν ψηφιστεί από το Κοινοβούλιο εκείνης της εποχής και πρέπει να αναγνωριστεί ότι τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του άφησε μια πικρή εμπειρία «συνταγματικής» ανεπάρκειας. Μερικές αποφάσεις του είχαν σαφείς πολιτικές αποχρώσεις και παραβίαζαν την αρχή του κράτους δικαίου και ειδικότερα την αρχή της νομιμότητας.

Προφανώς η κριτική και οι επικρίσεις δεν έπαψαν να υπάρχουν. Δικαιούται όμως το Δικαστήριο της επιείκειας, όταν λάβει κανείς υπόψη του το γεγονός της ανυπαρξίας ανάλογης εμπειρίας και ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα έπρεπε να ληφθούν αποφάσεις για κρίσιμα ζητήματα, που προκαλούσαν την ευαισθησία της κοινής γνώμης. Το Δικαστήριο προσπάθησε να ανταποκριθεί στις μεγάλες προκλήσεις και κυρίως να αποδείξει στη συνέχεια και παρά τις πρώτες επιφυλάξεις την αμεροληψία του. Αντιμετώπισε συχνά σκληρή κριτική κυρίως από καθαρή πολιτική σκοπιά, κάτι όμως που δικαιολογείται από τη φύση του έργου που καλείται να εκπληρώσει. Τέτοιες συγκρούσεις είναι άλλωστε αναπόφευκτες, εάν ληφθεί υπόψη ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο θα πρέπει να ασκεί τον έλεγχο επί των πράξεων της νομοθετικής ή της

282 Αποφάσεις του Αλβανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου (1997-1999), Κέντρο κρατικών εκδόσεων, εκδ. Edllog, Τίρανα 2000, σελ. 145.

283 Αποφάσεις του Αλβανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου. (1992-1996), ... οπ.π. σελ. 76.

εκτελεστικής εξουσίας, οι οποίες τελικά είναι αποτέλεσμα αντιτιθέμενων πολιτικών επιλογών.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει καθήκον να επιβλέπει, αν η άσκηση της πολιτικής εξουσίας κείται εντός των ορίων που καθορίζονται από το Σύνταγμα, ότι δεν γίνεται υπέρβαση των προβλεπομένων ορίων²⁸⁴. Από αυτή την άποψη το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα σώμα που βρίσκεται πάνω από τους άλλους θεσμούς. Πρέπει να κατανοείται ως ο κρίσιμος θεσμός που αποβλέπει στην εξισορρόπηση του όλου συστήματος και τον έλεγχο της συνταγματικά κατοχυρωμένης διάκρισης των λειτουργιών, ως θεμελιώδη αρχή του κράτους δικαίου.

Αν εξαιρέσει λοιπόν κανείς κάποιες συγκεκριμένες αποφάσεις κατά τα πρώτα βήματα της λειτουργίας του, το Δικαστήριο προχώρησε στην κρίση σημαντικών υποθέσεων που αφορούσαν κυρίως την κανονικότητα μιας δικαστικής διαδικασίας. Η αντιπάθεια των τακτικών δικαστηρίων για αυτές τις διαδικασίες ήταν ευρύτερα γνωστή και σίγουρα η νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου δυσaráεστησε αρχικά τα υπόλοιπα δικαστήρια. Δεν είναι υπερβολή να λεχθεί ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο «έμαθε» στα κατώτερα δικαστήρια πως αυτά δεν είχαν τον τελευταίο λόγο στην απονομή δικαιοσύνης και ότι οφείλουν το αυτονόητο: την αυστηρή τήρηση των σχετικών δικονομικών κανόνων, έστω και αν εξ απόψεως ουσίας οι αποφάσεις τους ήταν δίκαιες. Η δημιουργία του συγκεκριμένου νομολογιακού κεκτημένου θα αποτελούσε φωτεινό φάρο για τη δικαστηριακή πρακτική, θα καθοδηγούσε ορθά τα κατώτερα δικαστήρια που είχαν πραγματική ανάγκη νομολογιακών σταθερών κατά την απονομή της δικαιοσύνης.

Μια από της σημαντικότερες αποφάσεις του Δικαστηρίου ήταν η **65/1999**, με την οποία κρίθηκε ότι η θανατική ποινή που προβλεπόταν στο Ποινικό Δίκαιο ήταν αντίθετη με το Σύνταγμα²⁸⁵, επειδή παραβίαζε το θεμελιώδες δικαίωμα στη ζωή και την αναπαλλοτρίωτη αξία της.

Σημαντικό είναι το έργο του Δικαστηρίου και από ποσοτική άποψη. Ο όγκος του παραγόμενου έργου σημείωσε αλματώδη αύξηση. Το γεγονός προδίδει εν πολλοίς την αγωνία της αλβανικής κοινωνίας για την αναζήτηση της νομιμότητας, μια αγωνία και μια ευαισθησία που για πολλά χρόνια πληγώθηκε και ευτελίστηκε πλήρως.

Η σημασία των αποφάσεων που εκδόθηκαν από το Δικαστήριο έγκειται πρωτίστως στον καθοδηγητικό ρόλο που έπαιξαν για τη Διοίκηση αλλά και το νομοθετικό σώμα. Οι αποφάσεις του είχαν πράγματι μεγάλο αντίκτυπο στα όργανα της Διοίκησης αλλά και γενικότερα στην αλβανική κοινωνία. Η αλβανική Δημόσια Διοίκηση, οι δη-

284 Zaganjori Xh., *Demokracia dhe Shteti i se drejtes* (Δημοκρατία και Κράτος Δικαίου), LUARASI Publishing House, Τίρανα, 2002, σελ 198 επ.

285 Βλ. για παράδειγμα αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου (1997-1999), ... οπ.π. σελ. 78.

μόσιες Αρχές γενικότερα διαπίστωναν για πρώτη φορά ότι οι αποφάσεις τους ελέγχονται από ένα άλλο όργανο, πως δεν είναι ανεξέλεγκτες, πως οφείλουν να τηρούν συγκεκριμένους κανόνες κατά την έκδοση των κανόνων δικαίου, οι οποίοι σε κάθε περίπτωση οφείλουν να είναι συμβατοί με το ισχύον Σύνταγμα.

8.1.3. Η δεύτερη περίοδος

Οι αρμοδιότητες του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αλβανίας σύμφωνα με τον αρχικό νόμο που αναφέρονταν στις «Βασικές Συνταγματικές Ρυθμίσεις» ήταν παρόμοιες με εκείνες του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας. Με την ψήφιση όμως του νέου Συντάγματος οι αρμοδιότητες περιορίστηκαν μεν, αποσαφηνίστηκε όμως επαρκώς η συνταγματική του θέση και ο κομβικός ρόλος που καλείται να υπηρετήσει, δηλ. ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων. Οι αλλαγές που επήλθαν αφορούσαν κυρίως τον τρόπο διορισμού των μελών του, των αρμοδιοτήτων του και το σαφή προσδιορισμό εκείνων που νομιμοποιούνται ενεργητικά να ασκήσουν την προσφυγή ενώπιόν του.

Με βάση το νέο Σύνταγμα οι δικαστές του Συνταγματικού Δικαστηρίου επιλέγονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας μετά από την έγκριση του Κοινοβουλίου. Ο πρόεδρος του Δικαστηρίου διορίζεται και αυτός από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με την σύμφωνη γνώμη του Κοινοβουλίου για μια περίοδο τριών ετών, με δικαίωμα επαναδιορισμού. Αντίθετα υπό το προηγούμενο καθεστώς ο πρόεδρος εκλέγονταν από τους ίδιους τους δικαστές με μυστική ψηφοφορία.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα έπρεπε να εκδοθούν σειρά νομοθετημάτων (οργανωτικός νόμος) για να ρυθμιστούν οι λεπτομέρειες λειτουργίας του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Πράγματι την 10.2.2000 εκδόθηκε ο νομός 8577/2000 σχετικά με «*την οργάνωση και λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου στη Δημοκρατία της Αλβανίας*». Σημαντική ως προς το σημείο αυτό, δηλ. ως προς τη σύνταξη του εν λόγω νόμου, υπήρξε η συμβολή του Συμβουλίου της Βενετίας. Οι εμπειρογνώμονες του Συμβουλίου με την τεχνογνωσία τους και με ένα οδικό χάρτη του έφερε τον τίτλο: «*Δημοκρατία δια του Νόμου*» συνέβαλαν τα μέγιστα στην ορθή οργάνωση του αλβανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου. Ο νόμος 8577/200²⁸⁶ ρύθμισε θέματα όπως ο τρόπος υποβολής της προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου, το προδικαστικό στάδιο ελέγχου της, η ακροαματική διαδικασία, αλλά και θέματα που αναφέρονταν στο status του δικαστή, τα επαγγελματικά προσόντα, τη θητεία κ.λπ.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν ανήκει στη τακτική δικαστική εξουσία. Το έργο του είναι εξειδικευμένο και περιορίζεται στον έλεγχο συνταγματικότητας των νόμων.

²⁸⁶ Νόμος 8577/2000 «Για την οργάνωση και λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας της Αλβανίας», Αρ. Φύλλου Εφημερίδας της Κυβερνήσεως 4/2000.

Εγγυάται το σεβασμό του Συντάγματος αναλαμβάνοντας την ερμηνεία του των διατάξεών του και υπόκειται μόνο στις διατάξεις του (αρθ. 124 §1 και 2 Σ.)..

Ο συνταγματικός νομοθέτης απένειμε στο Δικαστήριο αρμοδιότητες αμιγώς δικαστικές που εκτείνονται από τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, στην άρση της σύγκρουσης αρμοδιοτήτων μεταξύ των άμεσων κρατικών οργάνων, την καθάρηση από τα καθήκοντά του Προέδρου της Δημοκρατίας και την εκδίκαση σε τελευταίο βαθμό παραπόνων ιδιωτών για παραβίαση συνταγματικών τους δικαιωμάτων (αρθ. 131 Σ) Άλλα χαρακτηριστικά που το εμφανίζουν ως Δικαστήριο είναι ο τρόπος ασκήσεως των αρμοδιοτήτων του, ο τρόπος εκδόσεως των αποφάσεων, κλπ.

Ο αμιγώς δικαστικός χαρακτήρας του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν πρέπει να καλύπτει πλήρως και μια συγκεκριμένη πολιτική χροιά που αναδύει το συγκεκριμένο Δικαστήριο. Τα μέλη του δεν ορίζονται από ένα ουδέτερο και κατά το δυνατόν αντικειμενικό όργανο, αλλά εκλέγονται από τη Βουλή. Είναι κατά συνέπεια απολύτως λογικό να συμπεράνει κανείς ότι η πλειοψηφούσα παράταξη του Κοινοβουλίου θα επιλέξει τα μέλη εκείνα που είναι πιο κοντά στην ιδεολογία της. Το πρόβλημα της ιδεολογικής μονομέρειας διασκεδάζεται εν μέρει με την πρόβλεψη ανανέωσης των μελών κάθε τρία χρόνια και σε ποσοστό του 1/3 των μελών του (αρθ. 125 § 3 Σ

Τέλος, η αρμοδιότητα για αυθεντική ερμηνεία του Συντάγματος (αρθ. 124 § 1 Σ) αναδεικνύει το Δικαστήριο σε ρόλο συντακτικού νομοθέτη²⁸⁷. Η αρμοδιότητα αυθεντικής ερμηνείας του Συντάγματος προσδίδει στο Συνταγματικό Δικαστήριο την ιδιότητα του συντακτικού νομοθέτη²⁸⁸ και αποτελεί απόκλιση του κανόνα «ejus est legem interpretare, cujus est condere» δηλ. ότι «το νόμο ερμηνεύει αυτός που τον θέτει». Αυτή είναι η έννοια της αυθεντικής ερμηνείας²⁸⁹. Προκειμένου περί του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αλβανίας, η ανάθεση αρμοδιότητας αυθεντικής ερμηνείας του Συντάγματος μπορεί να θεωρηθεί αμφιλεγόμενη, διότι ο προαναφερθείς κανόνας έχει υπόψη του την αυθεντική ερμηνεία του νόμου που γίνεται δια νόμου, ήτοι με πράξη του νομοθέτη του ερμηνευόμενου νόμου. Στην περίπτωση όμως του Συνταγματικού Δικαστηρίου, το Δικαστήριο αυτό καλείται να ερμηνεύσει διάταξη του Συντάγματος που δεν έχει θεσπίσει το ίδιο. Η αρμοδιότητά του αυτή είναι φανερό ότι αποτελεί εξαίρεση, διότι γενικώς τα δικαστήρια δεν έχουν δικαίωμα αυθεντικής ερμηνείας

²⁸⁷ K. Traja, Konventa Europiane per te Drejtat e Njeriut .... (Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και η Δίκαιη διεξαγωγή της δικαστικής διαδικασίας σύμφωνα με το Σύνταγμα της Αλβανίας), στο: αλβανικά (10 χρόνια του Συνταγματικού Δικαστηρίου), εκδ. Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αλβανίας, Τίρανα, 2003.

²⁸⁸ Ευ. Βενιζέλος, Η ερμηνεία του Συντάγματος και τα όρια του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1994, σελ. 139-150.

²⁸⁹ Ν.Ν. Σαρίπολος, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Αθήναι 1923, τόμος Β' σελ. 350, Βλ. Παπαρηγορίου, Συνταγματική Δικαιοσύνη ... οπ.π. σελ. 97.

8.2. Η συνταγματική θέση του Δικαστηρίου και των δικαστών

Σύμφωνα με τον ισχύοντα νόμο, το Συνταγματικό Δικαστήριο συνιστά την ανώτερη Αρχή για την προστασία και τη διασφάλιση του σεβασμού του Συντάγματος, αφού επιφορτίζεται με το έργο της τελικής ερμηνείας του Συντάγματος. Το συγκεκριμένο Δικαστήριο δεν εντάσσεται στη δικαστική ιεραρχία ούτε σε κάποια από τις τρεις εξουσίες. Ιδρύθηκε από την αρχή ως ξεχωριστό σώμα, πλήρως ανεξάρτητο και με συγκεκριμένη αρμοδιότητα.

Επί του παρόντος, το Συνταγματικό Δικαστήριο αποτελείται από εννέα μέλη, που διορίζονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, μετά από σύμφωνη γνώμη του Κοινοβουλίου και η θητεία τους ανέρχεται σε εννέα χρόνια. Την προεδρία του Δικαστηρίου ασκεί ο πρόεδρός του, ο οποίος διορίζεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Ως ουσιαστικά προσόντα για τον διορισμό το αρθ. 125 § 2 Σ. προβλέπονται:

- a) η ιδιότητα του νομικού αναγνωρισμένου κύρους, που διαθέτει υψηλά προσόντα και
- b) η επαγγελματική εμπειρία διάρκειας τουλάχιστον 15 χρόνων.

Ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου αναλαμβάνει τα καθήκοντά του μετά την ορκωμοσία του ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας (αρθ. 129 Σ.).

Η ιδιότητα του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι ασυμβίβαστη με οποιαδήποτε άλλη απασχόληση είτε στον ιδιωτικό είτε στον δημόσιο τομέα (αρθ. 130 Σ.).

Η θητεία του δικαστή λήγει μετά το πέρας των εννέα ετών και δεν προβλέπεται ανανέωση. Παύση της θητείας του κατά τη διάρκεια των εννέα ετών απαγορεύεται πέραν των ρητά από ο ίδιο το Σύνταγμα προβλεπομένων λόγων. Συγκεκριμένα το ίδιο το Σύνταγμα ορίζει σαφώς τις περιπτώσεις για την πρόωρη λήξη της θητείας του δικαστή.

Σύμφωνα με το αρθ. 127 του Συντάγματος η θητεία του δικαστή λήγει:

- a) με την αμετάκλητη καταδίκη του από ποινικό δικαστήριο για τη διάπραξη οποιουδήποτε εγκλήματος,
- b) με την αδικαιολόγητη απουσία από τα καθήκοντά του για περισσότερους από 6 μήνες
- c) με τη συμπλήρωση του 70^{ου} έτους της ηλικίας του
- d) με την παραίτησή του
- e) με την κήρυξη της ανικανότητάς του, ύστερα από τελεσίδικη απόφαση δικαστηρίου.

Η πρόωρη λήξη της θητείας του δικαστή επικυρώνεται με απόφαση του ίδιου του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Στις περιπτώσεις πρόωρης λήξης της θητείας ενός δικαστή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει την αρμοδιότητα αναπλήρωσής του αποχωρήσαντος δικαστή με το διορισμό νέου και αυτονόητα ύστερα από την έγκριση του Κοινοβουλίου. Η θητεία του νέου δικαστή διαρκεί όσο και εκείνη του αποχωρήσαντος (αρθρ. 127 § 3 Σ.).

Ιδιαίτερη περίπτωση απαλλαγής από τα καθήκοντα του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου προβλέπει το αρθ. 128²⁹⁰ του Συντάγματος. Εν προκειμένω αναγνωρίζεται αρμοδιότητα στο Κοινοβούλιο να παύσει δικαστή με την ενισχυμένη πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνόλου των μελών του.

Σύμφωνα με την εν λόγω ρύθμιση το Κοινοβούλιο με τη συγκεκριμένη πλειοψηφία μπορεί να παύσει από τα καθήκοντά του το δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου εφόσον αυτός:

- a) παραβιάζει το Σύνταγμα
- b) διαπράξει έγκλημα
- c) κριθεί πνευματικά ή σωματικά ανίκανος
- d) με τις πράξεις του και τη γενικότερη συμπεριφορά προσβάλλει την εικόνα του δικαστή.

Η απόφαση του Κοινοβουλίου όμως δεν είναι η τελική. Πρέπει να επακολουθήσει παρέμβαση του ίδιου του Συνταγματικού Δικαστηρίου, το οποίο εξετάζει τη συγκεκριμένη υπόθεση – απόφαση του Κοινοβουλίου και, εφόσον διαπιστώσει ότι συντρέχει ένας από τους παραπάνω λόγους, αποφασίζει την έκπτωση του συγκεκριμένου δικαστή από το αξίωμά του.

Από τη συνολική διατύπωση των συγκεκριμένων ρυθμίσεων και από των χαρακτήρα τους ως εξαιρέσεων από τον κανόνα προκύπτει ότι οι εν λόγω συνταγματικές διατάξεις πρέπει να ερμηνεύονται στενά κατά γενική αρχή που διέπει την ερμηνεία των εξαιρέσεων²⁹¹. Συνέπεια αυτής της ερμηνευτικής παραδοχής είναι το συμπέρασμα ότι ο οργανωτικός νόμος για τη λειτουργία του Δικαστηρίου δεν μπορεί να προβλέψει περαιτέρω λόγους πρόωρης παύσης από τα καθήκοντα του δικαστή. Οι συνταγματικές προβλέψεις αποτελούν το έσχατο όριο.

Οι δικαστές απολαμβάνουν σειράς προνομίων που αποβλέπουν πρωτίστως στην εξασφάλιση της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας τους. Ανάμεσα στις εγ-

²⁹⁰ Το συγκεκριμένο άρθρο αποτέλεσε αντικείμενο ερμηνείας από το Συνταγματικό Δικαστήριο με την απόφαση υπ. αρθ. 75 της 19/4/2002. Βλ. συλλογή των αποφάσεων του Συνταγματικού Δικαστηρίου 2002.

²⁹¹ Κ. Σταμάτης, Α. Τάκης, Εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου, εκδ. Σάκκουλα, 2515 σελ. 221, Κ. Τσάτσος, Το πρόβλημα της ερμηνείας του δικαίου, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλας, 1978, σελ. 174.

γυήσεις για τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας του συνταγματικού δικαστή προέχουσα θέση κατέχει η ρύθμιση κατά την οποία η εκλογή των δικαστών δεν υπόκειται σε κάποιον μηχανισμό ακύρωσης της εκλογής τους. Δυνατότητα ακύρωσης της εκλογής δεν προβλέπεται, γεγονός που θωρακίζει περαιτέρω την ανεξαρτησία τους κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους.

Περαιτέρω ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου απολαμβάνει ασυλίας για τη γνώμη του που εκφράζει κατά τη συζήτηση και την έκδοση της απόφασης που λαμβάνεται. Πέραν αυτού και σύμφωνα με το αρθ. 126 του Συντάγματος ο δικαστής δεν μπορεί να συλληφθεί ή να στερηθεί της ελευθερίας του με οποιοδήποτε τρόπο. Δεν επιτρέπεται να του ασκηθεί προσωπικός έλεγχος ή έλεγχος της κατοικίας του, χωρίς την έγκριση του ίδιου του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Εξαίρεση προβλέπεται μόνο για τη σύλληψη επ' αυτοφώρω, ο Γενικός Εισαγγελέας έχει υποχρέωση να εννημερώσει αμέσως το Συνταγματικό Δικαστήριο. Αν το Συνταγματικό Δικαστήριο εντός 24 ωρών δεν εγκρίνει την παραπομπή του συλληφθέντος στο αρμόδιο δικαστήριο, το όργανο που τον συνέλαβε οφείλει να τον αφήσει ελεύθερο²⁹².

8.2.1. Η προβληματική της ανανέωσης των μελών του Δικαστηρίου

Σύμφωνα με το αρθ. 125 § 3 του Συντάγματος τα μέλη του Συνταγματικού Δικαστηρίου ανανεώνονται κάθε τρία χρόνια κατά το 1/3 του συνολικού αριθμού τους. Τη ρύθμιση των σχετικών λεπτομερειών το Σύνταγμα την αναθέτει στον οργανωτικό νόμο που πρέπει να εκδοθεί.

Η μερική ανανέωση των μελών ενός ανωτάτου δικαστηρίου αποτελεί μια επιτυχή πρακτική, που προβλέπεται από τους οργανισμούς των ανωτάτων δικαστηρίων. Κλασικό παράδειγμα εν προκειμένω αποτελεί το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα μέλη του οποίου έχοντας εξαετή θητεία, ανανεώνονται μερικώς κάθε τρία χρόνια. Η πρακτική αυτή συμβάλλει θετικά στη συνέχεια της νομολογίας του Δικαστηρίου²⁹³. Αν δεν προβλέπονταν η μερική ανανέωση και λάμβανε χώρα ολική κάθε εννέα χρόνια ανανέωση των μελών του Δικαστηρίου, τότε ο κίνδυνος μεγάλων ανατροπών στη νομολογία θα ήταν υπαρκτός. Η ασυνέχεια στη νομολογία εμπεριέχει διακινδύνευση της αρχής της ασφάλειας δικαίου, και τον κίνδυνο αυτό αποτρέπει η μερική ανανέωση των μελών του δικαστηρίου.

Ωστόσο, στη διαδικασία διορισμού των δικαστών έχουν εντοπιστεί θεσμικά ζητήματα, τα οποία εμποδίζουν την τμηματική ανανέωσή τους. Κατά το παρελθόν έχουν ολοκληρωθεί σχεδόν ταυτόχρονα οι θητείες για έξι μέλη, που σημαίνει ανανέωση των μελών κατά τα δύο τρίτα. Η πρακτική αυτή όμως δεν είναι σύμφωνη με το Σύ-

²⁹² A. Anastasi, E drejta Kushtetuese... (Συνταγματικό Δίκαιο), Τίρανα 2010, σελ 241 επ.

²⁹³ Παπαγιάννης Δον. Ευρωπαϊκό Δίκαιο ... οπ.π. σελ. 233.

νταγμα, αφού εκεί προβλέπεται η μερική κατά το ένα τρίτο ανανέωση και κάθε τρία χρόνια.

Διάφοροι παράγοντες συνέβαλαν στη δημιουργία αυτής της κατάστασης, η οποία δεν είναι δυστυχώς νέα και έχει κληρονομηθεί από μια σειρά κακών πρακτικών του παρελθόντος. Ο κυριότερος λόγος εστιάζεται στο γεγονός ότι δεν υπήρχαν εξαρχής σαφείς νομικές προβλέψεις για τη συγκεκριμένη διαδικασία. Μια σαφής ρύθμιση αναμενόταν να εισαχθεί με τον οργανικό νόμο του Συνταγματικού Δικαστηρίου, που ψηφίστηκε το 2000. Δυστυχώς τέτοια ρύθμιση δεν υπήρξε στον εν λόγω νόμο, ούτε αργότερα κατά το στάδιο θέσης σε ισχύ του νέου Συντάγματος.

Μετά το τέλος της πρώτης τριετίας από την ίδρυσή του (1995), το Συνταγματικό Δικαστήριο αντιμετώπισε ένα δυσεπίλυτο ζήτημα που δημιουργήθηκε από την παραίτηση τριών μελών του. Την ίδια στιγμή (σχεδόν ταυτόχρονα) το Κοινοβούλιο επέλεξε τρία νέα μέλη, και ο διορισμός επιβεβαιώθηκε με την υπ. αρθ. 4/1995²⁹⁴ απόφαση του Δικαστηρίου.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Αλβανίας, εξέτασε το αρθ. 2 του νόμου 8257/19.11.1997, ο οποίος όριζε ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο όφειλε να διενεργήσει «εκ περιτροπής» ανανέωση των μελών εντός των πρώτων 30 ημερών από την έναρξη ισχύος του εν λόγω νόμου και το έκρινε τελικά ως μη σύμφωνο με το Σύνταγμα.

Δυστυχώς το συγκεκριμένο πρόβλημα δεν λύθηκε ούτε από το νόμο 8577/2000 για την οργάνωση και λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου²⁹⁵. Στο ζήτημα αυτό ο νόμος επαναλαμβάνει τη διατύπωση του Συντάγματος: «*Η σύνθεση του Συνταγματικού Δικαστηρίου ανανεώνεται κάθε τρία χρόνια κατά το ένα τρίτο, σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στον παρόντα νόμο*». Αυτό ακριβώς όμως ήταν και είναι το ζητούμενο. Η πρόβλεψη σαφούς διαδικασίας ανανέωσης, η οποία όφειλε να προβλεφθεί λεπτομερειακά στο συγκεκριμένο νόμο και ο νόμος δυστυχώς δεν πρόσθεσε τίποτα το διαφωτιστικό επ' αυτού.

Ορίζει καταρχήν στην παργ. 1 του αρθ. 82, ότι η θητεία των δικαστών του Συνταγματικού Δικαστηρίου που διορίστηκαν το 1992, λήγει το 2001. Ακολούθως, στην παργ. 2 ορίζει ότι οι νέοι δικαστές, οι οποίοι έχουν επιλεγεί σύμφωνα με το νόμο 7491/29.4.1991 «Βασικές συνταγματικές διατάξεις» και τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις του, θα παραμείνουν στην υπηρεσία για 12 χρόνια από την ημερομηνία της εκλογής τους και, τέλος, η παργ. 3 ότι η ανανέωση του Συνταγματικού Δικαστηρίου μετά το 2001 θα γίνεται ανάλογα με τη λήξη της θητείας του κάθε δικαστή.

²⁹⁴ Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αλβανίας (1992-1996), Κέντρο κρατικών εκδόσεων, εκτύπωση Edlor, Τίρανα, 2001, σ. 164.

²⁹⁵ Νόμος. 8577/2000 « Για την οργάνωση και λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας της Αλβανίας» της 10. 02. 2000.

Με βάση τις παραπάνω ρυθμίσεις είναι βέβαιο ότι το πρόβλημα δεν επιλύεται και ουσιαστικά καταργείται εν τοις πράγμασι η συνταγματική διάταξη για την τμηματική ανανέωση των μελών του Δικαστηρίου. Η τελευταία παράγραφος του άρθ. 82 ν. 8577/2000 ορίζοντας ότι η ανανέωση θα γίνεται ανάλογα με τη λήξη της θητείας του κάθε δικαστή, όχι μόνο δεν προβλέπει καμιά διαδικασία ανανέωσης, αλλά μάλλον παραπέμπει το ζήτημα στις ... αλβανικές καλένδες. Αυτό όμως συνιστά ευθεία παραβίαση του Συντάγματος.

Το Σύνταγμα ορίζει ρητά (αρθ. 127 § 3) ότι, *«Εάν η θέση του δικαστή μένει κενή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει, με τη σύμφωνη γνώμη του Κοινοβουλίου, νέο δικαστή, ο οποίος παραμένει στην υπηρεσία έως το τέλος της θητείας του απερχόμενου δικαστή»*. Αν τηρηθεί αυτή η διαδικασία και δεν υπάρξει κλιμάκωση του διορισμού των δικαστών θα είναι λογικά αδύνατο να λειτουργήσει η συνταγματικά προβλεπόμενη τμηματική ανανέωση των μελών του Δικαστηρίου. Μια λύση θα ήταν η κλήρωση ή κάποια άλλη διαδικασία επιλογής με την οποία θα έληγε νωρίτερα ή κατ' εξαίρεση θα παρατείνονταν η θητεία κάποιων δικαστών έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η προβλεπόμενη ανανέωση.

Prima facie η γραμματική ερμηνεία της συνταγματικής διάταξης του αρθ. 127 § 3 σε συνδυασμό με εκείνη του αρθ. 125 § 3 δημιουργεί την εντύπωση μιας δυσεπίλυτης σύγκρουσης μεταξύ δύο ισοδύναμων συνταγματικών διατάξεων. Η σύγκρουση όμως είναι μόνο φαινομενική και προκύπτει μόνο αν θέσει κανείς ως αποκλειστική ερμηνευτική μέθοδο τη γραμματική ερμηνεία. Αν κανείς δηλαδή επιμένει μόνο στο γράμμα του Συντάγματος. Με βάση όμως το σκοπό του Συνταγματικού νομοθέτη, δηλ. με βάση την τελολογική ερμηνεία, η σύγκρουση αίρεται χωρίς ιδιαίτερους προβληματισμούς. Το Σύνταγμα επιβάλλει ρητά και αναντίρρητα την τμηματική ανανέωση των μελών του Δικαστηρίου, όπως επίσης (πολύ λογικά) και την αναπλήρωση του δικαστή στις περιπτώσεις πρόωρης λήξης της θητείας του, η οποία όμως διαρκεί όσο και η θητεία του απερχόμενου δικαστή. Το Σύνταγμα κατά συνέπεια προβλέπει συγκεκριμένο τρόπο λήξης της θητείας του δικαστή και το πράττει πολύ σωστά, γιατί έτσι διασφαλίζει την ανεξαρτησία του δικαστή από ενδεχόμενες παρεμβάσεις. Δεν προβλέπει όμως ρητά χρόνο έναρξης της θητείας του κάθε δικαστή. Κατά γενική αρχή του Δημοσίου Δικαίου όμως, που διέπει τη συγκρότηση των οργάνων, το όργανο δεν συγκροτείται νόμιμα αν δεν διοριστούν όλα τα μέλη του²⁹⁶. Τούτου δοθέντος υφίσταται κενό το οποίο μπορεί να καλυφθεί με βάση την τελολογική αλλά και τη λογική ερμηνεία.

Η συγκεκριμένη συνταγματική επιταγή δεν μπορεί κατά λογική αναγκαιότητα να υλοποιηθεί, αν η θητεία κατά το πρώτο στάδιο συγκρότησης του Δικαστηρίου ή με-

²⁹⁶ Γ. Παπαχατζής, Σύστημα του ισχύοντος στην Ελλάδα Διοικητικού Δικαίου, σπ.π.. σελ. 221, Ε. Σπηλιωτόπουλος, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, τόμος Ι, 14^η εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 131 επ., Α. Μαρκαντωνάτου – Σκαλτσά, Δημόσια Διοίκηση και συλλογικά όργανα 2005, σελ. 23.

ταγενέστερα δεν κλιμακωθεί για κάποια εκ των μελών του. Από το γεγονός όμως ότι ο οργανωτικός νόμος δεν προβλέπει κάτι συγκεκριμένο επ' αυτού, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι επιτρέπεται η εκ πλαγίου παραβίαση του Συντάγματος στο διηνεκές. Το ίδιο το Κοινοβούλιο μπορεί, κινούμενο μέσα στο σαφές πνεύμα των εν λόγω συνταγματικών διατάξεων να παρατείνει ή να περιορίσει τη θητεία κάποιων εκ των υπηρετούντων δικαστών, έτσι ώστε να υλοποιήσει την σαφώς προβλεπόμενη συνταγματική επιταγή. Μια τέτοια ερμηνεία δεν αποτελεί *contra legem* αλλά προφανώς *praeter legem* ερμηνεία, επιβαλλόμενη τόσο από το σκοπό της ρύθμισης όσο και προκύπτουσα κατά λογική αναγκαιότητα.

Το ζήτημα έχει τεθεί στο Συνταγματικό Δικαστήριο ύστερα από αίτημα ομάδας βουλευτών. Οι βουλευτές ζητούν, μεταξύ άλλων, την ερμηνεία του άρθρου 125 § 3 του Συντάγματος, το οποίο επιβάλλει, όπως ήδη αναφέρθηκε, την ανανέωση της σύνθεσης του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Η αίτηση υποβλήθηκε με αφορμή την αναστολή της κατάρτισης των Προεδρικών Διαταγμάτων που αφορούσαν το διορισμό τεσσάρων μελών του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Οι αιτούντες επικαλούνται κενό στον οργανωτικό νόμο για το Συνταγματικό Δικαστήριο και ζητούσαν την ερμηνεία του Δικαστηρίου προς κάλυψη του κενού.

Η λύση του ζητήματος για να είναι σαφής και οριστική επιβάλλει την τροποποίηση του οργανικού νόμου με προσθήκη της σχετικής ρύθμισης. Η παράταση του αδιεξόδου δεν τιμά καθόλου τη νεοσύστατη δημοκρατία, προσβάλλει την αρχή του κράτους δικαίου και αναμφίβολα αποτελεί ευθεία παράβαση του Συντάγματος.

8.2.2. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου και η απόφασή του

Στον οργανικό νόμο του Συνταγματικού δικαστηρίου ορίζεται λεπτομερώς η ακολουθητέα διαδικασία για τη διεξαγωγή της συνταγματικής δίκης.

Οι συνεδριάσεις του Δικαστηρίου είναι δημόσιες, προβλέπεται όμως και η κλεισμένων των θυρών συνεδριάσεις, εάν κάτι τέτοιο το επιβάλλουν συγκεκριμένοι λόγοι όπως για παράδειγμα λόγοι ασφαλείας.

Σύμφωνα με την παρ. 1 αρθ. 133 Σ η προσφυγή κρίνεται ως προς το παραδεκτό από αριθμό δικαστών όπως ο νόμος ορίζει. Σε εφαρμογή της συνταγματικής διάταξης, ο οργανωτικός νόμος προβλέπει τριμελή την αρμόδια επιτροπή. Η τριμελής επιτροπή αποφαινεται επί του παραδεκτού της προσφυγής και της παραπομπής της στην Ολομέλεια για να εξεταστεί επί της ουσίας, επικεντρώνοντας τον έλεγχο σε δύο κυρίως σημεία:

- a) ως προς το κατά πόσο ο προσφεύγων νομιμοποιείται κατά το Σύνταγμα να υποβάλλει την προσφυγή (ως προς το εάν ανήκει στις ρητά προβλεπόμενες κατηγορίες)
- b) ως προς το κατά πόσο το τιθέμενο ερώτημα ανήκει στη δικαιοδοσία του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Η απόφαση της τριμελούς επιτροπής ως προς το παραδεκτό λαμβάνεται ομοφώνως. Αυτό σημαίνει ότι αν διαφωνήσει ένας εκ των τριών δικαστών της επιτροπής, η υπόθεση πρέπει να παραπεμφθεί στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, η οποία και αποφαινεται με πλειοψηφία ως προς το παραδεκτό της προσφυγής

Κατά τη διαδικασία ενώπιον της Ολομέλειας απαιτείται η συμμετοχή του συνόλου των δικαστών, σε κάθε περίπτωση πάντως το Δικαστήριο δεν μπορεί να συνεδριάσει νόμιμα εάν ο αριθμός των παρόντων δικαστών είναι μικρότερος των 2/3. Το Δικαστήριο συγκαλείται σε συνεδρίαση από τον πρόεδρό του. Σε περίπτωση απουσίας του Προέδρου και ύστερα από έγκρισή του, τη συνεδρίαση μπορεί να συγκαλέσει συγκεκριμένος δικαστής που ορίζεται από τον Πρόεδρο.

Η Ολομέλεια ορίζει εισηγητή δικαστή, ο οποίος υποβάλλει την πρότασή του πριν την έναρξη της ακροαματικής διαδικασίας. Δικαίωμα παράστασης στο Δικαστήριο έχουν οι προσφεύγοντες στο Δικαστήριο είτε αυτοπροσώπως είτε μέσω των νομικών συμπαραστατών τους.

Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι οριστικές, δεσμευτικές και έχουν γενική ισχύ (*erga omnes*). Η κριθείσα ως αντισυνταγματική διάταξη νόμου ή ο νόμος στο σύνολό του ή και κάθε κανονιστική πράξη που νομίμως μπορεί να προσβληθεί ενώπιόν του, καταργείται²⁹⁷. Παράλληλα, λόγω της νέας νομικής κατάστασης που δημιουργείται με την ακυρωτική απόφαση, προβλέπεται η δημοσίευση της δικαστικής απόφασης στην Επίσημη Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, οπότε και τίθεται σε ισχύ η απόφαση. Η ακυρότητα είναι απόλυτη και κατά κανόνα ισχύει για το μέλλον (*ex nunc*) και δεν έχει αναδρομική ισχύ (*ex tunc*). Στο Συνταγματικό Δικαστήριο παρέχεται ωστόσο από τον οργανικό νόμο η διακριτική ευχέρεια να προσδιορίσει διαφορετικά τα χρονικά όρια ισχύος της απόφασης είτε σε προγενέστερη είτε σε μεταγενέστερη ημερομηνία.

Η απόφαση του Δικαστηρίου - όπως άλλωστε όλες οι δικαστικές αποφάσεις - οφείλει να είναι πλήρως αιτιολογημένη, πρέπει δε μαζί με τη γνώμη της πλειοψηφίας να δημοσιεύεται και η γνώμη της μειοψηφίας.

Όλες οι κρατικές αρχές μετά τη δημοσίευση της ακυρωτικής απόφασης οφείλουν πλήρη συμμόρφωση προς αυτή και κυρίως οφείλουν να καταργήσουν (ανακαλέ-

---

297 S. Sadushi, *Kontrolli Kushtetues* (Έλεγχος Συνταγματικότητας), εκδ. Οικ. Botimprex, Τίρανα, 2004, σελ 95 επ.

σουν) όλες τις παρεπόμενες διοικητικές πράξεις που ερείδονται επί του ακυρωθέντος νόμου.

8.2.3. Η απαιτούμενη πλειοψηφία για τη λήψη της απόφασης

Ιδιαίτερη προβληματική αναδύει η επίλυση του ζητήματος που σχετίζεται με τη μη επίτευξη της απαιτούμενης απόλυτης πλειοψηφίας που είναι απαραίτητη για τη λήψη της αποφάσεως του Δικαστηρίου.

Στις νομοθεσίες των κρατών του ευρωπαϊκού χώρου προβλέπονται τρεις κατά βάση λύσεις του προβλήματος:

- a) Πολλές νομοθεσίες προβλέπουν ρητά ότι σε περίπτωση ισοψηφίας υπερισχύει η ψήφος του Προέδρου.
- b) Άλλες νομοθεσίες προβλέπουν ότι σε περίπτωση ισοψηφίας ο κρινόμενος νόμος θεωρείται ότι είναι σύμφωνος με το Σύνταγμα.
- c) Τέλος, άλλες νομοθεσίες προβλέπουν τη συνέχιση της διαδικασίας μέχρι την επίτευξη της απαιτούμενης απόλυτης πλειοψηφίας.

Το αλβανικό Σύνταγμα ορίζει στο αρθ. 133 § 1 ότι «το Συνταγματικό Δικαστήριο αποφασίζει με την πλειοψηφία του συνόλου των μελών του». Η γραμματική ερμηνεία της διάταξης σε συνδυασμό με τη διάταξη του αρθ. 125 § 1 κατά την οποία τα μέλη του Δικαστηρίου ανέρχονται σε 9, επιβάλλει το συμπέρασμα ότι η απαιτούμενη πλειοψηφία είναι η απόλυτη πλειοψηφία δηλ. η πλειοψηφία του 50 + 1.

Το γράμμα της συνταγματικής διάταξης επαναλαμβάνει ο οργανωτικός νόμος για το Συνταγματικό Δικαστήριο στο αρθ. 72 § 2, προσθέτοντας μόνο ότι η αποχή κατά την ψηφοφορία δεν επιτρέπεται. Τούτου δοθέντος ο σχηματισμός απόλυτης πλειοψηφίας δηλ. πλειοψηφίας του 50 + 1 για τη λήψη της απόφασης αποτελεί προϋπόθεση *sine qua non* για την έκδοση της απόφασης²⁹⁸.

Παρά ταύτα στο αρθ. 74 του οργανωτικού νόμου προβλέπεται μια άκρως αμφιλεγόμενη ρύθμιση. Εκεί ορίζεται ότι σε περίπτωση ισοψηφίας η προσφυγή απορρίπτεται. Η ρύθμιση είναι προφανώς μη σύμφωνη με το Σύνταγμα. Το Σύνταγμα απαιτεί απόλυτη πλειοψηφία για τη λήψη της απόφασης και ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί να ανατρέψει τη ρύθμιση με κοινή διάταξη. Με τη συγκεκριμένη ρύθμιση ο κοινός νομοθέτης προχώρησε σε προφανώς αντίθετη με το γράμμα του Συντάγματος ρύθμιση, οδηγώντας κατ' ουσία σε δυνατότητα άρνησης του Δικαστηρίου να δικάζει και να αποφασίζει επί προσφυγών, που παραδεκτά κατατίθενται ενώπιόν του. Η απόρριψη της προσφυγής ως απόφαση του Δικαστηρίου απαιτεί ρητά από-

²⁹⁸ K. Traja, Drejtësia Kushtetuese (Συνταγματική Δικαιοσύνη), Τίρανα, 2000, σ. 98.

λυτη πλειοψηφία και η προβλεπόμενη λύση επί ισοψηφίας παραβιάζει ευθέως το Σύνταγμα.

Το συγκεκριμένο ζήτημα απασχόλησε και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στην απόφαση «Marini κατά της Αλβανίας»²⁹⁹. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι ρυθμίσεις του οργανικού νόμου για το Συνταγματικό Δικαστήριο είναι στο σημείο αυτό μη συμβατές με την ΕΣΔΑ και κυρίως με το αρθ. 6 για το δικαίωμα στη δίκαιη δίκη. Η ρύθμιση κρίθηκε μη συμβατή, γιατί κατ' αποτέλεσμα η απόρριψη της προσφυγής λόγω ισοψηφίας των δικαστών σημαίνει κατ' ουσία αρνησιδικία, δηλ. άρνηση των δικαστών να απονεύμουν δικαιοσύνη. Κατ' αυτό τον τρόπο η απονομή της δικαιοσύνης καθίσταται ενδεχόμενη και δυνητική και σε τελική ανάλυση αναποτελεσματική, όπως αναποτελεσματικό καθίσταται εν τοις πράγμασι και το ίδιο το Συνταγματικό Δικαστήριο.

Η απόφαση του ΕΔΔΑ επιβάλλει επειγόντως και επιτακτικά την αναθεώρηση του οργανικού νόμου για την «οργάνωση και λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου». Το άρθρο 74 του νόμου που προβλέπει την απόρριψη της προσφυγής λόγω ισοψηφίας πρέπει να τροποποιηθεί έτσι ώστε η αλβανική έννομη τάξη να αποδείξει ότι σέβεται την αρχή του κράτους δικαίου και τις υποχρεώσεις της που προκύπτουν από τις διεθνείς συνθήκες που προσχωρεί.

8.2.4. Η δικαιοδοσία του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Όπως επανειλημμένα σημειώθηκε ο έλεγχος της συμφωνίας των τυπικών νόμων προς το Σύνταγμα και τις διεθνείς συμβάσεις που έχουν επικυρωθεί από τη Δημοκρατία της Αλβανίας, αποτελεί προφανώς την κύρια αρμοδιότητα του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Η συγκεκριμένη δικαιοδοσία ανάγει το Συνταγματικό Δικαστήριο σε κύριο όργανο που ελέγχει το σεβασμό της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας και του κράτους δικαίου.

Πέραν όμως του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων το Συνταγματικό Δικαστήριο στην Αλβανία σπλίζεται με σειρά περαιτέρω αρμοδιοτήτων που το καθιστούν, αν όχι πανίσχυρο, πάντως κρίσιμο πολιτειακό όργανο που διασφαλίζει βασικές παραμέτρους της νόμιμης λειτουργίας του κράτους.

Το αρθ. 131 του Συντάγματος αναφέρει εννέα συνολικά αρμοδιότητες του Συνταγματικού Δικαστηρίου, ανάμεσα στις οποίες προέχουσα προφανώς θέση κατέχει η πρώτη αρμοδιότητα που αναφέρεται στη συμβατότητα του νόμου με το Σύνταγμα.

²⁹⁹ Υπόθεση «Marini κατά της Αλβανίας», δημοσιευμένη στην αλβανική «Περίληψη των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατά της Αλβανίας», που εκδόθηκε από το Εθνικό Τυπογραφείο Αλβανίας, Ιούνιος 2010.

8.2.4.1. Ο έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων

Αντικείμενο του ελέγχου είναι οι συγκεκριμένες διατάξεις ενός νόμου³⁰⁰, οι οποίες είναι κρίσιμες για την επίλυση της διαφοράς που έχει ενώπιόν του ο δικαστής. Με τον όρο «νόμος» δεν εννοούμε μόνον τους νόμους που ψηφίζει η Βουλή («τυπικούς νόμους»), αλλά αντικείμενο του ελέγχου συνταγματικότητας θα μπορούσαν να είναι επίσης και διατάξεις αλλοδαπού δικαίου, τις οποίες κάποιες φορές καλούνται να εφαρμόσουν σε ορισμένες διαφορές τα δικαστήρια, όταν οι κανόνες του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου το επιβάλλουν. Εξ αντιδιαστολής, πρέπει να γίνει δεκτό ότι δεν αποτελούν αντικείμενο του δικαστικού ελέγχου συνταγματικότητας οι παραλείψεις του νομοθέτη να θεσπίσει κάποιο νόμο.

Κριτήριο του ελέγχου είναι οι διατάξεις του τυπικού Συντάγματος με τις οποίες φέρεται να έρχεται σε αντίθεση η διάταξη νόμου που αποτελεί αντικείμενο του ελέγχου. Κριτήριο ελέγχου δεν μπορούν να είναι διατάξεις του ουσιαστικού Συντάγματος που δεν περιλαμβάνονται και στο τυπικό Σύνταγμα (λ.χ. διατάξεις του εκλογικού νόμου). Επίσης, δεν αποτελούν κριτήριο ελέγχου διατάξεις του διεθνούς δικαίου ή του δικαίου της ΕΕ. Όταν όμως η Αλβανία ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση το Συνταγματικό της δικαστήριο θα κληθεί να ελέγξει τη συμβατότητα των διατάξεων νόμων με το διεθνές δίκαιο και το δίκαιο της ΕΕ.

Το πρώτο πράγμα που καλείται να ελέγξει εν προκειμένω το Συνταγματικό Δικαστήριο αναφέρεται καταρχήν στο «υποστατό» του νόμου (η τυπική ισχύς του), δηλαδή στο κατά πόσο ο νόμος, διήλθε όλα τα στάδια για την ψήφισή του και ότι έχει δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης με υπογραφή του Προέδρου της Δημοκρατίας. Εν προκειμένω στο Δικαστήριο καλείται να ελέγξει την εξωτερική τυπική συνταγματικότητα ενός νόμου³⁰¹.

Το κύριο αντικείμενο του ελέγχου στα πλαίσια του δικαστικού ελέγχου νομιμότητας είναι πάντως, αν το περιεχόμενο του νόμου έρχεται σε αντίθεση με το Σύνταγμα. Σε αυτή την περίπτωση γίνεται λόγος για «ουσιαστική (αντι) συνταγματικότητα» του νόμου. Αυτό που ελέγχει ο δικαστής εν προκειμένω είναι μόνο η συμβατότητα της επίδικης διάταξης νόμου με το Σύνταγμα. Ο δικαστής δεν έχει εξουσία να ελέγξει κατά πόσο ήταν από τη σκοπιά της νομοθετικής πολιτικής σκόπιμη η έκδοση του νόμου ή της συγκεκριμένης διάταξης, δηλαδή δεν μπορεί να προβεί σε έλεγχο της σκοπιμότητας. Αν γινόταν δεκτός ο έλεγχος της σκοπιμότητας, τότε ουσιαστικά ο δικαστής θα υποκαθιστούσε το νομοθέτη, κάτι που όμως θα ερχόταν σε αντίθεση με τη θεμελιώδη αρχή της διάκρισης των εξουσιών.

³⁰⁰ Aurela Anastasi E drejta kushtetuese, (Συνταγματικό Δίκαιο) Τίρανα 2004 Εκδ. «Pegi», σελ 147 επ.

³⁰¹ Στην Ελλάδα ιδιαίτερη προβληματική αναδύει ο έλεγχος των προϋποθέσεων έκδοσης Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου κατά τα αρθ. 44 §1 και 48 § 5 Σ. Κατά πάγια νομολογία τα ελληνικά δικαστήρια δεν νομιμοποιούνται να ασκήσουν τον συγκεκριμένο έλεγχο.

Η νομική ρύθμιση της συνταγματικότητας των νόμων διαφοροποιείται εκτεταμένα στην αλβανική έννομη τάξη.

Η διατύπωση του Συντάγματος στο αρθ. 131 στοιχείο α' ομιλεί για συμφωνία των νόμων με το Σύνταγμα, χωρίς καμιά διάκρισή τους σε απλούς, συνταγματικούς ή Συντακτικούς νόμους. Την ίδια γενική διατύπωση έχει και ο οργανικός νομός του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Ούτε εκεί επιχειρείται κάποια κατηγοριοποίηση που θα ήταν περισσότερο διαφωτιστική. Είναι προφανές ότι μια κατηγοριοποίηση θα καθιστούσε ευκολότερη την εργασία των δικαστών, στο βαθμό που προβλέπεται ιδιαίτερη διαδικασία για την ψήφισή τους και ενίοτε αυξημένες πλειοψηφίες. Τέτοιοι νόμοι είναι π.χ. αυτοί που ρυθμίζουν την οργάνωση και λειτουργία των θεσμών που προβλέπονται στο Σύνταγμα ή αυτοί που ρυθμίζουν το θέμα της υπηκοότητας ή οι νόμοι για τις βουλευτικές εκλογές, τα δημοψηφίσματα, την κατάσταση έκτακτης ανάγκης³⁰² κλπ. Οι εν λόγω νόμοι παρά την ειδική διαδικασία ψήφισής, ονομάζονται νόμοι και σύμφωνα με το αρθ. 116 στοιχείο γ' του Συντάγματος³⁰³ κατατάσσονται κάτω από το Σύνταγμα.

Ιδιαίτερη προβληματική αναδύει ο έλεγχος συνταγματικότητας των αναθεωρητικών του Συντάγματος πράξεων, για τις οποίες υπάρχει διχογνωμία στη συνταγματική θεωρία. Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Αλβανίας σε μια και μοναδική περίπτωση μέχρι σήμερα άσκησε ουσιαστικό έλεγχο συνταγματικότητας σε μια αναθεωρητική διάταξη. Με την απόφαση **57/1997** το Δικαστήριο κήρυξε αντισυνταγματικό το αρθ. 2 του νόμου 8257.

Η κρατούσα γνώμη στην Αλβανία αποδέχεται τη συγκεκριμένη πρακτική και τη θεωρεί συμβατή με το Σύνταγμα.

Αντίθετος με αυτή την πρακτική εμφανίζεται ο συγγραφέας του βιβλίου «Έλεγχος Συνταγματικότητας» και ταυτόχρονα μέλος του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αλβανίας Σόκολ Σαντούση, ο οποίος χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη πρακτική του Δικαστηρίου ως «*μια εκτροπή όχι μόνο από τη δογματική αντίληψη του αφηρημένου ελέγχου, η οποία δεν αποδέχεται το συγκεκριμένο έλεγχο, αλλά και ως μια υπέρβαση καθηκόντων, αφού οι συνταγματικές διατάξεις της εποχής δεν προέβλεπαν έλεγχο των αναθεωρητικών διατάξεων*».

Το ισχύον Σύνταγμα δεν περιλαμβάνει διατάξεις που να ρυθμίζουν αυτό το θέμα. Η μόνη ρύθμιση αφορά το αρθ. 152 του Συντάγματος που προβλέπει στη § 1 αυτού, ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο ελέγχει εκ των προτέρων τη συνταγματικότητα των ζητημάτων, που σχετίζονται με τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, σύμφωνα με τα

³⁰² Άρθρο 81 του Συντάγματος της Αλβανίας

³⁰³ Στο συγκεκριμένο άρθρο μνημονεύεται η τυπική ιεράρχηση των κανόνων δικαίου στην αλβανική έννομη τάξη.

αρθ. 150, 151 και 177 του Συντάγματος. Κατά συνέπεια μόνο ρυθμίσεις που αφορούν διεξαγωγή δημοψηφίσματος μπορούν να υπαχθούν στον εν λόγω έλεγχο.

Σε κάθε περίπτωση πάντως ο έλεγχος συνταγματικότητας δεν αναφέρεται στο περιεχόμενο της πράξης, άλλα μόνο στη συνταγματικότητα του αιτήματος προς διενέργεια δημοψηφίσματος για το συγκεκριμένο θέμα σύμφωνα με τις ρυθμίσεις του αρθ. 150 § 2 του Συντάγματος.

Λεπτομερέστερα η αρμοδιότητα του Συνταγματικού Δικαστηρίου μνημονεύεται στο αρθ. 51 του οργανικού νόμου του Σ.Δ.

Κατά το εν λόγω άρθρο το Δικαστήριο εξετάζει:

- a) το περιεχόμενο των νόμων
- b) τον τύπο των νόμων
- c) τη διαδικασία για την έκδοση και θέση σε ισχύ τους.

Η ρητή αναφορά στον τύπο και τη διαδικασία ψήφισης του νόμου διαφοροποιεί εκτεταμένα το αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο από τα υπόλοιπα του ευρωπαϊκού χώρου, τα οποία κατά κανόνα δεν νομιμοποιούνται να εξετάσουν την τυπική συνταγματικότητα του νόμου, παρά μόνο την ουσιαστική.

Σε κάθε περίπτωση ο έλεγχος συνταγματικότητας επιχειρείται εκ των υστέρων, (*a posteriori*), ενώ προληπτικός δικαστικός έλεγχος δεν προβλέπεται.

8.2.4.2. Ο έλεγχος των *interna corporis*

Σύμφωνα με το αρθ. 93 § 4 του ελληνικού Συντάγματος τα Δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα. Από αυτό το λεκτικό, σε συνδυασμό με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, προκύπτουν ορισμένοι περιορισμοί ως προς την έκταση των ελεγκτικών δυνατοτήτων στα πλαίσια του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων³⁰⁴.

Τα ελληνικά δικαστήρια δεν δικαιούνται να ελέγξουν, αν τηρήθηκε η συνταγματικά προβλεπόμενη διαδικασία για την ψήφιση του νόμου από τη Βουλή, δεν δικαιούνται δηλ. να ελέγξουν την εσωτερική τυπική συνταγματικότητα του νόμου. Έτσι, στα πλαίσια του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, τα ελληνικά δικαστήρια δεν μπορούν να ελέγξουν, αν κατά την ψήφιση του νόμου τηρήθηκαν οι διαδικαστικές διατάξεις των άρθρων 73 Σ, όπως και η διάταξη του αρθ. 72§1_ Αυτά

---

³⁰⁴ Χρ. Σγουρίτσας, Συνταγματικόν Δίκαιον, τ. Α' σελ. 83 τ. Β' τεύχος Α' σελ. 60, Ν. Σαρίπολος, Ελληνικόν Συνταγματικόν Δίκαιον τ.Β. σελ. 357.

θεωρούνται εσωτερικά ζητήματα της Βουλής (*interna corporis*) και άρα κρίνεται ότι ανήκουν στην αποκλειστική αρμοδιότητά της³⁰⁵.

Όμως, τα δικαστήρια θα πρέπει (προφανώς) να ελέγξουν, αν υπάρχει κατ' αρχήν νόμος, δηλαδή θα πρέπει να ελέγξουν το «υποστατό» του νόμου, αν δηλ. αυτός έχει δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης με υπογραφή του ΠτΔ.

Κατά συνέπεια γίνεται δεκτό από την ελληνική θεωρία και νομολογία, ότι τα ελληνικά δικαστήρια υποχρεούνται να ελέγξουν την εξωτερική τυπική συνταγματικότητα ενός νόμου, όχι όμως τα εσωτερικά τυπικά στοιχεία του νόμου που εξετάζονται κατ' αρχήν μόνο από την ίδια τη Βουλή.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί το αλβανικό Σύνταγμα έχει καταρτιστεί στα πρότυπα του γερμανικού και ιταλικού Συντάγματος και ακολούθησε τις επιλογές τους και στο ζήτημα του ελέγχου των επιμέρους διαδικαστικών στοιχείων του νόμου ως προς τη συμβατότητά τους με το Σύνταγμα. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το αρθ. 51 του οργανικού νόμου³⁰⁶ ορίζει ρητά ότι στον έλεγχο της συνταγματικότητας υπάγεται τόσο ο τύπος, όσο και η διαδικασία έκδοσης και θέσης σε ισχύ του νόμου.

Κατά συνέπεια και σε αντίθεση με τις επιλογές του ελληνικού Συντάγματος, το αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο έχει δικαιοδοσία όχι μόνο στον έλεγχο της ουσιαστικής αντισυνταγματικότητας του νόμου, αλλά και στον έλεγχο της τυπικής αντισυνταγματικότητας. Από τον έλεγχο του δεν διαφεύγουν ούτε τα *interna corporis*.

Η ρύθμιση κρίνεται ως ιδιαίτερα θετική, διότι αυτό επιβάλλει η αρχή της νομιμότητας σε πλήρη εκδίπλωσή της. Κανένας λόγος δεν μπορεί να δικαιολογήσει το ανέλεγκτο των εσωτερικών διαδικασιών του Κοινοβουλίου και προφανώς δεν πλήττεται η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας που εκφράζει άμεσα το άμεσα από το λαό εκλεγόμενο Κοινοβούλιο. Το ίδιο το Σύνταγμα επιτάσσει την πλήρη συμμόρφωση όλου του παραγώγου δικαίου προς τις επιταγές του.

Κατά συνέπεια από τον έλεγχο του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν διαφεύγει ούτε ο Κανονισμός της Βουλής. Στην Αλβανία η κρατούσα άποψη δέχεται ότι ο Κανονισμός της Βουλής αποτελεί μεν ιδιόμορφη νομοθετική πράξη η οποία όμως αποτελεί αντικείμενο ελέγχου εκ μέρους του Συνταγματικού Δικαστηρίου³⁰⁷.

Τη συγκεκριμένη θέση στηρίζει η συνταγματική θεωρία στην Αλβανία η οποία κατατάσσει τα *interna corporis* του Κοινοβουλίου στους κανόνες δικαίου που μπορούν

³⁰⁵ Αθ. Ράϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ. 1088.

³⁰⁶ Νόμος. 8577/2000 «Για την οργάνωση και λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας της Αλβανίας» της 10. 02. 2000.

³⁰⁷ Aurela Anastasi, E drejta kushtetuese, (Συνταγματικό Δίκαιο) Τίρανα 2004, εκδ Peg", σελ 57 επ.

να αποτελούν αντικείμενο ελέγχου από το Συνταγματικό Δικαστήριο³⁰⁸. Η ρύθμιση κρίνεται γενικά ως προοδευτική αφού ο νομοθέτης αυτοπεριορίζεται παρέχοντας την εξουσία σε ένα ανεξάρτητο Συνταγματικό όργανο να ελέγχει την ροή των εργασιών του και τον σεβασμό του Συντάγματος όπως και την εφαρμογή του Κανονισμού της Βουλής.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν εξέτασε μέχρι σήμερα κάποια προσφυγή με το συγκεκριμένο αντικείμενο. Μια και μοναδική φορά υποβλήθηκε προσφυγή με αίτημα τη μη τήρηση των εσωτερικών διαδικασιών του Κοινοβουλίου που περιγράφονται στον Κανονισμό της Βουλής. Το αίτημα όμως αποσύρθηκε από τον προσφεύγοντα προτού το Δικαστήριο εκδώσει την απόφαση. Στις περιπτώσεις αυτές το Δικαστήριο οφείλει να διακόψει τη διαδικασία και να παύσει την περαιτέρω εκδίκαση της υποθέσεως.

8.2.4.3. Ο έλεγχος συνταγματικότητας των διεθνών συνθηκών

Ιδιόμορφη είναι η δεύτερη αρμοδιότητα του Συνταγματικού Δικαστηρίου, στο οποίο αναγνωρίζεται ο έλεγχος συμφωνίας με το Σύνταγμα διεθνών συνθηκών πριν αυτές επικυρωθούν από το αλβανικό Κοινοβούλιο. Το γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο, που αποτέλεσε το πρότυπο για το αλβανικό, δεν διαθέτει παρόμοια αρμοδιότητα όπως προκύπτει από το αρθ. 93 του γερμανικού Συντάγματος. Πηγή έμπνευσης της συγκεκριμένης ρύθμισης πρέπει να είναι το αρθ. 218 § 11 ΣΛΕΕ, σύμφωνα με το οποίο κράτος μέλος, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο ή η Επιτροπή μπορεί να ζητήσει από το Δικαστήριο της Ένωσης να γνωμοδοτήσει εάν η σχεδιαζόμενη συμφωνία είναι συμβατή με τις Συνθήκες. Εάν η γνώμη του ΔΕΕ είναι αρνητική η διεθνής συνθήκη δεν μπορεί να τεθεί σε ισχύ και απαιτείται η επαναδιαπραγμάτευση³⁰⁹.

8.2.4.3.1. Ο έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων με τις διεθνείς συνθήκες

Το αρθ. 131 στ. α' του Συντάγματος προβλέπει ότι το Δικαστήριο αποφασίζει επίσης για τη συμφωνία των νόμων με τις κατά το αρθ. 122 Σ. διεθνείς συνθήκες.

Η επικύρωση των διεθνών συνθηκών από τα αρμόδια εθνικά όργανα αποτελεί πράξη «θεμελιώδους σημασίας»³¹⁰. Σήμερα παρατηρείται μια υποχώρηση των διαδικασιών επικύρωσης διεθνώς, γεγονός που οφείλεται κυρίως στην ταχύτητα των διε-

³⁰⁸ Xh Zaganjori, *Demokracia dhe shteti i se drejtes* (Δημοκρατία και Κράτος Δικαίου), LUARASI Publishing House, Τίρανα, 2002,σελ 203 επ.

³⁰⁹ Αστ. Πλιάκος, *Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεσμικό και ουσιαστικό*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 22, Ε. Σαχπεκίδου, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο ...* οπ.π. σελ. 539.

³¹⁰ Εμ. Ρούκουνας, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 79.

θνών συναλλαγών. Τα συστήματα επικύρωσης αποτελούν εθνική υπόθεση και διακρίνονται κατά το Διεθνές Δίκαιο σε μικτά (αρμοδιότητα επικύρωσης έχουν η νομοθετική και εκτελεστική εξουσία), σε συστήματα αποκλειστικής αρμοδιότητας της εκτελεστικής εξουσίας και σε συστήματα αποκλειστικής αρμοδιότητας της νομοθετικής εξουσίας³¹¹.

Μολονότι η επικύρωση δεν αποτελεί υποχρέωση του κράτους που υπέγραψε μια διεθνή συνθήκη εντούτοις προβλέπονται περιπτώσεις όπου το κράτος είναι υποχρεωμένο να επικυρώσει. Η υποχρέωση επικύρωσης υφίσταται όταν η ίδια η συνθήκη το επιβάλλει και στις περιπτώσεις όπου πέραν της σιγής του κειμένου, η υποχρέωση προκύπτει με άλλον τρόπο³¹².

Τα άρθρα 121, 122, και 123 του αλβανικού Συντάγματος ρυθμίζουν τις λεπτομέρειες αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής, τον τρόπο κυρώσεως, την θέση των διεθνών συνθηκών στην έννομη τάξη της χώρας.

Ειδικά το αρθ. 122 του αλβανικού Συντάγματος διακρίνει τις διεθνείς συνθήκες σε εκείνες που έχουν άμεση εφαρμογή στην εσωτερική έννομη τάξη της χώρας και εκείνες που πρέπει να επικυρωθούν. Και τα δύο είδη των εν λόγω συνθηκών εντάσσονται στην κατηγορία των κανόνων δικαίου που έχουν ανώτερη τυπική ισχύ από τον κοινό νόμο και κατώτερη εκείνης του Συντάγματος. Έχουν δηλ. όπως συχνά λέγεται, υπερνομοθετική και ταυτόχρονα υποσυνταγματική ισχύ. Καταλαμβάνουν μια ενδιάμεση θέση μεταξύ Συντάγματος και κοινού νόμου. Κατά συνέπεια, οι νόμοι που ψηφίζει το αλβανικό Κοινοβούλιο και γενικά οι κανόνες του αλβανικού ουσιαστικού δικαίου πρέπει να συμφωνούν όχι μόνο με το Σύνταγμα, αλλά και με τις διεθνείς συνθήκες που συνάπτει η χώρα με τρίτες χώρες.

Το αρθ. 131 περπτ. β' αναθέτει στο Συνταγματικό Δικαστήριο τον έλεγχο της συμβατότητας των συναπτομένων διεθνών συνθηκών με το Σύνταγμα. Ο έλεγχος των διεθνών συνθηκών λαμβάνει χώρα πριν από την επικύρωσή τους.

Ρητή μνεία σε Διεθνή Συνθήκη επιχειρεί το αλβανικό Σύνταγμα στο αρθ. 17 που αναφέρεται στον επιτρεπόμενο περιορισμό των ατομικών δικαιωμάτων. Ο περιορισμός αυτός μπορεί να γίνεται μόνο με νόμο και σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να υπερβαίνει τα όρια που θέτει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η συνταγματική ισχύ που έχει προσδώσει ο Αλβανός Συνταγματικός νομοθέτης

³¹¹ Εμ. Ρούκουνας, Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο ... οπ.π. σελ. 80

³¹² Σύμβαση της Γενεύης για το δίκαιο το συνθηκών, βλ. σχετικά Κ. Ιωάννου, Κ. Οικονομίδης, Χ. Ροζάκης, Α. Φατούρος, Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, θεωρία των πηγών, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1988, σελ. 122.

στις διεθνείς συνθήκες δεν αφορά όλες της τις διατάξεις άλλα μόνο εκείνες που προβλέπει το άρθρο 17 § 2 του Συντάγματος³¹³.

Τα αρθ. 49 και 50 του οργανικού νόμου του Συνταγματικού Δικαστηρίου προβλέπουν ότι οι νομιμοποιούμενοι ενεργητικά να ασκήσουν την προσφυγή ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου σε περίπτωση αντιθέσεως νόμου με διεθνή συνθήκη, οφείλουν να την ασκήσουν εντός της πρώτης τριετίας από τη θέση σε ισχύ της διεθνούς συνθήκης.

Ότι ισχύει ως προς τους νόμους που αντίκεινται στο Σύνταγμα ισχύει και για τις διεθνείς συνθήκες. Το Συνταγματικό Δικαστήριο ασκεί τόσο τον τυπικό και τον ουσιαστικό έλεγχο του νόμου ως προς τη συμβατότητά του με τη διεθνή συνθήκη και σύμφωνα με τις προβλέψεις του αρθ. 51 του οργανικού νόμου. Η αρμοδιότητα αυτή του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν δημιουργεί δυνατότητα έμμεσου ελέγχου συνταγματικότητας, διότι σύμφωνα με το αρθ. 116 του Συντάγματος οι νόμοι που κυρώνουν μια διεθνή συνθήκη ή οι διατάξεις μιας διεθνούς συμβάσεως κατατάσσονται δεύτεροι στην ιεραρχία των κανόνων δικαίου, υπόκεινται δηλ. στο Σύνταγμα. Έχουν, όπως και στην Ελλάδα, υποσυνταγματική ισχύ. Με αυτή την αρμοδιότητα καλείται ο συνταγματικός δικαστής να αποφασίσει για τη συμφωνία ενός νόμου με έναν άλλο νόμο που είναι τυπικά ανώτερος, αλλά δεν είναι το ίδιο το Σύνταγμα.

Ένα άλλο ζήτημα που τίθεται στην παρούσα προβληματική, είναι το ζήτημα των νόμων που έχουν θεσπισθεί πριν από την έναρξη ισχύος του Συντάγματος. Σύμφωνα με το αρθ. 178 § 1 οι νόμοι και οι άλλοι κανόνες δικαίου που έχουν ψηφιστεί πριν από τη θέση σε ισχύ του Συντάγματος θα συνεχίσουν να ισχύουν, εφόσον δεν έχουν ρητά ακυρωθεί. Κατά συνέπεια οι προϊσχύσαντες του Συντάγματος νόμοι συνεχίζουν να αποτελούν μέρος της ισχύουσας αλβανικής έννομης τάξης. Το αυτό ισχύει και για τις διεθνείς συνθήκες που έχουν επικυρωθεί υπό το προηγούμενο συνταγματικό καθεστώς. Τυχόν ασυμβατότητα αυτών των συνθηκών με την νέα συνταγματική τάξη που επιβάλλει το νέο Σύνταγμα, πρέπει να οδηγήσει σε νέα διαπραγματεύση της συνθήκης, έτσι ώστε αυτή να καταστεί σύμφωνη με το ισχύον Σύνταγμα.

Η παραπάνω διαπίστωση επαληθεύεται και από μια απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου με αντικείμενο την ερμηνεία του αρθ. 178 του Συντάγματος³¹⁴. Στην εν λόγω απόφαση το Δικαστήριο έκρινε ότι από την εξέταση της συγκεκριμένης διατάξεως ερμηνευόμενη και σε συνδυασμό με άλλες διατάξεις του Συντάγματος και ιδίως με αυτές του κεφαλαίου 18, προκύπτει το συμπέρασμα ότι ο κανόνας που έχει θεσπιστεί σε αυτό το άρθρο θα εφαρμοστεί και για τα συνταγματικά όργανα που θα υπάρχουν μετά τη θέση σε ισχύ του Συντάγματος. Ο παραπάνω κανόνας επίσης θα εφαρμοστεί και για αυτούς τους νόμους ή νομοθετικές πράξεις, οι οποίες στο σύνο-

³¹³ Kristaq Traja, Drejtesia Kushtetuese (Συνταγματική Δικαιοσύνη) Τίρανα 2000 εκδ. Luarasi σελ 258 επ.

³¹⁴ Αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου 2006, ... οπ.π. σελ 279 επ.

λο τους η μέρη τους δεν έρχονται σε αντίθεση με συγκεκριμένες διατάξεις του Συντάγματος.

8.2.4.3.2. Ο έλεγχος συνταγματικότητας των διεθνών συνθηκών με το Σύνταγμα

Οι Διεθνείς Συνθήκες στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον είναι ο πιο διαδεδομένος τρόπος ώστε τα κράτη να ρυθμίζουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Ανάλογα με το χρησιμοποιούμενο κριτήριο οι διεθνείς συνθήκες διακρίνονται σε διμερείς ή πολυμερείς, σε ανοιχτές ή κλειστές κ.λπ., μπορούν δε να αφορούν έναν ή πολλούς τομείς της κρατικής δραστηριότητας.

Αναφορικά με τον έλεγχο των διεθνών συνθηκών ως προς τη συμβατότητά τους με το εθνικό δίκαιο, στην πρακτική των κρατών μελών της διεθνούς κοινότητας επικρατούν δύο τάσεις:

- ✓ Η πρακτική του μη ελέγχου της διεθνούς συνθήκης και
- ✓ Ο έλεγχος της συνθήκης κατά την ενταξιακή διαδικασία στην εσωτερική έννομη τάξη.

Η πρώτη πρακτική εφαρμόζεται από τον αμερικανό δικαστή και η δεύτερη από τον Γερμανό δικαστή³¹⁵. Στην αλβανική έννομη τάξη και με βάση το αρθ. 131 § β του Συντάγματος προβλέπεται ρητά ο έλεγχος της συμβατότητας μιας διεθνούς συνθήκης με το αλβανικό Σύνταγμα. Η αρμοδιότητα ανατίθεται στο Συνταγματικό Δικαστήριο και ο έλεγχος οφείλει να επιχειρηθεί πριν από την επικύρωση της διεθνούς συνθήκης από το αλβανικό Κοινοβούλιο.

Ο εκ των προτέρων έλεγχος των διεθνών συνθηκών ως προς τη συμβατότητά τους με το εθνικό δίκαιο, αποτελεί μια φρόνιμη επιλογή του συνταγματικού νομοθέτη και επικροτείται από τη θεωρία. Είναι κατά την άποψη των περισσότερων θεωρητικών του κλάδου ο καλύτερος τρόπος στη σφαίρα των διεθνών σχέσεων³¹⁶. Με τον *a priori* έλεγχο, το κράτος έχει τη δυνατότητα των επαναδιαπραγματεύσεων σε περίπτωση ασυμφωνίας και κατ' αυτόν τον τρόπο προσαρμογής του εσωτερικού δικαίου η των όρων της συμφωνίας. Αντίθετα ο μεταγενέστερος έλεγχος θα έφερνε το κράτος σε δυσχερή θέση διότι πιθανή ασυμφωνία με τους εσωτερικούς κανόνες θα δημιουργούσε αδυναμία εκπληρώσεως των διεθνών του υποχρεώσεων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εν προκειμένω αποτελεί η περίπτωση της Γερμανίας κατά την επικύρωση της συνθήκης του Μάαστριχτ. Το Συνταγματικό Δικαστήριο της

³¹⁵ Kristaq Traja, Drejtesia Kushtetuese, (Συνταγματική Δικαιοσύνη) Τίρανα 2000 εκδ. Luarasi,σελ. 167 επ.

³¹⁶ Στην Ελλάδα και σύμφωνα με το αρθ. 100 § 1 του ελληνικού Συντάγματος προβλέπεται μόνο η άρση της αμφισβήτησης για το χαρακτηρισμό κανόνων του διεθνούς δικαίου ως γενικά παραδεγμένων.

χώρας εξέφρασε αμφιβολίες για μια σειρά από ζητήματα που αποτελούσαν κρίσιμες επιλογές της Συνθήκης και κρίθηκαν ότι δεν ήταν συμβατές με το γερμανικό Σύνταγμα. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε επανάληψη των διαπραγματεύσεων σε μια διαδικασία που εκ των πραγμάτων ήταν χρονοβόρα.

Στις περιπτώσεις ασυμφωνίας της διεθνούς συνθήκης με το Σύνταγμα δύο είναι οι δυνατές λύσεις:

- ✓ το κράτος δεν επικυρώνει την συμφωνία,
- ✓ επιχειρούνται οι αναγκαίες αλλαγές στο Σύνταγμα για να καταστεί δυνατή η επικύρωση της συνθήκης.

Αυτές τις συνέπειες θέλει να αποφύγει η αλβανική ρύθμιση προβλέποντας τον σχετικό έλεγχο πριν την επικύρωση της διεθνούς συνθήκης.

Το άρθρο 52 § 2 του οργανικού νόμου του Συνταγματικού Δικαστηρίου προβλέπει τους προσφεύγοντες που νομιμοποιούνται να ασκήσουν τη σχετική προσφυγή, οι οποίοι, όπως είδαμε ήδη, διακρίνονται σε προνομιούχους και μη προνομιούχους.

8.2.4.4. Οι προσφυγές των ιδιωτών

Τέλος, στον έλεγχο συμβατότητας με το Σύνταγμα αναφέρεται και η ένατη αρμοδιότητα του Συνταγματικού Δικαστηρίου που αφορά τις προσφυγές ιδιωτών. Οι προσφυγές των ιδιωτών για παραβίαση των συνταγματικών τους δικαιωμάτων σε μια δίκαιη δίκη μπορούν να γίνουν παραδεκτές, υπό την προϋπόθεση ότι θα εξαντλήσουν τα προβλεπόμενα ένδικα μέσα³¹⁷.

8.2.4.5. Λοιπές προσφυγές

Οι υπόλοιπες αρμοδιότητες του Συνταγματικού Δικαστηρίου αναφέρονται στην επίλυση των παρακάτω ζητημάτων:

- a) Στον έλεγχο της συνταγματικότητας του δημοψηφίσματος και την επικύρωση των αποτελεσμάτων του
- b) Στην επίλυση ζητημάτων σύγκρουσης αρμοδιοτήτων μεταξύ άμεσων κρατικών οργάνων, όπως επίσης και μεταξύ κρατικών οργάνων και Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης
- c) Στη συνταγματικότητα τόσο της ίδρυσης όσο και της λειτουργίας των πολιτικών κομμάτων και γενικά των πολιτικών οργανώσεων

---

317 K. Traja, Drejtësia Kushtetuese (Συνταγματική Δικαιοσύνη), Τίρανα, 2000, σελ 129 επ.

- d) Στην απαλλαγή του Προέδρου της Δημοκρατίας από τα καθήκοντά του και την πιστοποίηση των λόγων αδυναμίας άσκησης των καθηκόντων του
- e) Στον έλεγχο της εκλογής και τα ασυμβίβαστα των καθηκόντων του Προέδρου της Δημοκρατίας και των βουλευτών όπως επίσης και την επικύρωση της εκλογής τους.

8.3. Οι νομιμοποιούμενοι προς άσκηση της προσφυγής

Σύμφωνα με το αρθ. 134 του Συντάγματος οι ενεργητικά προς άσκηση της προσφυγής νομιμοποιούμενοι μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες:

- a) Τα ανώτερα όργανα της κεντρικής και περιφερειακής διοίκησης (εδώ περιλαμβάνονται ο πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο πρωθυπουργός, τουλάχιστον το 1/5 του συνολικού αριθμού των βουλευτών, ο πρόεδρος του Ανωτάτου Κρατικού Συμβουλίου, η Τοπική Αυτοδιοίκηση, ο Συνήγορος του Πολίτη, τα πολιτικά κόμματα, οι θρησκευτικές κοινότητες και εκπρόσωποι άλλων οργανώσεων)
- b) Τα τακτικά δικαστήρια και
- c) Οι ιδιώτες.

Περαιτέρω οι νομιμοποιούμενοι προς άσκηση της προσφυγής μπορούν να διακριθούν με κριτήριο την ύπαρξη εννόμου συμφέροντος και με βάση το αρθ. 134 § 2³¹⁸ σε:

- a) Προνομιούχους και
- b) Μη προνομιούχους.

Προνομιούχοι προσφεύγοντες είναι εκείνοι οι οποίοι δεν χρειάζεται να αποδείξουν την ύπαρξη εννόμου συμφέροντος για την άσκηση της προσφυγής και είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο Πρωθυπουργός, το 1/5 του συνολικού αριθμού των βουλευτών, ο πρόεδρος του Ανωτάτου Κρατικού Συμβουλίου, τα τακτικά δικαστήρια.

Εν προκειμένω εκτιμάται ότι τα ανωτέρω άμεσα κρατικά όργανα ασκώντας την προσφυγή ελέγχου συνταγματικότητας δεν αποσκοπούν στην προστασία ατομικού εννόμου συμφέροντος αλλά στην προστασία του γενικού συμφέροντος για την ο-

---

³¹⁸ Η ερμηνεία του αρθ. 134 του Συντάγματος απασχόλησε ήδη το Συνταγματικό Δικαστήριο στην υπ. αρ. 49 απόφασή του της 31/ 07/ 2000, υστέρα από αίτημα του Συνηγούρου του Πολίτη της Αλβανίας. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή το ΣΔ έκρινε ότι ο Συνήγορος του Πολίτη παρόλο που δεν εντάσσεται στους προνομιούχους προσφεύγοντες έχει το δικαίωμα να προσφύγει ενώπιον του ΣΔ για ζητήματα που άπτονται της αποστολής του όπως αυτά περιγράφονται στο άρθρο 60 του Συντάγματος, όπως επίσης για ζητήματα που έχουν να κάνουν με την οργάνωση και εύρυθμη λειτουργία του, υστέρα από παρεμβάσεις κρατικών θεσμών.

μαλή λειτουργία του κράτους (αρθ. 134 Σ. και 49, 50 του εκτελεστικού νόμου για τη λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου).

Αντίθετα ο Συνήγορος του Πολίτη, οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οι θρησκευτικές κοινότητες, τα πολιτικά κόμματα και οι εκπρόσωποι άλλων οργανώσεων μπορούν να ασκήσουν την προσφυγή εφόσον αποδείξουν την ύπαρξη εννόμου συμφέροντος.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο δέχθηκε, για παράδειγμα, την ύπαρξη εννόμου συμφέροντος σε μια ένωση πρώην ιδιοκτητών, η οποία προσέφυγε ενώπιόν του με αίτημα την ακύρωση νόμου, που κατά την κρίση τους προσέβαλε το δικαίωμα στην ιδιοκτησία τους³¹⁹.

8.3.1. Η άσκηση της προσφυγής από τα άμεσα κρατικά όργανα

Όπως σημειώθηκε παραπάνω τα άμεσα κρατικά όργανα, δηλ. ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο Πρωθυπουργός, μέλη του Κοινοβουλίου, ο πρόεδρος του Ανωτάτου Κρατικού Συμβουλίου και τα δικαστήρια ανήκουν στους προνομιούχους προσφεύγοντες και δεν απαιτείται η ύπαρξη εννόμου συμφέροντος για την άσκηση της προσφυγής.

Το Δικαστήριο ερμήνευσε την παραπάνω διάταξη συστατικά και δεν την επεξέτεινε σε άλλα κρατικά όργανα. Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι αφηρημένα συνταγματικό έλεγχο μπορούν να ζητήσουν μόνο τα συγκεκριμένα όργανα για λόγους προστασίας του δημοσίου συμφέροντος, χωρίς να ενδιαφέρει η ύπαρξη ατομικού εννόμου συμφέροντος στο πρόσωπο του προσφεύγοντος.

Η απαρίθμηση του αρθ. 134 είναι αποκλειστική και αφορά μόνο τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, τον Πρωθυπουργό, μέλη του Κοινοβουλίου, τον πρόεδρο του Ανωτάτου Κρατικού Συμβουλίου και τα δικαστήρια³²⁰.

Η νομιμοποίηση του προσφεύγοντος (*locus standi*) και η τήρηση των προθεσμιών για την κατάθεση της προσφυγής (*ratione temporis*), αποτελούν για το Συνταγματικό Δικαστήριο κρίσιμα ζητήματα για την έναρξη της διαδικασίας ελέγχου συνταγματικότητας, τα οποία και ελέγχει σχολαστικά.

³¹⁹ Για παράδειγμα, η απόφαση υπ. αριθ. 43 της 18/ 05/2001, όπου το Συνταγματικό Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα σχετικά με τη συνταγματικότητα του αρθ. 4 του Νόμου 8647/2000 σχετικά με «ορισμένες τροποποιήσεις στο νόμο 8030/1995 «Σχετικά με τη συμβολή του κράτους για τις άστεγες οικογένειες» υστέρα από προσφυγή της Εθνικής Ένωσης Απαλλοτριωθέντων «Περιουσία και Δικαιοσύνη».

³²⁰ Βλ. την απόφαση με αριθ. 43, με ημ. 18. 05. 2001, και την απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου με αρ. 9, με ημερ. 19. 03. 2008.

Το Δικαστήριο απασχόλησε ιδιαίτερα η ύπαρξη του εννόμου συμφέροντος στον προσφεύγοντα και το αναζήτησε στην προσβολή δικαιώματος που θίγει ο βαλλόμενος ως αντισυνταγματικός νόμος. Κατά συνέπεια η έρευνα ως προς την ύπαρξη εννόμου συμφέροντος στον μη προνομιούχο διάδικο επικεντρώνεται στο συγκεκριμένο δικαίωμα που θίγεται από τον βαλλόμενο νόμο, στη συγκεκριμένη ζημία που έχει προκληθεί στον προσφεύγοντα. Δεν αρκεί δηλαδή αφηρημένη επίκληση εννόμου συμφέροντος αλλά πραγματική προσβολή συγκεκριμένου δικαιώματος³²¹.

8.3.2. Η παραπομπή από τα τακτικά δικαστήρια

Κατά ρητή συνταγματική επιταγή του αρθ. 145 § 2 τα δικαστήρια όλων των βαθμών δικαιοδοσίας οφείλουν να μη εφαρμόζουν νόμο τον οποίο κρίνουν ως αντισυνταγματικό. Στην περίπτωση αυτή το δικαστήριο οφείλει να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλλει το σχετικό ζήτημα στο Συνταγματικό Δικαστήριο προς οριστική κρίση επί της συνταγματικότητας του συγκεκριμένου νόμου.

Κατά συνέπεια η κίνηση της σχετικής διαδικασίας προϋποθέτει απόφαση του οποιουδήποτε δικαστηρίου ανεξαρτήτως βαθμίδας και ανεξαρτήτως της φύσεως της διανοιγείσας δίκης (αστικής, ποινικής, διοικητικής κ.λπ.).

Εν προκειμένω τίθεται το ερώτημα ως προς το κατά πόσο η υποβολή του ερωτήματος αποτελεί υποχρέωση του δικαστή ή μήπως το σχετικό ζήτημα επαφίεται στη διακριτική του ευχέρεια. Τόσο η γραμματική ερμηνεία όσο και η τεολογία της συγκεκριμένης διάταξης του αρθ. 145 § 2 Σ επιβάλλουν το συμπέρασμα, ότι η υποβολή του ερωτήματος αποτελεί σαφώς υποχρέωση του δικαστή. Ο δικαστής της τακτικής δικαιοσύνης και ανεξαρτήτως ιεραρχικής βαθμίδας, εάν καταλήξει κατά την εκδίκαση ορισμένης υποθέσεως στο μη συμβατό μιας νομοθετικής διάταξης με το Σύνταγμα, βαρύνεται σωρευτικά με δύο υποχρεώσεις. Πρώτον, να μη εφαρμόσει στη συγκεκριμένη περίπτωση το νόμο που κατά τη δική του κρίση είναι αντισυνταγματικός και δεύτερον, να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία, να υποβάλλει το σχετικό ερώτημα στο Συνταγματικό Δικαστήριο και να αναμείνει την απόφασή του. Η κρίση του δικαστή ως προς την αντισυνταγματικότητα είναι προσωρινή και τελεί υπό την αίρεση της σύμφωνης κρίσης του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Ενδεχόμενη αναγνώριση διακριτικής ευχέρειας στον τακτικό δικαστή ως προς την υποβολή του ερωτήματος αντιβαίνει στη ratio της συνταγματικής διάταξης που καθιερώνει το συγκεκριμένο έλεγχο της συνταγματικότητας, αλλά και προσβάλλει την αρχή της ασφάλειας δικαίου.

Περαιτέρω τα τακτικά δικαστήρια οφείλουν να θέσουν σε κίνηση το μηχανισμό ελέγχου της συνταγματικότητας μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που άγονται στο βέ-

³²¹ Υπ. αριθ. 17 απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της 25. 07. 2008.

βαιο συμπέρασμα ότι ο κρινόμενος νόμος είναι αντισυνταγματικός. Μόνο αμφιβολίες του κρίνοντος δικαστή ή πιθανολόγηση αντισυνταγματικότητας δεν αρκούν. Το συμπέρασμα επιβάλλεται από την παραδοχή ότι τα δικαστήρια οφείλουν να αποφασίζουν με βεβαία κρίση.

Τη συγκεκριμένη άποψη υιοθετεί και η νομολογία του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, το οποία απορρίπτει αόριστα και υποθετικά ερωτήματα ως προς τη συνταγματικότητα της κοινής νομοθεσίας³²².

Ένα άλλο ζήτημα που τίθεται σχετικά, αναφέρεται στην έννοια των κανόνων δικαίου που υπόκειται σε συνταγματικό έλεγχο. Από τη συνολική ρύθμιση της συνταγματικής δικαιοσύνης προκύπτει ότι το Σύνταγμα του 1998 έχει κατά νου μόνο τους τυπικούς νόμους. Κατά συνέπεια δεν μπορούν να υπαχθούν σε παρεμπιπτόντα έλεγχοι διεθνείς συνθήκες που γίνονται μέρος του εσωτερικού δικαίου της Αλβανίας μετά τη διαδικασία της επικύρωσης, όπως επίσης και άλλες κανονιστικές πράξεις που αποτελούν ουσιαστικό νόμο αλλά εκδίδονται από την εκτελεστική εξουσία.

Η ρύθμιση αυτή διαφοροποιείται από εκείνη που είχε υιοθετηθεί με το νόμο «Κυρίες συνταγματικές διατάξεις³²³» και ταυτόχρονα εναρμονίζεται με τα περισσότερα ευρωπαϊκά συνταγματικά δικαστήρια, στα οποία αναγνωρίζεται ο έλεγχος συνταγματικότητας μόνο για τυπικούς νόμους, δηλ. για νόμους που ψηφίζονται από τα εθνικά κοινοβούλια.

Ο κοινός δικαστής οφείλει δικονομικά να ακολουθήσει τους διαδικαστικούς κανόνες που καθορίζονται από τον Οργανικό Νόμο του Συνταγματικού Δικαστηρίου, αλλά και τη μέχρι σήμερα νομολογία του Δικαστηρίου. Για παράδειγμα, θα πρέπει να αναστείλει την εκδίκαση της υπόθεσης, μόνο όταν κρίνει ότι ο έλεγχος συνταγματικότητας του σχετικού νόμου του είναι απαραίτητος για την επίλυση της συγκεκριμένης υποθέσεως. Αυτό το είδος της συνταγματικής δικαστικής απόφασης απαιτεί κάτ' ανάγκη την ύπαρξη άμεσης σύνδεσης μεταξύ του νόμου, ο οποίος θεωρείται ως αντισυνταγματικός από τα δικαστήρια και της επίλυσης της συγκεκριμένου υπόθεσης³²⁴. Έτσι, η σχέση μεταξύ του νόμου και της υπόθεσης που ο δικαστής εξετάζει στη συγκεκριμένη περίπτωση, είναι μια στενή σχέση άμεσου και αναγκαίου χαρακτήρα.

³²² Βλέπε την απόφαση BVerfGE 1, 184 I. Normenkontrolle, «Επιλεγμένες αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας» σελ. 580.

³²³ Ο νόμος 7561 της 29/04/1992, « Σχετικά με ορισμένες τροποποιήσεις του νόμου 7491», της 29. 4. 1991, «Βασικές συνταγματικές διατάξεις». Παρεμπιπτόντων συνταγματικός έλεγχος διενεργείτο κατόπιν αιτήματος των τακτικών δικαστηρίων, σε σχέση με την κανονιστική πράξη, όχι μόνο όταν διαπιστωνόταν ότι η τελευταία ήταν αντίθετη προς το νόμο αλλά και όταν είχε παραβιαστεί ο τυπικός νόμος.

³²⁴ Υπ. αρθ. 15 απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της 04/07/2000.

Σύμφωνα με τα παραπάνω το Συνταγματικό Δικαστήριο της Αλβανίας ερευνά την ύπαρξη της ως άνω αναγκαίας σύνδεσης, έχει δε απορρίψει το αίτημα για παρεμπόδιση (τυχαίο) έλεγχο σε περιπτώσεις που δεν θεμελιώνεται η ανάγκη του ελέγχου συνταγματικότητας του νόμου ή όταν οι λόγοι που παρατίθενται στην προσφυγή σχετικά με τη σημασία του ελέγχου αυτού κρίνονται αβάσιμοι³²⁵.

8.3.3. Οι προσφυγές των ιδιωτών

Η εκκίνηση της διαδικασίας υστέρη από ατομική προσφυγή, αφορά μόνον το δικαίωμα του ατόμου για δίκαιη δίκη (αρθ. 131 στ. θ), αφού πρώτα εξαντλήσει όλα τα άλλα μέσα που του επιτρέπει το Σύνταγμα της Αλβανίας και ο νόμος. Συγκεκριμένα, στην αλβανική έννομη τάξη, ο πολίτης μπορεί να καταθέσει προσφυγή μόνο όταν εξαντλήσει τα εθνικά ένδικα μέσα ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων. Υποτίθεται ότι για όλα τα συνταγματικά δικαιώματα του μπορεί να ζητήσει προστασία από τα τακτικά δικαστήρια, τα οποία θα πρέπει να σεβαστούν την αρχή της δίκαιης δίκης.

Μέχρι τώρα, το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει περιορίσει το συνταγματικό έλεγχο των ατομικών προσφυγών, μόνο στη νόμιμη δικαστική διαδικασία. Αυτό αντιπροσωπεύει μια διαφορετική εμπειρία σε σχέση με την επιβολή που δημιούργησε ο νόμος «Κύριες συνταγματικές διατάξεις». Σύμφωνα με τον εν λόγω νόμο το Συνταγματικό Δικαστήριο εκδίκασε την τελική επίλυση των ατομικών καταγγελιών σχετικά με την ουσία των βασικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Στη νομική θεωρία συχνά έχουν υπάρξει διαφορετικές απόψεις για την κατανόηση της έννοιας αυτής της εξουσίας. Υπάρχουν συγγραφείς που πιστεύουν ότι «το Σύνταγμα πρέπει να ερμηνεύεται έτσι ώστε να έχει μια λογική κατανόηση, και όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη. Αυτό θα ήταν η ουσιαστική κατανόηση της διαδικασίας³²⁶». Αλλά η ιδέα αυτή δεν έχει ακόμη βρει υποστήριξη από τη νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Το ισχύον Σύνταγμα δεν αναγνωρίζει την ατομική προσφυγή παρόλο που το άρθρο 134³²⁷ στ. ι' αναγνωρίζει το δικαίωμα των ατόμων να προσφύγουν στο Δικαστήριο. Το γενικό αυτό δικαίωμα περιορίζεται από το ειδικό δικαίωμα που αναφέρεται στο στ. θ' του αρθ. 131 του Συντάγματος. Επίσης ο οργανικός νομός στο αρθ. 49 δεν προβλέπει τη δυνατότητα των ατόμων να προσφύγουν στο Δικαστήριο σε περίπτωση που ένας νομός παραβιάζει ατομικό τους δικαίωμα.

³²⁵ S. Sadushi ,Kontrolli Kushtetues... (Έλεγχος συνταγματικότητας) ... οπ. π. σ. 106-111.

³²⁶ K. Traja, Konventa Europiane per te drejtat e njeiut...(Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και η Δίκαιη διεξαγωγή της δικαστικής διαδικασίας σύμφωνα με το Σύνταγμα της Αλβανίας), στο: «10 χρόνια του Συνταγματικού Δικαστηρίου», εκδόσεις Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αλβανίας, Τίρανα, 2003 σελ 27 επ.

³²⁷ Βλ. αλβανικό. Σύνταγμα 1998 με τις αντίστοιχες τροποποιήσεις.

Η δυνατότητα αυτή των ατόμων όπως υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους προβλέπεται με την υποβολή της προσφυγής αντισυνταγματικότητας για συγκεκριμένη διάταξη που εφαρμοζόμενη στην περίπτωση του παραβιάζει ατομικό δικαίωμα. Εάν ο κρίνων δικαστής θεωρεί ότι η διάταξη του νόμου είναι αντισυνταγματική τότε οφείλει να παραπέμψει την υπόθεση στο Συνταγματικό Δικαστήριο.

Κατά συνέπεια ο παρεμπόδιος έλεγχος συνταγματικότητας αναγνωρίζεται και στην Αλβανία στο αρθ. 145 § 2 του Συντάγματος. Κατά την εν λόγω διάταξη, όταν αν ο δικαστής κρίνει ότι ο εφαρμοζόμενος νόμος έρχονται σε αντίθεση με το Σύνταγμα οφείλει να μην τον εφαρμόσει. Ταυτόχρονα όμως έχει την υποχρέωση να διακόψει την ενώπιόν του διαδικασία και να παραπέμψει την υπόθεση στο Συνταγματικό Δικαστήριο προς τελειωτική και οριστική κρίση. Η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι υποχρεωτική για όλα τα δικαστήρια.

Κατά συνέπεια η έλλειψη που εντοπίστηκε στα προηγούμενα καλύπτεται με τον παρεμπόδιος έλεγχο ο οποίος εκτείνεται σε όλους τους νόμους (τυπικούς και ουσιαστικούς) και σε όλα τα ατομικά δικαιώματα. Πρέπει να σημειωθεί πάντως ότι ο συγκεκριμένος έλεγχος έχει εφαρμοστεί σε ελάχιστες περιπτώσεις και οφείλεται στη διστακτικότητα των κατώτερων δικαστών να κρίνουν μια ρύθμιση ως ενδεχόμενα αντισυνταγματική.

8.3.4. Οι προθεσμίες

Κρίσιμο αποδεικνύεται τελικά και το ζήτημα του χρόνου εντός του οποίου οφείλει να ασκηθεί η προσφυγή αντισυνταγματικότητας. Η σχετική ρύθμιση προβλέπεται στο αρθ. 50 του οργανικού νόμου για το Συνταγματικό Δικαστήριο και ορίζεται ότι τόσο οι προνομιούχοι όσο και η μη προνομιούχοι διάδικοι οφείλουν να ασκήσουν την προσφυγή εντός προθεσμίας 3 ετών από τη θέση σε ισχύ του νομού.

Ο συγκεκριμένος χρονικός περιορισμός αποτελεί προφανώς μια τροχοπέδη, ένα πέδικλο στην άσκηση του συνταγματικού δικαιώματος. Είναι προφανώς αληθές ότι πολλοί νόμοι μπορεί να αναπτύξουν τα αποτελέσματά τους σε χρόνο πολύ μεταγενέστερο των τριών ετών. Γεγονός επίσης είναι ότι η μεγάλη καθυστέρηση στην εκδίκαση των υποθέσεων μπορεί να οδηγήσει στην ουσιαστική ακύρωση του δικαιώματος προς άσκηση του ελέγχου συνταγματικότητας. Το δυστύχημα είναι ότι η συγκεκριμένη χρονική διάρκεια δεσμεύει και το δικαστή, ο οποίος μετά την πάροδο της τριετίας δεν νομιμοποιείται ούτε αυτός να παραπέμψει την υπόθεση στο Συνταγματικό Δικαστήριο.

Η πρόβλεψη σχετικά σύντομης προθεσμίας για την άσκηση του ελέγχου αποβλέπει στην υπεράσπιση της αρχής της ασφάλειας του δικαίου και τη διασκέδαση της υποψίας περί ενδεχόμενης αντισυνταγματικότητας κάποιου νομοθετήματος. Παρό-

μοιες εκκρεμότητες δεν συνεισφέρουν στην αρχή της ασφάλειας του δικαίου. Παρά ταύτα και η αρχή της νομιμότητας απαιτεί ταυτόχρονα τον πλήρη σεβασμό της και για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμο να εξαιρείται τουλάχιστον η δυνατότητα του δικαστή να υποβάλλει οποτεδήποτε την υπόθεση στο Συνταγματικό Δικαστήριο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε εν προκειμένω η απόφαση V -206/2001 του Συνταγματικού Δικαστηρίου με την οποία απορρίφθηκε ως απαράδεκτη προσφυγή μιας οργάνωσης για αντισυνταγματικότητα διατάξεως νόμου. Το Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή λόγω της παρόδου της τριετίας χωρίς περαιτέρω αναφορές.

8.4. Η νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Η ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας θα ήταν ελλιπής αν δεν εντρυφούσε και στο νομολογιακό έργο του Δικαστηρίου. Έστω και στο σχετικά σύντομο διάστημα της λειτουργίας του πρέπει να αναδειχθούν οι επιλογές του Δικαστηρίου σε συγκεκριμένα ζητήματα, γεγονός που θα φωτίσει περαιτέρω τη γενική εικόνα του συγκριμένου δικαιοδοτικού οργάνου.

8.4.1. Η κατάργηση της θανατικής ποινής

Όπως ήδη σημειώθηκε μια από τις πιο σημαντικές αποφάσεις του αλβανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου ήταν η απόφαση **65/99**³²⁸, με την οποία η θανατική ποινή κρίθηκε ότι αντιβαίνει στο Σύνταγμα και ειδικά στο θεμελιώδες δικαίωμα στη ζωή, ως αναπαλλοτρίωτο ανθρώπινο δικαίωμα.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο προσεγγίζοντας το αρθ. 21 του Συντάγματος, το οποίο προβλέπει την προστασία της ζωής κάθε ατόμου, δέχθηκε ότι η εν λόγω συνταγματική διάταξη δεν απαγορεύει μεν ρητά τη θανατική ποινή, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι την επιτρέπει.... Ως εκ τούτου έκρινε αναγκαίο να ερμηνεύσει τη διάταξη σε συνδυασμό με άλλες συνταγματικές διατάξεις αλλά και γενικά με το συνολικό πνεύμα που εκπέμπει το Σύνταγμα. Στη συνέχεια, αναλύοντας και ερμηνεύοντας το άρθρου 21, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, 5, 17 § 2, 116 και 122 του Συντάγματος και του άρθρου 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το Συνταγματικό Δικαστήριο υπογράμμισε: *«Οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα... που προβλέπουν τη θανατική ποινή δεν συμμορφώνονται με το πνεύμα του Συντάγματος τουναντίον αυτές υπονομεύουν το ουσιαστικό περιεχόμενο του δικαιώματος στη ζωή και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα που προβλέπουν δυνατότητα στέρησης της ίδιας της ανθρώπινης ζωής αποτελούν πλήρη και αμετάκλητη εξάλειψη της ζωής και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Η εκτέλεση της*

³²⁸ Αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της (1997-1999), ... οπ.π. σελ. 307.

θανατικής ποινής κατά ενός συγκεκριμένου ατόμου, ως αποτέλεσμα ενός σφάλματος, ακόμη και υποκειμενικού δεν μπορεί να διορθωθεί και επομένως το άτομο θα είναι άδικο θύμα αυτού του λάθους...».

Το Δικαστήριο δέχθηκε δηλ. ότι η θανατική ποινή προσβάλλει το δικαίωμα στην ανθρώπινη ζωή στον πυρήνα τους και ως εκ τούτου δεν είναι ανεκτή από το Σύνταγμα. Επισημαίνοντας την ανάγκη να καταργηθούν οι επίμαχες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα και του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα, το Δικαστήριο κάλεσε τον κοινό νομοθέτη να καταργήσει και τυπικά τη θανατική ποινή και να την αντικαταστήσει με ποινές που είναι αποδεκτές από το Σύνταγμα.

8.4.2. Η νομολογία σχετικά με την αντισυνταγματικότητα τυπικού νόμου

Οι πλέον χαρακτηριστικές αποφάσεις του Δικαστηρίου στο σημείο αυτό αποτελούν αναμφίβολα αποφάσεις **26/2005**, **30/2005** και **34/2005**. Στις συγκεκριμένες αποφάσεις επρόκειτο για αίτημα ελέγχου αντισυνταγματικότητας που υποβλήθηκε από οργανώσεις πολιτών και αφορούσε παράπονα για παραβίαση ατομικών τους δικαιωμάτων από συγκεκριμένους νόμους.

Η ενασχόληση του Συνταγματικού Δικαστηρίου με ζητήματα παραβίασης ατομικών δικαιωμάτων ήταν συχνή τα τελευταία χρόνια στην Αλβανία, όπως και σε όλες σχεδόν τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες. Το γεγονός οφείλεται στο ότι μετά την πτώση της δικτατορίας έχουν έλθει στην επιφάνεια πολλά φλέγοντα κοινωνικά ζητήματα, που απασχολούν έντονα τους πολίτες. Δυο από τα κυριότερα προβλήματα είναι η επιστροφή των περιουσιών στους δικαιούχους που το κομμουνιστικό καθεστώς κατάσχεσε βιαίως και η αποζημίωση αυτών στην περίπτωση που η επιστροφή καθίσταται αδύνατη. Το δεύτερο ζήτημα είναι η αποζημίωση των οικογενειών των δολοφονηθέντων από το δικτατορικό καθεστώς, όπως επίσης και η αποζημίωση των φυλακισθέντων και εξορισμένων τα τελευταία 45 χρόνια.

Για την ρύθμιση των σχετικών θεμάτων έχουν εκδοθεί διάφοροι νόμοι, οι οποίοι αποτέλεσαν αντικείμενο εξέτασης από το Συνταγματικό Δικαστήριο ως προς τη συμβατότητά τους με το Σύνταγμα. Συχνά αρκετοί πολίτες και ευρύτερες κοινωνικές ομάδες θεωρούν ρυθμίσεις των εν λόγω νόμων αντισυνταγματικές.

Η έρευνα επί της σχετικής νομολογίας του επιβεβαιώνει ότι το Δικαστήριο κινήθηκε με αρκετή φρόνηση και αντικειμενικότητα και διασφάλισε σε ικανοποιητικό βαθμό την τήρηση του Συντάγματος. Δεν υιοθέτησε μια στενή γραμματική ερμηνευτική προσέγγιση, αλλά καθοδηγήθηκε από το πνεύμα των αντίστοιχων συνταγματικών διατάξεων.

Συγκεκριμένα με την απόφαση **34/2005** το Δικαστήριο έκρινε αντισυνταγματικό το αρθ. 1 του νόμου 9260/2004 «Για την κατάσταση των πρώην πολιτικών κρατουμένων και εξορισμένων από το κομμουνιστικό καθεστώς». Η μη συμβατότητα με το Σύνταγμα του εν λόγω άρθρου εντοπίστηκε - και ορθώς - από το Δικαστήριο στην ασάφειά του. Υπογραμμίζει το σκεπτικό της συγκεκριμένης απόφασης: «*Το Συνταγματικό Δικαστήριο διαπιστώνει ως νόμιμο λόγο για την κήρυξη ως αντισυνταγματικής της εν λόγω διάταξης το γεγονός ότι εμπεριέχει σειρά αντιφάσεων και ασαφειών οι οποίες την καθιστούν δυσνόητη και ανεφάρμοστη στην πράξη*». Η ασφάλεια δικαίου αποτελεί μια από τις σημαντικότερες εκφάνσεις της αρχής του κράτους δικαίου και εξειδικεύεται περαιτέρω από την απαίτηση οι κανόνες δικαίου να είναι σαφώς προσδιορισμένοι, ευκρινείς και κατανοητοί από τον πολίτη. Ο συγκεκριμένος νόμος τροποποιούσε προγενέστερο, με τον οποίο είχαν θεμελιωθεί συγκεκριμένα δικαιώματα για μια ορισμένη κατηγορία πολιτών, χωρίς όμως να προσδιορίζει επακριβώς ποιες τελικά αλλαγές επέβαλε.

8.4.3. Η νομολογία σχετικά με την αρχή του κράτους δικαίου

Βασική προϋπόθεση για την ορθή νομοθέτηση αποτελεί η σαφήνεια της διατύπωσης, έτσι ώστε η διάταξη να μπορεί να εφαρμοστεί χωρίς την ανάγκη προσφυγής σε πολύπλοκη ερμηνεία³²⁹. Πρωταρχικό ρόλο καίριας σημασίας αναλαμβάνει εν προκειμένω το Κοινοβούλιο τόσο ως εκφραστής της κυριαρχίας του λαού όσο και ως κρίκος που συνδέει ολόκληρη την αλυσίδα της κρατικής δράσης³³⁰. Νομοθετώντας οφείλει να σέβεται πλήρως την αρχή της διάκρισης των εξουσιών και πρωτίστως την αρχή του κράτους δικαίου³³¹.

Ο διακεκριμένος φιλόσοφος Steven M. Cahn υπογράμμισε, μεταξύ άλλων, ότι «...κάθε δημοκρατικό έθνος έχει μια ιερή υποχρέωση, την υποχρέωση να δώσει στη δικαστική εξουσία τη δυνατότητα ελέγχου του Κοινοβουλίου»³³². Μόνο ο συγκεκριμένος έλεγχος θα επιφέρει εκείνη την εξισορρόπηση των κρατικών εξουσιών που είναι απολύτως απαραίτητη για την ομαλή λειτουργία της δημοκρατίας. Κατά την κελσιανή φιλοσοφία, το Συνταγματικό Δικαστήριο είναι αρνητικός νομοθέτης και σε

³²⁹ L. Omari, Shteti i se Drejtes (Το κράτος δικαίου), Ακαδημία Επιστημών της Αλβανίας, LILLO Printing, Τίρανα, 2002, Zaganjori Xh., Demokracia dhe shteti i se drejtes... (Δημοκρατία και Κράτος Δικαίου), LUARASI Publishing House, Τίρανα, 2002 σελ. ;;;

³³⁰ Xh. Zaganjori. Demokracia dhe shteti i se drejtes... (Δημοκρατία και κράτος δικαίου), LUARASI Publishing House, Τίρανα, 2002, Σελ. 28.

³³¹ S., Sadushi ,Kontrolli Kushtetues (Συνταγματικός έλεγχος), εκδ. Botimpex, Τίρανα, 2004, σελ 35 επ.

³³² Xh.Zaganjori, Demokracia dhe shteti i se drejtes... (Δημοκρατία και κράτος δικαίου), LUARASI Publishing House, Τίρανα, 2002, σελ 98 επ.

καμιά περίπτωση δεν μπορεί να αντικαταστήσει το νομοθετικό σώμα. Ο έλεγχός του εστιάζει μόνο στην αξιολόγηση της συνταγματικότητας του νόμου³³³.

Ο Αλεξάντερ Χάμιλτον (Alexander Hamilton) διακήρυξε τέλος, ότι το δικαστικό σώμα δεν τίθεται πάνω από το νομοθετικό, αλλά αντιθέτως και τα δύο οφείλουν πλήρη προσήλωση στο γράμμα και το πνεύμα του Συντάγματος³³⁴.

Τα παραπάνω καθήκοντα και οι συνταγματικές προδιαγραφές αντικατοπτρίζονται σαφώς σε πολλές αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας της Αλβανίας. Στην απόφαση αριθ. **9/2010**³³⁵ περί του «αμέμπτου των ασκούντων δημόσια λειτουργήματα», το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε³³⁶: «Στο δεύτερο εδάφιο του άρθρου 4 του Συντάγματος ορίζεται ότι [Το Σύνταγμα είναι ο υπέρτατος νόμος στη Δημοκρατία της Αλβανίας]. Η δήλωση της υπεροχής του Συντάγματος, που βρίσκεται στην κορυφή των κανόνων δικαίου είναι μια θεμελιώδης πτυχή στις αρχές του κράτους δικαίου. Η αρχή αυτή ισχύει για όλα τα όργανα και οι δημόσιες αρχές πρέπει να ασκούν τις εξουσίες τους μόνον εντός των πλαισίων του νόμου και σύμφωνα με τις συνταγματικές επιταγές. Οι νομικές πράξεις που εκδίδονται από τους οργανισμούς αυτούς θα πρέπει να είναι σύμφωνες προς τις τυπικά υπέρτερες νομικές πράξεις τόσο από τυπική όσο και ουσιαστική έννοια».

Με την υπ. αριθ. **75/2002**³³⁷ απόφαση το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να εγκύψει και να ερμηνεύσει τα άρθρα 128, 140 και 149 § 2 του Συντάγματος. Τα συγκεκριμένα άρθρα αναφέρονται στην έκπτωση από τα καθήκοντά δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου, του Ανώτατου Δικαστηρίου και του Γενικού Εισαγγελέα για συγκεκριμένους λόγους όπως π.χ. για ανάξια συμπεριφορά, διάπραξη εγκλήματος κ.λπ. Η απόφαση για την έκπτωση από το λειτούργημα λαμβάνεται από τα 2/3 των μελών του Κοινοβουλίου, η οποία όμως εξετάζεται στη συνέχεια από το Συνταγματικό Δικαστήριο, και μόνο αν αυτό κρίνει ότι συντρέχει ο συγκεκριμένος λόγος εκπέμπει του αξιώματος ο δικαστής. Το Συνταγματικό Δικαστήριο κατέληξε μεταξύ άλλων στο συμπέρασμα, ότι η ratio των συγκεκριμένων διατάξεων δεν ανάγει το Συνταγματικό Δικαστήριο σε υπέρτερο νομοθέτη και δεν του παρέχει καμιά εξουσία να διευρύνει νομολογιακά τις περιπτώσεις έκπτωσης από το αξίωμα του δικαστή. Οι εν λόγω συνταγματικές διατάξεις πρέπει, με βάση την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, να ερμηνεύονται συσταλτικά.

Η συγκεκριμένη ερμηνευτική προσέγγιση οδήγησε το Δικαστήριο στο συμπέρασμα ότι ναι μεν οι εν λόγω συνταγματικές διατάξεις δεν επιτρέπεται να διασταλούν ερ-

³³³ F.Abdiu ,10 vjet Gjykate Kushtetuese... (10 χρόνια Συνταγματικό Δικαστήριο), στο: 10 χρόνια Συνταγματικό Δικαστήριο (1992-2002), εκδ. Klean, Τίρανα 2003, σ. 25.

³³⁴ A. Hamilton, J. Madison, Jay J., Federalists Letters, Μέρος Πρώτο (Letters 1-45), Μετάφραση Kristaq Traja, σ. 3

³³⁵ Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου 2010 ... οπ.π. σελ. 138.

³³⁶ Με την ίδια επιχειρηματολογία, βλέπε την απόφαση 29/2005, 3/2006, 19/2007, κλπ.

³³⁷ Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας της Αλβανίας 2002, Τίρανα 2002.

μηνευτικά, καθήκον όμως του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι να προσδιορίσει επακριβώς το εννοιολογικό περιεχόμενο των λόγων έκπτωσης και να παρέχει τις σταθερές ερμηνευτικές αρχές, όπως και τα αντίστοιχα κριτήρια ερμηνείας. Μια τέτοια περίπτωση αφορά για παράδειγμα η συνταγματική διάταξη που προβλέπει την έκπτωση από το λειτούργημα του δικαστή «για πράξεις και συμπεριφορές που βλάπτουν σοβαρά τη θέση και την εικόνα ενός δικαστή».

Κατά το Συνταγματικό Δικαστήριο η αρμόδια αρχή και εν προκειμένω το αλβανικό Κοινοβούλιο, όταν αποφασίζει την έκπτωση από το λειτούργημα ανώτατου δικαστή, οφείλει να κινείται πάντοτε με αυστηρή προσήλωση στο γράμμα και στο πνεύμα των συγκεκριμένων συνταγματικών επιταγών, να βασίζεται πάντοτε στα ίδια κριτήρια και να υιοθετεί σταθερά τις ίδιες ερμηνευτικές αρχές.

Σε περιπτώσεις όπου το Σύνταγμα ή οι νόμοι δεν προβλέπουν βασικά στοιχεία της διαδικασίας και δεν υπάρχει λεπτομερής ρύθμιση, το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε αναγκαίο να τονίσει ότι οι διαδικαστικοί αυτοί κανόνες δεν μπορούν να συμπληρωθούν μέσω ερμηνείας. Το Δικαστήριο δηλ. εντόπισε κρίσιμο νομοθετικό κενό και έκρινε ότι το κενό αυτό δεν μπορεί να καλυφθεί νομολογιακά. Η ερμηνεία ως λειτουργική μέθοδος προσέγγισης του αληθινού νοήματος του κανόνα δικαίου προσφέρεται μόνο όταν στην υπάρχουσα ρύθμιση διαφαίνεται ασάφεια ως προς το νόημά της και η οποία μπορεί να αρθεί με τα κατάλληλα ερμηνευτικά εργαλεία. Αν το κενό δεν μπορεί να καλυφθεί ερμηνευτικά, τότε δεν επιτρέπεται στο δικαστή η κάλυψή του. Μια λύση που δόθηκε από το νομοθέτη σε μια ορισμένη περίπτωση μπορεί να εφαρμοστεί από τον δικαστή και σε μια άλλη περίπτωση που δεν προνόησε ο νομοθέτης, μόνο εφόσον η μη ρυθμισθείσα περίπτωση είναι παρόμοια και ανάλογη με τη ρυθμισθείσα. Σε ανόμοιες περιπτώσεις η κάλυψη του κενού από τον δικαστή μεταθέτει τον δικαστή στο χώρο της νομοθετικής εξουσίας κάτι που δεν του επιτρέπεται με βάση την αρχή της διάκρισης των εξουσιών. Ο δικαστής οφείλει να σεβαστεί την προνομία του νομοθέτη του μόνου αρμόδιου να καλύψει το κενό.

Μια ενδιαφέρουσα και πολύτιμη σύνθεση των παραπάνω καθώς και ακριβείς αναφορές ως προς τις σχέσεις μεταξύ του Κοινοβουλίου και του Συνταγματικού δικαστηρίου αναφορικά τον έλεγχο συνταγματικότητας των νόμων βρίσκουμε και στην απόφαση υπ. αρθ. **19/2007**³³⁸ του Δικαστηρίου.

Στην περίπτωση αυτή, προσφεύγοντες ήταν ο Πρόεδρος του Ανώτατου Κρατικού Συμβουλίου και ο Συνήγορος του Πολίτη και ζητούσαν την κατάργηση ορισμένων διατάξεων του ν. 9584/2006 που αφορούσε τους μισθούς, τα επιδόματα και άλλα θέματα σχετικά με τη λειτουργία των ανεξάρτητων αρχών. Κατά τους προσφεύγοντες οι ρυθμίσεις του εν λόγω νόμου προσέκρουαν στα αρθ. 6, 7, 60, και 81 § 2 εδ. α' του Συντάγματος.

³³⁸ Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας της Αλβανίας 2007, Τίρανα 2007.

Με την απόφασή του το Συνταγματικό Δικαστήριο δέχθηκε μεταξύ άλλων ότι το Κοινοβούλιο, ως το ανώτατο αντιπροσωπευτικό όργανο και εκφραστής της λαϊκής κυριαρχίας, είναι το κεντρικό όργανο και αναμφίβολα το πιο σημαντικό στην διακυβέρνηση της χώρας. Όταν το Κοινοβούλιο λειτουργεί ως νομοθετικό σώμα δεσμεύεται μόνο από τις συνταγματικές διατάξεις όπως επίσης από τα διεθνή κείμενα που δεσμεύουν τη χώρα. Οι ψηφιζόμενοι νόμοι οφείλουν να σέβονται πλήρως το ισχύον Σύνταγμα. Με αυτή την προσέγγιση το Κοινοβούλιο λειτουργεί ενίοτε και ως ερμηνευτής των συνταγματικών κανόνων. Το εύρος όμως της συγκεκριμένης δυνατότητας εξαρτάται από τη φύση και το χαρακτήρα των συνταγματικών διατάξεων που τα αφορούν άμεσα ή έμμεσα, από το κανόνα που πρέπει να εγκριθεί, ή από τις ειδικές διατάξεις του.

Είναι σημαντικό, συνέχισε το Δικαστήριο, σε κάθε περίπτωση να διαφυλάσσονται οι αξίες και οι θεμελιώδεις αρχές που αυλακώνουν τις αντίστοιχες συνταγματικές διατάξεις και ενυπάρχουν στο εννοιολογικό τους περιεχόμενο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το Κοινοβούλιο έχει το δικαίωμα να εφαρμόζει ή να συγκεκριμενοποιεί ορισμένες πολιτικές για τη βελτίωση της διακυβέρνησης και την ανάπτυξη της χώρας στο σύνολό της. Επιπλέον, το Κοινοβούλιο, μέσω της νομοθετικής διαδικασίας, έχει το καθήκον και την ευθύνη να ανταποκριθεί στις σταθερές, ρεαλιστικές προκλήσεις της χώρας με προτεραιότητα στα προβλήματα της. Από τις παραπάνω διαπιστώσεις όμως δεν προκύπτει ότι ό οποίος νέος νόμος μπορεί να αγνοεί τις συνταγματικές επιταγές και να παραβιάζει το Σύνταγμα που βρίσκεται στην κορυφή της ιεραρχίας των κανόνων που ισχύουν στην αλβανική έννομη τάξη.

Καταλήγοντας, το Συνταγματικό Δικαστήριο επισήμανε ότι ο νόμος είχε ως κύριο στόχο του τον καθορισμό του τρόπου καταβολής μισθών και την εξισορρόπηση της ιεραρχικής σχέσης μεταξύ των συνταγματικών οργάνων και δέχθηκε ότι τα μέσα που χρησιμοποιούνταν για την επίτευξη αυτού του στόχου δεν ήταν σύμφωνα με το Σύνταγμα, δεδομένου ότι ορισμένες διατάξεις παραβίαζαν συνταγματικές αρχές και οργανικούς νόμους και διατάξεις που εγγυώνται την ανεξαρτησία των οργανισμών και των εν γένει συνταγματικών θεσμών.

8.4.4. Η νομολογία σχετικά με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών

Η διάκριση των εξουσιών είναι η δεύτερη αρχή του κράτους δικαίου σε ένα δημοκρατικό και σύγχρονο συνταγματικό κράτος. Αυτή η αρχή έχει οργανωτικό χαρακτήρα και έχει ως στόχο να εξασφαλιστεί ότι όλες οι εξουσίες είναι περιορισμένες και υπόκεινται σε μια ελεγκτική αρχή.³³⁹ Η διάκριση και η εξισορρόπηση των εξουσιών, είναι στην πραγματικότητα η ουσία του κράτους δικαίου. Η διάκριση των λειτουργιών της Πολιτείας σε τρεις κατηγορίες τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικα-

³³⁹ C. Schmitt, Συνταγματική Θεωρία, Duke University Press, Λονδίνο, 2008, σ. 220.

στική έχει χαρακτήρα καθαρά θεωρητικό και φιλοσοφικό, αν δεν ανατεθεί η κάθε μία από τις λειτουργίες αυτές σε ιδιαίτερο όργανο.

Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Αλβανίας βασίζεται στην αρχή της διάκρισης με σαφήνεια όπως επίσης και στην ισορροπία των κρατικών εξουσιών. Ήδη στο προοίμιό του το Σύνταγμα περιλαμβάνει την πανηγυρική δέσμευση του αλβανικού λαού και την αυστηρή προσήλωσή του «...για τη δημιουργία ενός κράτους δικαίου, δημοκρατικού και κοινωνικού, για τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών...».

Η εν λόγω αρχή θεσπίζεται στο αρθ. 7 του Συντάγματος, το οποίο αναφέρει ρητά: «*Το σύστημα διακυβέρνησης στη Δημοκρατία της Αλβανίας βασίζεται στη διάκριση και την ισοτιμία της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας*». Η αναγνώριση και ο σεβασμός της σημαντικής αυτής αρχής διατρέχει το συνολικό πνεύμα του Συντάγματος, σχεδόν σε όλες τις διατάξεις του, και ιδίως τις διατάξεις εκείνες που διέπουν την οργάνωση και λειτουργία των κεντρικών οργάνων της κρατικής εξουσίας και των θεσμικών οργάνων και άλλων συνταγματικών μηχανισμών.

Επιπρόσθετα η διασφάλιση και εφαρμογή της σημαντικής αυτής αρχής ανατίθεται στο Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο υποχρεούται να την λαμβάνει πάντοτε υπόψη του κατά την ερμηνεία των σχετικών συνταγματικών διατάξεων. Αυτό επιτυγχάνεται όχι μόνο βάσει του άρθρου 131 εδ. γ' του Συντάγματος, το οποίο ορίζει ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο επιλύει της διάφορες ως προς τις αρμοδιότητες μεταξύ των κρατικών οργάνων καθώς και μεταξύ της κεντρικής και της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά και μέσω της ερμηνευτικής και ελεγκτικής του δραστηριότητας που καθιερώνει το άρθρο 131 του Συντάγματος.

Με βάση τις παραπάνω συνταγματικές επιταγές είναι βέβαιο ότι ο Συνταγματικό Δικαστήριο ανταποκρίθηκε με φρόνηση στις υποχρεώσεις του και έθεσε συχνά την αρχή της διάκρισης των εξουσιών ως βασική προϋπόθεση και αφετηρία των νομικών του συλλογισμών. Την αρχή της διάκρισης των εξουσιών ως οργανωτική βάση του πολιτεύματος επανέλαβε ρητά και κατηγορηματικά και ο νόμος 7491/1991 ο οποίος στο αρθ. 3 διακήρυξε ότι: «*Βασική αρχή αποτελεί η διάκριση της κρατικής εξουσίας σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική*».

Πάρα την έλλειψη εμπειρίας και των δυσχερειών που ήταν συνυφασμένες με τη μεταβατική περίοδο από τον ολοκληρωτισμό στη δημοκρατία, το Συνταγματικό Δικαστήριο της Αλβανίας προσπάθησε να εξασφαλίσει την εφαρμογή της αρχής της διάκρισης των εξουσιών.

8.4.4.1. Το ασυμβίβαστο κρατικών αξιωμάτων

Για παράδειγμα, σε μια από τις πρώτες αποφάσεις του, την υπ. αρθ. **3/1992**³⁴⁰, αναφορικά με τη ρύθμιση του ασυμβίβαστου της ιδιότητας του μέλους του Κοινοβουλίου με την ιδιότητα του μέλους του Ανώτατου Δικαστικού Συμβουλίου» που θεσπίζεται με το αρθ. 3 του νόμου 7491/91 το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε μεταξύ άλλων ότι: *«Η βασική αρχή της κρατικής οργάνωσης είναι η διάκριση της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας. Εάν τα μέλη του Ανώτατου Δικαστικού Συμβουλίου, το οποίο αποτελεί μέρος του δικαστικού σώματος είναι ταυτόχρονα και βουλευτές, υπονομεύεται η αρχή»*. Σύμφωνα με το Δικαστήριο και με βάση την εν λόγω αρχή, ο βουλευτής δεν μπορεί να είναι ταυτόχρονα εκλεγμένο μέλος του Κοινοβουλίου και συγχρόνως να έχει διοριστεί σε δημόσιες υπηρεσίες (κεντρικές, περιφερειακές) ή στο δικαστικό σώμα. Με βάση τις παραπάνω σκέψεις το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι *«είναι ασυμβίβαστη με το αξίωμα του μέλους του Ανώτατου Συμβουλίου Δικαιοσύνης η βουλευτική ιδιότητα»*.

Με το ίδιο σκεπτικό, εκδόθηκε και η απόφαση **37/2000** που ερμήνευσε τα αρθ. 69 § 1δ, 69 § 2, 70 § 2, 179 §1 και 179 § 4 του Συντάγματος σχετικά με τη δυνατότητα βουλευτικής υποψηφιότητας των Δημάρχων και Προέδρων Κοινοτήτων. Εν προκειμένω το Συνταγματικό Δικαστήριο μεταξύ άλλων έκρινε, ότι το πνεύμα του Συντάγματος απαγορεύει κάτι τέτοιο και ότι κάθε έδρα που αποκτήθηκε με τον τρόπο αυτό, θα πρέπει να κηρυχθεί άκυρη. Στις περιπτώσεις αυτές είναι απαραίτητο ο τοπικός άρχοντας να παραιτηθεί εκ των προτέρων, διότι δεν μπορεί να κατέχει ταυτόχρονα δύο έδρες ασκώντας δύο λειτουργίες αυτή του βουλευτή και του εκτελεστικού οργάνου στην τοπική αυτοδιοίκηση.

8.4.4.2. Η καταγγελία συμβάσεων μίσθωσης κατοικίας

Στην απόφαση υπ. αρθ. **6/92**³⁴¹, κρίθηκε η συμβατότητα του αρθ. 283 του Αστικού Κώδικα με το Σύνταγμα. Το άρθρο αυτό προέβλεπε την καταγγελία συμβάσεων μίσθωσης κατοικίας με διοικητική εντολή. Εναντίον μιας τέτοιας καταγγελίας μπορούσε να ασκηθεί έφεση εντός πέντε ημερών στον πρόεδρο της περιφερειακής αρχής όπου κείται η κατοικία, η απόφαση του οποίου ήταν τελεσίδικη. Το Συνταγματικό Δικαστήριο διαπίστωσε εν προκειμένω μια μη ανεκτή από το Σύνταγμα παρέμβαση της εκτελεστικής εξουσίας για υπόθεση που θα έπρεπε να επιλαμβάνεται η δικαστική εξουσία. Σύμφωνα με το Συνταγματικό Δικαστήριο, οι διαφορές που προκύπτουν από τη συγκεκριμένη συμβατική σχέση, πρέπει να αξιολογηθούν και να επιλυθούν στο δικαστήριο και όχι από την εκτελεστική εξουσία μέρος, της οποίας

³⁴⁰ Αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αλβανίας (1992-1996) ... οπ.π, σελ. 18.

³⁴¹ Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αλβανίας (1992-1996), Edlor Printing, Τίρανα, 2001, σ. 27.

είναι και τα όργανα της κρατικής διοίκησης. Για το λόγο αυτό, σημειώνεται, ότι οι αλλαγές που έγιναν στο υπό εξέταση άρθρο «...έχουν αφαιρέσει από τη δικαστική λειτουργία ένα φυσικό προνόμιο και δόθηκε λανθασμένα και άδικα, σε ένα όργανο της εκτελεστικής εξουσίας».

Στη βάση αυτή, το Δικαστήριο φτάνει στο συμπέρασμα ότι οι αλλαγές που έγιναν στο άρθρο 283 του Αστικού Κώδικα προσκρούουν στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών που διασφαλίζεται στο άρθρο 3 του Νόμου «Περί των ουσιαστικών συνταγματικών διατάξεων» όπως προαναφέρθηκε.

Με το Σύνταγμα του 1998, η μέριμνα όσον αφορά το σεβασμό της αρχής της διάκρισης και της ισορροπίας των εξουσιών έχει αποτυπωθεί άμεσα ή έμμεσα, σε πολλές από τις διατάξεις του. Η νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου κατά την περίοδο μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1998 έχει παρουσιάσει ιδιαίτερο δυναμισμό και εμμονή στο σεβασμό της σημαντικής αυτής αρχής.

8.4.4.3. Η παράλειψη ελέγχου Προεδρικών Διαταγμάτων

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόφαση **6/2002**³⁴² του Δικαστηρίου, που αφορά την ερμηνεία των άρθρων 98, 99 και 106 του Συντάγματος, ιδίως όσον αφορά τις συνέπειες από την παράλειψη διενέργειας του νομικού ελέγχου των Προεδρικών Διαταγμάτων από το Κοινοβούλιο εντός 10 ημερών. Μεταξύ άλλων, στην απόφαση αυτή, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι: *«Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Συντάγματος, η Αλβανία είναι μια κοινοβουλευτική δημοκρατία. Η έννοια του κοινοβουλευτικού συστήματος διακυβέρνησης βασίζεται στη διάκριση και την εξισορρόπηση μεταξύ της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας....»*

Ως εκ τούτου, αναφέρεται περαιτέρω, η εξέταση των Προεδρικών Διαταγμάτων, που εκδίδονται σύμφωνα με το άρθρο 98 § 2 του Συντάγματος, δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο σε τυπικό έλεγχο, αλλά πρέπει να επεκτείνεται και σε ουσιαστικό, γιατί είναι μια πράξη πολιτικού ελέγχου παρόμοιου με εκείνη που ασκείται στο πλαίσιο μιας πρότασης δυσπιστίας προς την κυβέρνηση. Στη βάση αυτή, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι: *«το Κοινοβούλιο ελέγχει την κυβέρνηση και τον Πρόεδρο ενεργώντας με δημοκρατικά μέσα»*. Υπάρχουν πρακτικές που αναγνωρίζονται από τον κοινοβουλευτισμό ως θετικές ενέργειες, των οποίων η παράλειψη συνιστά παραβίαση του πνεύματος των συνταγματικών διατάξεων. Με την παράλειψη εξέτασης από το Κοινοβούλιο των Προεδρικών Διαταγμάτων δημιουργείται ένα επικίνδυνο προηγούμενο για τη συνολική λειτουργία του κράτους και της διακυβέρνησης.

³⁴² Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αλβανίας του 2002, Τίρανα 2003 σελ 287 επ.

Με βάση αυτά τα επιχειρήματα, το Δικαστήριο συμπεραίνει ότι τα Προεδρικά Διατάγματα που δεν εγκρίθηκαν από το Κοινοβούλιο εντός 10 ημερών, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως εγκεκριμένα από το Κοινοβούλιο και επίσης ότι η εξέταση του Διατάγματος μπορεί να γίνει και μετά την παρέλευση του δεκαημέρου.

8.4.4.4. Η έκπτωση από το δικαστικό λειτούργημα

Η απόφαση **75/2002** που αναφέρθηκε ήδη στα προηγούμενα, ασχολείται με την ερμηνεία των άρθρων 128, 140 και 149 § 2 του Συντάγματος σχετικά με την έκπτωση από τα καθήκοντα του Γενικού Εισαγγελέα από το Κοινοβούλιο. Μεταξύ άλλων η απόφαση περί του συνταγματικού ελέγχου της εν λόγω απόφασης του Κοινοβουλίου από το Δικαστήριο, αναφέρεται όχι μόνο στη συνταγματική διαδικασία λήψης της αποφάσεως αλλά και στην ουσία της υπόθεσης. Δέχεται ότι: *«Τα αποδεκτά πρότυπα της δημοκρατίας, που έχουν βρει τη θέση τους στο Σύνταγμα καθώς και σε μια σειρά από αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου, έχουν καθορίσει και ενοποιήσει ορισμένα στοιχεία της δέουσας διαδικασίας, η έλλειψη των οποίων ακυρώνει και τις διαδικασίες, καθώς και τις αποφάσεις που έχουν ληφθεί από οποιονδήποτε φορέα. Η αιτιολόγηση των δυσμενών πράξεων που καταλογίζονται στο δράστη, ο σεβασμός της αρχής της διάκρισης των εξουσιών, ο σεβασμός του δικαιώματος ακροάσεως, είναι μερικά από τα βασικά στοιχεία για τη διασφάλιση του συνταγματικού δικαιώματος του καθενός για δίκαιη δίκη ως θεμελιώδους δικαιώματος, την παράβαση του οποίου η νομολογία του Συνταγματικού δικαστηρίου έχει χαρακτηρίσει, σε κάθε περίπτωση, ως παραβίαση του Συντάγματος».*

8.4.4.5. Οι εξεταστικές επιτροπές

Στην απόφαση υπ. αρθ. **18/2003**³⁴³ με αντικείμενο την ερμηνεία του άρθρου 77 § 2 του Συντάγματος, σχετικά με τον ορισμό των κοινοβουλευτικών εξεταστικών επιτροπών, το Συνταγματικό Δικαστήριο σημείωσε ότι: *«Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος πραγματοποιείται από μια διοίκηση που είναι υπεύθυνη και υπόλογη για το έργο της. Μέσα από αυτόν τον έλεγχο, οι βουλευτές έχουν το δικαίωμα να ενημερώνονται για θέματα διαχείρισης από τις κρατικές αρχές, την επιβολή του νόμου ή για επιμέρους θέματα. Σε μια δημοκρατική κοινωνία αυτή η ευκαιρία δίνεται στους βουλευτές, που εκπροσωπούν τον κυρίαρχο λαό και είναι δικαίωμα των εκπροσώπων του λαού να γνωρίζει τι γίνεται στο όνομά του».* Στη συνέχεια, αναφερόμενο απευθείας στην αρχή της διάκρισης και της εξισορρόπησης των εξουσιών, αποφαίνεται ότι: *«Σύμφωνα με το άρθρο 7 του Συντάγματος το σύστημα διακυβέρνησης*

³⁴³ Αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας της Αλβανίας 2003, εκδ. Dita 2000, Τίρανα σελ. 127επ.

βασίζεται στη διάκριση και την εξισορρόπηση της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας». Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος είναι η βάση για τη σχέση μεταξύ του Κοινοβουλίου και της κυβέρνησης. Το Κοινοβούλιο όχι μόνο ελέγχει την κυβέρνηση, αλλά και οποιαδήποτε στιγμή εγκρίνει ή ψηφίζει και ειδικές εκθέσεις ή ψηφίσματα.

Η ανάθεση στο Κοινοβούλιο της άσκησης του ελέγχου διασφαλίζει την ισορροπία μεταξύ των τριών εξουσιών, η οποία αποτελεί σημαντικό επίτευγμα για ένα σύστημα το οποίο λειτουργεί σύμφωνα με τη διάκριση και την εξισορρόπηση μεταξύ της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής λειτουργίας. Στο πλαίσιο αυτό, η αρχή της διακρίσεως των εξουσιών δεν συνιστά δογματικό και τυπικό στοιχείο, αλλά προληπτικό μέσο για την αποφυγή συγκέντρωσης εξουσίας σε ένα όργανο ή μια εξουσία.

Στην ίδια απόφαση υπογραμμίζεται περαιτέρω η ανάγκη να διασφαλιστεί η ανεξαρτησία των δικαστηρίων και των δικαστών, ως ουσιαστικό στοιχείο της αρχής της διάκρισης των εξουσιών. Για το σκοπό αυτό το Δικαστήριο δέχθηκε ότι, σύμφωνα με την αρχή της διάκρισης, δεν μπορεί να επιτρέπονται επεμβάσεις από τις άλλες εξουσίες στα δικαστήρια διότι «*οι δικαστικές αποφάσεις μπορούν να αλλάξουν (μόνο) από μια ανώτερη δικαστική αρχή... Οι μόνες επιτρεπτές εξαιρέσεις είναι το προεδρικό προνόμιο για τη χάρη και το δικαίωμα του νομοθέτη για παροχή αμνηστίας*».

Σε αυτή τη βάση το Συνταγματικό Δικαστήριο καταλήγει στο άλλο σημαντικό συμπέρασμα, ότι δηλ. η αρχή της διάκρισης των εξουσιών αποκλείει οποιαδήποτε μορφή κοινοβουλευτικού ελέγχου πάνω στη δικαιοδοσία των δικαστηρίων.

8.4.4.6. Η ανεξαρτησία του δικαστή

Όσον αφορά την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας, αξίζει να αναφερθεί η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου **11/2004**³⁴⁴. Κατόπιν αιτήματος της Ολομέλειας του Ανώτατου Δικαστηρίου μέσω του μηχανισμού *in via incidentale*, το Συνταγματικό Δικαστήριο κλήθηκε να ελέγξει τη συμβατότητα με το Σύνταγμα ορισμένων άρθρων του νόμου «*Σχετικά με την οργάνωση και τη λειτουργία του Υπουργείου Δικαιοσύνης*» και του νόμου «*Για την οργάνωση και λειτουργία του Ανώτατου Συμβουλίου της Δικαιοσύνης*». Έπρεπε να ελεγχθούν ειδικά ως προς τη συνταγματικότητά τους οι διατάξεις με τις οποίες εξουσιοδοτούνται οι συγκεκριμένες αρχές να επιθεωρούν τα πρωτοδικεία και τα εφετεία. Η απόφαση υπογραμμίζει ότι το Σύνταγμα ορίζει σαφώς ότι η δικαστική εξουσία ασκείται μόνο από τα δικαστήρια δηλ. το Ανώτατο Δικαστήριο, τα εφετεία και τα πρωτοδικεία, και ότι δεν επιτρέπεται ανάμειξη άλλων οργάνων σε θέματα που αφορούν την ανεξαρτησία των δικαστηρίων και τις εγγυήσεις που οι δικαστές απολαμβάνουν αναφορικά με το διορισμό, την

³⁴⁴ Αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας 2005 ... οπ.π. σελ. 71 επ.

υπηρεσιακή τους εξέλιξη, το ακαταδίωκτο χωρίς αιτιολογημένη απόφαση του Ανώτατου Συμβουλίου Δικαιοσύνης.

Μεταγενέστερα, το Δικαστήριο επικαλούμενο το αρθ 11 του νόμου «Περί οργάνωσης του δικαστικού συστήματος στη Δημοκρατία της Αλβανίας», δέχθηκε ότι «... οι δικαστικές αποφάσεις μπορούν να υπόκεινται σε αναθεώρηση, μόνο μετά από άσκηση ενδίκου μέσου, όπως ορίζεται στους οικείους κώδικες διαδικασίας». Ως εκ τούτου, σύμφωνα με το Συνταγματικό Δικαστήριο, η δικαστική εξουσία ασκείται ιεραρχικά με βάση την αρχή του ελέγχου των δικαστικών αποφάσεων των κατώτερων δικαστηρίων από τα ανώτερα δικαστήρια. Κανένα άλλο όργανο, ακόμη και ο Υπουργός Δικαιοσύνης ή το Ανώτατο Συμβούλιο Δικαιοσύνης δεν έχει την αρμοδιότητα να ελέγχει το βάσιμο των δικαστικών αποφάσεων, να αγνοούν το περιεχόμενό τους ή να εγείρουν ζήτημα ευθύνης των Δικαστών. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, οι δικαστικές αποφάσεις ελέγχονται μόνο από ανώτερο δικαστήριο στα πλαίσια της άσκησης των ενδίκων μέσων και κανένα άλλο όργανο δεν μπορεί να αξιολογήσει τη νομιμότητα και το βάσιμο των δικαστικών αποφάσεων³⁴⁵.

Κρίνοντας στο θέμα της επιθεώρησης των δικαστηρίων και των δικαστών από τους επιθεωρητές του Υπουργείου Δικαιοσύνης και του Ανώτατου Συμβουλίου Δικαιοσύνης σύμφωνα με την αρχή της διάκρισης και της ισορροπίας των εξουσιών, το Δικαστήριο έκρινε ότι: «Σύμφωνα με το άρθρο 7 του Συντάγματος, το σύστημα διακυβέρνησης της Δημοκρατίας της Αλβανίας βασίζεται στη διάκριση και την εξισορρόπηση της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής λειτουργίας. Η αρχή αυτή μπορεί να γίνει κατανοητή, μόνο αν η συνταγματική διατύπωση της μελετηθεί ακριβώς στο σύνολό της, από όπου αποδεικνύεται σαφώς όχι μόνο η διάκριση των τριών εξουσιών, αλλά και η ισορροπία μεταξύ τους».

Η αρχή της διάκρισης των εξουσιών δεν σημαίνει ότι η κάθε εξουσία είναι πλήρως περιχαρακωμένη, μη υποκείμενη σε οποιοδήποτε έλεγχο. Η διάκριση των εξουσιών, διασφαλίζεται μόνο μέσα από ένα σύστημα ελέγχου και ισορροπιών. Με τον τρόπο αυτό, σύμφωνα με το Σύνταγμα, γίνεται λόγος τόσο για διάκριση των εξουσιών όσο και για ισορροπία τους. Η συγκεκριμένη συνταγματική αντίληψη αποσκοπεί στη διασφάλιση της αποφυγής οποιαδήποτε δυνατότητας καταχρηστικής άσκησης κάποιας εκ των τριών εξουσιών. Οι αλληλοέλεγχοι και οι ισορροπίες που προβλέπει το Σύνταγμα αποτελούν εγγύηση της ορθής άσκησης της κάθε μίας εξ αυτών.

Υπάρχουν εργαλεία και μηχανισμοί για την εξισορρόπηση των εξουσιών, γιατί σε τελική ανάλυση δεν υπάρχει εξουσία που από μόνη της να είναι σε θέση να εκπληρώσει την αποστολή της, αν η δραστηριότητά της δεν είναι σε εναρμόνιση με τις δραστηριότητες των άλλων εξουσιών. Η εξισορρόπηση, ο συντονισμός και ο αμοι-

³⁴⁵ Αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας 2004 ... οπ.π. σελ. 38 επ.

βαίος έλεγχος δεν μπορεί ωστόσο να υποσκάπτουν την ορθή και πάντα κατά τις συνταγματικές διατάξεις άσκηση των εξουσιών.

Στο πλαίσιο αυτό ο Υπουργός Δικαιοσύνης ως *ex officio* μέλος του Ανώτατου Συμβουλίου Δικαιοσύνης μπορεί να προτείνει μέσω του προβλεπόμενου μηχανισμού την επιβολή του ειδικού πειθαρχικού μέτρου, αλλά χωρίς δικαίωμα ψήφου στην απόφαση που θα ληφθεί για το θέμα αυτό στη συνέχεια από το Ανώτατο Συμβούλιο Δικαιοσύνης.

Όσον αφορά το ζήτημα της διάκρισης και της ισορροπίας των εξουσιών, ιδίως όσον αφορά την ανεξαρτησία του δικαστικού σώματος, πρέπει να μνημονευθεί επίσης η απόφαση **11/2008**³⁴⁶ του Συνταγματικού δικαστηρίου η οποία κήρυξε ως αντισυνταγματικό τον άρθρο 315 του Ποινικού Κώδικα. Σε παρεμπίπτοντα έλεγχο συνταγματικότητας (*in via incidentale*) που διενεργήθηκε υστέρα από αίτημα του Πρωτοδικείου Δυρραχίου, το Δικαστήριο έλεγξε τη συνταγματικότητα του άρθρου 315 του Ποινικού Κώδικα, στο οποίο ορίζονταν ότι: «*Η έκδοση οριστικής απόφασης δικαστηρίου με κατάφωρη παράβαση νόμου τιμωρείται με φυλάκιση από τρία έως δέκα έτη*».

Με την εν λόγω απόφαση το Συνταγματικό Δικαστήριο διαπίστωσε καταρχάς ότι: «*Σύμφωνα με το άρθρο 7 του Συντάγματος, το σύστημα διακυβέρνησης βασίζεται στη διάκριση και την εξισορρόπηση μεταξύ των εξουσιών. Η αρχή σημαίνει ότι το νομοθετικό, το εκτελεστικό και το δικαστικό σώμα είναι ξεχωριστά και ανεξάρτητα μεταξύ τους σώματα και ουσιαστικά πρέπει να υπάρχει μια ισορροπία μεταξύ τους. Κάθε όργανο μιας εξουσίας ασκεί την αρμοδιότητά του εντός των προβλεπόμενων πλαισίων. Σύμφωνα με τις αρμοδιότητες που τους έχουν ανατεθεί από το Σύνταγμα, καθένα από τα όργανα είναι εφοδιασμένο με επαρκή ισχύ, η οποία του δίνει τη δυνατότητα να λαμβάνει τις αποφάσεις ελεύθερα και ανεξάρτητα. Κανένα όργανο ή θεσμός, που αποτελεί μέρος μίας εκ των τριών εξουσιών, δεν μπορεί να επηρεάσει το χειρισμό και την επίλυση των θεμάτων που αποτελούν το κεντρικό αντικείμενο της δραστηριότητας των άλλων συνταγματικών οργάνων ή θεσμών*» (απόφαση 19/2007).

Αναφορικά με το αρθ. 145 § 1 του Συντάγματος το οποίο ορίζει ότι «*Οι δικαστές είναι ανεξάρτητοι και υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και τους νόμους*», το Δικαστήριο σημείωσε ότι η ανεξαρτησία των δικαστών και των δικαστηρίων είναι μία από τις θεμελιώδεις αρχές ενός δημοκρατικού κράτους. Ο ρόλος των δικαστών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και την απονομή της δικαιοσύνης καθίσταται καθοριστικός ιδίως για τη διασφάλιση των κανόνων που θεσπίζονται από το Σύνταγμα, τους νόμους και στις άλλες νομοθετικές πράξεις, τη διασφάλιση του κράτους δικαίου και την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του ανθρώπου. Σε αυτή

³⁴⁶ Αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου 2008 ... οπ.π. σελ. 95 επ.

τη βάση, επισημαίνει ότι: «*Η ανεξαρτησία των δικαστών και των δικαστηρίων δεν είναι αυτοσκοπός. Ο σεβασμός αυτής της αρχής αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών*».

Στο δεύτερο εδάφιο του αρθ. 42 του Συντάγματος προβλέπεται ότι: «*Καθένας, αναφορικά με την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των συμφερόντων του, των συνταγματικών και άλλων δικαιωμάτων ή τη δίωξή του για διάπραξη κάποιου εγκλήματος, έχει το δικαίωμα για δίκαιη και δημόσια δίκη...*». Με αυτή την έννοια, η ανεξαρτησία του δικαστή και ειδικά η διασφάλιση της προσωπικής και λειτουργικής του ανεξαρτησίας δεν είναι ένα προνόμιο, αλλά ένα από τα θεμελιώδη καθήκοντα των δικαστών και του Δικαστηρίου³⁴⁷. Το θεμελιώδες δικαίωμα κάθε ανθρώπου να κρίνεται πάντοτε από έναν ανεξάρτητο και αντικειμενικό δικαστή αποτελεί βασική αξία του ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού. Η εξασφάλιση της εν λόγω αρχής αποτελεί ένα από τα τυπικά κριτήρια για να αξιολογηθεί η ανεξαρτησία των δικαστών και των δικαστηρίων. Σε ένα δημοκρατικό κράτος που θεμελιώνεται στο κράτος δικαίου, ο νομοθέτης έχει το δικαίωμα και το καθήκον να καθορίσει τα ποινικά αδικήματα τα οποία προκαλούν σημαντική ζημία στα συμφέροντα των ατόμων, της κοινωνίας και του κράτους ή δημιουργούν αυτόν των κίνδυνο όπως επίσης να καθορίσει τις επιμέρους προϋποθέσεις υπό τις οποίες γεννάται η συγκεκριμένη ζημία. Ως εκ τούτου στη ρύθμιση των σχέσεων που συνδέονται με την ποινική ευθύνη, ο νομοθέτης διαθέτει μια ευρεία διακριτική ευχέρεια. Ωστόσο, αυτή η ευχέρεια περιορίζεται από τις αρχές και τους κανόνες του Συντάγματος.

Με βάση τα παραπάνω επιχειρήματα, το Συνταγματικό Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η αρχή του τεκμηρίου της αμεροληψίας ενός δικαστή αντανακλά ένα σημαντικό στοιχείο του κράτους δικαίου, πράγμα που σημαίνει ότι οι αποφάσεις των δικαστηρίων πρέπει να είναι οριστικές και δεσμευτικές, εκτός από τις περιπτώσεις που τροποποιούνται από ανώτερα δικαστήρια στα πλαίσια της άσκησης των ενδίκων μέσων. Ως εκ τούτου, ακόμη και αν μια απόφαση είναι αντικειμενικά αβάσιμη νομικά, μπορεί να τροποποιηθεί από το ανώτερο δικαστήριο και ο δικαστής ανάλογα με την περίπτωση μπορεί να ελεγχθεί πειθαρχικά αλλά και ποινικά για το αδίκημα της κακοδικίας αλλά και για άλλα εγκλήματα που περιγράφονται στον Ποινικό Κώδικα (κατάχρηση εξουσίας, διαφθορά κ.α.).

Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το αρθ. 315 του Ποινικού Κώδικα δεν είναι συμβατό με τα αρθ. 42 και 145 του Συντάγματος.

---

347 Xh. Zaganjori, Demokracia dhe shteti i se drejtes... (Δημοκρατία και Κράτος Δικαίου), LUARASI Publishing House, Τίρανα, 2002, σελ 208 επ.

8.4.4.7. Ο έλεγχος των αρμοδιοτήτων των άμεσων κρατικών οργάνων

Αξίζει να σημειωθεί ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι η αρχή της διάκρισης και η ισορροπία των εξουσιών πρέπει να ισχύει όχι μόνο εντός της λειτουργίας των μηχανισμών ή οργάνων που λειτουργούν σε έναν από τους τρεις κλάδους της κύριας κρατικής εξουσίας, αλλά και από άλλα όργανα των συνταγματικών μηχανισμών ώστε να ασκήσουν τα συνταγματικά τους καθήκοντα, όπου κρίνεται σκόπιμο, ανεξάρτητα ή σε συνδυασμό των αρμοδιοτήτων με άλλους συνταγματικούς θεσμούς.

Έτσι, για παράδειγμα, στον έλεγχο της συμβατότητας με το Σύνταγμα της συμφωνίας μεταξύ της Αλβανίας και της Ελλάδας για την οριοθέτηση των αντίστοιχων υφαλοκρηπίδων και άλλων θαλασσιών ζωνών που τους ανήκουν βάση του διεθνούς δικαίου, το Συνταγματικό Δικαστήριο με την απόφαση **15/2010**³⁴⁸, δέχθηκε μεταξύ άλλων ότι στην περίπτωση αυτή θα ερμηνεύσει τα αρθ. 4 και 7 του Συντάγματος, για να αξιολογήσει τη θέση, το ρόλο και τα καθήκοντα του Προέδρου της Δημοκρατίας ως προς τις διεθνείς σχέσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά τη σύναψη διεθνών συνθηκών.

Αφού μνημόνευσε τα καθήκοντα και τις εξουσίες του αρχηγού του κράτους δυνάμει των άρθρων 86 § 1 και 92 εδ. ε' του Συντάγματος, όπως επίσης και του Υπουργικού Συμβουλίου σύμφωνα με το άρθρο 100 § 1 του Συντάγματος, το Δικαστήριο σημείωσε ότι: «*Το κράτος δικαίου, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 του Συντάγματος σημαίνει ότι η λειτουργία όλων των κρατικών θεσμών διενεργείται σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία και την υπεροχή του Συντάγματος σε σχέση με τους άλλους κανόνες δικαίου. Κάθε σώμα σε ένα κράτος δικαίου πρέπει να λειτουργεί στο βαθμό που του επιτρέπεται από το Σύνταγμα και το νόμο χωρίς να υπερβαίνει τα όρια που καθορίζονται από αυτά. Με αυτή την έννοια, κάθε όργανο του κράτους θα πρέπει να έχει σαφώς καθορισμένη περιοχή της αρμοδιότητάς στην οποία έχει εξουσιοδοτηθεί να ενεργεί σύμφωνα με τις νομικές και συνταγματικές επιταγές. Κατά την εφαρμογή της αρχής του κράτους δικαίου, το άρθρο 92 του Συντάγματος οριοθετεί τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, μεταξύ των οποίων είναι και οι σύναψη Συνθηκών βάσει του διεθνούς δικαίου*».

Με αυτό το σκεπτικό δέχθηκε ότι οι εξουσίες που το Σύνταγμα αναγνωρίζει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας αναφέρονται ρητά στο αρθ. 86 § 1 και 92 εδ. ε του Συντάγματος και εξ αυτών προκύπτει ότι ο ίδιος ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα πρέπει να είχε συμμετάσχει στην υπογραφή της υπό συζήτηση συμφωνίας και να είχε εξουσιοδοτήσει για το σκοπό αυτό τη διαπραγματευτική ομάδα. Όμως στην υπό κρίση υπόθεση δεν ακολουθήθηκε η σαφής συνταγματική επιταγή και το Δικαστήριο έκρινε ότι η έλλειψη εξουσιοδότησης από τον Πρόεδρο για την υπογραφή μιας

³⁴⁸ Αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας της Αλβανίας 2010, ILAR Εκδ. Οικος, Τίρανα 2011 σ. 281.

διεθνούς συνθήκης προσκρούει στο αρθ. 7 του Συντάγματος, το οποίο εγγυάται την αρχή της διάκρισης και της εξισορρόπησης των εξουσιών.

Σύμφωνα με το Δικαστήριο, αυτή η αρχή ισχύει όχι μόνο για τους τρεις κλάδους της εξουσίας, νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική, αλλά και για άλλα ανεξάρτητα συνταγματικά όργανα, οι εξουσίες των οποίων καλύπτονται από τις διατάξεις του Συντάγματος. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, κάθε όργανο, που συμπεριλαμβάνεται σε μία από τις τρεις εξουσίες δεν μπορεί να παρεμβαίνει για την αντιμετώπιση και την επίλυση θεμάτων, που αποτελούν το αντικείμενο δραστηριότητας άλλων οργάνων ή θεσμών.

Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η μη ύπαρξη εξουσιοδότησης της αλβανικής αντιπροσωπείας που διαπραγματεύτηκε την εν λόγω συνθήκη από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, παραβιάζει τις συνταγματικές διατάξεις και ειδικά τις διατάξεις σχετικά με τις αρμοδιότητες του αρχηγού του κράτους, ως του μόνου αρμόδιου να εκπροσωπεί το αλβανικό κράτος στις διεθνείς σχέσεις. Κατά συνέπεια, εκτιμήθηκε ότι το ασυμβίβαστο αυτό επηρεάζει τον πυρήνα της διεθνούς συνθήκης που υπεγράφη στο όνομα του αλβανικού κράτους. Για τους λόγους αυτούς κατέληξε ότι η συγκεκριμένη συνθήκη παραβιάζει τα αρθ. 4, 7 και 92 εδ. σ' του Συντάγματος.

8.4.4.8. Οι μισθοί και η κάθαρση του κρατικού μηχανισμού

Η απόφαση **19/2007**³⁴⁹, όπως ήδη αναφέρθηκε στα προηγούμενα, αφορούσε τον έλεγχο της συνταγματικότητας του νόμου σχετικά με τα τους μισθούς τα επιδόματα και τις δομές των ανεξάρτητων αρχών και άλλων θεσμικών οργάνων. Στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο εξέτασε την συγκεκριμένη υπόθεση όχι μόνο υπό το πρίσμα της αρχής του κράτους δικαίου, αλλά και υπό το πρίσμα της αρχής της διάκρισης των εξουσιών.

Δέχθηκε ότι στο αρθ. 7 του Συντάγματος διασφαλίζεται ρητά η διάκριση αλλά και εξισορρόπηση των εξουσιών, η οποία αποσκοπεί κατά κύριο λόγο στην αποφυγή του κινδύνου της συγκέντρωσης της κρατικής εξουσίας στα χέρια ενός σώματος ή ορισμένων προσώπων. Μια τέτοια συγκέντρωση εμπεριέχει κατά το Δικαστήριο εν δυνάμει τον κίνδυνο της κατάχρησης. Για το λόγο αυτό η κάθε μία από τις εν λόγω εξουσίες πρέπει να ασκείται ανεξάρτητα της μιας από την άλλη αλλά και ταυτόχρονα ισόρροπα ώστε να διασφαλίζεται η ομαλή κρατική λειτουργία.

---

³⁴⁹ Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου 2007 ... οπ.π. σελ. 183 επ.

Ωστόσο, η δικαστική εξουσία είναι ανεξάρτητη κατά την απονομή της δικαιοσύνης. Το Σύνταγμα διασφαλίζει πλήρως την προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστών³⁵⁰

Με βάση τα παραπάνω επιχειρήματα, το Συνταγματικό Δικαστήριο προσθέτει, ότι οι εκτελεστικοί νόμοι προς εφαρμογή του Συντάγματος εξειδικεύουν τις σχετικές ρυθμίσεις και ρυθμίζουν με μεγαλύτερη σαφήνεια και ενάργεια την ανεξαρτησία των συνταγματικών οργάνων. Η ανεξαρτησία δεν είναι απλώς ένα προνόμιο τους, αλλά μια πραγματική ανάγκη, η οποία τους παρέχει περισσότερη ασφάλεια, αντοχή και αποτελεσματικότητα. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η ανεξαρτησία που κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα και τους αντίστοιχους εκτελεστικούς νόμους, συνεπάγεται επιπρόσθετα την οργανωτική αυτοτέλεια, την λειτουργική και οικονομική ανεξαρτησία.

Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ρυθμίσεις της επίδικης νομοθεσίας για τους μισθούς και τα επιδόματα δεν είναι σύμφωνοι με το Σύνταγμα στο βαθμό που επηρεάζουν τη λειτουργία των ανεξάρτητων συνταγματικών θεσμών.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι η αρχή της διάκρισης και της ισορροπίας των εξουσιών μπορεί να παραβιαστεί, ακόμη και αν ο νόμος δημιουργεί εκτελεστικούς μηχανισμούς, που επιτρέπουν την παρέμβαση στις αρμοδιότητες άλλων κλάδων. Στην απόφαση **9/2010**³⁵¹ που αφορούσε το ζήτημα της πολιτικής κάθαρσης των κρατικών υπηρεσιών από πρώην συνεργάτες του κομμουνιστικού καθεστώτος το Δικαστήριο έκρινε ότι: *«Η δημιουργία της Αρχής Ελέγχου Προσωπικοτήτων απειλεί το κράτος δικαίου και την αρχή της διάκρισης και της ισορροπίας των εξουσιών. Ο νόμος δημιουργεί σοβαρές ανησυχίες όσον αφορά την αρχή της διάκρισης και της ισορροπίας των εξουσιών που εγγυάται το άρθρο 7 του Συντάγματος, υπό την έννοια ότι ένα εκτελεστικό όργανο εξουσιοδοτείται να επιβάλει την κάθαρση στα μέλη του νομοθετικού και δικαστικού σώματος»*.

Ένα από τα θέματα που τέθηκαν στο Συνταγματικό Δικαστήριο σχετικά με τη διάκριση και ισορροπία των εξουσιών, αφορά τη δημιουργία «των τοπικών επιτροπών», όπως συνέβη με το νόμο 9948/2008. Ο νόμος είχε ως αντικείμενο την αναθεώρηση της νομικής ισχύος των τίτλων ιδιοκτησίας της γεωργικής γης και ανέθετε την επίλυση των αντίστοιχων διαφορών σχετικά με δικαιώματα ιδιοκτησίας στις συγκεκριμένες τοπικές επιτροπές.

Στην απόφασή του υπ. αρθ. **29/2010**³⁵², το Συνταγματικό Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα ως προς το κατά πόσο η πρόβλεψη αυτών των τοπικών επιτροπών προσκρούει

350 S. Sadushi, E drejta Administrative 2 (Διοικητικό Δίκαιο 2), Τίρανα, 2005, σελ 138 επ.

³⁵¹ Αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου 2010, ... οπ.π. σελ. 138.

³⁵² Αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου 2010 ... οπ.π. σελ. 585.

στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών και ειδικότερα ως προς κατά πόσο οι εν λόγω επιτροπές αναλαμβάνουν ανεπίτρεπτα κατά το Σύνταγμα, δικαστικά καθήκοντα.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι: *«Κάθε όργανο μιας εξουσίας ασκεί τις αρμοδιότητες σύμφωνα με το πλαίσιο τού νόμου. Οι αρμοδιότητες που τους έχουν ανατεθεί από το Σύνταγμα είναι τέτοιες έτσι ώστε τα όργανα αυτά να είναι εξοπλισμένα με την δέουσα εξουσία, η οποία τους δίνει τη δυνατότητα να λαμβάνουν τις αποφάσεις τους ανεξάρτητα»*. Στην συγκεκριμένη περίπτωση το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι σύμφωνα με το νόμο 9948/2008 οι επιτροπές έχουν αρμοδιότητα ελέγχου των παρατυπιών. Η βάση του ελέγχου αυτού είναι διαφορετική από εκείνη της επίλυσης διαφορών αναφορικά με τους τίτλους γεωργικής γης. Τα δεδομένα επαλήθευσης χρησιμεύουν ως βάση για την προσφυγή στο δικαστήριο, το οποίο είναι το μόνο αρμόδιο να αποφανθεί με οριστική απόφαση ως προς το ποιος έχει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας της γεωργικής γης.

Στην περίπτωση αυτή το Συνταγματικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει παραβίαση της αρχής της διάκρισης των εξουσιών.

8.4.4.9. Συμπερασματικές σκέψεις

Από τις παραπάνω νομολογιακές παραδοχές προκύπτει ότι το αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο έχει ασχοληθεί εκτενώς με τη σημαντική συνταγματική αρχή της διάκρισης και της εξισορρόπησης των εξουσιών. Η νομολογία του ακολουθεί τα πρότυπα, την εμπειρία αλλά και την πρακτική δικαστηρίων σε χώρες με αναπτυγμένη συνταγματική δικαιοσύνη.

Το Δικαστήριο με το συγκεκριμένο νομολογιακό κεκτημένο διαμόρφωσε τις αναγκαίες ερμηνευτικές σταθερές, προσδιόρισε με ενάργεια το νοηματικό περιεχόμενο κρίσιμων αρχών για τη λειτουργία του κράτους δικαίου. Το συγκεκριμένο νομολογιακό κεκτημένο αξίζει την αναγνώριση και το σεβασμό του νομικού, πρωτίστως, κόσμου της Αλβανίας. Το Δικαστήριο χωρίς επαρκή εμπειρία, με φρόνηση αλλά και με τον αναγκαίο εκείνο αυτοπεριορισμό, δημιούργησε ήδη τις πρώτες βάσεις επί των οποίων θεμελιώνεται ένα σύγχρονο δημοκρατικό κράτος δικαίου. Ένα φιλελεύθερο κράτος με πρωταρχία των κανόνων δικαίου και πλήρη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Η εμπέδωση αυτών των αρχών στην αλβανική κοινωνία αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση και προαπαιτούμενο για την ομαλή πορεία της Αλβανίας στο δρόμο για την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και γενικά τους ευρώ-ατλαντικούς οργανισμούς.

Όπως μπορεί εύκολα να εξακριβωθεί, το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει δώσει μεγαλύτερη προσοχή στην οριζόντια αρχή ελέγχου της διάκρισης και της ισορροπίας των

εξουσιών³⁵³. Σε αυτό το πλαίσιο, η προσοχή εστιάζεται στη σχέση μεταξύ νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, καθώς και μεταξύ της νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας.

Οι αμφισβητήσεις και τα προβλήματα είναι πολλά και ιχνογραφούν τη σύγχρονη αλβανική πραγματικότητα. Η έλλειψη εμπειρίας, οι μετωπικές συγκρούσεις και οι πολιτικές εντάσεις χαρακτηρίζουν σήμερα την αλβανική κοινωνία, η οποία πασχίζει να ξεχάσει δεκαετίες σκληρής, ολοκληρωτικής νοοτροπίας, διακυβέρνηση και να υιοθετήσει σύγχρονες ευρωπαϊκές αντιλήψεις για τη λειτουργία ενός δημοκρατικού κράτους. Προς την κατεύθυνση αυτή και κυρίως προς την εμπέδωση της εμπιστοσύνης των λαϊκών στρωμάτων στο δικαστικό σώμα και την απονομή της δικαιοσύνης, σημαντικότερα συμβάλει η νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Ιδιαίτερα πρέπει να αναδειχθεί ο χειρισμός από το Δικαστήριο των συγκρούσεων που αφορούν την άσκηση των δικαιωμάτων των Κοινοβουλευτικών μειοψηφιών να συγκροτήσουν κοινοβουλευτικές εξεταστικές επιτροπές. Η εγγύηση των δικαιωμάτων της κοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης είναι ζωτικής σημασίας για τη δημοκρατία, ιδιαίτερα στο κοινοβουλευτικό σύστημα. Στο συγκεκριμένο σύστημα η κοινοβουλευτική πλειοψηφία και η εκτελεστική εξουσία σχηματίζουν ενιαίο μέτωπο εναντίον της αντιπολίτευσης και είναι κατά κανόνα σε θέση να αποτρέψουν τον έλεγχο της αντιπολίτευσης, διαρρηγνύοντας κατ' αποτέλεσμα την συνταγματικά προβλεπόμενη εξισορρόπηση των εξουσιών.

Υπό αυτές τις συνθήκες η δημιουργία και η λειτουργία εξεταστικών επιτροπών αποτελεί βασική παράμετρο του ομαλού κοινοβουλευτικού βίου και ειδικά αναγκαία προϋπόθεση για τη διάκριση των εξουσιών και την εξισορρόπησή τους. Στην αλβανική έννομη τάξη ο έλεγχος της νομοθετικής εξουσίας διασφαλίζεται περαιτέρω με την αναγνώριση στο 1/5 των μελών του Κοινοβουλίου του δικαιώματος προσφυγής στο Συνταγματικό Δικαστήριο για έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων.

Ως εκ τούτου ορθώς εκτιμάται ότι η δημιουργία των συνταγματικών δικαστηρίων, τα οποία έχουν ως αποστολή και την εκδίκαση υποθέσεων σχετικά με την οργάνωση και τη λειτουργία του κράτους, είναι μια «προστιθέμενη αξία» για τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου. Η ερμηνεία και η εφαρμογή του Συντάγματος όπως επίσης και των νομοθετημάτων που θεσπίζονται βάσει αυτού, όπως επίσης και οι συγκρούσεις αρμοδιοτήτων μεταξύ των άμεσων κρατικών οργάνων, δεν μπορεί να

---

³⁵³ L. Omari, *Sistemi Parlamentar...* (Κοινοβουλευτικό σύστημα, έναρξη και εξέλιξη του κοινοβουλευτισμού. Το Κοινοβούλιο της Αλβανίας (νομική και ιστορική αναδρομή), Elena Gjika Publishing House, Τίρανα 2000, σελ 179 επ.

αφεθεί μόνο στην κοινοβουλευτική πλειοψηφία, διότι ο κίνδυνος καταχρηστικών συμπεριφορών είναι πάντοτε υπαρκτός³⁵⁴.

Ιδιαίτερα θετικά πρέπει να αξιολογηθούν και οι υποθέσεις που έχουν εκδικαστεί από το αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο όσον αφορά την αρχή της διάκρισης και της ισορροπίας των εξουσιών στο πλαίσιο των θεμάτων που αφορούν την οργάνωση και τη λειτουργία των ανεξάρτητων αρχών και γενικά οργανισμών που κατέχουν μια ενδιάμεση θέση μεταξύ στην ιεραρχική δομή του αλβανικού κράτους.

Τέλος, δεν είναι τυχαίο ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει ασχοληθεί επανειλημμένα με ζητήματα ανεξαρτησίας του δικαστικού συστήματος στο σύνολό του. Η αιτία προφανώς και δεν οφείλεται στο γεγονός ότι η δικαστική εξουσία είναι, κατά τον Μοντεσκιέ, μια δύναμη «χλωμή και μελαγχολική», που αντιμετωπίζει συνεχώς τις πιέσεις των δύο άλλων εξουσιών. Η απονομή αντικειμενικής και αμερόληπτης δικαιοσύνης είναι το βασικό ζητούμενο για την αλβανική κοινωνία και ιδιαίτερα τους απλούς πολίτες, που απαιτούν επειγόντως ανεξάρτητους και αντικειμενικούς δικαστικούς λειτουργούς

Η ανεξαρτησία του Δικαστηρίου δεν είναι μόνο προνόμιο του δικαστή, αλλά ένα από τα δικαιώματα του πολίτη. Και από την άποψη αυτή, δηλ. από την άποψη της διασφάλισης της πραγματικής ανεξαρτησίας, τα δικαστήρια και οι δικαστές, έχουν μπροστά τους πολλά εμπόδια που πρέπει να υπερκεράσουν στη δύσκολη αλβανική πραγματικότητα. Οι επειγόντως επιβαλλόμενες μεταρρυθμίσεις εν προκειμένω, δεν αφορούν μόνο την αύξηση του επαγγελματικού επίπεδου σύμφωνα με τις απαιτήσεις των καιρών, την καταπολέμηση της διαφθοράς, την αύξηση της διαφάνειας, της αποτελεσματικότητας και της λειτουργικότητας στην απονομή της δικαιοσύνης κ. α., αλλά μεταρρυθμίσεις που θα επιτρέψουν την πραγματική ενίσχυση της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικαστών και του δικαστικού σώματος γενικά³⁵⁵.

Οδηγός στο σημείο αυτό δεν μπορεί παρά να είναι η εμπειρία των χώρων με ανεπτυγμένη δημοκρατία και βάθος χρόνου στον έλεγχο συνταγματικότητας των νόμων, όπως επίσης και η εμπειρία του Συμβουλίου της Ευρώπης και ιδίως η πλούσια νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Τέλος, πολύ ενδιαφέρουσες κρίνονται οι ιδέες που διατυπώνονται για αναγνώριση δικαιώματος ατομικής προσφυγής στους πολίτες να προσφεύγουν στα συνταγματι-

³⁵⁴ S. Bross, Reflections on the importance and the position of a Constitutional Court in a modern democratic state under the rule of law - Taking into account the position of the Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany, Center on Constitutional Justice, Council of Europe, στο: Venice Commission, Conference on «Execution of the decisions of Constitutional Courts: a cornerstone of the process of implementation of constitutional justice», Azerbaijan, July 2008, Strasbourg, 27 January 2009.

³⁵⁵ E. Toska, Ndarja dhe balancimi i pushteteve...(Η διάκριση και η ισορροπία των εξουσιών), Κοινοβουλευτικό Δίκαιο και δικαιοτικές πολιτικές, τεύχος. 1/2009, σελ.34 επ.

κά δικαστήρια για θέματα που αφορούν την οργάνωση του κράτους, συμπεριλαμβανομένου του ελέγχου συνταγματικότητας νόμων σχετικά με τη διάκριση και την εξισορρόπηση των εξουσιών. Με τον τρόπο αυτό οι μεμονωμένες προσφυγές μπορεί να αποδειχθούν ως ένα ιδανικό και αποτελεσματικό εργαλείο σε ένα σύγχρονο και δημοκρατικό κράτος, το οποίο βασίζεται στους κανόνες δικαίου, όπου οι άνθρωποι αναγνωρίζουν την κρατική εξουσία, έτσι ώστε να θεωρηθούν και ως «λήπτες αποφάσεων πολιτικών φορέων». Το ενδεχόμενο περιορισμού της δικαιοδοσίας των συνταγματικών δικαστηρίων θα σηματοδοτούσε μια επικίνδυνη συρρίκνωση των αρχών του κράτους δικαίου και της πρωταρχίας των κανόνων δικαίου στην καθημερινότητα των πολιτών³⁵⁶.

8.4.5. Η νομολογία για την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών

Ιδιαίτερα διαφωτιστικό υπήρξε το αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο στη νομολογία του σχετικά με την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Το Δικαστήριο ερμήνευσε δημιουργικά και συνθετικά τις σχετικές συνταγματικές διατάξεις διασφαλίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο μια αποτελεσματικότερη προστασία για τον αλβανό πολίτη.

Με τις σχετικές αποφάσεις του αποσαφηνίστηκε ικανοποιητικά το εύρος των σχετικών δικαιωμάτων και των αντιστοίχων εγγυήσεων που παρέχει το Σύνταγμα. Για παράδειγμα, παράλληλα με τις καθιερωμένες ερμηνευτικές αρχές, το Δικαστήριο ανίχνευσε ενυπάρχουσες στο συνταγματικό κείμενο αρχές και αξίες που δεν αναφέρονται μεν ρητά στο γράμμα του Συντάγματος, προκύπτουν όμως από τη συνολική φιλοσοφία, το πνεύμα που αυλακώνει το όλο σύστημα και τις μεγάλες αρχές που διέπουν την προστασία των συγκεκριμένων δικαιωμάτων. Πηγή περαιτέρω έμπνευσης αποτέλεσε για το Δικαστήριο τα διεθνή κείμενα και οι διεθνείς συνθήκες, στις οποίες έχει προσχωρήσει η Αλβανία με πρώτη την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Στις γενικές αρχές που ανίχνευσε η νομολογία του Δικαστηρίου εντάσσεται η αρχή της ασφάλειας δικαίου, η αρχή της σαφήνειας, η αρχή της προστασίας των κεκτημένων δικαιωμάτων, η αρχή της ισότητας και ειδικά η δικονομική αρχή της ισότητας των όπλων, κ.λπ.

Σε αυτές τις περιπτώσεις μπορούμε να μιλάμε όχι απλώς για ερμηνεία του Συντάγματος, αλλά κατά κάποιο τρόπο και για συμπλήρωσή³⁵⁷ του, αφού το Δικαστήριο,

³⁵⁶ Bross S., Reflections on the importance and the position ... οπ.π. σελ.78 επ.

³⁵⁷ F. Abdiu, 10 vjet Gjykate Kushtetuese (10 χρόνια Συνταγματικό Δικαστήριο), στο: 10 χρόνια Συνταγματικό Δικαστήριο (1992-2002), εκδ. Klean, Τίρανα 2003.

υιοθετώντας μια διασταλτική ερμηνευτική προσέγγιση, έχει διευρύνει στην ουσία, το περιεχόμενο των σχετικών συνταγματικών διατάξεων. Στην πραγματικότητα όμως η συγκεκριμένη προσέγγιση δεν συνιστά σε καμιά περίπτωση παραβίαση του Συντάγματος αλλά μια καθ' όλα επιτρεπτή από το ίδιο το Σύνταγμα μέθοδο ερμηνείας που επιβάλλει στον κρίνοντα δικαστή να συνεκτιμήσει για το αληθές νόημα των σχετικών διατάξεων διεθνή κείμενα όπως για παράδειγμα η ΕΣΔΑ. Το Σύνταγμα μάλιστα μνημονεύει ειδικά την ΕΣΔΑ ως δεσμευτικό κείμενο, το οποίο θέτει και τα έσχατα όρια, πέραν των οποίων δεν επιτρέπεται ο περιορισμός των συνταγματικών δικαιωμάτων.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο δέχεται ότι κατά τον έλεγχο της συμφωνίας των νόμων με τις διεθνείς συνθήκες, λαμβάνει υπόψη του όχι μόνο το κείμενο της συνθήκης ως τέτοιο, αλλά κρίνει ως δεσμευτική για το ίδιο και την ερμηνεία που έχει προσδώσει στη σχετική διάταξη το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ).

8.4.5.1. Το δικαίωμα του ατόμου στη ζωή

Κατά την επίλυση των σχετικών ζητημάτων, το αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο μνημονεύει συχνά τις αντίστοιχες αποφάσεις του ΕΔΔΑ, δεν παραλείπει όμως να προστρέχει και σε αποφάσεις εθνικών δικαστηρίων με μεγάλη παράδοση στην προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Για παράδειγμα, η απόφαση υπ. αρθ. **65/1999** του Συνταγματικού Δικαστηρίου σχετικά με το δικαίωμα του ατόμου στη ζωή, αποτελεί αναμφισβήτητα μια από τις πλέον χαρακτηριστικές περιπτώσεις όπου το αλβανικό Δικαστήριο³⁵⁸ θεμελίωσε άψογα τη δικανική του κρίση, αντλώντας επιχειρήματα τόσο από το ίδιο το συνταγματικό κείμενο, όσο και από όλα τα σχετικά διεθνή κείμενα και πρωτίστως εκείνο της ΕΣΔΑ. Εξασφάλισε κατ' αυτόν τον τρόπο την πλήρη ευθυγράμμιση της αλβανικής έννομης τάξης με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και τις διεθνείς δεσμεύσεις της χώρας. Από τη συγκεκριμένη νομολογιακή προσέγγιση αποδεικνύεται ότι οι διεθνείς δεσμεύσεις που προβλέπει και επιβάλλει το αλβανικό Σύνταγμα στον εφαρμοστή του δικαίου επηρέασαν καίρια τη συνολική στάση του Δικαστηρίου, το ανάγκασαν να εγκύψει στη νομολογία δικαστηρίων με μακρά παράδοση στην προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και τελικά στην υιοθέτηση συναφών νομολογιακών συμπερασμάτων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ως προς τη συγκεκριμένη προσέγγιση αποτελεί η νομολογία του αναφορικά με τη δεσμευτικότητα των αποφάσεών του. Σε μια πρώτη φάση η δεσμευτικότητα επιχειρήθηκε να θεμελιωθεί και στο αρθ. 42 του Συντάγματος, το οποίο ορίζει μεν την προστασία της ιδιοκτησίας ως ατομικό δικαίωμα, δεν προσδιορίζει όμως επακριβώς τη «δέουσα δικαστική διαδικασία» με βάση την οποία μπορεί να στερηθεί κάποιος το εν λόγω ατομικό δικαίωμα. Το αλβανικό Δικα-

³⁵⁸ Απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου αρ. 65, της 10. 12. 1999.

στήριο δεν έλαβε υπόψη ούτε την απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Hornsby κατά της Ελλάδας στην οποία αναφέρονταν ότι *«η εκτέλεση μιας δικαστικής απόφασης από οποιοδήποτε δικαστήριο πρέπει να θεωρηθεί ως μέρος της διαδικασίας ακρόασης κατά την έννοια του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ»*.

Στην υπόθεση Qufaj & Co Ltd, κατά Αλβανίας, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έκρινε ότι το αλβανικό Σύνταγμα και ο νόμος παρέχουν την αναγκαία βάση για τη διασφάλιση των πολιτών ως προς την εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων. Αυτό σημαίνει ότι ο δικαστής πρέπει να ερμηνεύει το δικαίωμα των πολιτών για μια δίκαιη δίκη όχι μόνο με βάση τις γραπτές διατάξεις του Συντάγματος, αλλά και πέραν αυτών υπό το φως των διεθνών συνθηκών που έχει ήδη επικυρώσει η χώρα.

Η δυνατότητα του δικαστή να ερμηνεύσει δημιουργικά το Σύνταγμα είναι όχι μόνο αποδεκτή στο Συνταγματικό Δίκαιο, αλλά και αναγκαία. Η δυνατότητα αυτή επιτρέπει σε ένα Σύνταγμα να είναι ανθεκτικά στο χρόνο στο βαθμό που ιδίως τα αυστηρά Συντάγματα δεν επιτρέπουν εύκολα τις αναθεωρήσεις.

Με βάση τα παραπάνω το Συνταγματικό Δικαστήριο τροποποίησε τη θέση του σχετικά με το ζήτημα της δεσμευτικότητας στην απόφαση **6/2006**. Στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι *«Η όλη δικαστική διαδικασία, συχνά δύσκολη και προβληματική, θα ήταν άχρηστη, αν δεν ακολουθείτο από μια σειρά ενεργειών των οργάνων εκτελέσεως των δικαστικών αποφάσεων για την αποκατάσταση του θενέντος ατομικού δικαιώματος»*. Με τη συγκεκριμένη παραδοχή το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι το προβλεπόμενο πλαίσιο για την υλοποίηση μιας δικαστικής απόφασης δεν ήταν επαρκές και αναγνώρισε για όλα τα κρατικά όργανα μια εκ του Συντάγματος απορρέουσα υποχρέωση να εκτελούν τις δικαστικές αποφάσεις.

8.4.5.2. Συμπερασματικές σκέψεις

Η μελέτη της νομολογίας του Δικαστηρίου ανέδειξε με σαφή τρόπο πως η ερμηνευτική προσέγγιση των συγκεκριμένων συνταγματικών διατάξεων διαμορφώνει περαιτέρω τις συνταγματικές εγγυήσεις, τα ατομικά δικαιώματα και τις ελευθέρια, οι οποίες τελούν σε μια διαρκή αλληλεπίδραση και τελικά αναζωογονούνται από την ερμηνευτική δεινότητα του δικαστή.

Το ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω αφορά τα όρια εντός των οποίων οφείλει να κινείται ο δικαστής ερμηνεύοντας τις συνταγματικές διατάξεις. Μπορεί ο δικαστής να τροποποιήσει πλήρως κατά περιεχόμενο μια συνταγματική διάταξη στα πλαίσια των ερμηνευτικών του αρμοδιοτήτων; Στη συνταγματική θεωρία υποστηρίζονται δύο σκέψεις: η πρώτη αποδέχεται ότι η ερμηνεία του Συντάγματος μπορεί να είναι

ανεξάρτητη από το αρχικό της νόημα. Η δεύτερη περιορίζει την ερμηνεία εντός των αρχών και των λέξεων που υπάρχουν στο Σύνταγμα³⁵⁹.

Διαμορφώθηκαν τελικά δύο θεωρίες. Η θεωρία της αυθεντικότητας και η αντίπαλη θεωρία που αρνείται την αυθεντικότητα. Η θεωρία της αυθεντικότητας ενισχύθηκε από το συγκριτικό συνταγματικό δίκαιο, αλλά και η στενή σύνδεση που υπάρχει στο σημερινό κόσμο μεταξύ του εθνικού συνταγματικού δικαίου και του Διεθνούς Δικαίου. Στο βαθμό που τα σύγχρονα Συντάγματα αποφεύγουν τις λεπτομερείς ρυθμίσεις και είναι γενικά διατυπωμένα για να μπορούν να προσαρμόζονται στις μελλοντικές εξελίξεις, ανοίγεται διάπλατα η οδός στο δικαστή για «υπερδραστηριότητα» που συχνά τον εκθέτει στην κατηγορία της ανάμειξης σε νομοθετικά έργα.

Είναι ενίοτε πραγματικά δυσχερές να διακριθεί πότε το έργο του δικαστή συνιστά ερμηνεία, που επιχειρείται με πίστη στο γράμμα και το πνεύμα του Συντάγματος και πότε «ψευδό – ερμηνεία», η οποία στην πραγματικότητα περιλαμβάνει και την ίδια την αλλαγή του. Στο δικαστή διανοίγεται πεδίο λαμπρό για δημιουργική ερμηνεία στις περιπτώσεις όπου διαπιστώνονται κενά, ασάφειες, αντιφάσεις, έλλειψη λογικής συνέχειας κ.λπ.

Μια αντικειμενική προσέγγιση του νομολογιακού κεκτημένου, όχι μόνο του αλβανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, αλλά όλων των γνωστών Συνταγματικών Δικαστηρίων ανά τον πλανήτη αναδεικνύει, ότι αυτό που αποκαλούμε σήμερα «συνταγματική νομολογία», αποτελείται συχνά από γενικούς αφορισμούς, γενικές μεθοδολογικές αρχές και βασικές ερμηνευτικές κατευθύνσεις που επιδιώκουν να υπαχθούν σε έναν ομογενοποιημένο κανόνα. Είναι όμως άκρως αμφίβολο, αν αποδίδουν την πραγματική υποκειμενική βούληση του εκάστοτε συνταγματικού νομοθέτη.

Το συγκεκριμένο πρόβλημα είναι συναφές με τη γενικότερη προβληματική ως προς τη νομιμοποίηση του κοινού δικαίου να καταλείπει στους δικαστές δυνατότητα για δημιουργική διάπλαση των κανόνων δικαίου. Σε κάθε περίπτωση ο δικαστής είναι ανεξάρτητος κατά τη δικαστική κρίση και εναπόκειται στην επιστημονική του δεινότητα να χρησιμοποιήσει την κατάλληλη ερμηνευτική μέθοδο για να ανακαλύψει το αληθές νόημα του κανόνα δικαίου.

Σήμερα, διαπιστώνεται μια τάση για την παγκοσμιοποίηση του δικαιώματος, τη διασταύρωση του ρόλου των εθνικών και διεθνών δικαστηρίων αλλά και «το νομολογιακό διάλογο» μεταξύ των εθνικών δικαστών των κρατών της διεθνούς κοινότητας. Καταβάλλεται, ιδίως στον ευρωπαϊκό χώρο, μια προσπάθεια για την κυκλοφορία της νομολογίας και των συνταγματικών παραδοχών των δικαστηρίων. Προς την κατεύθυνση αυτή συμβάλλει αναμφισβήτητα η διασφάλιση της ανεξαρτησίας των δικαστών, οι οποίοι μπορούν να υπερβαίνουν τα σύνορα των κρατών και να πλουτί-

³⁵⁹ Φ. Σπυρόπουλος, Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2006, σελ.141.

ζουν τις εμπειρίες τους, διασφαλίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την πλήρη προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και γενικά των συνταγματικών ελευθεριών.

Το αλβανικό συνταγματικό Δικαστήριο ανταποκρίθηκε με επιτυχία στον ανατεθέντα ρόλο του και αναδείχθηκε σε αληθινό εγγυητή της συνταγματικής νομιμότητας στην Αλβανία. Χάραξε νομολογιακούς δρόμους κατάλληλους να καλύψουν τα κενά, αλλά και να αποτελέσουν δημιουργικό πλέγμα ρυθμιστικών κανόνων για την επίλυση των διαφορών. Δημιούργησε τα απαραίτητα νομολογιακά ερείσματα για την περαιτέρω πορεία.

ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η κατανόηση της σημερινής αλβανικής συνταγματικής τάξης προϋποθέτει μια σύντομη αναδρομή στις ιστορικές καταβολές του σημερινού αλβανικού κράτους. Κρίθηκε σκόπιμο να παρουσιαστούν οι διαδρομές του αλβανικού Συντάγματος και της Συνταγματικής Δικαιοσύνης αντίστοιχα, όπως αυτές βιώθηκαν κατά τη διάρκεια της συνολικής ζωής του αλβανικού κράτους, δηλαδή από την ανεξαρτησία της χώρας το 1912 από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, μέχρι σήμερα και κυρίως μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος το 1991.

Η αναδίφηση ήταν αναγκαία για να δειχθούν συγκεκριμένες επιλογές και πρακτικές, οι οποίες αποτέλεσαν τελικά το προϊόν της συνταγματικής εμπειρίας της αλβανικής κοινωνίας. Η συγκεκριμένη εμπειρία είναι ιδιαίτερη, αφού η Αλβανία έζησε στην πρόσφατη ιστορία της ριζικές ανατροπές και ιδίως μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος και την προσπάθειά της να μετατραπεί - σε σύντομο χρονικό διάστημα - σε μια σύγχρονη και μοντέρνα ευρωπαϊκή δημοκρατία.

Αποτελεί δυστυχώς μια αναμφισβήτητη πραγματικότητα ότι η Αλβανία δεν στάθηκε τυχερή για να βιώσει τα μεγάλα κοινωνικά, ιδεολογικά και πολιτικά κινήματα, τα οποία βίωσαν οι περισσότερες χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Όταν η Δυτική Ευρώπη ζούσε γεγονότα κοσμοϊστορικών διαστάσεων, όπως τη Γαλλική Επανάσταση (κυρίως μετά την πτώση των Γιρονδίνων), την περίοδο των ήπιων επαναστατικών κινητοποιήσεων στα μέσα του 19^{ου} αιώνα αλλά και την κομμουνιστική επανάσταση (με κορύφωση την Οκτωβριανή επανάσταση) η Αλβανία ήταν πλήρως αποκομμένη από όλες αυτές τις ιστορικές εμπειρίες, αφού ήταν σκλαβωμένη κάτω από τον τουρκικό ζυγό.

Είναι αυτονόητο ότι στο βαθμό που η χώρα δεν έζησε τις συγκεκριμένες ιστορικές εμπειρίες, δεν μπορούσε να ακολουθήσει και το βηματισμό που διέγραψαν οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Παρά ταύτα και παρά το γεγονός ότι η Αλβανία δεν ανήκε στο κοινωνικό-πολιτικό σύστημα της Δύσης, στο σύστημα της δυτικής φεουδαρχίας και της μοναρχίας, και παρά την ελλιπή και άναρχη δόμηση της επί αιώνες υπόδουλης αλβανικής κοινωνίας, η χώρα επηρεάστηκε και αυτή άμεσα από τους εθνικό-απελευθερωτικούς αγώνες της Δυτικής Ευρώπης και κυρίως των Βαλκανίων.

Η ευρωπαϊκή πορεία της Αλβανίας δεν είχε, καταρχήν, συγκεκριμένο προσανατολισμό. Φαίνεται όμως πως ακολούθησε όλα εκείνα τα ιστορικά πρότυπα της συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής και της πολιτισμικής συνύπαρξης. Η Αλβανία εμπνεύστηκε από τους εθνικο-απελευθερωτικούς αγώνες που συγκλόνισαν τη Δυτική Ευρώπη μετά την εποχή του Μέττερνιχ, με πρώτη την ελληνική επανάσταση. Παράλληλα με τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα ο αλβανικός λαός επεδίωξε την πολιτική και τη συντακτική δόμηση της νέας Αλβανικής πολιτείας με το πολίτευμα της αστι-

κής δημοκρατίας, χωρίς κληρονομικό αρχηγό του κράτους και στη βάση των ιδεών της αστικής επανάστασης και του Διαφωτισμού.

Αξίζει να παρατηρηθεί, ότι από τη συνολική εξέταση της πολιτικής και συνταγματικής ιστορίας του αλβανικού κράτους προκύπτει με αρκετή σαφήνεια, ότι η μοναρχία θεωρούνταν πάντοτε ως ξένο σώμα στην Αλβανική Πολιτεία. Οι διαρκείς και απροσχημάτιστες παρεμβάσεις της μοναρχίας στην πολιτική ζωή της χώρας δεν ήταν τυχαίες ούτε πολιτικά ανεπίληπτες.

Όλες αυτές οι εμπειρίες αποτυπώθηκαν εναργέστατα στα πρώτα βήματα της αλβανικής κοινωνίας μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος. Η χώρα επιχείρησε, με πολλά πισωγυρίσματα, την αποκατάσταση της δημοκρατίας και την τελική υιοθέτηση ενός Συντάγματος που να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις μιας δημοκρατικής διακυβέρνησης.

Πράγματι, το ισχύον Σύνταγμα πληροί σε ικανοποιητικό βαθμό όλες τις σύγχρονες παραδοχές ενός ευρωπαϊκού Συντάγματος. Η βοήθεια των διεθνών οργανισμών, των επιστημονικών οργανώσεων και των μεμονωμένων επιστημόνων – λαμπρό παράδειγμα αποτελεί εν προκειμένω η συνεισφορά του καθηγητή Δ. Τσάτσου του Παντείου Πανεπιστημίου που μετείχε στην επιστημονική επιτροπή – βοήθησαν τα μέγιστα στην επιτυχή ολοκλήρωση του έργου.

Επιτυχής κρίνεται επίσης η συνολική ρύθμιση του Συντάγματος για τις σχέσεις του αλβανικού κράτους με τη διεθνή κοινωνία και ιδιαίτερα με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αντλώντας εμπειρίες από την ελληνική συνταγματική ρύθμιση προβλέφθηκε μια άκρως ευέλικτη διαδικασία που επιτρέπει στη χώρα να προχωρήσει άμεσα στην ευρωπαϊκή της πορεία, κάτι που αποτελεί καθολικό σχεδόν αίτημα στην Αλβανία.

Η αναγκαία ευελιξία προβλέφθηκε επίσης για την αναθεώρηση του συνταγματικού κειμένου. Το αλβανικό Σύνταγμα στην προσπάθειά του να μη στερήσει τις μελλοντικές γενιές από την αναγκαία προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες, προβλέπει μια απλή σχετικά διαδικασία (ενισχυμένη πλειοψηφία των μελών του Κοινοβουλίου) για την αναθεώρηση. Άκρως ενδιαφέρουσα είναι και η δυνατότητα που παρέχεται σε μέλη του Κοινοβουλίου να ζητήσουν την έγκριση της αναθεώρησης από τον αλβανικό λαό με τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος.

Επιτυχής κρίνεται και η υιοθέτηση του Συνταγματικού Δικαστηρίου που μάλλον ανταποκρίνεται στις ιδιομορφίες της αλβανικής κοινωνίας. Είναι μάλλον αμφίβολο αν η αλβανική δικαιοσύνη θα μπορούσε να αναλάβει τον έλεγχο της συνταγματικότητας κατά τα πρότυπα του ελληνικού συστήματος του διάχυτου ελέγχου. Σε μια μεταβατική περίοδο με έντονες τις πολιτικές αντιπαραθέσεις και διάχυτη την υποψία της αλβανικής κοινωνίας προς τους θεσμούς, η κρίση της συνταγματικότητας των νόμων από τους κατώτερους δικαστές μάλλον περισσότερα προβλήματα θα δημι-

ουργούσε. Η κατώτερη δικαιοσύνη χρειάζεται στην Αλβανία την καθοδήγηση από εμπειρότερους δικαστές με επιστημονική επάρκεια, την απόκτηση εμπειριών που δυστυχώς ακόμα δεν έχει.

Σε κάθε περίπτωση οι εμπειρίες του ελληνικού συστήματος δεν θα είναι άγνωστες και για τον Αλβανό δικαστή των κατωτέρων βαθμίδων. Του παρέχεται η σχετική δυνατότητα να ελέγξει τη συνταγματικότητα, τελικός όμως κριτής δεν θα είναι ο ίδιος, αλλά ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Αναφορικά με την οργάνωση και την όλη θεσμική θωράκιση του Συνταγματικού Δικαστηρίου η έρευνα αποκάλυψε κρίσιμα προβλήματα στην μερική του ανανέωση. Μέχρι σήμερα και παρά τις φιλότιμες προσπάθειες δεν κατορθώθηκε να υλοποιηθεί η ρητή συνταγματική επιταγή για την μερική ανανέωση των δικαστών του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Η πρακτική αυτή συνιστά αναμφίβολα παραβίαση του Συντάγματος. Η ανάγκη για πλήρη συμμόρφωση του νομοθέτη στη συνταγματική επιταγή προβάλλει άμεση και επιτακτική.

Ενθαρρυντικό κρίνεται, τέλος και το όλο νομολογιακό έργο του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Παρά τις πρώτες ατυχείς αποφάσεις του, το Δικαστήριο φαίνεται πως αποκτάει με το χρόνο πλήρη συναίσθηση των ευθυνών του και του βαρύτατου έργου που του έχει ανατεθεί. Οι αποφάσεις του αποκτούν με τη διαδρομή του χρόνου περισσότερη πληρότητα, έχουν επαρκή και τεκμηριωμένη αιτιολογία και φαίνεται πως δεν αγνοούν τη διεθνή επιστημονική συζήτηση και ιδιαίτερα τις ευρωπαϊκές συνταγματικές παραδοχές.

Ο θανάσιμος κίνδυνος εν προκειμένω – όπως γενικά για όλα τα συστήματα συγκεντρωτικού ελέγχου με ύπαρξη Συνταγματικού Δικαστηρίου – εντοπίζεται στις ενδεχόμενες πολιτικές σχέσεις του Δικαστηρίου με τους εκάστοτε κυβερνώντες. Το Δικαστήριο οφείλει να διδαχθεί και να εμπνευσθεί από τις εμπειρίες αντίστοιχων θεσμών όπως εκείνου της Γερμανίας.

Μια τελική παρατήρηση: η έρευνα ανέδειξε ότι πράγματι η συνολική ρύθμιση για το Συνταγματικό Δικαστήριο ειδικά αλλά και τη συνολική οργάνωση του κράτους γενικά, ανταποκρίνεται ικανοποιητικότερα στις ευρωπαϊκές απαιτήσεις και τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Το μεγάλο ερώτημα ήταν είναι και παραμένει για την αλβανική πραγματικότητα η εφαρμογή αυτών των ρυθμίσεων στην πράξη, στην καθημερινότητα του Αλβανού πολίτη. Ένα Σύνταγμα δεν κρίνεται δυστυχώς από τις ρυθμίσεις του, αλλά κυρίως από την εφαρμογή τους στον καθημερινό βίο των πολιτών.

Ένα Σύνταγμα κρίνεται από «την κανονιστική του ποιότητα»³⁶⁰, τη «normative Kraft» κατά το γερμανικό όρο, με την οποία ρυθμίζεται αποτελεσματικά η πολιτική διαδικασία. Ο ερμηνευτής και ο εφαρμοστής του Συντάγματος οφείλει «να αντιμε-

³⁶⁰ Κ. Χρυσόγονος, Συνταγματικό Δίκαιο ... οπ.π. σελ.28.

τωπίσει ως κανόνα δικαίου καταρχήν κάθε συνταγματική διάταξη και να εντοπίσει το κανονιστικό της περιεχόμενο»³⁶¹. Ένα κανονιστικό Σύνταγμα οφείλει να εμπνέει τους πολίτες επί των οποίων εφαρμόζεται και οι πολίτες να καθοδηγούνται από τις επιταγές του, από τις αξίες που ενσωματώνονται στις διατάξεις του. Αυτήν την αμφίδρομη κανονιστικότητα καλούνται να μεταφέρουν στην καθημερινότητα του Αλβανού πολίτη πρωτίστως τα δικαστήρια και το Συνταγματικό Δικαστήριο αλλά και όλα τα κρατικά όργανα. Έργο δυσχερέστατο για τη σημερινή Αλβανία. Και είναι δυσχερέστατο γιατί η χώρα δεν έχει ιστορικό βάθος στα σχετικά βιώματα. Τα πρώτα πάντως δείγματα είναι ενθαρρυντικά.

---

³⁶¹ Α. Μάνεσης, Συνταγματικό Δίκαιο, Ι, 1980, σελ. 152 επ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

Εμείς, ο λαός της Αλβανίας, με υπερηφάνεια και με επίγνωση της ιστορίας μας, με ευθύνη για το μέλλον, με πίστη στο Θεό ή / και σε άλλες οικουμενικές αξίες,

με αποφασιστικότητα να οικοδομήσουμε ένα κράτος δικαίου, δημοκρατικό και κοινωνικό, που θα εγγυάται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες,

με πνεύμα ανοχής και θρησκευτικής συνύπαρξης, με τη δέσμευση για την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και προσωπικότητας, καθώς και στην ευημερία ολόκληρου του έθνους, για την ειρήνη, την ευημερία, τον πολιτισμό και την κοινωνική αλληλεγγύη, με τη φιλοδοξία του αλβανικού λαού εδώ και αιώνες για εθνική ταυτότητα και ενότητα,

με τη βαθιά πεποίθηση ότι η δικαιοσύνη, η ειρήνη, η αρμονία και η συνεργασία μεταξύ των εθνών αποτελούν τις υψηλότερες αξίες της ανθρωπότητας,

ΨΗΦΙΖΟΥΜΕ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Βασικές Διατάξεις

Άρθρο 1

1. Το πολίτευμα της Αλβανίας είναι Κοινοβουλευτική Δημοκρατία.
2. Η Δημοκρατία της Αλβανίας αποτελεί ενιαίο και αδιαίρετο κράτος.
3. Η διακυβέρνηση βασίζεται σε ένα σύστημα ελεύθερων, ισότιμων, γενικών και περιοδικών εκλογών.

Άρθρο 2

1. Η κυριαρχία στη Δημοκρατία της Αλβανίας ανήκει στο λαό.
2. Οι λαός ασκεί την κυριαρχία του απευθείας ή μέσω των εκπροσώπων του.
3. Για τη διατήρηση της ειρήνης και των εθνικών συμφερόντων της, η Δημοκρατία της Αλβανίας μπορεί να συμμετέχει σε σύστημα συλλογικής ασφάλειας, με βάση νόμο που ψηφίζεται από την πλειοψηφία του συνόλου των μελών του Κοινοβουλίου.

Άρθρο 3

Η ανεξαρτησία και η εδαφική ακεραιότητα, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι ελευθερίες, η κοινωνική δικαιοσύνη, η συνταγματική τάξη, ο πολυκομματισμός, η εθνική ταυτότητα και κληρονομιά, η θρησκευτική συνύπαρξη,

καθώς και η αρμονική συνύπαρξη και κατανόηση των Αλβανών με τις μειονότητες, αποτελούν τις θεμελιώδεις αρχές τις οποίες το κράτος οφείλει να σέβεται και να προστατεύει.

Άρθρο 4

1. Ο νόμος θέτει τη βάση και τα όρια της κρατικής δράσης.
2. Το Σύνταγμα είναι ο ανώτατος νόμος στη Δημοκρατία της Αλβανίας.
3. Οι διατάξεις του Συντάγματος αποτελούν διατάξεις άμεσης εφαρμογής, εκτός εάν το Σύνταγμα ορίζει άλλως.

Άρθρο 5

Η Δημοκρατία της Αλβανίας εφαρμόζει το διεθνές δίκαιο που είναι δεσμευτικό για αυτήν.

Άρθρο 6

Η συγκρότηση και λειτουργία των οργάνων που προβλέπονται στο παρόν Σύνταγμα διέπονται από τους αντίστοιχους νόμους, εκτός εάν το Σύνταγμα ορίζει άλλως.

Άρθρο 7

Το σύστημα της διακυβέρνησης στη Δημοκρατία της Αλβανίας στηρίζεται στη διάκριση και το ισόκυρο μεταξύ νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας.

Άρθρο 8

1. Η Δημοκρατία της Αλβανίας προστατεύει τα εθνικά δικαιώματα του αλβανικού λαού που ζει εκτός των συνόρων της.
2. Η Δημοκρατία της Αλβανίας προστατεύει τα δικαιώματα των πολιτών της, με προσωρινή ή μόνιμη κατοικία εκτός των συνόρων της.
3. Η Δημοκρατία της Αλβανίας εξασφαλίζει βοήθεια για τους Αλβανούς που ζουν και εργάζονται στο εξωτερικό για να διατηρήσουν και να αναπτύξουν τους δεσμούς τους με την εθνική πολιτιστική κληρονομιά.

Άρθρο 9

1. Τα πολιτικά κόμματα δημιουργούνται ελεύθερα. Οι αρχές λειτουργίας τους πρέπει να είναι σύμφωνες με τις δημοκρατικές αρχές.
2. Απαγορεύονται, όπως ο νόμος ορίζει, τα πολιτικά κόμματα και άλλες οργανώσεις, των οποίων τα προγράμματα και η δραστηριότητα βασίζονται σε ολοκληρωτικές αντιλήψεις, που υποκινούν και στηρίζουν το φυλετικό, θρησκευτικό, τοπικιστικό ή εθνικό μίσος, που χρησιμοποιούν τη βία για να αναλάβουν τη πολιτική εξουσία, ή ασκούν επιρροή στο κράτος, καθώς και εκείνα με μυστικό χαρακτήρα.

3. Οι οικονομικοί πόροι των κομμάτων, καθώς και τα έξοδα τους υπόκεινται σε δημοσιότητα.

Άρθρο 10

1. Η Δημοκρατία της Αλβανίας δεν έχει επίσημη θρησκεία.
2. Το κράτος είναι ουδέτερο σε θέματα θρησκευτικής πίστης και συνείδησης και εγγυάται την ελευθερία έκφρασης τους στη δημόσια ζωή.
3. Το κράτος αναγνωρίζει την ισότητα των θρησκευτικών κοινοτήτων.
4. Το κράτος και οι θρησκευτικές κοινότητες σέβονται αμοιβαίως την ανεξαρτησία τους και συνεργάζονται για το κοινό καλό.
5. Οι σχέσεις μεταξύ του κράτους και των θρησκευτικών κοινοτήτων ρυθμίζονται βάσει των συμφωνιών που υπογράφονται μεταξύ των εκπροσώπων τους και του Υπουργικού Συμβουλίου. Οι συμφωνίες αυτές επικυρώνονται από τη Βουλή.
6. Οι θρησκευτικές κοινότητες είναι νομικά πρόσωπα. Έχουν αυτονομία στη διαχείριση των περιουσιακών τους στοιχείων, σύμφωνα με τις αρχές, και τους κανόνες τους, εφόσον δεν βλάπτουν τα συμφέροντα τρίτων.

Άρθρο 11

1. Το οικονομικό σύστημα της Δημοκρατίας της Αλβανίας στηρίζεται στην ιδιωτική και δημόσια ιδιοκτησία, καθώς και στην οικονομία της αγοράς και της ελεύθερης οικονομικής δραστηριότητας.
2. Ιδιωτική και δημόσια ιδιοκτησία προστατεύονται εξίσου από το νόμο.
3. Περιορισμοί σχετικά με την ελευθερία της οικονομικής δραστηριότητας μπορούν να επιβληθούν μόνο με νόμο και για σοβαρούς λόγους δημοσίου συμφέροντος.

Άρθρο 12

1. Οι ένοπλες δυνάμεις διασφαλίζουν την ανεξαρτησία της χώρας και την προστασία της εδαφικής της ακεραιότητας και της συνταγματικής τάξης.
2. Οι ένοπλες δυνάμεις τηρούν ουδετερότητα στις πολιτικές υποθέσεις και υπόκεινται σε πολιτικό έλεγχο.
3. Καμία ξένη στρατιωτική δύναμη δεν μπορεί να εγκατασταθεί ή να διέλθει από αλβανικό έδαφος και καμία αλβανική στρατιωτική δύναμη δεν μπορεί να σταλεί στο εξωτερικό, εκτός εάν αυτό ορίζεται με νόμο, που ψηφίζεται από την πλειοψηφία του συνόλου των μελών του Κοινοβουλίου.

Άρθρο 13

Η τοπική αυτοδιοίκηση στη Δημοκρατία της Αλβανίας στηρίζεται στην αρχή της αποκέντρωσης και ασκείται σύμφωνα με την αρχή της τοπικής αυτονομίας.

Άρθρο 14

1. Η επίσημη γλώσσα της Δημοκρατίας της Αλβανίας είναι τα αλβανικά.
2. Η εθνική σημαία είναι κόκκινη με μαύρο δικέφαλο αετό στη μέση.
3. Το εθνόσημο της Δημοκρατίας της Αλβανίας είναι μια ασπίδα σε κόκκινο φόντο με μαύρο δικέφαλο αετό στη μέση. Η κορυφή της ασπίδας, φέρει σε χρυσό χρώμα το κράνος του Σκεντερμπέη.
4. Ο εθνικός ύμνος είναι «Ενωμένοι γύρω από τη σημαία μας».
5. Η Εθνική Εορτή της Δημοκρατίας της Αλβανίας είναι η Ημέρα της Σημαίας την 28η Νοεμβρίου.
6. Πρωτεύουσα της Δημοκρατίας της Αλβανίας είναι τα Τίρανα.
7. Η μορφή και οι διαστάσεις των εθνικών συμβόλων, το περιεχόμενο του κειμένου του εθνικού ύμνου, και η χρήση τους ρυθμίζονται με νόμο.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Θεμελιώδη Δικαιώματα και Ελευθερίες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Γενικές αρχές

Άρθρο 15

1. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες είναι αδιαίρετα, αναπαλλοτρίωτα και απαραβίαστα και αποτελούν το θεμέλιο της έννομης τάξης.
2. Τα όργανα της κρατικής εξουσίας κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων τους, οφείλουν να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, καθώς και να συμβάλλουν στην υλοποίησή τους.

Άρθρο 16

1. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες όπως επίσης και οι υποχρεώσεις που προβλέπονται από το Σύνταγμα για τους πολίτες της Αλβανίας, ισχύουν επίσης για τους αλλοδαπούς και τους ανιθαγενείς που ζουν στη Δημοκρατία της Αλβανίας, εκτός εάν το Σύνταγμα συνδέει την άσκηση ειδικών δικαιωμάτων και ελευθεριών με την αλβανική ιθαγένεια.
2. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες καθώς και τα καθήκοντα που προβλέπονται στο Σύνταγμα ισχύουν και για τα νομικά πρόσωπα στο βαθμό που είναι συμβατές με τους γενικούς σκοπούς των εν λόγω προσώπων και συνάδουν με τη φύση αυτών των δικαιωμάτων, ελευθεριών και υποχρεώσεων.

Άρθρο 17

1. Περιορισμοί των ανθρώπινων δικαιωμάτων και ελευθεριών που προβλέπονται στο παρόν Σύνταγμα είναι δυνατόν να επιβληθούν μόνο με νόμο και για λόγους δημοσίου συμφέροντος ή για την προστασία των άλλων ανθρώπινων δικαιωμάτων. Οι περιορισμοί πρέπει να είναι ανάλογοι με την κατάσταση που τους υπαγόρευσε.
2. Οι περιορισμοί δεν επιτρέπεται να θίγουν τον πυρήνα των ελευθεριών και δικαιωμάτων και σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να υπερβαίνουν τους περιορισμούς που προβλέπονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Άρθρο 18

1. Όλοι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.
2. Κανείς δεν μπορεί να υφίσταται διακρίσεις λόγω φύλου, φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, γλώσσας, πολιτικών φρονημάτων, θρησκευτικών και φιλοσοφικών πεποιθήσεων ή οικονομικής, εκπαιδευτικής και κοινωνικής κατάστασης ή καταγωγής.
3. Κανείς δεν μπορεί να υφίσταται διακρίσεις που αναφέρονται στην παράγραφο 2, εάν δεν υπάρχει νόμιμη και εδική αιτιολόγηση.

Άρθρο 19

1. Κάθε πρόσωπο που γεννήθηκε από τουλάχιστον ένα γονέα με αλβανική ιθαγένεια, αποκτάει αυτοδικαίως την αλβανική ιθαγένεια. Η Αλβανική ιθαγένεια αποκτάται και με άλλους τρόπους, όπως ο νόμος ορίζει.
2. Αλβανός πολίτης δεν μπορεί να χάσει την αλβανική ιθαγένεια, εκτός εάν ο ίδιος παραιτηθεί από αυτήν.

Άρθρο 20

1. Οι πολίτες που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες ασκούν με πλήρη ισότητα ενώπιον του νόμου, τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους.
2. Έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα, χωρίς απαγόρευση ή καταναγκασμό, την εθνική, πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική τους ταυτότητα. Έχουν το δικαίωμα να προστατεύουν και να τα αναπτύσσουν την ταυτότητά τους, όπως επίσης να διδάσκονται και να διδάσκουν τη μητρική τους γλώσσα, καθώς και να ιδρύουν οργανώσεις και ενώσεις για την προστασία των συμφερόντων τους και της πολιτιστικής τους ταυτότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες

Άρθρο 21

Η ζωή του ατόμου προστατεύεται από το νόμο.

Άρθρο 22

1. Η ελευθερία της έκφρασης προστατεύεται.
2. Η ελευθερία του Τύπου, του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης προστατεύονται.
3. Απαγορεύεται η προληπτική λογοκρισία στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.
4. Η λειτουργία σταθμών ραδιοφωνίας ή τηλεόρασης επιτρέπεται κατόπιν αδείας που προβλέπεται από το νόμο.

Άρθρο 23

1. Το δικαίωμα στην πληροφόρηση προστατεύεται.
2. Καθένας έχει το δικαίωμα, σύμφωνα με το νόμο, πληροφόρησης σχετικά με τη δραστηριότητα των κρατικών φορέων, καθώς και των προσώπων που ασκούν δημόσια καθήκοντα.
3. Καθένας έχει τη δυνατότητα να παρακολουθεί τις συνεδριάσεις των συλλογικών αιρετών οργάνων.

Άρθρο 24

1. Η ελευθερία της συνείδησης και της θρησκείας προστατεύεται.
2. Ο καθένας είναι ελεύθερος να επιλέξει ή να αλλάξει τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις του και να τις εκδηλώνει ατομικά ή συλλογικά, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη λατρεία, την εκπαίδευση ή την τελετουργική άσκηση.
3. Κανένας δεν εξαναγκάζεται και σε κανένα δεν απαγορεύεται να λάβει μέρος σε μια θρησκευτική κοινότητα ή τις πρακτικές της όπως και να δημοσιοποιεί τις απόψεις και τις πεποιθήσεις του.

Άρθρο 25

Κανένας δεν επιτρέπεται να υποβληθεί σε βασανιστήρια, σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική τιμωρία.

Άρθρο 26

Κανένας δεν μπορεί να υποχρεωθεί να εκτελέσει αναγκαστική εργασία, εκτός εάν αυτή προβλέπεται σε δικαστική απόφαση ή αποτελεί εκτέλεση στρατιωτικής υπηρεσίας ή υπηρεσίας που προκύπτει από μια εμπόλεμη κατάσταση ή κατάσταση έ-

κτακτης ανάγκης ή επιβάλλεται από φυσική καταστροφή που απειλεί τη ζωή ή την υγεία των ανθρώπων.

Άρθρο 27

1. Κανένας δεν μπορεί να στερηθεί της ελευθερίας του, εκτός από τις περιπτώσεις και σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται από το νόμο.

2. Η ελευθερία του ατόμου δεν μπορεί να περιορίζεται, εκτός από τις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) τιμωρίας με φυλάκιση από αρμόδιο δικαστήριο,

β) σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του δικαστηρίου ή μη συμμόρφωσης με υποχρεώσεις που ορίζει ο νόμος,

γ) όταν υπάρχει εύλογη υπόνοια διάπραξης ποινικού αδικήματος ή για την πρόληψη διάπραξης εγκλήματος εκ μέρους του ή της διαφυγής του μετά την πράξη,

δ) εποπτείας του ανηλίκου για σκοπούς εκπαίδευσης ή για τη συνοδεία του στο αρμόδιο όργανο,

ε) όταν το πρόσωπο είναι φορέας μεταδοτικής νόσου, διανοητικά ανίκανο και επικίνδυνο για την κοινωνία,

στ) όταν έχει εισέλθει παρανόμως στη χώρα ή σε περιπτώσεις απέλασης ή έκδοσης.

3. Κανένας δεν μπορεί να στερηθεί της ελευθερίας του επειδή δεν είναι σε θέση να εκπληρώσει μια συμβατική υποχρέωση.

Άρθρο 28

1. Κάθε πρόσωπο που στερείται της ελευθερίας έχει το δικαίωμα να ενημερώνεται αμέσως σε γλώσσα που κατανοεί, για τους λόγους της στέρησης, καθώς και την κατηγορία που του αποδίδεται. Το πρόσωπο που στερείται της ελευθερίας του πρέπει να ενημερώνεται ότι δεν έχει καμία υποχρέωση να προβεί σε κάποια ομολογία, ότι έχει το δικαίωμα να επικοινωνεί αμέσως με το δικηγόρο του, όπως επίσης και ότι του παρέχεται η δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά του.

2. Το πρόσωπο που στερείται της ελευθερίας σύμφωνα με το άρθρο 27, παράγραφος 2, εδάφιο γ, πρέπει να παραπέμπεται εντός 48 ωρών ενώπιον δικαστή, ο οποίος αποφασίζει την κράτηση ή την απελευθέρωσή του, το αργότερο εντός 48 ωρών από τη στιγμή της παραλαβής των εγγράφων της δικογραφίας.

3. Ο κρατούμενος έχει το δικαίωμα να ασκήσει έφεση στην απόφαση του δικαστή. Έχει το δικαίωμα να δικαστεί εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος ή να αφεθεί ελεύθερος με εγγύηση, σύμφωνα με το νόμο.

4. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, όποιος στερείται της ελευθερίας του με διοικητικό

μέτρο, μπορεί να απευθυνθεί στο δικαστή ανά πάσα στιγμή, που θα αποφασίσει εντός 48 ωρών σχετικά με τη νομιμότητα του μέτρου.

5. Κάθε πρόσωπο που στερείται της ελευθερίας δυνάμει του άρθρου 27 έχει το δικαίωμα σε ανθρώπινη μεταχείριση και σεβασμό της αξιοπρέπειάς του.

Άρθρο 29

1. Κανένας δεν μπορεί να κατηγορηθεί ή να κηρυχθεί ένοχος ποινικού αδικήματος, το οποίο δεν χαρακτηρίζονταν ως τέτοιο από το νόμο κατά το χρόνο της διάπραξης του, εκτός από τις πράξεις οι οποίες κατά το χρόνο της διάπραξής τους, συνιστούσαν εγκλήματα πολέμου ή εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο.

2. Απαγορεύεται η επιβολή αυστηρότερης ποινής από εκείνη που προβλεπόταν από το νόμο κατά το χρόνο της τέλεσης της πράξης.

3. Ο ευνοϊκότερος ποινικός νόμος έχει αναδρομική ισχύ.

Άρθρο 30

Ο καθένας θεωρείται αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του με τελεσίδικη δικαστική απόφαση.

Άρθρο 31

Κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας ο καθένας έχει το δικαίωμα:

α) να πληροφορείται αμέσως και λεπτομερώς για την κατηγορία εις βάρος του, για τα δικαιώματά του, και να του παρέχεται η ευκαιρία να ενημερώσει την οικογένειά ή τους συγγενείς του,

β) να ζητήσει προθεσμία για να προετοιμάσει την υπεράσπισή του,

γ) να έχει τη δωρεάν βοήθεια διερμηνέα, σε περίπτωση που δεν κατανοεί ή δεν ομιλεί την αλβανική γλώσσα,

δ) να υπερασπιστεί τον εαυτό του ο ίδιος ή με τη βοήθεια νομικού συμβούλου της επιλογής του, να επικοινωνεί ελεύθερα και κατ'ιδίαν με το συνήγορό του και να του παρέχεται δωρεάν υπεράσπιση, όταν αυτός δεν διαθέτει επαρκή μέσα.

ε) να απευθύνει ερωτήσεις στους μάρτυρες που είναι παρόντες και να αναζητήσει την παρουσία μαρτύρων, εμπειρογνομόνων και άλλων προσώπων που μπορεί να αποδείξουν τα πραγματικά γεγονότα.

Άρθρο 32

1. Κανένας δεν μπορεί να υποχρεωθεί να καταθέσει εναντίον του εαυτού του ή της οικογένειάς του ή να ομολογήσει την ενοχή του.

2. Κανένας δεν μπορεί να κηρυχθεί ένοχος με βάση στοιχεία που συγκεντρώθηκαν παράνομα.

Άρθρο 33

1. Καθένας έχει το δικαίωμα ακροάσεως πριν δικαστεί.
2. Το συγκεκριμένο δικαίωμα δεν μπορεί να απολαμβάνει όποιος διαφεύγει της δικαιοσύνης.

Άρθρο 34

Κανένας δεν μπορεί να τιμωρηθεί περισσότερο από μία φορά για το ίδιο αδίκημα, ούτε να ξαναδικαστεί, εκτός εάν η επανάληψη της ποινικής διαδικασίας αποφασίζεται από ανώτερο δικαστήριο και σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπει ο νόμος.

Άρθρο 35

1. Κανένας δεν μπορεί να υποχρεωθεί, εκτός εάν προβλέπεται από το νόμο, να δημοσιοποιήσει στοιχεία που συνδέονται με το πρόσωπό του.
2. Η συλλογή, η χρήση και η αποκάλυψη των πληροφοριών σχετικά με ένα άτομο γίνεται με τη συγκατάθεσή του, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται από το νόμο.
3. Καθένας έχει το δικαίωμα να ενημερώνεται για τα προσωπικά δεδομένα που συλλέγονται γι' αυτόν, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται από το νόμο.
4. Καθένας έχει το δικαίωμα να ζητήσει τη διόρθωση ή τη διαγραφή ανακριβών ή ελλιπών δεδομένων ή προσωπικών δεδομένων που έχουν συλλεγεί κατά παράβαση του νόμου.

Άρθρο 36

Η ελευθερία και το απόρρητο της αλληλογραφίας ή κάθε άλλου μέσου επικοινωνίας προστατεύονται.

Άρθρο 37

1. Το άσυλο της κατοικίας προστατεύεται.
2. Η έρευνα κατοικίας, καθώς και ισοδύναμων εγκαταστάσεων, μπορεί να γίνονται μόνο στις περιπτώσεις και με τον τρόπο που προβλέπονται από το νόμο.
3. Σε κανένα πρόσωπο δεν μπορεί να γίνει ατομικός έλεγχος εκτός ποινικής διαδικασίας, όπως επίσης και στις περιπτώσεις εισόδου στην επικράτεια του κράτους και την αποχώρηση από αυτό, ή για να αποφευχθεί κίνδυνος που απειλεί τη δημόσια ασφάλεια.

Άρθρο 38

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να επιλέγει την κατοικία του και να κυκλοφορεί ελεύθερα σε οποιοδήποτε μέρος της επικράτειας της χώρας.
2. Κανένας δεν μπορεί να εμποδιστεί να αποχωρήσει ελεύθερα από τη χώρα.

Άρθρο 39

1. Κανένας Αλβανός υπήκοος δεν μπορεί να απελαθεί από τη χώρα.
2. Η έκδοση επιτρέπεται μόνο όταν προβλέπεται ρητά σε διεθνείς συνθήκες στις οποίες η Αλβανία είναι συμβαλλόμενο μέρος, και μόνο με δικαστική απόφαση.
3. Απαγορεύεται η μαζική απέλαση αλλοδαπών. Η απέλαση των ξένων υπηκόων επιτρέπεται σύμφωνα με τους όρους που καθορίζονται από το νόμο.

Άρθρο 40

Οι αλλοδαποί έχουν το δικαίωμα προστασίας στη Δημοκρατία της Αλβανίας σύμφωνα με το νόμο.

Άρθρο 41

1. Το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας προστατεύεται.
2. Η ιδιοκτησία μπορεί να αποκτηθεί με δωρεά, κληρονομιά, αγορά, ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο που προβλέπεται στον Αστικό Κώδικα.
3. Ο νόμος μπορεί να προβλέπει απαλλοτριώσεις ή περιορισμούς στην άσκηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας μόνο για λόγους δημόσιου συμφέροντος.
4. Οι απαλλοτριώσεις ή οι περιορισμοί του δικαιώματος ιδιοκτησίας που είναι ισόδυναμοι προς απαλλοτρίωση, επιτρέπονται μόνον έναντι δίκαιης αποζημίωσης.
5. Για τις διαφορές σχετικά με το ύψος της αποζημίωσης μπορεί να ασκείται προσφυγή στο δικαστήριο.

Άρθρο 42

1. Η ατομική ελευθερία, η ιδιοκτησία και τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από το Σύνταγμα και από το νόμο δεν μπορούν να παραβιαστούν χωρίς την τήρηση της προβλεπόμενης δικαστικής διαδικασίας.
2. Καθένας, για την προστασία των συνταγματικών δικαιωμάτων και ελευθεριών καθώς και των εννόμων συμφερόντων του ή στην περίπτωση απαγγελίας κατηγορίας εναντίον του, έχει το δικαίωμα σε δίκαιη και δημόσια εκδίκαση της υπόθεσής του εντός εύλογου χρονικού διαστήματος από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, προβλεπόμενο από το νόμο.

Άρθρο 43

Καθένας έχει το δικαίωμα να προσφύγει κατά δικαστικής απόφασης σε ανώτερο δικαστήριο, εκτός εάν το Σύνταγμα ορίζει άλλως.

Άρθρο 44

Καθένας έχει το δικαίωμα να αποκατασταθεί ή / και αποζημιωθεί σύμφωνα με το νόμο, εάν έχει υποστεί ζημιά λόγω μιας παράνομης πράξης, ενέργειας ή αδράνειας των κρατικών οργάνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Πολιτικά δικαιώματα και ελευθερίες

Άρθρο 45

1. Κάθε πολίτης που κατά την ημέρα διεξαγωγής των εκλογών συμπληρώνει το δέκατο όγδοο έτος, έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.
2. Εξαιρούνται από το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι πολίτες που κρίθηκαν με τελεσίδικη δικαστική απόφαση ως διανοητικά ανίκανοι.
3. Οι κρατούμενοι που εκτίουν ποινή στερητική της ελευθερίας τους, έχουν το δικαίωμα μόνο του εκλέγειν.
4. Η ψήφος είναι ατομική, ίση, ελεύθερη και μυστική.

Άρθρο 46

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να οργανωθεί σε συλλογικές οργανώσεις που επιδιώκουν νόμιμο σκοπό.
2. Η δικαστική αναγνώριση των οργανώσεων ή συλλόγων γίνεται σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται από το νόμο.
3. Οι οργανώσεις ή οι σύλλογοι που επιδιώκουν αντισυνταγματικούς σκοπούς απαγορεύονται όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 47

1. Το δικαίωμα σε ειρηνικές και χωρίς όπλα διαδηλώσεις, καθώς και η συμμετοχή σε αυτές προστατεύονται.
2. Οι ειρηνικές συναθροίσεις σε πλατείες και δημόσιους χώρους πραγματοποιούνται σύμφωνα με τους ορισμούς του νόμου.

Άρθρο 48

Καθένας, μόνος ή μαζί με άλλους, μπορεί να απευθύνει αιτήματα, παράπονα ή παρατηρήσεις στα δημόσια όργανα, τα οποία είναι υποχρεωμένα να απαντούν σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις που ορίζει ο νόμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ελευθερίες

Άρθρο 49

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να κερδίζει τα μέσα διαβίωσης από νόμιμη εργασία που έχει επιλέξει ή αποδεχτεί ο ίδιος. Καθένας είναι ελεύθερος να επιλέξει το επάγγελμα, τον τόπο εργασίας και τον τρόπο απόκτησης των επαγγελματικών του προ-

σόντων.

2. Οι εργαζόμενοι έχουν το δικαίωμα της κοινωνικής προστασίας της εργασίας.

Άρθρο 50

Οι εργαζόμενοι έχουν το δικαίωμα να ιδρύουν ελεύθερα συνδικαλιστικές οργανώσεις για την προστασία των εργασιακών τους συμφερόντων.

Άρθρο 51

1. Το δικαίωμα των εργαζομένων στην απεργία που συνδέεται με τις εργασιακές σχέσεις προστατεύεται.
2. Περιορισμοί σε συγκεκριμένες κατηγορίες εργαζομένων μπορεί να επιβληθούν με νόμο για την παροχή βασικών κοινωνικών υπηρεσιών.

Άρθρο 52

1. Καθένας έχει το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση γήρατος ή σε περιπτώσεις ανικανότητας προς εργασία, όπως νόμος ορίζει.
2. Όποιος παραμένει χωρίς τη θέλησή του άνεργος και δεν διαθέτει άλλα μέσα διαβίωσης, δικαιούται βοήθειας υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από το νόμο.

Άρθρο 53

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να παντρευτεί και να κάνει οικογένεια.
2. Ο γάμος και η οικογένεια απολαμβάνουν ειδικής προστασίας από το κράτος.
3. Η σύναψη και διάλυση του γάμου ρυθμίζονται από το νόμο.

Άρθρο 54

1. Τα παιδιά, οι νέοι, οι έγκυες γυναίκες και οι νέες μητέρες δικαιούνται ειδικής προστασίας από το κράτος.
2. Τα παιδιά που γεννιούνται εκτός γάμου έχουν τα ίδια δικαιώματα με εκείνα που γεννιούνται σε γάμο.
3. Κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να προστατεύεται από τη βία, την κακοποίηση, την εκμετάλλευση και την παιδική εργασία, ιδιαίτερα όταν δεν έχει συμπληρώσει τη νόμιμη ηλικία, η οποία μπορεί να βλάψει την υγεία, την ηθική ή να βλάψει τη ζωή ή τη φυσιολογική του ανάπτυξη.

Άρθρο 55

1. Οι πολίτες έχουν ίσα δικαιώματα στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη από το κράτος.
2. Καθένας έχει το δικαίωμα στην υγειονομική ασφάλιση σύμφωνα με της διαδικασίες που ορίζει ο νόμος.

Άρθρο 56

Καθένας έχει το δικαίωμα να ενημερώνεται για την κατάσταση του περιβάλλοντος και την προστασία του.

Άρθρο 57

1. Κάθε άτομο έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση.
2. Η διάρκεια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης ορίζεται από το νόμο.
3. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι ανοιχτή σε όλους.
4. Η δευτεροβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση και η τριτοβάθμια εκπαίδευση μπορεί να εξαρτώνται μόνο από τα ατομικά προσόντα του καθενός.
5. Η υποχρεωτική εκπαίδευση και η γενική δευτεροβάθμια εκπαίδευση στα δημόσια σχολεία παρέχεται δωρεάν.
6. Οι μαθητές και οι φοιτητές μπορούν επίσης να φοιτούν σε ιδιωτικά σχολεία όλων των βαθμίδων, τα οποία ιδρύονται και λειτουργούν σύμφωνα με το νόμο.
7. Το αυτοδιοίκητο των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και η ακαδημαϊκή ελευθερία είναι εγγυημένα από το νόμο.

Άρθρο 58

1. Η ελευθερία της καλλιτεχνικής δημιουργίας και της επιστημονικής έρευνας και τα σχετικά δικαιώματα που προκύπτουν από αυτή προστατεύονται.
2. Τα πνευματικά δικαιώματα προστατεύονται από το νόμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Κοινωνικοί στόχοι

Άρθρο 59

1. Το κράτος, στα πλαίσια των συνταγματικών του εξουσιών, των μέσων που διαθέτει, και προς συμπλήρωση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και ευθύνης, έχει ως στόχο:
  - α) τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών απασχόλησης όλων των ατόμων ικανών για εργασία,
  - β) την πλήρωση των στεγαστικών αναγκών των πολιτών του,
  - γ) το υψηλότερο δυνατό επίπεδο σωματικής, πνευματικής και ψυχικής υγείας,
  - δ) την εκπαίδευση και κατάρτιση σύμφωνα με της ικανότητες των παιδιών, της νεολαίας, και των ανέργων.
  - ε) ένα υγιές περιβάλλον και οικολογικά κατάλληλο για τις παρούσες και μελλοντικές γενιές ,
  - στ) την ορθολογική εκμετάλλευση των δασών, των υδάτων, των βοσκοτόπων και άλλων φυσικών πόρων, με βάση την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης,

- ζ) τη φροντίδα και τη βοήθεια προς τους ηλικιωμένους, τα ορφανά και τα άτομα με ειδικές ανάγκες,
  - η) την ανάπτυξη του αθλητισμού και των δραστηριοτήτων αναψυχής,
  - θ) την αποκατάσταση της υγείας, την εξειδικευμένη εκπαίδευση και την ένταξη στην κοινωνία των ατόμων με ειδικές ανάγκες, καθώς και τη συνεχή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους,
  - ι) την προστασία της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς με ιδιαίτερη φροντίδα στην αλβανική γλώσσα.
2. Η εκπλήρωση των κοινωνικών στόχων δεν δημιουργεί αγώγιμα δικαιώματα στον πολίτη. Νόμος καθορίζει τις προϋποθέσεις και τα μέσα με τα οποία μπορούν να υλοποιηθούν οι παραπάνω στόχοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Συνήγορος του Πολίτη

Άρθρο 60

1. Ο Συνήγορος του Πολίτη προστατεύει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τα νόμιμα συμφέροντα των ιδιωτών από παράνομες ή εσφαλμένες πράξεις ή παραλείψεις των φορέων της δημόσιας διοίκησης.
2. Ο Συνήγορος του Πολίτη είναι ανεξάρτητος κατά την άσκηση των καθηκόντων του.
3. Η Υπηρεσία του Συνηγόρου του Πολίτη διαθέτει ξεχωριστό προϋπολογισμό, τον οποίο διαχειρίζεται ο Συνήγορος. Ο ίδιος προτείνει τον προϋπολογισμό σύμφωνα με το νόμο.

Άρθρο 61

1. Ο Συνήγορος του Πολίτη εκλέγεται από τα τρία πέμπτα του συνόλου των μελών του Κοινοβουλίου για περίοδο 5 ετών με δικαίωμα επανεκλογής.
2. Συνήγορος του Πολίτη μπορεί να εκλεγεί οποιοσδήποτε Αλβανός πολίτης με τριτοβάθμια εκπαίδευση, με γνώσεις και αναγνωρισμένη δραστηριότητα στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του δικαίου.
3. Ο Συνήγορος του Πολίτη απολαμβάνει την ασυλία του δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου.
4. Ο Συνήγορος του Πολίτη δεν μπορεί να συμμετέχει σε πολιτικό κόμμα, δεν μπορεί να αναλαμβάνει οποιαδήποτε άλλη πολιτική, κρατική ή επαγγελματική δραστηριότητα, ούτε να λαμβάνει μέρος στη διοίκηση κοινωνικών, οικονομικών και εμπορικών οργανισμών.

Άρθρο 62

1. Ο Συνήγορος του Πολίτη μπορεί να απαλλαγεί των καθηκόντων του μόνο ύστερα από αιτιολογημένη αίτηση τουλάχιστον από το ένα τρίτο του αριθμού των βουλευτών.
2. Στην περίπτωση αυτή, το Κοινοβούλιο αποφασίζει με τα τρία πέμπτα του συνόλου των μελών του.

Άρθρο 63

1. Ο Συνήγορος του Πολίτη υποβάλλει ετήσια έκθεση στη Βουλή.
2. Ο Συνήγορος του Πολίτη αναφέρεται στη Βουλή, όταν αυτό του ζητηθεί και μπορεί να ζητήσει από αυτή να ακουστεί για θέματα που θεωρεί σημαντικά.
3. Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει το δικαίωμα να προβαίνει σε συστάσεις και να προτείνει δράσεις κατά των παραβιάσεων των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών από τη δημόσια διοίκηση.
4. Τα Δημόσια όργανα και οι υπάλληλοι τους είναι υποχρεωμένα να παρέχουν στο Συνήγορο του Πολίτη όλα τα έγγραφα και τις πληροφορίες που τους ζητούνται.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Βουλή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Εκλογή και διάρκεια

Άρθρο 64

(Τροποποιήθηκε με το νόμο υπ. αριθ. 9904, με ημερομηνία 21.04.2008).

1. Η Βουλή απαρτίζεται από 140 μέλη, τα οποία εκλέγονται με το αναλογικό εκλογικό σύστημα πολλαπλών ονομάτων.
2. Η εκλογική έδρα πολλαπλών ονομάτων αντιστοιχεί στη διοικητική διαίρεση της χώρας.
3. Τα κριτήρια και οι κανόνες για την εφαρμογή του αναλογικού εκλογικού συστήματος για τον ορισμό των εκλογικών περιφερειών και ο αριθμός των εδρών για κάθε περιοχή ορίζεται από τον εκλογικό νόμο.

Άρθρο 65

(Τροποποιήθηκε με το νόμο 9904/21.04.2008)

1. Η Βουλή εκλέγεται κάθε 4 χρόνια. Η σύνοδος της Βουλής αρχίζει την πρώτη συνεδρίασή της μετά τις εκλογές και τελειώνει την ίδια μέρα του ίδιου μήνα του τέταρτου έτους από την ημερομηνία της πρώτης συνεδρίασής της. Σε κάθε περίπτωση, η Βουλή παραμένει σε λειτουργία μέχρι την πρώτη συνεδρίαση της νεοεκλεγείσας.

2. Οι εκλογές για την ανάδειξη νέας Βουλής διεξάγονται στην πλησιέστερη χρονική στιγμή πριν από την ημερομηνία λήξης της βουλευτικής περιόδου. Οι εκλογικές περιφέρειες και οι κανόνες για τη διεξαγωγή εκλογών ορίζονται στον εκλογικό νόμο.

3. Σε περίπτωση διάλυσης της Βουλής πριν από το τέλος της πλήρους θητείας της, οι εκλογές πραγματοποιούνται το αργότερο 45 ημέρες μετά τη διάλυσή της.

4. Η Βουλή δεν μπορεί να νομοθετήσει κατά τη διάρκεια των 60 ημερών πριν από τη λήξη της θητείας της και μέχρι την πρώτη συνεδρίαση της νέας Βουλής, με εξαίρεση τις περιπτώσεις επιβολής έκτακτων μέτρων.

Άρθρο 66

Η λειτουργία της Βουλής παρατείνεται μόνο σε περίπτωση πολέμου και για όσο διάστημα αυτός συνεχίζεται. Όταν η Βουλή έχει διαλυθεί, συγκαλείται η διαλυθείσα.

Άρθρο 67

(Τροποποιήθηκε με το νόμο 9904/21.04.2008)

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας συγκαλεί την νεοεκλεγείσα Βουλή σε συνεδρίαση όχι πριν από την ημερομηνία λήξης της θητείας της προηγούμενης Βουλής, πάντως το αργότερο εντός 10 ημερών μετά το τέλος της θητείας αυτής. Όταν η προηγούμενη Βουλή έχει διαλυθεί πριν από τη λήξη της θητείας της, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας συγκαλεί τη νέα Βουλή το αργότερο 10 ημέρες μετά την ανακοίνωση των εκλογικών αποτελεσμάτων.

2. Εάν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν ασκεί τα καθήκοντα αυτά, η ίδια η Βουλή συνέρχεται αυτοδικαίως τη δέκατη ημέρα της περιόδου που αναφέρεται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Βουλευτές Άρθρο 68

(Τροποποιήθηκε με το νόμο 9904/21.04.2008)

1. Οι υποψήφιοι βουλευτές προτείνονται ανά εκλογική περιφέρεια από τα πολιτικά κόμματα, τους συνασπισμούς των πολιτικών κομμάτων και τους εκλογείς. Υποψήφιος μπορεί να προταθεί μόνο από έναν από τους νομιμοποιούμενους να προτείνουν δυνάμει του παρόντος άρθρου. Η σειρά των υποψηφίων στο ψηφοδέλτιο του κόμματος δεν μπορεί να αλλάξει μετά την υποβολή της στην αρμόδια εκλογική επιτροπή. Οι κανόνες για την εγγραφή των υποψηφίων βουλευτών προσδιορίζονται στον εκλογικό νόμο.

2. Ο εκλογικός νόμος καθορίζει επίσης τους αναγκαίους κανόνες για την οργάνωση και διεξαγωγή των εκλογών, συμπεριλαμβανομένης της καταγραφής των ψηφοφόρων, την προεκλογική εκστρατεία, τη διενέργεια, την εγκυρότητα των εκλογών και την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων.

Άρθρο 69

1. Δεν μπορούν να ανακηρυχθούν υποψήφιοι, ούτε να εκλεγούν βουλευτές, εάν προηγουμένως δεν παραιτηθούν από τα καθήκοντά τους :

- α) οι δικαστές, οι εισαγγελείς,
- β) οι εν ενεργεία στρατιωτικοί,
- γ) οι εργαζόμενοι στην αστυνομία και την υπηρεσία εθνικής ασφάλειας,
- δ) οι διπλωμάτες,
- ε) οι δήμαρχοι και οι πρόεδροι κοινοτήτων, καθώς και οι νομάρχες στις περιφέρειες όπου ασκούν τα καθήκοντά τους,
- στ) οι πρόεδροι και τα μέλη των εφορευτικών επιτροπών,
- ζ) Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και οι ανώτατοι λειτουργοί της Διοίκησης όπως προβλέπεται από το νόμο.

2. Εκλογή κατά παράβαση των ρυθμίσεων της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου είναι άκυρη.

Άρθρο 70

1. Οι βουλευτές εκπροσωπούν τον λαό και δεν δεσμεύονται από καμία επιτακτική εντολή.
2. Οι βουλευτές δεν μπορούν να αναλαμβάνουν ταυτόχρονα οποιοδήποτε άλλο δημόσιο καθήκον, εκτός από εκείνο του μέλους του Υπουργικού Συμβουλίου. Άλλες περιπτώσεις ασυμβιβάστου προβλέπονται από το νόμο.
3. Οι βουλευτές δεν μπορούν να ασκούν κερδοσκοπικές δραστηριότητες που σχετί-

ζονται με την περιουσία του κράτους ή της τοπικής αυτοδιοίκησης, ούτε να αποκτούν περιουσιακά στοιχεία που προέρχονται από το κράτος.

4. Για κάθε παράβαση της παραγράφου 3 του παρόντος άρθρου, με πρόταση του Προέδρου της Βουλής ή του ενός δέκατου των μελών της, η Βουλή μπορεί να παραπέμψει την υπόθεση στο Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο διαπιστώνει το ασυμβίβαστο.

Άρθρο 71

1. Η θητεία του βουλευτή αρχίζει την ημέρα που ανακηρύσσεται η εκλογή του από την αρμόδια εκλογική επιτροπή.

2. Η θητεία του βουλευτή λήγει στις εξής περιπτώσεις:

- α) όταν δεν δώσει τον προβλεπόμενο όρκο,
- β) όταν παραιτείται από το βουλευτικό αξίωμα,
- γ) όταν συντρέχει ένα από τα κωλύματα ή τα ασυμβίβαστα που προβλέπονται στα άρθρα 69, 70 παράγραφοι 2 και 3,
- δ) όταν λήγει η βουλευτική περίοδος,
- ε) όταν απουσιάζει αδικαιολόγητα πάνω από 6 μήνες από τις εργασίες της Βουλής,
- στ) όταν έχει καταδικαστεί με τελεσίδικη δικαστική απόφαση για διάπραξη ποινικού αδικήματος.

Άρθρο 72

Πριν από την ανάληψη των καθηκόντων οι βουλευτές δίνουν τον όρκο ενώπιον της Βουλής.

Άρθρο 73³⁶²

(Τροποποιήθηκε με το νόμο 88/18.09.2012)

- 1. Ο βουλευτής δεν ευθύνεται για τις απόψεις που εκφράζει στη Βουλή και την ψήφο του κατά την άσκηση των βουλευτικών καθηκόντων του. Η διάταξη αυτή δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση της συκοφαντικής δυσφήμισης.
- 2. Ο βουλευτής δεν μπορεί να συλληφθεί ή να στερηθεί της ελευθερίας του με οποιαδήποτε μορφή, δεν επιτρέπεται να ασκηθεί σωματικός έλεγχος σε βάρος του ή έλεγχος της κατοικίας του, χωρίς άδεια της Βουλής.
- 3. Σύλληψη ή απλή κράτηση βουλευτή χωρίς άδεια επιτρέπεται μόνο στις περιπτώσεις διάπραξης αυτοφώρου εγκλήματος. Στις περιπτώσεις αυτές, ο Γενικός Εισαγγελέας ενημερώνει αμέσως τη Βουλή, η οποία, εάν κρίνει ότι δεν συντρέχει λόγος παραπομπής του σε δίκη, αποφασίζει την άρση του μέτρου.
- 4. Για τα θέματα που αναφέρονται στις παραγράφους 2 και 3 του παρόντος άρθρου,

---

³⁶² Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ'αρ.39 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 23/06/2000.

η Βουλή μπορεί να συζητήσει κεκλεισμένων των θυρών, για λόγους προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Η σχετική απόφαση λαμβάνεται με φανερή ψηφοφορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Οργάνωση και Λειτουργία

Άρθρο 74³⁶³

1. Οι εργασίες της Βουλής διεξάγονται ετησίως σε δύο συνόδους. Η πρώτη σύνοδος αρχίζει την τρίτη Δευτέρα του Ιανουαρίου και η δεύτερη σύνοδος την πρώτη Δευτέρα του Σεπτεμβρίου.
2. Η Βουλή συνέρχεται σε έκτακτη σύνοδο, όταν ζητείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, τον Πρωθυπουργό ή από το ένα πέμπτο του συνόλου των βουλευτών.
3. Έκτακτες συνένοδοι συγκαλούνται από τον Πρόεδρο της Βουλής, με βάση καθορισμένη ημερήσια διάταξη.

Άρθρο 75

1. Η Βουλή εκλέγει και απαλλάσσει των καθηκόντων του τον Πρόεδρό της.
2. Η Βουλή οργανώνεται και λειτουργεί σύμφωνα με τον κανονισμό που εγκρίνεται από την πλειοψηφία του συνόλου των μελών της.

Άρθρο 76

1. Ο Πρόεδρος προεδρεύει των συζητήσεων, διευθύνει το έργο, εξασφαλίζει τον σεβασμό των δικαιωμάτων της Βουλής και των μελών της, και εκπροσωπεί το Σώμα στις σχέσεις με τρίτους.
2. Ο Γενικός Γραμματέας της Βουλής αποτελεί τον ανώτατο διοικητικό υπάλληλο της Βουλής.
3. Υπηρεσίες που είναι απαραίτητες για τη λειτουργία της Βουλής στελεχώνονται από διοικητικούς υπαλλήλους, όπως ορίζει ο Κανονισμό της Βουλής.

Άρθρο 77³⁶⁴

1. Η Βουλή εκλέγει από τα μέλη της μόνιμες επιτροπές, ενώ μπορεί να συστήσει και ειδικές επιτροπές.
2. Η Βουλή δικαιούται και μετά από αίτηση του ενός τετάρτου του συνόλου των με-

---

³⁶³ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ'αρ.39 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 23/06/2000, σελ.83.

³⁶⁴ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ.αρ.18 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 14.05.2003, σελ.108

λών της, υποχρεούται ,να ορίσει ανακριτικές επιτροπές για την εξέταση συγκεκριμένου ζητήματος. Οι εκθέσεις των εν λόγω επιτροπών δεν είναι δεσμευτικές για τα δικαστήρια, μπορούν όμως να σταλούν στην εισαγγελία, η οποία τις αξιολογεί ανάλογα με τη νομική διαδικασία.

3. Οι ανακριτικές επιτροπές λειτουργούν σύμφωνα με τις διαδικασίες που ορίζει ο νόμος.

Άρθρο 78

1. Η Βουλή αποφασίζει με πλειοψηφία και με την παρουσία τουλάχιστον του μισού του συνόλου των μελών της, εκτός εάν το Σύνταγμα προβλέπει ειδική πλειοψηφία.

2. Συνεδριάσεις που διεξάγονται χωρίς την προβλεπόμενη από τον κανονισμό διαδικασία είναι άκυρες και δεν παράγουν νομικά αποτελέσματα.

Άρθρο 79

1. Οι συνεδριάσεις της Βουλής είναι δημόσιες.

2. Κατόπιν αιτήματος του Προέδρου της Δημοκρατίας, του Πρωθυπουργού ή του ενός πέμπτου του συνόλου των βουλευτών και με απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των μελών της, οι συνεδριάσεις της Βουλής μπορεί να διεξαχθούν κεκλεισμένων των θυρών.

Άρθρο 80

1. Ο Πρωθυπουργός και οποιοδήποτε άλλο μέλος του Υπουργικού Συμβουλίου υποχρεούται να απαντήσει σε ερωτήσεις και επερωτήσεις των βουλευτών εντός τριών εβδομάδων.

2. Ένα μέλος του Υπουργικού Συμβουλίου έχει το δικαίωμα να παρίσταται στις συνεδριάσεις της Βουλής και των επιτροπών της και να λαμβάνει το λόγο εφόσον το ζητήσει.

3. Οι επικεφαλής των κρατικών υπηρεσιών, κατόπιν αιτήματος των κοινοβουλευτικών επιτροπών, παρέχουν εξηγήσεις και πληροφορίες για διάφορα θέματα της αρμοδιότητάς τους, όπως ο νόμος ορίζει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Νομοθετική διαδικασία

Άρθρο 81

1. Δικαίωμα πρότασης νόμου έχει το Υπουργικό Συμβούλιο, κάθε βουλευτής, όπως επίσης και 20 χιλιάδες εκλογείς.

2. Με απόφαση των τριών πέμπτων του συνόλου των μελών της Βουλής ψηφίζονται:

- α) οι νόμοι για την οργάνωση και τη λειτουργία των δημοσίων αρχών που προβλέπονται από το Σύνταγμα,
- β) ο νόμος για την ιθαγένεια,
- γ) ο εκλογικός νόμος για την ανάδειξη της Βουλής και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης,
- δ) ο νόμος για τα δημοψηφίσματα,
- ε) οι κώδικες,
- στ) ο νόμος για την κήρυξη έκτακτης ανάγκης,
- ζ) ο νόμος για το καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων,
- η) ο νόμος για την αμνηστία,
- θ) ο νόμος για την διοικητική διαίρεση της χώρας.

Άρθρο 82

1. Κάθε σχέδιο νόμου πρέπει πάντοτε να συνοδεύεται από έκθεση δαπανών.
2. Πρόταση νόμου που δεν προέρχεται από την κυβέρνηση και συνεπάγεται αύξηση δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού ή μειώνει τα έσοδα δεν μπορεί να ψηφιστεί χωρίς να ληφθεί η γνώμη του Υπουργικού Συμβουλίου, η οποία θα πρέπει να χορηγηθεί εντός 30 ημερών από την παραλαβή της πρότασης.
3. Εάν το Υπουργικό Συμβούλιο δεν εκφραστεί εντός της παραπάνω προθεσμίας, η πρόταση νόμου συζητείται σύμφωνα με την τακτική διαδικασία.

Άρθρο 83

1. Κάθε σχέδιο νόμου ψηφίζεται τρεις φορές: κατ' αρχή, κατ' άρθρο και στο σύνολό του.
2. Κατόπιν αιτήματος του Υπουργικού Συμβουλίου ή του ενός πέμπτου του συνόλου των βουλευτών, η Βουλή εξετάζει και ψηφίζει σχέδιο νόμου με κατεπείγουσα διαδικασία, η οποία όμως δεν μπορεί να διαρκεί λιγότερο από μια εβδομάδα από την έναρξη της συζήτησης.
3. Η κατεπείγουσα διαδικασία δεν επιτρέπεται για τη συζήτηση σχεδίων νόμων που προβλέπονται στο άρθρο 81, παράγραφος 2, με εξαίρεση του εδαφίου στ.

Άρθρο 84

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκδίδει το νόμο που ψηφίστηκε από τη Βουλή εντός προθεσμίας 20 ημερών από την υποβολή του ψηφισμένου νόμου σ' αυτόν.
2. Ο νόμος θεωρείται ότι έχει εκδοθεί, αν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν ασκήσει τις αρμοδιότητες που προβλέπονται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου και της παραγράφου 1 του άρθρου 85.
3. Ο νόμος τίθεται σε ισχύ μετά την πάροδο 15 ημερών από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.
4. Σε περιπτώσεις εκτάκτων μέτρων ή επείγουσας ανάγκης ο νόμος τίθεται σε ισχύ αμέσως μετά την έκδοσή του με απόφαση της Βουλής, η οποία λαμβάνεται με πλει-

οψηφία του συνόλου των μελών της και με συγκατάθεση του Προέδρου της Δημοκρατίας. Ο νόμος πρέπει να δημοσιευθεί σε ένα από τα επόμενα τεύχη της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως.

Άρθρο 85

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει το δικαίωμα να αναπέμψει ψηφισμένο νόμο στη Βουλή μόνο μία φορά.
2. Το Προεδρικό διάταγμα αναπομπής νόμου δεν έχει ισχύ εφόσον ο νόμος έχει ψηφισθεί από την πλειοψηφία του συνόλου των μελών της Βουλής.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Πρόεδρος της Δημοκρατίας

Άρθρο 86

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο αρχηγός του κράτους και εκφράζει στο πρόσωπό του την ενότητα του λαού.
2. Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να εκλεγεί μόνο Αλβανός πολίτης από τη γέννησή του, που διαμένει τα 10 τουλάχιστον τελευταία χρόνια στην Αλβανία και έχει συμπληρώσει το 40 έτος της ηλικίας.

Άρθρο 87

(Τροποποιήθηκε με το νόμο υπ' αριθ. 9904, με ημερομηνία 21.04.2008)

1. Ο υποψήφιος Πρόεδρος, προτείνεται στη Βουλή από μια ομάδα τουλάχιστον 20 βουλευτών. Ένας βουλευτής δεν επιτρέπεται να προτείνει ταυτόχρονα περισσότερους του ενός υποψηφίους.
2. Ο Πρόεδρος εκλέγεται με μυστική ψηφοφορία και χωρίς συζήτηση από τη Βουλή. Για την εκλογή του Προέδρου διεξάγονται στη Βουλή μέχρι πέντε ψηφοφορίες. Η πρώτη ψηφοφορία διεξάγεται επτά ημέρες το αργότερο από την έναρξη της διαδικασίας για την εκλογή του Προέδρου. Κάθε μία από τις υπόλοιπες ψηφοφορίες διεξάγεται το αργότερο εντός επτά ημερών από την ανεπιτυχή ολοκλήρωση της προηγούμενης. Η ψηφοφορία θεωρείται έγκυρη ακόμα και όταν δεν υπάρχουν υποψήφιοι. Στο δεύτερο, τρίτο και τέταρτο γύρο μπορεί να υπάρχουν νέοι υποψήφιοι, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου.
3. Πρόεδρος εκλέγεται κατά την πρώτη, δεύτερη ή τρίτη ψηφοφορία, ο υποψήφιος που λαμβάνει τουλάχιστον τα τρία πέμπτα των ψήφων επί του συνόλου των μελών της Βουλής. Κατά την τέταρτη και πέμπτη ψηφοφορία εκλέγεται ο υποψήφιος που

λαμβάνει την απόλυτη πλειοψηφία των μελών της Βουλής.

4. Η πέμπτη ψηφοφορία λαμβάνει χώρα όταν στην τέταρτη ψηφοφορία κανένας υποψήφιος δεν έλαβε τον απαιτούμενο αριθμό των ψήφων. Η πέμπτη ψηφοφορία λαμβάνει χώρα μόνο μεταξύ των δύο υποψηφίων που έλαβαν τις περισσότερες ψήφους στην τέταρτη ψηφοφορία. Αν υπάρχουν περισσότεροι από δύο υποψήφιοι με τον ίδιο αριθμό ψήφων, ο υποψήφιος που λαμβάνει μέρος στην ψηφοφορία καθορίζεται με κλήρωση. Εάν μετά την τέταρτη ψηφοφορία δεν έχει μείνει κανένας υποψήφιος, σε αυτή την ψηφοφορία μπορεί να παρουσιαστούν νέοι υποψήφιοι, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου. Εάν παρουσιαστούν περισσότεροι από δύο υποψήφιοι, η ψηφοφορία διεξάγεται μεταξύ των δύο υποψηφίων που εξασφάλισαν το μεγαλύτερο αριθμό των βουλευτών που τους πρότειναν.

5. Εάν, μετά την πέμπτη ψηφοφορία κανένας υποψήφιος δεν έλαβε την απαιτούμενη πλειοψηφία ή αν μετά την ανεπιτυχή τέταρτη ψηφοφορία δεν εμφανίζεται κανένας νέος υποψήφιος, η Βουλή διαλύεται. Οι νέες εκλογές διεξάγονται εντός 45 ημερών από τη διάλυσή της.

6. Η νέα Βουλή εκλέγει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με την πλειοψηφία του συνόλου των μελών της.

Άρθρο 88

(Τροποποιήθηκε με το νόμο 9904/21.04.2008)

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται για 5 χρόνια, και μπορεί να επανεκλεγεί μόνο μία φορά.

2. Η θητεία του λήγει την ίδια ημέρα του ίδιου μήνα του πέμπτου έτους από την ημερομηνία της ορκωμοσίας του ως Προέδρου της Δημοκρατίας. Η θητεία του Προέδρου παρατείνεται μόνο σε περιόδους πολέμου και για όσο διάστημα αυτός συνεχίζεται.

Η διαδικασία για την εκλογή του νέου Προέδρου αρχίζει το αργότερο 60 ημέρες πριν από τη λήξη της προεδρικής θητείας του προηγούμενου Προέδρου. Όταν η προεδρική θητεία λήγει κατά τους τελευταίους έξι μήνες της τρέχουσας κοινοβουλευτικής περιόδου, η διαδικασία για την εκλογή του Προέδρου αρχίζει το αργότερο 60 ημέρες πριν από τη λήξη της θητείας του Κοινοβουλίου.

3. Ο Πρόεδρος αναλαμβάνει τα καθήκοντά του μετά την ορκωμοσία του ενώπιον της Βουλής, αλλά όχι πριν από την λήξη της θητείας του απερχόμενου προέδρου. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δίνει τον ακόλουθο όρκο: «Ορκίζομαι να φυλάττω το Σύνταγμα και τους νόμους της χώρας, να προστατεύω τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών, να προστατεύω την ανεξαρτησία της Δημοκρατίας της Αλβανίας και να υπηρετώ το γενικό συμφέρον και την πρόοδο του Αλβανικού Λαού». Ο Πρόεδρος μπορεί να προσθέσει: «Ας με βοηθήσει ο Θεός».

4. Ο Πρόεδρος που παραιτείται πριν από τη λήξη της θητείας του, δεν μπορεί να είναι υποψήφιος στην εκλογή προέδρου μετά την παραίτησή του.

Άρθρο 89

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν μπορεί να κατέχει οποιοδήποτε άλλο δημόσιο αξίωμα και δεν μπορεί να είναι μέλος κόμματος ή να ασκεί άλλα ιδιωτικά έργα.

Άρθρο 90

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν ευθύνεται για πράξεις που διενεργεί κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του.
2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να καθαιρεθεί για σοβαρές παραβιάσεις του Συντάγματος και για διάπραξη σοβαρού εγκλήματος. Η πρόταση για την καθαίρεσή του Προέδρου μπορεί να υποβληθεί από το ένα τέταρτο των μελών της Βουλής και πρέπει να υποστηρίζεται τουλάχιστον από τα δύο τρίτα του συνόλου των μελών της.
3. Η απόφαση της Βουλής αποστέλλεται στο Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο εφόσον επιβεβαιώσει την ενοχή του Προέδρου της Δημοκρατίας, διαπιστώνει την καθαίρεση από το αξίωμά του.

Άρθρο 91

1. Όταν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αδυνατεί προσωρινά να ασκήσει τα καθήκοντά του ή σε περίπτωση που η θέση του παραμένει κενή, αναπληρώνεται από τον Πρόεδρο της Βουλής, ο οποίος ασκεί τις αρμοδιότητές του.
2. Εάν ο Πρόεδρος δεν μπορεί να ασκήσει τα καθήκοντά του για περισσότερο από 60 ημέρες, η Βουλή με απόφαση των δύο τρίτων του συνόλου των μελών της, παραπέμπει την υπόθεση στο Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο επιβεβαιώνει το γεγονός της αδυναμίας. Σε περίπτωση επιβεβαίωσης της αδυναμίας του, η θέση του Προέδρου παραμένει κενή και η εκλογή του νέου προέδρου αρχίζει εντός 10 ημερών από την ημέρα που επιβεβαιώθηκε η αδυναμία.

Άρθρο 92

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ασκεί μεταξύ άλλων τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

- α) εκφωνεί λόγους στη Βουλής,
- β) απονέμει χάρη σύμφωνα με το νόμο,
- γ) απονέμει την αλβανική ιθαγένεια και επιτρέπει την αφαίρεσή της, σύμφωνα με το νόμο,
- δ) απονέμει παράσημα και τιμητικούς τίτλους σύμφωνα με το νόμο,
- ε) απονέμει τους ανώτερους στρατιωτικούς βαθμούς, σύμφωνα με το νόμο,
- στ) μετά από πρόταση του Πρωθυπουργού, διορίζει και ανακαλεί τους διπλωματικούς εκπροσώπους της Δημοκρατίας της Αλβανίας στα άλλα κράτη και τους διεθνείς

οργανισμούς,

ζ) δέχεται τα διαπιστευτήρια και την αποχώρηση των διπλωματικών εκπροσώπων των άλλων κρατών και διεθνών οργανισμών που είναι διαπιστευμένοι στη Δημοκρατία της Αλβανίας,

η) συνάπτει τις διεθνείς συνθήκες σύμφωνα με το νόμο,

θ) μετά από πρόταση του Πρωθυπουργού, διορίζει τον διευθυντή της κρατικής υπηρεσίας πληροφοριών ,

ι) διορίζει τον Πρόεδρο της Ακαδημίας Επιστημών και τους πρυτάνεις των πανεπιστημίων, σύμφωνα με το νόμο,

ια) ορίζει την ημερομηνία για τη διεξαγωγή των βουλευτικών και των εκλογών για την ανάδειξη της τοπικής αυτοδιοίκησης όπως επίσης και για τη διεξαγωγή των δημοψηφισμάτων,

ιβ) ζητεί γνώμες και έγγραφες αναφορές από τους διευθυντές των κρατικών υπηρεσιών για θέματα σχετικά με τις αρμοδιότητές τους.

Άρθρο 93

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, εκδίδει διατάγματα.

Άρθρο 94

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει άλλες αρμοδιότητες εκτός από εκείνες που ορίζονται ρητά στο Σύνταγμα ή σε νόμους που εκδίδονται σύμφωνα με αυτό.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

Υπουργικό Συμβούλιο

Άρθρο 95

1. Το Υπουργικό Συμβούλιο αποτελείται από τον πρωθυπουργό, τον αναπληρωτή πρωθυπουργό και τους υπουργούς.
2. Το Υπουργικό Συμβούλιο ασκεί κάθε δημόσια εξουσία που δεν έχει παραχωρηθεί σε άλλα κρατικά όργανα ή στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Άρθρο 96³⁶⁵

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κατά την έναρξη της κοινοβουλευτικής περιόδου, καθώς και όταν η θέση του πρωθυπουργού της χώρας παραμένει κενή, διορίζει τον

---

³⁶⁵ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ' αριθ. 28 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 21.12.2002 ,σελ. 93.

Πρωθυπουργό μετά από πρόταση του κόμματος ή του συνασπισμού κομμάτων που έχει την πλειοψηφία των εδρών στη Βουλή.

2. Εάν ο εντολοδόχος Πρωθυπουργός δεν λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει νέο πρωθυπουργό εντός 10 ημερών.

3. Εάν και ο νέος εντολοδόχος πρωθυπουργός δεν λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή μέσα σε 10 ημέρες, η Βουλή εκλέγει άλλον Πρωθυπουργό. Στην περίπτωση αυτή ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει το νέο πρωθυπουργό.

4. Αν η Βουλή αποτύχει να εκλέξει Πρωθυπουργό, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαλύει τη Βουλή.

Άρθρο 97³⁶⁶

Ο Πρωθυπουργός που διορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 96, το άρθρο 104 ή 105, υποβάλλει προς έγκριση στη Βουλή εντός 10 ημερών τις προγραμματικές δηλώσεις Υπουργικού Συμβουλίου, μαζί με τη σύνθεσή του.

Άρθρο 98³⁶⁷

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει και παύει τους υπουργούς ύστερα από πρόταση του Πρωθυπουργού, εντός 7 ημερών.

2. Το προεδρικό διάταγμα επικυρώνεται εντός 10 ημερών από τη Βουλή.

Άρθρο 99³⁶⁸

Πριν από την ανάληψη των καθηκόντων τους, ο πρωθυπουργός, ο αναπληρωτής πρωθυπουργός και οι υπουργοί ορκίζονται ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Άρθρο 100

1. Το Υπουργικό Συμβούλιο καθορίζει τις βασικές κατευθύνσεις της γενικής κρατικής πολιτικής.

2. Το Υπουργικό Συμβούλιο λαμβάνει τις αποφάσεις του μετά από πρόταση του Πρωθυπουργού ή του αρμόδιου υπουργού.

3. Οι συνεδριάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου είναι μυστικές.

4. Οι πράξεις του Υπουργικού Συμβουλίου είναι έγκυρες, όταν υπογράφονται από τον πρωθυπουργό και τον αρμόδιο υπουργό.

5. Το Υπουργικό Συμβούλιο εκδίδει αποφάσεις και οδηγίες.

³⁶⁶ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ' αριθ. 28 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 21.12.2002, σελ.93.

³⁶⁷ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ' αριθ. 18 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 14.05.2003, σελ.108.

³⁶⁸ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ' αριθ. 18 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 14.05.2003, σελ.108.

Άρθρο 101

Το Υπουργικό Συμβούλιο, σε περίπτωση επείγουσας ή έκτακτης ανάγκης μπορεί να εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου για τη λήψη προσωρινών μέτρων. Οι πράξεις αυτές υποβάλλονται αμέσως στη Βουλή, η οποία συγκαλείται μέσα σε 5 ημέρες, εφόσον δεν λειτουργεί σε σύνοδο. Οι πράξεις αυτές παύουν να ισχύουν αναδρομικά, αν δεν εγκριθούν από τη Βουλή εντός 45 ημερών.

Άρθρο 102

1. Ο πρωθυπουργός:

- α) εκπροσωπεί το Υπουργικό Συμβούλιο και προεδρεύει των συνεδριάσεών του,
- β) διατυπώνει και παρουσιάζει τις βασικές κατευθύνσεις της γενικής κρατικής πολιτικής και είναι υπεύθυνος για αυτή,
- γ) διασφαλίζει την εφαρμογή της νομοθεσίας και των πολιτικών που εγκρίθηκαν από το Υπουργικό Συμβούλιο,
- δ) συντονίζει και εποπτεύει το έργο των μελών του Υπουργικού Συμβουλίου και άλλων θεσμικών οργάνων της κεντρικής κρατικής διοίκησης,
- ε) εκτελεί άλλα καθήκοντα που προβλέπονται από το Σύνταγμα και τους νόμους.

2. Ο Πρωθυπουργός επιλύει της διαφωνίες μεταξύ των υπουργών.

3. Ο Πρωθυπουργός, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, εκδίδει αποφάσεις.

4. Ο υπουργός, στο πλαίσιο των βασικών κατευθύνσεων της γενικής κρατικής πολιτικής, διευθύνει τις δραστηριότητες του τομέα για τις οποίες είναι αρμόδιος. Ο Υπουργός στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του εκδίδει αποφάσεις και οδηγίες.

Άρθρο 103³⁶⁹

Υπουργός μπορεί να διοριστεί οποιοσδήποτε έχει τα προσόντα να εκλεγεί βουλευτής.

2. Ένας υπουργός δεν μπορεί να ασκεί οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα, ούτε να είναι διευθυντής ή μέλος των διοικήσεων σε κερδοσκοπικές οργανώσεις.

3. Τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου απολαμβάνουν ασυλίας όμοιας εκείνης του βουλευτή.

Άρθρο 104

(Τροποποιήθηκε με το νόμο 904/21.04.2008.)

Ο πρωθυπουργός έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τη Βουλή ψήφο εμπιστοσύνης προς το Υπουργικό Συμβούλιο. Αν η πρόταση της ψήφου εμπιστοσύνης δεν γίνει

---

³⁶⁹ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ' αριθ. 38 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 23.6.2003, σελ.80.

αποδεκτή από την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των μελών του Κοινοβουλίου, ο πρωθυπουργός, εντός 48 ωρών από την ψηφοφορία για την πρόταση, ζητάει από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τη διάλυση της Βουλής.

Ο Πρόεδρος διαλύει τη Βουλή εντός 10 ημερών από την υποβολή του αιτήματος. Πρόταση για ψήφο εμπιστοσύνης δεν μπορεί να υποβληθεί ενόσω συζητείται πρόταση δυσπιστίας, σύμφωνα με το άρθρο 105.

Η ψηφοφορία για την ψήφο εμπιστοσύνης δεν μπορεί να διεξαχθεί πριν την πάροδο τριών ημερών από την υποβολή της.

Άρθρο 105

(Τροποποιήθηκε με το νόμο 9904/21.04.2008)

1. Το ένα πέμπτο των βουλευτών έχει το δικαίωμα να υποβάλει στην κρίση της Βουλής πρόταση δυσπιστίας κατά του πρωθυπουργού και να προτείνει νέο Πρωθυπουργό.
2. Η Βουλή δεχόμενη την πρόταση δυσπιστίας κατά του πρωθυπουργού εκλέγει με απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των μελών της, νέο πρωθυπουργό.
3. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κηρύσσει την έκπτωση του απερχόμενου Πρωθυπουργού και διορίζει το νέο που έχει εκλεγεί το αργότερο εντός 10 ημερών μετά την ψήφιση της πρότασης δυσπιστίας από τη Βουλής.

Άρθρο 106³⁷⁰

Ο απερχόμενος πρωθυπουργός και οι υπουργοί καλούνται να παραμείνουν στα καθήκοντα τους μέχρι το σχηματισμό του νέου Υπουργικού Συμβουλίου.

Άρθρο 107

1. Οι δημόσιοι υπάλληλοι εφαρμόζουν το νόμο και υπηρετούν τους πολίτες.
2. Οι υπάλληλοι στη δημόσια διοίκηση επιλέγονται μέσω διαγωνισμού, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται από το νόμο.
3. Οι εγγυήσεις μονιμότητας στην υπηρεσία και το νομικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων ρυθμίζονται από το νόμο.

---

³⁷⁰ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ' αριθ. 6 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 18.1.2002, σελ.88.

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ

Τοπική Αυτοδιοίκηση

Άρθρο 108

1. Βαθμίδες της τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελούν οι κοινότητες ή οι δήμοι και οι περιφέρειες. Περαιτέρω βαθμίδες της τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν να προβλεπώνται με νόμο.
2. Η εδαφική-χωροταξική διαίρεση της τοπικής αυτοδιοίκησης ορίζεται από το νόμο, με βάση τα κοινά οικονομικά συμφέροντα και τις ιστορικές παραδόσεις. Τα όριά τους δεν μπορεί να αλλάξουν χωρίς πρώτα να λαμβάνεται η γνώμη των κατοίκων τους.
3. Οι κοινότητες και οι δήμοι αποτελούν τη βασική βαθμίδα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ασκούν όλες τις αρμοδιότητες της αυτοδιοίκησης, με εξαίρεση εκείνες που ο νόμος επιφυλάσσει σε άλλες βαθμίδες της τοπικής αυτοδιοίκησης.
4. Η αυτοδιοίκηση ασκείται μέσω αντιπροσωπευτικών οργάνων και διενέργειας τοπικών δημοψηφισμάτων. Οι προϋποθέσεις και η διαδικασία για τη διεξαγωγή των τοπικών δημοψηφισμάτων ορίζονται από το νόμο, σύμφωνα και με τις προβλέψεις του άρθρου 151, παράγραφος 2.

Άρθρο 109

(Τροποποιήθηκε με το νόμο 9675/13.1.2007).

1. Τα αντιπροσωπευτικά όργανα των βασικών βαθμίδων της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι τα συμβούλια που εκλέγονται κάθε τέσσερα χρόνια με καθολική, άμεση και μυστική ψηφοφορία.
2. Το εκτελεστικό όργανο του δήμου ή της κοινότητας είναι ο δήμαρχος ή ο πρόεδρος, ο οποίος εκλέγεται άμεσα από το λαό με τη διαδικασία που προβλέπεται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου.
3. Δικαίωμα εκλογής στα τοπικά συμβούλια όπως επίσης και ως προέδρων ή δημάρχων έχουν μόνο οι πολίτες που διαμένουν μόνιμα στην περιφέρεια του αντίστοιχου τοπικού οργανισμού.
4. Τα όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν το δικαίωμα να ιδρύουν ενώσεις και οργανισμούς από κοινού με άλλους δήμους για την προαγωγή των κοινών συμφερόντων τους, να συνεργάζονται με τις τοπικές αυτοδιοικήσεις άλλων χωρών, και να εκπροσωπούνται σε διεθνείς οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Άρθρο 110

1. Η περιφέρεια αποτελείται από διάφορους βασικούς φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης με παραδοσιακούς, οικονομικούς και κοινωνικούς δεσμούς και κοινά

συμφέροντα.

2. Η περιφέρεια είναι ο φορέας στον οποίο δημιουργούνται και υλοποιούνται περιφερειακές πολιτικές, οι οποίες είναι εναρμονισμένες με την κρατική πολιτική.

3. Αντιπροσωπευτικό όργανο της περιφέρειας αποτελεί το περιφερειακό συμβούλιο. Οι δήμοι και οι κοινότητες μετέχουν ως μέλη του περιφερειακού συμβουλίου, κατ'αναλογία του πληθυσμού τους και σε κάθε περίπτωση τουλάχιστον με ένα μέλος. Οι πρόεδροι κοινοτήτων και οι Δήμαρχοι αποτελούν αυτοδικαίως μέλη του περιφερειακού συμβουλίου. Τα υπόλοιπα μέλη εκλέγονται αναλογικά από τις λίστες μεταξύ των κοινοτικών ή δημοτικών συμβούλων από τα αντίστοιχα συμβούλια.

4. Το Περιφερειακό Συμβούλιο έχει το δικαίωμα να εκδίδει πράξεις και αποφάσεις με γενική υποχρεωτική ισχύ για την περιφέρεια.

Άρθρο 111

1. Οι οργανισμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελούν νομικά πρόσωπα.

2. Οι οργανισμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν ανεξάρτητο προϋπολογισμό, που καταρτίζεται όπως ορίζει ο νόμος.

Άρθρο 112

1. Στους οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης μπορεί να ανατεθούν από το νόμο αρμοδιότητες της κρατικής διοίκησης. Οι δαπάνες που προκύπτουν από την άσκηση των αρμοδιοτήτων αυτών καλύπτονται από το κράτος.

2. Στους οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν να επιβληθούν υποχρεώσεις μόνο σύμφωνα με το νόμο ή τις συμφωνίες που έχουν συνάψει οι ίδιοι. Οι δαπάνες που σχετίζονται με τις αρμοδιότητες που παραχωρούνται με νόμο στους οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης καλύπτονται από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Άρθρο 113

1. Τα κοινοτικά, δημοτικά και περιφερειακά συμβούλια:

α) ρυθμίζουν και διαχειρίζονται κατά τρόπο ανεξάρτητο τις τοπικές υποθέσεις που ανήκουν στην αρμοδιότητάς τους,

β) ασκούν τα δικαιώματα της ιδιοκτησίας, της ανεξάρτητης διαχείρισης των εσόδων που προκύπτουν και έχουν το δικαίωμα να ασκούν οικονομική δραστηριότητα,

γ) έχουν την αρμοδιότητα να συλλέγουν και να διανέμουν τα έσοδα που είναι απαραίτητα για την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους,

δ) έχουν την αρμοδιότητα να αποφασίζουν, σύμφωνα με το νόμο, για τους τοπικούς φόρους, καθώς και το ύψος τους,

ε) θεσπίζουν κανόνες για την οργάνωση και λειτουργία τους, σύμφωνα με το νόμο,

στ) προσδιορίζουν τα σύμβολα της τοπικής αυτοδιοίκησης, καθώς και τους τοπικούς τιμητικούς τίτλους,

- ζ) αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την προώθηση των τοπικών ζητημάτων ενώπιον των αρμοδίων οργάνων,
2. Τα όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης εκδίδουν αποφάσεις και διαταγές.
  3. Η αυτοδιοίκηση προστατεύεται δικαστικά.

Άρθρο 114

Το Υπουργικό Συμβούλιο διορίζει νομάρχη ως εκπρόσωπό του σε κάθε νομό. Οι αρμοδιότητες του νομάρχη ορίζονται από το νόμο.

Άρθρο 115

1. Κάθε άμεσα εκλεγμένο όργανο της τοπικής αυτοδιοίκησης, μπορεί να διαλυθεί ή να καθαιρεθεί από το Υπουργικό Συμβούλιο για σοβαρές παραβιάσεις του Συντάγματος ή των νόμων.
2. Το καθαιρεθέν όργανο δύναται να προσφύγει στο Συνταγματικό Δικαστήριο εντός 15 ημερών. Σε αυτή την περίπτωση, η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου αναστέλλεται.
3. Σε περίπτωση μη ασκήσεως προσφυγής εντός 15 ημερών ή στην περίπτωση επικύρωσης της απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου από το Συνταγματικό Δικαστήριο, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ορίζει ημερομηνία διεξαγωγής εκλογών στον αντίστοιχο τοπικό οργανισμό.

ΜΕΡΟΣ ΕΠΤΑ

Νομοθετικές Πράξεις και Διεθνείς Συνθήκες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Νομοθετικές πράξεις

Άρθρο 116

1. Κανόνες δικαίου που ισχύουν σε ολόκληρη την επικράτεια της Δημοκρατίας της Αλβανίας αποτελούν:
  - α) το Σύνταγμα,
  - β) οι επικυρωμένες διεθνείς συνθήκες,
  - γ) οι νόμοι,
  - δ) οι νομοθετικές πράξεις του Υπουργικού Συμβουλίου.
2. Οι κανονιστικές πράξεις που εκδίδονται από τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης ισχύουν μόνο εντός των ορίων της δικαιοδοσίας που ασκούνται από τα όργανα αυτά.
3. Οι κανονιστικές πράξεις των υπουργών και των οργάνων διεύθυνσης των άλλων

κεντρικών αρχών έχουν ισχύ σε ολόκληρη την επικράτεια της Δημοκρατίας της Αλβανίας εντός του πεδίου των αρμοδιοτήτων τους.

Άρθρο 117

1. Οι νόμοι και οι κανονιστικές πράξεις του Υπουργικού Συμβουλίου, των υπουργών και των άλλων κεντρικών θεσμικών οργάνων τίθενται σε ισχύ μόνο μετά τη δημοσίευσή τους στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.
2. Η έκδοση και δημοσίευση των υπολοίπων κανονιστικών πράξεων, γίνεται όπως ορίζει ο νόμος.
3. Οι διεθνείς συνθήκες που έχουν επικυρωθεί με νόμο, εκδίδονται και δημοσιεύονται σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται για το νόμο. Η έκδοση και δημοσίευση των υπολοίπων διεθνών συμφωνιών γίνεται σύμφωνα με το νόμο.

Άρθρο 118

1. Εκτελεστικές πράξεις εκδίδονται βάση των νόμων και για την εφαρμογή τους από τα όργανα που προβλέπει το Σύνταγμα.
2. Ο νόμος πρέπει να προβλέπει την έκδοση εκτελεστικών πράξεων, να ορίζει το αρμόδιο όργανο, τα ζητήματα που πρέπει να ρυθμιστούν, και τις αρχές βάσει των οποίων εκδίδονται οι πράξεις αυτές.
3. Το αρμόδιο βάσει του νόμου όργανο για την έκδοση εκτελεστικών πράξεων κατά την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου δεν μπορεί να μεταβιβάσει την αρμοδιότητα σε άλλο όργανο.

Άρθρο 119

1. Οι κανονισμοί του Υπουργικού Συμβουλίου, των υπουργείων και άλλων κεντρικών οργάνων, καθώς και οι πράξεις του Πρωθυπουργού, των υπουργών και των επικεφαλής των κεντρικών ιδρυμάτων έχουν εσωτερικό χαρακτήρα και είναι υποχρεωτικοί μόνο για τις διοικητικές μονάδες που υπάγονται ιεραρχικά σε αυτούς.
2. Οι πράξεις αυτές εκδίδονται σύμφωνα με το νόμο και δεν μπορούν να χρησιμεύσουν ως βάση για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τρίτους και άλλους φορείς.
3. Οι κανονισμοί και οι αποφάσεις εκδίδονται στο πλαίσιο και σύμφωνα με τις πράξεις που έχουν γενική νομική ισχύ.

Άρθρο 120

Οι προϋποθέσεις και η διαδικασία έκδοσης των τοπικών νομικών πράξεων προβλέπονται από το νόμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Διεθνείς Συνθήκες

Άρθρο 121

1. Η επικύρωση και καταγγελία των διεθνών συνθηκών από τη Δημοκρατία της Αλβανίας γίνεται με νόμο, στις περιπτώσεις που αφορούν:

- α) την εδαφική ακεραιότητα της χώρας, τη σύναψη ειρήνης, συμμαχιών, όπως επίσης πολιτικά και στρατιωτικά θέματα,
- β) τα ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες και τις υποχρεώσεις των πολιτών, όπως προβλέπονται από το Σύνταγμα,
- γ) την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Αλβανίας σε διεθνείς οργανισμούς,
- δ) την ανάληψη οικονομικών υποχρεώσεων εκ μέρους της Δημοκρατίας της Αλβανίας,
- ε) την έγκριση, τροποποίηση, συμπλήρωση ή κατάργηση νόμων.

2. Η Βουλή με απόλυτη πλειοψηφία επί του συνόλου των μελών της, μπορεί να επικυρώνει και άλλες διεθνείς συνθήκες που δεν προβλέπονται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου.

3. Ο Πρωθυπουργός ενημερώνει τη Βουλή κάθε φορά που το Υπουργικό Συμβούλιο συνάπτει διεθνή συνθήκη που δεν επικυρώνεται με νόμο.

4. Οι αρχές και η διαδικασία για την επικύρωση και την καταγγελία των διεθνών συνθηκών προβλέπονται από το νόμο.

Άρθρο 122

1. Κάθε επικυρωμένη διεθνή συνθήκη αποτελεί μέρος του εσωτερικού δικαίου μετά τη δημοσίευσή της στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας της Αλβανίας. Έχει άμεση ισχύ, εκτός αν προβλέπεται διαφορετικά και η εφαρμογή της απαιτεί έκδοση νόμου. Συνθήκες που τροποποιούν, συμπληρώνουν ή καταργούν νόμους, οι οποίοι ψηφίζονται από την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των μελών της Βουλής, πρέπει να κυρωθούν με την ίδια πλειοψηφία.

2. Διεθνής συνθήκη που έχει κυρωθεί με νόμο υπερισχύει από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου.

3. Κανόνες δικαίου που εκδίδονται από διεθνή οργανισμό υπερισχύουν κάθε αντίθετης διάταξης νόμου, εφόσον προβλέπεται ρητά η άμεση εφαρμογή των κανόνων του οργανισμού, η Δημοκρατία της Αλβανίας συμμετέχει στον οργανισμό και επικύρωσε τη σχετική συνθήκη ένταξης στον οργανισμό.

Άρθρο 123

1. Η Δημοκρατία της Αλβανίας μπορεί να μεταβιβάζει με συνθήκες σε διεθνείς οργανισμούς κρατικές εξουσίες για συγκεκριμένα θέματα.

2. Ο νόμος που κυρώνει τη σύναψη διεθνούς συνθήκης κατά την παράγραφο 1 του

παρόντος άρθρου, ψηφίζεται από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών.

3. Η Βουλή μπορεί να αποφασίσει ότι η επικύρωση μιας τέτοιας συνθήκης θα εγκριθεί με δημοψήφισμα.

ΜΕΡΟΣ ΟΓΔΩΟ

Συνταγματικό Δικαστήριο

Άρθρο 124

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο εγγυάται το σεβασμό του Συντάγματος όπως επίσης και την ορθή ερμηνεία του.
2. Το Συνταγματικό Δικαστήριο δεσμεύεται μόνο από το Σύνταγμα.

Άρθρο 125

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο συγκροτείται από 9 μέλη, τα οποία διορίζονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και με τη σύμφωνη γνώμη του Κοινοβουλίου.
2. Οι δικαστές εκλέγονται για 9 χρόνια χωρίς δικαίωμα επανεκλογής, μεταξύ νομικών με υψηλά προσόντα και εργασιακή εμπειρία τουλάχιστον 15 χρόνια.
3. Η σύνθεση του Συνταγματικού Δικαστηρίου ανανεώνεται κάθε τρία χρόνια κατά το ένα τρίτο, σύμφωνα με τη διαδικασία που ορίζει ο νόμος.
4. Ο πρόεδρος του Συνταγματικού Δικαστηρίου διορίζεται μεταξύ των μελών του από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, με τη συναίνεση της Βουλής για περίοδο 3 ετών.
5. Ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου ασκεί τα καθήκοντά του μέχρι τον διορισμό του διαδόχου του.

Άρθρο 126

(Τροποποιήθηκε με το νόμο 88/18.09.2012).

Ο Δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου απολαμβάνει ασυλίας για γνώμη που εξέφρασε και τις αποφάσεις που λαμβάνει κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Ο Δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν μπορεί να συλληφθεί ή να στερηθεί της ελευθερίας του με οποιαδήποτε τρόπο, δεν επιτρέπεται να του ασκηθεί προσωπικός έλεγχος ή έλεγχος της κατοικίας του χωρίς την έγκριση του ίδιου του δικαστηρίου, εκτός αν συλληφθεί επ' αυτοφώρω ή αμέσως μετά τη διάπραξη ενός εγκλήματος. Στην περίπτωση αυτή ο Γενικός Εισαγγελέας ενημερώνει αμέσως το Συνταγματικό Δικαστήριο. Αν το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν συναινέσει εντός 24

ωρών για την παραπομπή του συλληφθέντος δικαστή στο δικαστήριο, το αρμόδιο όργανο οφείλει να τον ελευθερώσει άμεσα.

Άρθρο 127

1. Η θητεία του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου λήγει όταν:
  - α) καταδικάζεται με αμετάκλητη απόφαση για την τέλεση ποινικού αδικήματος,
  - β) απουσιάζει αδικαιολόγητα από την εργασία του για περισσότερους από 6 μήνες,
  - γ) συμπληρώνει το 70^ο έτος της ηλικίας του,
  - δ) παραιτείται,
  - ε) με αμετάκλητη δικαστική απόφαση κριθεί ανίκανος για την εκτέλεση των καθηκόντων του.
2. Η λήξη της θητείας του δικαστή διαπιστώνεται με απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου.
3. Εάν η θέση του δικαστή μένει κενή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει, με τη σύμφωνη γνώμη του Κοινοβουλίου, νέο δικαστή, ο οποίος παραμένει στην υπηρεσία έως το τέλος της θητείας του απερχόμενου δικαστή.

Άρθρο 128³⁷¹

Ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου μπορεί να απαλλαγεί των καθηκόντων του από τη Βουλή με πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνόλου των μελών της, για παραβίαση του Συντάγματος, διάπραξη εγκλήματος, πνευματική ή σωματική ανικανότητα, για πράξεις και συμπεριφορές που βλάπτουν σοβαρά τη θέση και την εικόνα ενός δικαστή. Η απόφαση της Βουλής εξετάζεται από το Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο, όταν διαπιστώσει ότι συντρέχει ένας από τους παραπάνω λόγους, κηρύσσει την έκπτωση από το αξίωμα του μέλους του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Άρθρο 129

Ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου αναλαμβάνει τα καθήκοντά του μετά την ορκωμοσία ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Άρθρο 130

Η ιδιότητα του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι ασυμβίβαστη με οποιαδήποτε άλλη κρατική, πολιτική ή ιδιωτική ενασχόληση.

---

³⁷¹ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ' αριθ. 75 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 19.4.2002, σελ. 99.

Άρθρο 131

Το Συνταγματικό Δικαστήριο αποφασίζει σχετικά με :

- α) τη συμβατότητα του νόμου με το Σύνταγμα ή τις διεθνείς συνθήκες, όπως προβλέπεται στο άρθρο 122,
- β) τη συμβατότητα των διεθνών συνθηκών με το Σύνταγμα πριν από την επικύρωσή τους,
- γ) τη συμβατότητα των κανονιστικών πράξεων των κεντρικών και τοπικών οργάνων με το Σύνταγμα και τις διεθνείς συνθήκες,
- δ) τις συγκρούσεις αρμοδιοτήτων μεταξύ των κρατικών οργάνων, καθώς και μεταξύ κρατικών οργάνων και τοπικής αυτοδιοίκησης,
- ε) τη συνταγματικότητα των κομμάτων και των πολιτικών οργανώσεων, καθώς και της δραστηριότητάς τους, σύμφωνα με το άρθρο 9 του Συντάγματος,
- στ) την απαλλαγή από τα καθήκοντα του Προέδρου της Δημοκρατίας και τη διαπίστωση της αδυναμίας να ασκήσει τα καθήκοντά του,
- ζ) ζητήματα που σχετίζονται με την εκλογή και τα ασυμβίβαστα του Προέδρου της Δημοκρατίας και των βουλευτών , καθώς και την επικύρωση της εκλογής των,
- η) τη συνταγματικότητα του δημοψηφίσματος και την επικύρωση των αποτελεσμάτων του,
- θ) την τελική εκδίκαση των ατομικών προσφυγών από ιδιώτες για παραβίαση των συνταγματικών δικαιωμάτων τους για δίκαιη δίκη, αφού έχουν εξαντλήσει όλα τα ένδικα μέσα για την προστασία αυτών των δικαιωμάτων.

Άρθρο 132

1. Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου έχουν γενική και δεσμευτική ισχύ και είναι αμετάκλητες. Το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει αρμοδιότητα μόνο προς ακύρωση των πράξεων που εξετάζει.
2. Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου τίθενται σε ισχύ με τη δημοσίευσή τους στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Το Συνταγματικό Δικαστήριο μπορεί να αποφασίζει ότι νόμος ή κανονιστική πράξη ακυρώνονται από συγκεκριμένη ημερομηνία. Η γνώμη της μειοψηφίας δημοσιεύεται μαζί με την απόφαση.

Άρθρο 133

1. Το παραδεκτό των προσφυγών αποφασίζεται από επιτροπή δικαστών, όπως ο νόμος ορίζει.
2. Το Συνταγματικό Δικαστήριο αποφασίζει με την πλειοψηφία του συνόλου των μελών του.

Άρθρο 134³⁷²

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο συγκαλείται μόνο μετά από αίτημα:
  - α) του Πρόεδρου της Δημοκρατίας,
  - β) του Πρωθυπουργού,
  - γ) τουλάχιστον του ενός πέμπτου του όλου αριθμού των βουλευτών,
  - δ) του Πρόεδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου ,
  - ε) όλων των δικαστηρίων σύμφωνα με το άρθρο 145, παράγραφος 2 του Συντάγματος,
  - στ) του Συνηγόρου του Πολίτη,
  - ζ) των οργανισμών της τοπικής αυτοδιοίκησης,
  - η) των οργάνων των θρησκευτικών κοινοτήτων,
  - θ) των πολιτικών κομμάτων και άλλων οργανώσεων,
  - ι) των ιδιωτών.
2. Οι νομιμοποιούμενοι που αναφέρονται στα στοιχεία στ, ζ, η, θ και ι της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου μπορούν να προσφύγουν μόνο για ζητήματα που έχουν έννομο συμφέρον.

ΜΕΡΟΣ ΕΝΑΤΟ

Δικαστήρια

Άρθρο 135³⁷³

1. Η δικαστική εξουσία ασκείται από το Ανώτατο Δικαστήριο, τα εφετεία και τα πρωτοδικεία, τα οποία έχουν συσταθεί με νόμο.
2. Η Βουλή μπορεί να ιδρύει με νόμο ειδικά δικαστήρια για συγκεκριμένους τομείς, αλλά σε καμία περίπτωση έκτακτα δικαστήρια.

Άρθρο 136

1. Τα μέλη του Ανωτάτου Δικαστηρίου διορίζονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας μετά από έγκριση της Βουλής.
2. Ένα από τα μέλη διορίζεται πρόεδρος σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου.
3. Ο πρόεδρος και τα μέλη του Ανωτάτου Δικαστηρίου ασκούν τα καθήκοντά τους για 9 χρόνια χωρίς δυνατότητα επαναδιορισμού.

---

³⁷² Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ' αριθ. 49 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 31.7.2000.σελ.85.

³⁷³ Ερμηνεύθηκε την απόφαση υπ' αριθ. 49 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 31.7.2000, σελ. 85.

4. Οι λοιποί δικαστές διορίζονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας μετά από πρόταση του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου.
5. Ως δικαστές διορίζονται μόνο πολίτες με νομικές σπουδές. Οι όροι και οι διαδικασίες επιλογής ορίζονται με νόμο.

Άρθρο 137

(Τροποποιήθηκε με το νόμο 88/2012)

1. Ο δικαστής του Ανωτάτου Δικαστηρίου απολαμβάνει ασυλίας για γνώμη που εξέφρασε και αποφάσεις που έλαβε κατά την άσκηση των καθηκόντων του.
2. Ο δικαστής του Ανωτάτου Δικαστηρίου δεν μπορεί να συλληφθεί ή να στερηθεί της ελευθερίας του με οποιαδήποτε τρόπο, να του ασκηθεί προσωπικός έλεγχος ή έλεγχος της κατοικίας του, χωρίς την έγκριση του Συνταγματικού Δικαστηρίου, εκτός αν συλλαμβάνεται επ' αυτοφώρω ή αμέσως μετά την τέλεση ενός εγκλήματος. Στην περίπτωση αυτή ο Γενικός Εισαγγελέας ενημερώνει αμέσως το Συνταγματικό Δικαστήριο. Αν το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν αποφασίσει εντός 24 ωρών για την παραπομπή του συλληφθέντος δικαστή στο δικαστήριο, το αρμόδιο όργανο οφείλει να τον ελευθερώσει άμεσα.
3. Οι δικαστές έχουν ασυλία για τις γνώμες που εκφράζουν και τις αποφάσεις που λαμβάνουν κατά την άσκηση των δικαστικών τους καθηκόντων.
4. Ο δικαστής δεν μπορεί να συλληφθεί ή να στερηθεί της ελευθερίας του με οποιαδήποτε τρόπο, να του ασκηθεί προσωπικός έλεγχος ή έλεγχος της κατοικίας του χωρίς την άδεια του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου, εκτός εάν συλληφθεί επ' αυτοφώρω ή αμέσως μετά τη διάπραξη του εγκλήματος. Στην περίπτωση αυτή ο Γενικός Εισαγγελέας ενημερώνει αμέσως το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο, το οποίο μπορεί να αποφασίσει να άρει το μέτρο.

Άρθρο 138

Ο χρόνος παραμονής των δικαστών στα καθήκοντά τους δεν μπορεί να περιοριστεί, οι μισθοί και οι άλλες παροχές τους δεν μπορούν να μειωθούν.

Άρθρο 139

1. Η θητεία του δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου λήγει όταν:
  - α) καταδικαστεί με αμετάκλητη δικαστική απόφαση για τη διάπραξη ποινικού αδικήματος,
  - β) απουσιάζει αδικαιολόγητα από τα καθήκοντά του για περισσότερους από 6 μήνες,
  - γ) συμπληρώσει το 65^ο έτος της ηλικίας του,
  - δ) παραιτείται,
  - ε) με αμετάκλητη δικαστική απόφαση κρίθηκε ανίκανος για την εκτέλεση των καθη-

κόντων του.

2. Η λήξη της θητείας του δικαστή διαπιστώνεται με απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Άρθρο 140³⁷⁴

Ο Δικαστής του Ανωτάτου Δικαστηρίου, μπορεί να απαλλαγεί των καθηκόντων του από τη Βουλή με πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνόλου των μελών της, για παραβίαση του Συντάγματος, διάπραξη εγκλήματος, πνευματικής ή σωματικής ανικανότητας ή για πράξεις και συμπεριφορές που δυσφημούν σοβαρά τη θέση και την εικόνα ενός δικαστή. Η απόφαση της Βουλής εξετάζεται από το Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο, αν επιβεβαιώσει ότι συντρέχει ένας από τους παραπάνω λόγους διαπιστώνει την απαλλαγή του από τα καθήκοντα.

Άρθρο 141

1. Το Ανώτατο Δικαστήριο ασκεί τη δικαιοδοσία του σε πρώτο και δεύτερο βαθμό. Σε πρώτο βαθμό δικαιοδοτεί κατά την εκδίκαση ποινικών υποθέσεων κατά του Προέδρου της Δημοκρατίας, του Πρωθυπουργού και των μελών του Υπουργικού Συμβουλίου, των Βουλευτών, των δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου και των δικαστών του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

2. Για τη διασφάλιση της ενιαίας εφαρμογής του νόμου ή την ενότητα της νομολογίας, το Ανώτατο Δικαστήριο μπορεί να παραπέμπει δικαστικές υποθέσεις στην ολομέλεια του δικαστηρίου.

Άρθρο 142

1. Οι δικαστικές αποφάσεις πρέπει να αιτιολογούνται.

2. Το Ανώτατο Δικαστήριο δημοσιεύει τις αποφάσεις του, καθώς και τις απόψεις της μειοψηφίας.

3. Τα όργανα του κράτους οφείλουν να συμμορφώνονται με τις δικαστικές αποφάσεις.

Άρθρο 143

Η δικαστική ιδιότητα είναι ασυμβίβαστη με οποιαδήποτε άλλη κρατική, πολιτική ή ιδιωτική ενασχόληση.

---

³⁷⁴ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ' αριθ.75 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 19.4.2002, σελ.99.

Άρθρο 144

Τα δικαστήρια διαθέτουν ειδικό προϋπολογισμό, τον οποίο διαχειρίζονται ανεξάρτητα. Τα ίδια προτείνουν τον προϋπολογισμό τους όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 145

1. Οι δικαστές είναι ανεξάρτητοι και υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και τους νόμους.
2. Όταν ο δικαστής διαπιστώσει ότι ένας νόμος είναι αντισυνταγματικός, δεν τον εφαρμόζει. Σε αυτή την περίπτωση η διαδικασία εκδίκασης αναστέλλεται και η υπόθεση παραπέμπεται στο Συνταγματικό Δικαστήριο. Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι δεσμευτικές για όλα τα δικαστήρια.
3. Παρέμβαση στο έργο των δικαστηρίων ή των δικαστών τιμωρείται, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 146

1. Οι δικαστές εκδίδουν τις αποφάσεις στο όνομα της Δημοκρατίας της Αλβανίας.
2. Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου ανακοινώνονται πάντοτε σε δημόσια συνεδρίαση.

Άρθρο 147

1. Το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο αποτελείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, τον Πρόεδρο του Ανωτάτου Δικαστηρίου, τον υπουργό Δικαιοσύνης, 3 μέλη που εκλέγονται από τη Βουλή και 9 δικαστές όλων των βαθμίδων που εκλέγονται από το Εθνικό Δικαστικό Συνέδριο. Τα εκλεγμένα μέλη παραμένουν στην θέση τους για 5 χρόνια χωρίς δικαίωμα άμεσης επανεκλογής.
2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο Πρόεδρος του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου.
3. Το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο ύστερα από πρόταση του Προέδρου, εκλέγει από τις τάξεις του έναν Αντιπρόεδρο. Ο Αντιπρόεδρος οργανώνει τη δραστηριότητα του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου και προεδρεύει στις συνεδριάσεις κατά την απουσία του Προέδρου.
4. Το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο αποφασίζει για τη μετάθεση των δικαστών, καθώς και για την πειθαρχική τους δίωξη, σύμφωνα με το νόμο.
5. Μετάθεση των δικαστών δεν επιτρέπεται χωρίς τη συγκατάθεσή τους, εκτός εάν κρίνεται αναγκαία στα πλαίσια της αναδιοργάνωσης του δικαστικού συστήματος.
6. Ο δικαστής μπορεί να απαλλαγεί από τα καθήκοντα του με απόφαση του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου για διάπραξη ποινικού αδικήματος, λόγω πνευματικής ή σωματικής ανικανότητας, για πράξεις και συμπεριφορές που δυσφημούν σοβαρά τη θέση και την εικόνα του δικαστή ή για επαγγελματική ανεπάρκεια. Κατά της απόφασης αυτής ο δικαστής έχει το δικαίωμα να προσφύγει στο Ανώτατο Δικαστήριο, το οποίο στην περίπτωση αυτή αποφασίζει σε ολομέλεια.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΚΑΤΟ

Εισαγγελία

Άρθρο 148

1. Ο εισαγγελέας ασκεί την ποινική δίωξη και υποστηρίζει την κατηγορία στο δικαστήριο στο όνομα του κράτους. Η εισαγγελία ασκεί και άλλα καθήκοντα όπως ορίζει ο νόμος.
2. Οι εισαγγελείς οργανώνονται και λειτουργούν στο πλαίσιο του δικαστικού συστήματος ως σώμα.
3. Κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους, οι εισαγγελείς υπόκεινται στο Σύνταγμα και τους νόμους.

Άρθρο 149³⁷⁵

(Τροποποιήθηκε με το νόμο 9904/21.04.2008).

1. Ο Γενικός Εισαγγελέας διορίζεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με τη σύμφωνη γνώμη της Βουλής για περίοδο πέντε ετών, με δικαίωμα επανεκλογής.
2. Ο Γενικός Εισαγγελέας μπορεί να απαλλαγεί των καθηκόντων του από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ύστερα από πρόταση της Βουλής για παραβιάσεις του Συντάγματος ή σοβαρών παραβιάσεων του νόμου κατά την άσκηση των καθηκόντων του, για ψυχική ή σωματική ανικανότητα, για πράξεις και συμπεριφορές που δυσφημούν σοβαρά την θέση του Εισαγγελέα.
3. Οι λοιποί εισαγγελείς διορίζονται και παύονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας μετά από πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα.
4. Ο Γενικός Εισαγγελέας υποβάλλει έκθεση στο Κοινοβούλιο σχετικά με την εγκληματικότητα στη χώρα.

ΜΕΡΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Δημοψήφισμα

Άρθρο 150

1. Ο λαός, μέσω 50.000 πολιτών που έχουν δικαίωμα ψήφου, έχει το δικαίωμα να ζητήσει τη διενέργεια δημοψηφίσματος για την κατάργηση ενός νόμου και να ζητήσει από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για θέματα

---

³⁷⁵ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ' αριθ.75 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 19.4.2002. σελ. 99.

ιδιαίτερης σημασίας.

2. Η Βουλή κατόπιν προτάσεως τουλάχιστον του ενός πέμπτου των βουλευτών ή του Υπουργικού Συμβουλίου μπορεί να αποφασίσει, αν ένα θέμα ή σχέδιο νόμου που έχουν ιδιαίτερη σημασία πρέπει να εγκριθεί με δημοψήφισμα.

3. Οι προϋποθέσεις και η διαδικασία για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος όπως επίσης και η εγκυρότητά του, προβλέπονται από το νόμο.

Άρθρο 151

1. Νόμος που εγκρίθηκε με δημοψήφισμα εκδίδεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

2. Θέματα που σχετίζονται με την εδαφική ακεραιότητα της Δημοκρατίας της Αλβανίας, τους περιορισμούς των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, τον προϋπολογισμό, τους φόρους και τις οικονομικές υποχρεώσεις του κράτους, την άρση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, την κήρυξη πολέμου και ειρήνης και την αμνηστία δεν μπορούν να υποβληθούν σε δημοψήφισμα.

3. Δημοψήφισμα για το ίδιο ζήτημα δεν μπορεί να επαναληφθεί πριν την παρέλευση τριών χρόνων από τη διεξαγωγή του προηγούμενου.

Άρθρο 152

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο εξετάζει προκαταρκτικά τη συνταγματικότητα των ζητημάτων που τίθενται σε δημοψήφισμα, δυνάμει του άρθρου 150, παράγραφοι 1 και 2, του άρθρου 151, παράγραφοι 2 και 3, καθώς και του άρθρου 177, παράγραφοι 4 και 5 εντός 60 ημερών.

2. Ο χαρακτήρας των ζητημάτων ως σημαντικών κατά το άρθρο 150, παράγραφοι 1 και 2 δεν υπόκειται σε κρίση του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

3. Η ημερομηνία του δημοψηφίσματος ορίζεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας εντός 45 ημερών από τη δημοσίευση της θετικής απόφασης του Συνταγματικού Δικαστηρίου ή μετά τη λήξη της προθεσμίας εντός της οποίας το Συνταγματικό Δικαστήριο έπρεπε να είχε αποφανθεί. Τα δημοψηφίσματα διεξάγονται σε μια μόνο ημέρα.

ΜΕΡΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

Κεντρική Εκλογική Επιτροπή

Καταργήθηκε με το νόμο 9904/21.4.2008

Άρθρο 153

Καταργήθηκε με το νόμο 9904/21.4.2008

Άρθρο 154

Καταργήθηκε με το νόμο 9904/21.4.2008

ΜΕΡΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

Δημόσια Οικονομικά

Άρθρο 155

Οι φόροι, οι δασμοί και οι οικονομικές υποχρεώσεις, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, οι μειώσεις ή οι απαλλαγές για ορισμένες κατηγορίες φορολογουμένων, και ο τρόπος είσπραξής τους, ορίζονται με νόμο. Στις περιπτώσεις αυτές ο νόμος δεν μπορεί να έχει αναδρομική ισχύ.

Άρθρο 156

Το κράτος μπορεί με νόμο να λαμβάνει και να εγγυάται την πληρωμή δανείων όπως επίσης και ομολογιακών υποχρεώσεων.

Άρθρο 157

1. Ο προϋπολογισμός αποτελείται από τον κρατικό προϋπολογισμό και των προϋπολογισμό των τοπικών αυτοδιοικήσεων.
2. Ο κρατικός προϋπολογισμός δημιουργείται από τα έσοδα που εισπράττονται από τους φόρους, τους δασμούς, τα τέλη καθώς και από άλλα νόμιμα έσοδα. Ο προϋπολογισμός περιλαμβάνει επίσης όλες τις κρατικές δαπάνες.
3. Τα όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης καθορίζουν και εισπράττουν φόρους και τέλη όπως ορίζεται από το νόμο.
4. Τα όργανα της κεντρικής κυβέρνησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης υποχρεούνται να δημοσιοποιούν τα έσοδα και τις δαπάνες τους.

Άρθρο 158

1. Ο πρωθυπουργός, εξ ονόματος του Υπουργικού Συμβουλίου παρουσιάζει στη Βουλή το σχέδιο νόμου του κρατικού προϋπολογισμού κατά τη φθινοπωρινή σύνοδο, η οποία δεν μπορεί να λήξει χωρίς να ψηφιστεί ο νέος προϋπολογισμός.
2. Εάν το νομοσχέδιο δεν έχει εγκριθεί μέχρι τις αρχές του επόμενου οικονομικού έτους, το Υπουργικό Συμβούλιο υλοποιεί κάθε μήνα το ένα δωδέκατο του προϋπολογισμού του προηγούμενου έτους, έως ότου εγκριθεί ο νέος προϋπολογισμός.
3. Η Βουλή εγκρίνει το νέο προϋπολογισμό εντός τριών μηνών από την ημερομηνία λήξης του οικονομικού έτους, με εξαίρεση τις περιπτώσεις λήψης έκτακτων μέτρων.
4. Το Υπουργικό Συμβούλιο υποχρεούται να υποβάλει έκθεση στο Κοινοβούλιο σχε-

τικά με την εκτέλεση του προϋπολογισμού και το δημόσιο χρέος του προηγούμενου έτους.

5. Η Βουλή αποφασίζει αφού ακούσει και την έκθεση του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

Άρθρο 159

Οι αρχές και οι διαδικασίες για την κατάρτιση του σχεδίου προϋπολογισμού και την εκτέλεση του, καθορίζονται από το νόμο.

Άρθρο 160

1. Κατά τη διάρκεια του οικονομικού έτους, η Βουλή μπορεί να επιφέρει αλλαγές στον προϋπολογισμό.
2. Οι αλλαγές στον προϋπολογισμό γίνονται με βάση τις καθορισμένες διαδικασίες για τη σύνταξη και την έγκριση αυτού.
3. Δαπάνες που προβλέπονται σε νόμους δεν μπορούν να μειωθούν ενόσω οι νόμοι αυτοί βρίσκονται σε ισχύ.

Άρθρο 161

1. Κεντρική Κρατική Τράπεζα είναι η Τράπεζα της Αλβανίας. Έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να εκδίδει και να κυκλοφορεί το αλβανικό νόμισμα, να εφαρμόζει ανεξάρτητη νομισματική πολιτική και να διατηρεί και διαχειρίζεται τα συναλλαγματικά αποθέματα της Αλβανικής Δημοκρατίας.
2. Η Τράπεζα της Αλβανίας διοικείται από ένα συμβούλιο, το οποίο προεδρεύεται από το Διοικητή. Ο Διοικητής εκλέγεται από τη Βουλή έπειτα από πρόταση του Προέδρου της Δημοκρατίας για 7 χρόνια, με δικαίωμα επανεκλογής.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Το Ελεγκτικό Συνέδριο

Άρθρο 162

1. Το Ελεγκτικό Συνέδριο είναι το ανώτερο όργανο του χρηματοοικονομικού ελέγχου. Υπόκειται μόνο στο Σύνταγμα και τους νόμους.
2. Ο πρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου διορίζεται και παύεται από τη Βουλή έπειτα από πρόταση του Προέδρου της Δημοκρατίας. Έχει θητεία 7 χρόνια, με δικαίωμα επαναδιορισμού.

Άρθρο 163

Το Ελεγκτικό Συνέδριο ελέγχει:

- α) την οικονομική δραστηριότητα των κρατικών οργάνων και άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου,

β) τη διαχείριση των κρατικών δαπανών από τα κεντρικά όργανα και την τοπική αυτοδιοίκηση,

γ) την οικονομική δραστηριότητα των δημοσίων νομικών προσώπων στα οποία το κράτος κατέχει περισσότερο από το ήμισυ των μετοχών τους ή των μεριδίων του ή των οποίων τα δάνεια, οι πιστώσεις και οι υποχρεώσεις είναι εγγυημένες από το κράτος.

Άρθρο 164

1. Το Ελεγκτικό Συνέδριο υποβάλλει στη Βουλή:

α) έκθεση σχετικά με την εφαρμογή του κρατικού προϋπολογισμού,

β) γνωμοδότηση σχετικά με την έκθεση του Υπουργικού Συμβουλίου για τις δαπάνες του προηγούμενου οικονομικού έτους πριν από την έγκρισή της από τη Βουλή,

γ) πληροφορίες σχετικά με τα αποτελέσματα των ελέγχων, όποτε ζητηθεί από τη Βουλή.

2. Το Ελεγκτικό Συνέδριο υποβάλλει στη Βουλή ετήσια έκθεση σχετικά με τις δραστηριότητές του.

Άρθρο 165

1. Ο πρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου μπορεί να κληθεί να παραστεί και να μιλήσει στις συνεδριάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου, κατά την εξέταση θεμάτων που σχετίζονται με τις λειτουργίες του.

2. Ο πρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου απολαμβάνει της ασυλίας δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ένοπλες Δυνάμεις

Άρθρο 166

1. Οι πολίτες της Αλβανίας έχουν καθήκον να συμμετέχουν στην άμυνα της Δημοκρατίας της Αλβανίας, όπως προβλέπεται από το νόμο.

2. Πολίτες που για λόγους συνείδησης αρνούνται να εκτελέσουν ένοπλη υπηρεσία, είναι υποχρεωμένοι να εκτελέσουν εναλλακτική υπηρεσία, όπως προβλέπεται από το νόμο.

Άρθρο 167

1. Ο εν ενεργεία στρατιωτικός δεν μπορεί να εκλεγεί ή να διοριστεί σε άλλη κρατική υπηρεσία, ούτε να συμμετάσχει σε πολιτικό κόμμα ή άλλες πολιτικές δραστηριότητες.

2. Τα μέλη των ενόπλων δυνάμεων και τα πρόσωπα που εκτελούν εναλλακτική υ-

πηρεσία απολαμβάνουν όλα τα συνταγματικά δικαιώματα και τις ελευθερίες, εκτός αν ο νόμος ορίζει διαφορετικά.

Άρθρο 168

1. Οι Ένοπλες Δυνάμεις της Δημοκρατίας της Αλβανίας αποτελούνται από το στρατό ξηράς, το ναυτικό και την αεροπορία.
2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων.
3. Το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας αποτελεί συμβουλευτικό όργανο του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Άρθρο 169

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εν καιρώ ειρήνης ασκεί τη διοίκηση των Ένοπλων Δυνάμεων μέσω του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Άμυνας.
2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει και απολύει τον Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων στη διάρκεια του πολέμου μετά από πρόταση του Πρωθυπουργού.
3. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, μετά από πρόταση του Πρωθυπουργού, διορίζει και απολύει τον Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού, καθώς και με πρόταση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας διορίζει και απολύει τους διοικητές του στρατού ξηράς, του ναυτικού και της πολεμικής αεροπορίας.
4. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας ως Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων και εκείνες του Διοικητή των Ενόπλων Δυνάμεων και η υπαγωγή τους στα συνταγματικά όργανα, ορίζονται με νόμο.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ

Έκτακτα Μέτρα

Άρθρο 170

1. Έκτακτα μέτρα μπορούν να λαμβάνονται, λόγω πολέμου, έκτακτης ανάγκης ή φυσικών καταστροφών και ισχύουν για όσο χρονικό διάστημα διαρκούν οι συγκεκριμένες καταστάσεις.
2. Οι όροι και οι προϋποθέσεις για τη δραστηριότητα των δημόσιων αρχών και η έκταση του περιορισμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ελευθεριών καθ' όλη τη διάρκεια των εκτάκτων καταστάσεων, ορίζονται από το νόμο.
3. Ο νόμος πρέπει να καθορίζει τους όρους, τους τομείς και τον τρόπο αποζημίωσης για τις ζημίες που προκαλούνται από τον περιορισμό των δικαιωμάτων και των ελευθεριών κατά τη διάρκεια των έκτακτων μέτρων.
4. Τα μέτρα που λαμβάνονται κατά τη διάρκεια εκτάκτων καταστάσεων πρέπει να είναι ανάλογα με το βαθμό του κινδύνου και πρέπει να αποσκοπούν στην κατά το δυνατόν ταχύτερη αποκατάσταση της ομαλής λειτουργίας του κράτους.

5. Κατά τη διάρκεια εκτάκτων καταστάσεων δεν επιτρέπεται αλλαγή στα παρακάτω νομοθετικά κείμενα:

Στο Σύνταγμα, τους νόμους για τις βουλευτικές εκλογές και την εκλογή των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπως επίσης και στους νόμους σχετικά με τα έκτακτα μέτρα.

6. Κατά τη διάρκεια των εκτάκτων καταστάσεων δεν επιτρέπεται να διεξαχθούν εκλογές ή δημοψήφισμα και δεν μπορεί να εκλεγεί νέος Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Τοπικές εκλογές μπορεί να διεξαχθούν μόνο στις περιοχές όπου δεν εφαρμόζονται τα έκτακτα μέτρα.

Άρθρο 171

1. Σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης κατά της Δημοκρατίας της Αλβανίας, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κατόπιν αιτήματος του Υπουργικού Συμβουλίου κηρύσσει τη χώρα σε κατάσταση πολέμου.

2. Σε περίπτωση εξωτερικής απειλής ή υποχρέωσης για κοινή άμυνα που απορρέει από διεθνή συνθήκη, η Βουλή, μετά από πρόταση του Προέδρου της Δημοκρατίας, κηρύσσει την κατάσταση πολέμου, και αποφασίζει την ολική ή μερική επιστράτευση και αποστράτευση.

Άρθρο 172

1. Στην περίπτωση του άρθρου 171, παράγραφος 1, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παρουσιάζει στη Βουλή το διάταγμα για την κήρυξη της καταστάσεως πολέμου μέσα σε 48 ώρες από την υπογραφή του, προσδιορίζοντας τα δικαιώματα που περιορίζονται.

2. Η Βουλή εξετάζει άμεσα το διάταγμα και αποφασίζει με απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των μελών της.

Άρθρο 173

1. Σε περίπτωση κινδύνου για τη συνταγματική τάξη και τη δημόσια ασφάλεια, η Βουλή, κατόπιν αιτήματος του Υπουργικού Συμβουλίου μπορεί να αποφασίσει τη μερική ή συνολική επιβολή της καταστάσεως έκτακτης ανάγκης ανά την επικράτεια, η οποία διαρκεί όσο συνεχίζεται ο κίνδυνος και σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 60 ημέρες.

2. Μετά την επιβολή της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, η επέμβαση των ενόπλων δυνάμεων επιτρέπεται με απόφαση της Βουλής και μόνο όταν οι αστυνομικές δυνάμεις δεν είναι σε θέση να αποκαταστήσουν την τάξη.

3. Η παράταση της καταστάσεως έκτακτης ανάγκης μπορεί να γίνει μόνο με τη συγκατάθεση της Βουλής κάθε 30 ημέρες και για χρονικό διάστημα που δεν υπερβαίνει τις 90 ημέρες.

Άρθρο 174

1. Για την πρόληψη ή την άρση των συνεπειών από φυσικές καταστροφές ή από τεχνολογικά ατυχήματα, το Υπουργικό Συμβούλιο μπορεί να αποφασίσει για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο των 30 ημερών, την επιβολή της κατάστασης έκτακτης ανάγκης σε ένα τμήμα ή στο σύνολο της επικράτειας.
2. Η επέκταση της καταστάσεως έκτακτης ανάγκης μπορεί να γίνει μόνο με τη συγκατάθεση της Βουλής.

Άρθρο 175

1. Κατά τη διάρκεια του πολέμου ή καταστάσεως έκτακτης ανάγκης δεν μπορούν να περιοριστούν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που προβλέπονται στα άρθρα 15, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 29, 30, 31, 32, 34, 39 παράγραφος 1, 41 παράγραφοι 1, 2, 3, 5, 42, 43, 48, 54, 55.
2. Κατά τη διάρκεια επιβολής καταστάσεως έκτακτης ανάγκης μπορούν να περιοριστούν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που προβλέπονται στα άρθρα 37, 38, 41, παράγραφος 4, 49, 51.
3. Οι αποφάσεις για την κήρυξη πολέμου, έκτακτης ανάγκης ή φυσικής καταστροφής πρέπει να καθορίζουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που περιορίζονται σύμφωνα με τις παραγράφους 1 και 2 του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 176

Αν η Βουλή δεν μπορεί να συγκληθεί κατά τη διάρκεια της εμπόλεμης κατάστασης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μετά από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου έχει το δικαίωμα να εκδίδει πράξεις που έχουν την ισχύ νόμου. Οι πράξεις αυτές πρέπει να εγκριθούν από τη Βουλή κατά την πρώτη συνεδρίασή της.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

Αναθεώρηση του Συντάγματος

Άρθρο 177

1. Η πρωτοβουλία για την τροποποίηση του Συντάγματος μπορεί να αναληφθεί από το ένα πέμπτο τουλάχιστον του αριθμού των μελών της Βουλής.
2. Καμία αναθεώρηση του Συντάγματος δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια της περιόδου που ισχύουν έκτακτα μέτρα.
3. Το σχέδιο αναθεώρησης πρέπει να εγκριθεί από τα δύο τρίτα του συνόλου των μελών της Βουλής.
4. Η Βουλή μπορεί να αποφασίσει με τα δύο τρίτα του συνόλου των μελών της, ότι οι προτεινόμενες συνταγματικές τροποποιήσεις θα εγκριθούν με δημοψήφισμα.

Στην περίπτωση αυτή το σχέδιο αναθεώρησης του Συντάγματος τίθεται σε ισχύ μετά την έγκρισή του από το δημοψήφισμα, το οποίο οφείλει να διενεργηθεί εντός 60 ημερών από την απόφαση της Βουλής.

5. Η ψηφισμένη από τη Βουλή συνταγματική τροποποίηση υποβάλλεται σε δημοψήφισμα, όταν αυτό ζητηθεί από το ένα πέμπτο του συνόλου των μελών της Βουλής.

6. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει το δικαίωμα να αναπέμψει προς επανεξέταση την απόφαση της Βουλής για την αναθεώρηση του Συντάγματος.

7. Νόμος που εγκρίθηκε με δημοψήφισμα εκδίδεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τίθεται σε ισχύ από την ημερομηνία που προβλέπεται στον εν λόγω νόμο.

8. Αναθεώρηση του Συντάγματος για το ίδιο ζήτημα δεν επιτρέπεται πριν την παρέλευση ενός έτους από την ημερομηνία της απόρριψης του σχεδίου στο Κοινοβούλιο και πριν την παρέλευση 3 ετών από την ημερομηνία της απόρριψης του σχεδίου σε δημοψήφισμα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΟΓΔΩΟ

Μεταβατικές και Τελικές Διατάξεις

Άρθρο 178³⁷⁶

1. Οι νόμοι και οι άλλες κανονιστικές πράξεις που έχουν εκδοθεί πριν από την έναρξη ισχύος του παρόντος Συντάγματος εφαρμόζονται, εφόσον δεν έχουν καταργηθεί.
2. Το Υπουργικό Συμβούλιο παρουσιάζει στη Βουλή τα σχέδια νόμων που απαιτούνται για την εφαρμογή του παρόντος Συντάγματος.

Άρθρο 179

1. Η θητεία των συνταγματικών οργάνων που υφίστανται κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος Συντάγματος λήγει σύμφωνα με τις προβλέψεις του Νόμου υπ' αριθ.7491 με ημερομηνία 29.4.1991 «Περί των κύριων συνταγματικών διατάξεων», και τις αντίστοιχες τροποποιήσεις.
2. Τα μέλη του Ακυρωτικού Δικαστηρίου συνεχίζουν να ασκούν τα καθήκοντά τους ως μέλη του Ανωτάτου Δικαστηρίου, σύμφωνα με την προηγούμενη διάταξη.
3. Τα εκλεγμένα από τον εισαγγελικό κλάδο μέλη του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου αντικαθίστανται με νέα μέλη, που εκλέγονται από τη γενική συνέλευση των δικαστών.

---

³⁷⁶ Ερμηνεύθηκε με την απόφαση υπ.αρ. 8 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 3.3.2000, σελ.76 και την απόφαση υπ.αρ.37 του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με ημερομηνία 23.6.2000, σελ.78.

4. Τα όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης συνεχίζουν τα καθήκοντά τους μέχρι τη λήξη της θητείας τους.

Άρθρο 180

1. Οι διεθνείς συνθήκες που έχουν επικυρωθεί από τη Δημοκρατία της Αλβανίας πριν από την έναρξη ισχύος του παρόντος Συντάγματος λογίζεται ότι έχουν επικυρωθεί σύμφωνα με το παρόν Σύνταγμα.
2. Το Υπουργικό Συμβούλιο υποβάλλει στο Συνταγματικό Δικαστήριο τις διεθνείς συνθήκες που περιέχουν διατάξεις αντίθετες στο παρόν Σύνταγμα.

Άρθρο 181

1. Η Βουλή εντός δύο έως τριών ετών από την έναρξη ισχύος του παρόντος Συντάγματος, θα νομοθετήσει για την δίκαιη επίλυση διαφόρων ζητημάτων που σχετίζονται με τις απαλλοτριώσεις και τις κατασχέσεις που πραγματοποιήθηκαν πριν από την έκδοση του παρόντος Συντάγματος, με βάση τα κριτήρια του άρθρου 41.
2. Οι νόμοι και άλλες κανονιστικές πράξεις που έχουν εκδοθεί πριν από την έναρξη ισχύος του παρόντος Συντάγματος σχετικά με τις απαλλοτριώσεις και τις κατασχέσεις εφαρμόζονται εφόσον δεν αντιτίθενται στο παρόν Σύνταγμα.

Άρθρο 182

Ο Νόμος υπ' αριθ. 7491/29.4.1991 «Περί των κύριων συνταγματικών διατάξεων» και άλλοι συνταγματικοί νόμοι καταργούνται από την έναρξη ισχύος του παρόντος Συντάγματος.

Άρθρο 183

Το παρόν Σύνταγμα θα τεθεί σε ισχύ μετά την έκδοσή του από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Εγκρίθηκε με το νόμο υπ' αριθ.8417/21.10.1998 του Κοινοβουλίου.

Εγκρίθηκε σε δημοψήφισμα στις 22/11/1998.

Εκδόθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθ. 2260/28.11.1998 του Προέδρου της Δημοκρατίας, Ρετζέπ Μειντάνι.

Τροποποιήθηκε με το νόμο 9675/13.1.2007.

Τροποποιήθηκε με το νόμο 9904/21.4.2008.

Τροποποιήθηκε με το νόμο 88/18.09.2012.

Παράρτημα II

Νόμος 8577/10.2.2000 «Οργάνωση και λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας της Αλβανίας»

Σύμφωνα με τα άρθρα 6, 81, 83, παράγραφος 1, του Συντάγματος, και την πρόταση ομάδας βουλευτών.

Η Βουλή της Δημοκρατίας της Αλβανίας αποφάσισε :

Κεφάλαιο I

Γενικές Διατάξεις

Άρθρο 1

Σκοπός του νόμου

1.Ο παρών νόμος καθορίζει τους κανόνες οργάνωσης και λειτουργίας του Συνταγματικού Δικαστηρίου, την θέση του δικαστή, τον τρόπο υποβολής και εξέτασης των προσφυγών, τις αρχές και τους κανόνες του δικαστηρίου και τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων και της εκτέλεσής τους.

2. Για θέματα σχετικά με τις διαδικασίες που δεν ρυθμίζονται από τον παρόντα νόμο το Συνταγματικό Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του σχετικές διατάξεις άλλων νομοθετημάτων και ιδίως τη νομική φύση του ζητήματος.

Άρθρο 2

Η νομική θέση του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Το Συνταγματικό Δικαστήριο είναι η ανώτατη αρχή που διασφαλίζει την τήρηση του Συντάγματος και την ορθή ερμηνεία του.

Άρθρο 3

Η ανεξαρτησία του Συνταγματικού Δικαστηρίου

1.Το Συνταγματικό Δικαστήριο υπόκειται μόνο στο Σύνταγμα.

2.Το Συνταγματικό Δικαστήριο διαθέτει πλήρη οργανωτική, διοικητική και οικονομική ανεξαρτησία για να εκτελεί τα καθήκοντα που καθορίζονται από το Σύνταγμα και τον παρόντα νόμο.

Άρθρο 4

Η έδρα του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Η έδρα του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι η πρωτεύουσα της Δημοκρατίας της Αλβανίας τα Τίρανα.

Άρθρο 5

Σύμβολα που τοποθετούνται στο Συνταγματικό Δικαστήριο

1. Στην αίθουσα του Συνταγματικού Δικαστηρίου, τοποθετείται το έμβλημα της Δημοκρατίας της Αλβανίας, η εθνική σημαία και αντίγραφο του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Αλβανίας.
2. Ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου, κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεων φέρει ειδική στολή. Οι λεπτομέρειες και η μορφή της στολής καθορίζονται από το Συνταγματικό Δικαστήριο.

Άρθρο 6

Οικονομικοί πόροι

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο διαχειρίζεται το δικό του προϋπολογισμό, ο οποίος, ως μέρος του κρατικού προϋπολογισμού, προτείνεται από το δικαστήριο και υποβάλλεται προς έγκριση στο Κοινοβούλιο της Δημοκρατίας της Αλβανίας.
2. Στα χρηματοοικονομικά στοιχεία περιλαμβάνεται και οποιοδήποτε άλλο έσοδο που δεν απαγορεύεται από το νόμο.
3. Ο οικονομικός έλεγχος γίνεται από το Ελεγκτικό Συνέδριο του κράτους.

Κεφάλαιο II

Οργάνωση του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Άρθρο 7

Η σύνθεση του Συνταγματικού Δικαστηρίου

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο αποτελείται από 9 δικαστές που διορίζονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με την έγκριση της Βουλής.
2. Οι δικαστές διορίζονται για 9 χρόνια χωρίς δικαίωμα επανεκλογής, μεταξύ των νομικών με υψηλά προσόντα και επαγγελματική εμπειρία τουλάχιστον 15 χρόνια.

3. Η σύνθεση του Συνταγματικού Δικαστηρίου ανανεώνεται κάθε 3 χρόνια κατά το ένα τρίτο, σύμφωνα με τη διαδικασία που ορίζεται στον παρόντα νόμο.

4. Πρόεδρος του Συνταγματικού Δικαστηρίου διορίζεται ένα εκ των μελών του από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με τη συγκατάθεση της Βουλής για περίοδο 3 ετών, με δικαίωμα ανανέωσης και εφόσον διαρκεί η θητεία του συγκριμένου δικαστή.

Άρθρο 8

Ανάληψη καθηκόντων

1. Ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου αναλαμβάνει τα καθήκοντά του μετά την ορκωμοσία του ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας της Αλβανίας.

2. Το περιεχόμενο του όρκου: «Ορκίζομαι ότι κατά τη διάρκεια άσκησης των καθηκόντων μου θα παραμείνω πάντα πιστός στο Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Αλβανίας».

3. Η θητεία του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου αρχίζει από την ημερομηνία της ορκωμοσίας και λήγει την ίδια ημέρα του μήνα, εκτός εάν το Σύνταγμα ορίζει άλλως.

4. Ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου ασκεί τα καθήκοντά του μέχρι το διορισμό του διαδόχου του.

Άρθρο 9

Λήξη της θητείας

1. Η θητεία του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου λήγει όταν:

- α) τιμωρείται με αμετάκλητη απόφαση για τη διάπραξη ποινικού αδικήματος
- β) απουσιάζει αδικαιολόγητα από τα καθήκοντα του για περισσότερο από 6 μήνες
- γ) συμπληρώσει την ηλικία των 70 ετών
- δ) παραιτείται

δ) με αμετάκλητη απόφαση δικαστηρίου κηρύσσεται ανίκανος για την εκτέλεση των καθηκόντων του.

2. Η λήξη της θητείας του δικαστή διαπιστώνεται με απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Η αίτηση για τη διαπίστωση της λήξης της θητείας του δικαστή υποβάλλεται από τον Πρόεδρο του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

3. Εάν η θέση του δικαστή είναι κενή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας με τη συγκατάθεση της Βουλής ορίζει νέο δικαστή εντός 1 μηνός από την κένωση της θέσης. Ο νέ-

ος δικαστής ασκεί τα καθήκοντά του μέχρι την ολοκλήρωση της θητείας του αποχωρήσαντος δικαστή.

Άρθρο 10

Η έκπτωση δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου

1. Η έκπτωση δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου μπορεί να αποφασιστεί από τη Βουλή με πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνόλου των μελών της για:

παραβίαση του Συντάγματος, διάπραξη ποινικού αδικήματος, πνευματική ή σωματική ανικανότητα, πράξεις και συμπεριφορές που δυσφημούν σοβαρά τη θέση και την εικόνα του δικαστή. Η απόφαση του Κοινοβουλίου επιβεβαιώνεται από το Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο, εάν κρίνει ότι συντρέχει ένας εκ των παραπάνω λόγων, απαλλάσσει το συγκεκριμένο δικαστή από τα καθήκοντά του.

2. Η διαδικασία για την έκπτωση δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου σχετικά με τους λόγους που αναφέρονται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου εκκινεί με αιτιολογημένη αίτηση τουλάχιστον του ½ του συνόλου των μελών της Βουλής.

Άρθρο 11

Η διοίκηση του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Η συνολική λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου και ιδίως η διοίκηση και η οργάνωσή του ανατίθεται στον πρόεδρό του. Σε περίπτωση απουσίας του η διοίκηση του Δικαστηρίου ανατίθεται από τον πρόεδρο σε έναν από τους υπηρετούντες δικαστές, εκτός εάν ο νόμος ορίζει ότι η εν λόγω αρμοδιότητα ανήκει στη συνέλευση των δικαστών.

Άρθρο 12

Αρμοδιότητες του Προέδρου

Ο Πρόεδρος του Συνταγματικού Δικαστηρίου έχει τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

α) Προετοιμάζει, καλεί και προεδρεύει των συνεδριάσεων της ολομέλειας του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

β) Εκπροσωπεί το Συνταγματικό Δικαστήριο έναντι τρίτων.

γ) συντονίζει το έργο των δικαστών.

δ) υπογράφει τις αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με εξαίρεση τις αποφάσεις που υπογράφονται από όλους τους δικαστές.

ε) διορίζει και απολύει από τα καθήκοντά του το διοικητικό προσωπικό και λαμβάνει πειθαρχικά μέτρα εναντίον του.

Άρθρο 13

Καθήκοντα της Συνέλευσης των δικαστών

Η Συνέλευση των δικαστών του Συνταγματικού Δικαστηρίου έχει τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

- α) καθορίζει τις βασικές δαπάνες του προϋπολογισμού.
- β) ενημερώνεται κάθε 6 μήνες με εκθέσεις σχετικά με τις δαπάνες του προϋπολογισμού.
- γ) Αποφασίζει για την οργανωτική δομή του Συνταγματικού Δικαστηρίου.
- δ) Καθορίζει τον αριθμό των διοικητικών υπαλλήλων και τους μισθούς τους.
- δ) εγκρίνει τον εσωτερικό κανονισμό αναφορικά με τη διοίκηση του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Άρθρο 14

Το Διοικητικό προσωπικό

- 1.Ο Γενικός Γραμματέας είναι ο ανώτερος ιεραρχικά διοικητικός υπάλληλος του Συνταγματικού Δικαστηρίου.
- 2.Λοιπές υπηρεσίες που είναι απαραίτητες για τη λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου διεκπεραιώνονται από τους διοικητικούς υπαλλήλους.
- 3.Ο Γενικός Γραμματέας διορίζεται από τη συνέλευση των δικαστών του Συνταγματικού Δικαστηρίου μεταξύ νομικών με επαγγελματική εμπειρία.
- 4.Ο Γενικός Γραμματέας διευθύνει τις διοικητικές δραστηριότητες του Συνταγματικού Δικαστηρίου, υπό την εποπτεία του προέδρου.
- 5.Τα δικαιώματα και τα καθήκοντα του Γενικού Γραμματέα και των αξιωματούχων και άλλων υπαλλήλων των υπηρεσιών καθορίζονται από τον παρόντα νόμο και τον εσωτερικό κανονισμό.
- 6.Οι Διοικητικοί υπάλληλοι του Συνταγματικού Δικαστηρίου υπόκεινται στους κανόνες του Δημοσιοϋπαλληλικού Κώδικα και έχουν τις ίδιες οικονομικές απολαβές με τους διοικητικούς υπαλλήλους της Βουλής της Αλβανίας.

Άρθρο 15

Η διασφάλιση της τάξης

1. Για να διατηρήσει και διαφυλάξει την τάξη, το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει το δικαίωμα της χρήσης των αστυνομικών δυνάμεων που έχουν τεθεί στην υπηρεσία του.
2. Ο αριθμός και τα καθήκοντα της εν λόγω αστυνομικής δύναμης εγκρίνονται από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης μετά από πρόταση του Προέδρου του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Κεφάλαιο III

Η Νομική Θέση του Συνταγματικού Δικαστή

Άρθρο 16

Ασυλία

1. Οι Δικαστές του Συνταγματικού Δικαστηρίου απολαύουν ασυλίας κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Οι Δικαστές του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν ευθύνονται για γνώμη ή ψήφο κατά την επιτέλεση του δικαστικού τους έργου.
2. Ο Δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν μπορεί να διωχθεί ποινικά χωρίς τη συγκατάθεση του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου μπορεί να κρατείται μόνο αν έχει συλληφθεί επ' αυτοφώρω για τέλεση ποινικού αδικήματος ή αμέσως μετά τη διάπραξη του. Η αρμόδια αρχή ενημερώνει αμέσως το Συνταγματικό Δικαστήριο. Αν το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν συγκατατεθεί εντός 24 ωρών για την παραπομπή του συλληφθέντος σε δικαστήριο, το αρμόδιο όργανο οφείλει να τον αφήσει ελεύθερο.
3. Η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου, η οποία λαμβάνεται με πλειοψηφία, πρέπει να είναι αιτιολογημένη. Ο δικαστής, για τον οποίο ζητείται η κράτηση, μετά την ακρόασή του, δεν συμμετέχει στην ψηφοφορία.

Άρθρο 17

Μισθός

1. Ο μισθός του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι ίσος με τον μισθό του προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου.
2. Ο μισθός του Προέδρου του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι 20% υψηλότερος από το μισθό του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

3.Ο μισθός και άλλα προνόμια του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν μπορούν να μειωθούν.

Άρθρο 18

Λοιπά δικαιώματα του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου

1. Οι δικαστές του Συνταγματικού Δικαστηρίου πρέπει να :

α) προστατεύονται επαρκώς τόσο οι ίδιοι όσο και η οικογένειά τους με επαρκή μέτρα ασφαλείας ιδίως στις περιπτώσεις εκείνες που το ζητήσουν οι ίδιοι ή το επιβάλλουν ιδιαίτερες περιστάσεις. Οι αρμόδιες υπηρεσίες που είναι επιφορτισμένες με τη φύλαξη υψηλών προσώπων υποχρεούνται να ανταποκριθούν σε κάθε σχετικό αίτημα.

β) έχουν ετήσια άδεια μετ' αποδοχών 40 ημερών. Η ετήσια άδεια λαμβάνεται κατά τη διάρκεια των μηνών Αυγούστου-Σεπτεμβρίου.

γ) έχουν δωρεάν την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εφημερίδες και νομικά περιοδικά.

δ) απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα που απολαμβάνουν τα μέλη της Βουλής, σύμφωνα με τα άρθρα 16, παράγραφος 1, 19, 20, 23, 25 και 26 του νόμου με 8550/18.11.1999 «Νομική θέση του Βουλευτή».

2. Η θητεία του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν μπορεί να περιορίζεται, εκτός από τις περιπτώσεις που αναφέρονται στο Σύνταγμα και το νόμο.

3. Μετά τη λήξη της θητείας του ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου, εκτός εάν έχει εκπέσει από τα καθήκοντά του σύμφωνα με τις διαδικασίες που ορίζονται στο νόμο, τοποθετείται σε άλλη ίση ή παρόμοια θέση, και λαμβάνει μεταβατική αμοιβή και / ή συμπληρωματική σύνταξη σύμφωνα με τη νομοθεσία που ισχύει .

Άρθρο 19

Πρωτόκολλο

1.Ο Πρόεδρος του Συνταγματικού Δικαστηρίου και οι δικαστές του έχουν ειδική θέση στο πρωτόκολλο.

2.Κατά το Πρωτόκολλο, ο Πρόεδρος του Συνταγματικού Δικαστηρίου κατατάσσεται μετά τον Πρωθυπουργό και οι δικαστές κατατάσσονται στην ίδια βαθμίδα με τον Υπουργό.

3.Οι δικαστές του Συνταγματικού Δικαστηρίου καλούνται σε όλες τις επίσημες τελετές, δεξιώσεις και διάφορες δραστηριότητες πολιτιστικές, κοινωνικές και αθλητικές, σύμφωνα με το πρωτόκολλο που ορίζεται στο παρόν άρθρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Αρχές εκδίκασης στο Συνταγματικό Δικαστήριο

Άρθρο 20

Συλλογικές αποφάσεις

Η εξέταση των υποθέσεων στο Συνταγματικό Δικαστήριο γίνεται συλλογικά. Η απόφαση λαμβάνεται μόνο από τους δικαστές που έλαβαν μέρος στη εξέταση της υπόθεσης.

Άρθρο 21

Δημόσια διαδικασία

1. Η ψηφοφορία για τη λήψη των αποφάσεων στην ολομέλεια του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι φανερή.
2. Το Συνταγματικό Δικαστήριο μπορεί να αποκλείσει ή να περιορίσει την παρουσία του κοινού σε συνεδρίαση της ολομέλειας, για λόγους προστασίας της δημόσιας ηθικής, της δημόσιας τάξης, της εθνικής ασφάλειας, της ιδιωτικής ζωής ή των ατομικών δικαιωμάτων.

Άρθρο 22

Η χρήση της αλβανικής γλώσσας

1. Κατά την εξέταση των υποθέσεων χρησιμοποιείται η αλβανική γλώσσα.
2. Οι συμμετέχοντες στη Δίκη, οι οποίοι δεν γνωρίζουν την αλβανική γλώσσα, χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα. Λαμβάνουν γνώση της όλης διαδικασίας μέσω διερμηνέα, που κατά κανόνα διορίζεται από το Συνταγματικό Δικαστήριο.

Άρθρο 23

Προφορική διαδικασία

Η συζήτηση της υπόθεσης στην ολομέλεια γίνεται προφορικά ή βάση έγγραφων, ανάλογα με τη φύση της υπόθεσης.

Άρθρο 24

Νομική συμπαράσταση κατά την εκδίκαση στο Συνταγματικό Δικαστήριο

Οι διάδικοι κατά τη συζήτηση της υπόθεσης ενώπιον του Δικαστηρίου παρίστανται αυτοπροσώπως ή μέσω νομικών συμπαραστατών υπό τους όρους που προβλέπονται στον παρόντα νόμο.

Άρθρο 25

Αμεροληψία κατά την εκδίκαση

- 1.Ο Δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου κατά την εξέταση των υποθέσεων οφείλει να είναι αμερόληπτος και να εκτελεί τα καθήκοντά του σύμφωνα με το Σύνταγμα και το νόμο.
- 2.Κατά την επιτέλεση του δικαστικού του έργου ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν επιτρέπεται να υπερασπίζεται κανένα κρατικό όργανο, κοινωνική οργάνωση, πολιτικό κόμμα ή ένωση, εθνική ή κοινωνική ομάδα.

Άρθρο 26

Δημοσίευση της οριστικής απόφασης

- 1.Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι οριστικές και αμετάκλητες. Δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και τίθενται σε ισχύ την ημέρα της δημοσίευσής τους. Όταν η απόφαση αφορά την προστασία των ατομικών συνταγματικών δικαιωμάτων, το Δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει ότι θα τεθεί σε ισχύ από την ημέρα της δημοσιοποίησης (ανακοίνωση) της απόφασης.
- 2.Η υπηρεσία η οποία εκδίδει την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως είναι υποχρεωμένη να δημοσιεύει τις αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου το αργότερο εντός 15 ημερών από την παραλαβή τους.
- 3.Το Συνταγματικό Δικαστήριο δημοσιοποιεί κατ' έτος σύνοψη των αποφάσεών του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Κατάθεση και προκαταρκτική εξέταση της προσφυγής

Άρθρο 27

Καταχώριση της προσφυγής

- 1.Η προσφυγή απευθύνεται στο Συνταγματικό Δικαστήριο και καταχωρίζεται αμέσως σε ειδικό βιβλίο που τηρείται από το Γενικό Γραμματέα του Συνταγματικού Δικαστηρίου.
- 2.Η προσφυγή παραδίδεται στον Πρόεδρο του Συνταγματικού Δικαστηρίου, ο οποίος ορίζει εισηγητή που προβαίνει σε προκαταρκτική εξέταση της υπόθεσης.

Άρθρο 28

Περιεχόμενο της προσφυγής

1. Η προσφυγή ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου κατατίθεται εγγράφως, στα αλβανικά, με σαφήνεια και κατανοητά, σε τόσα αντίτυπα, όσοι και οι συμμετέχοντες και πρέπει να περιλαμβάνει:

α) το όνομα του Δικαστηρίου ενώπιον του οποίου κατατίθεται.

β) το όνομα, το επώνυμο (τον τίτλο), τον τόπο κατοικίας ή διαμονής του προσφεύγοντος.

γ) το όνομα, το επώνυμο (τον τίτλο), τόπο κατοικίας ή διαμονής των διαδίκων.

δ) το αντικείμενο της προσφυγής.

ε) το περιεχόμενο της υπόθεσης και τους λόγους υποβολής.

η) το ευρετήριο εγγράφων και άλλων αποδεικτικών στοιχείων που συνοδεύουν την προσφυγή.

ζ) την υπογραφή του προσφεύγοντος ή του αντιπροσώπου του.

2. Η προσφυγή κοινοποιείται στους διαδίκους.

Άρθρο 29

Τα επισυναπτόμενα στην προσφυγή έγγραφα

1. Ανάλογα με την περίπτωση, επισυνάπτονται τα ακόλουθα έγγραφα:

α) η εξουσιοδότηση, όταν η αίτηση υποβάλλεται από αντιπρόσωπο.

β) αντίγραφο της πράξης που αποτελεί το αντικείμενο της προσφυγής.

γ) πρωτότυπα ή επικυρωμένα έγγραφα ή γραπτά αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με το υπό εξέταση θέμα.

2. Τα αντίγραφα των εγγράφων ή τα γραπτά αποδεικτικά στοιχεία που υποβάλλονται είναι όσα και οι συμμετέχοντες στη δίκη, για να γίνονται γνωστά σε αυτούς.

Άρθρο 30

Προθεσμία για την υποβολή της προσφυγής

1. Για την υποβολή προσφυγής ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου εφαρμόζονται οι όροι που καθορίζονται στον παρόντα νόμο.

2.Ατομικές προσφυγές για παραβιάσεις των συνταγματικών δικαιωμάτων πρέπει να υποβάλλονται το αργότερο 2 έτη από την διαπίστωση της παραβίασης. Όταν βάσει νόμου προβλέπεται άσκηση ενδίκου βοηθήματος ή ιεραρχική προσφυγή, προσφυγή ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου επιτρέπεται μόνο μετά την εξάντληση όλων των σχετικών ενδίκων μέσων. Σε αυτή την περίπτωση, η προθεσμία υποβολής της προσφυγής είναι 2 χρόνια από την ημερομηνία κοινοποίησης της απόφασης του αρμόδιου κρατικού οργάνου.

Άρθρο 31

Προκαταρκτική εξέταση της προσφυγής

- 1.Η προσφυγή εξετάζεται ως προς το παραδεκτό από τμήμα αποτελούμενο από 3 δικαστές του Συνταγματικού Δικαστηρίου, στους οποίους περιλαμβάνεται και ο εισηγητής δικαστής.
- 2.Όταν η προσφυγή, μολονότι εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Συνταγματικού Δικαστηρίου και υποβάλλεται από νομιμοποιούμενο ενεργητικά πρόσωπο, δεν είναι πλήρης, επιστρέφεται προς συμπλήρωση με σημείωση των λόγων επιστροφής όπως και προθεσμίας εντός της οποίας πρέπει να γίνει η συμπλήρωση. Μετά την συμπλήρωση η προσφυγή υποβάλλεται και πάλι στο τμήμα. Σε περίπτωση αδυναμίας κάλυψης των ελλειπών στοιχείων η προσφυγή απορρίπτεται ως απαράδεκτη.
- 3.Εφόσον η προσφυγή κριθεί παραδεκτή (νομιμοποίηση του προσφεύγοντος, αρμοδιότητα του Συνταγματικού Δικαστηρίου) το τμήμα παραπέμπει την υπόθεση στην ολομέλεια. Σε αντίθετη περίπτωση η προσφυγή απορρίπτεται ως απαράδεκτη. Σε περίπτωση διαφωνίας ενός από τα μέλη του Τμήματος, η υπόθεση εξετάζεται από το Συμβούλιο των Δικαστών, το οποίο αποφασίζει με πλειοψηφία ως προς το εάν θα παραπέμψει την υπόθεση στην ολομέλεια.
- 4.Στις παραπάνω περιπτώσεις το τμήμα ή το Συμβούλιο των δικαστών δεν εξετάζει την ουσία της υπόθεσης.
- 5.Για καταγγελίες, αιτήσεις και κάθε άλλη αλληλογραφία που δεν περιέχει τα χαρακτηριστικά της προσφυγής κατά την έννοια του άρθρου 28 του παρόντος νόμου, η εξέταση γίνεται από τους διοικητικούς υπαλλήλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

Λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Άρθρο 32

Η εξέταση στην ολομέλεια

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο εξετάζει την υπόθεση σε ολομέλεια.
2. Στη συνεδρίαση της ολομέλειας συμμετέχουν όλοι οι δικαστές του Συνταγματικού Δικαστηρίου και σε καμιά περίπτωση ο αριθμός των παρόντων δεν μπορεί να είναι μικρότερος των δύο τρίτων του συνολικού αριθμού των μελών του Δικαστηρίου.

Άρθρο 33

Η σύγκληση και η προεδρεία της ολομέλειας

1. Η Ολομέλεια του Συνταγματικού Δικαστηρίου συγκαλείται και προεδρεύεται από τον Πρόεδρο του Συνταγματικού Δικαστηρίου.
2. Με την έγκριση του προέδρου του Συνταγματικού Δικαστηρίου, η Ολομέλεια μπορεί να συγκαλείται και προεδρεύεται από έναν δικαστή της.

Άρθρο 34

Τα δικαιώματα του δικαστή κατά την εκδίκαση

Ο Δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου έχει το δικαίωμα να:

- α) λαμβάνει μέρος στην εξέταση της κάθε υπόθεσης, εκτός εάν απαγορεύεται από το νόμο.
- β) λαμβάνει γνώση του περιεχόμενου και των στοιχείων του φακέλου της υπό εξέταση υπόθεσης.
- γ) απευθύνει ερωτήσεις κατά τη διάρκεια της συζήτηση και να ζητά εξηγήσεις από τα συμμετέχοντα στη συζήτηση μέρη, καθώς και στα πρόσωπα που καλούνται ως μάρτυρες ή εμπειρογνώμονες.
- δ) λαμβάνει μέρος στην τελική διάσκεψη και να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του για την επίλυση του τεθέντος ζητήματος.

Άρθρο 35

Καθήκοντα του δικαστή του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου πρέπει :

- α) να προετοιμάζει την υπόθεση για την εκδίκαση και να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για τη ορθή λειτουργία της ολομέλειας.
- β) να ψηφίζει για τον τρόπο επίλυσης του υπό κρίση ζητήματος.
- γ) να διατηρεί την εμπιστευτικότητα των συζητήσεων και της ψηφοφορίας.

Άρθρο 36

Εξαίρεση από την εξέταση της υπόθεσης

1. Ο δικαστής του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι υποχρεωμένος να απέχει από την εκδίκαση συγκεκριμένης υπόθεσης όταν:

- α) είχε συμμετάσχει στη σύνταξη της πράξης εναντίον της οποίας στρέφεται η προσφυγή,
- β) λόγω συγγένειας ή άλλου δεσμού με κάποιον από τους διαδίκους, που προκαλεί αμφισβήτηση ως προς την αντικειμενικότητά του,
- γ) προκύπτουν σοβαροί λόγοι για μεροληψία.

2. Η εξαίρεση αποφασίζεται από τον Πρόεδρο του Συνταγματικού Δικαστηρίου, πριν η υπόθεση παραπεμφθεί στην ολομέλεια. Σε μεταγενέστερο χρονικό σημείο η εξαίρεση αποφασίζεται από την πλειοψηφία των δικαστών που συμμετέχουν στη διαδικασία.

Άρθρο 37

Αίτηση εξαίρεσης δικαστή

1. Οι διάδικοι έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν την εξαίρεση δικαστή σε οποιοδήποτε στάδιο της δίκης, όταν συντρέχει μία από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 36 του παρόντος νόμου και ο δικαστής δεν έχει εξαιρεθεί από την εξέταση της υπόθεσης.

2. Επι του αιτήματος εξαιρέσεως αρμόδιο να αποφασίσει είναι το ίδιο το Δικαστήριο, που αποφασίζει με την πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην εκδίκαση. Ο Δικαστής για τον οποίο ζητείται η εξαίρεση, μετά από την ακρόασή του, δεν συμμετέχει στην ψηφοφορία επί της εξαιρέσεως. Σε περίπτωση ισοψηφίας ο δικαστής θεωρείται ότι οφείλει να εξαιρεθεί.

Άρθρο 38

Κοινοποίηση και συμμετοχή στην ολομέλεια

1. Η ώρα και η ημερομηνία της συζήτησης πρέπει να κοινοποιούνται στον προσφεύγοντα, στους διαδίκους ή το νόμιμο εκπρόσωπό τους.

2. Η κοινοποίηση γίνεται από τη Γενική Γραμματεία του Συνταγματικού Δικαστηρίου τουλάχιστον 10 ημέρες πριν από την ημερομηνία της συνεδρίασης.

3. Η κοινοποίηση γίνεται με επίσημο έγγραφο, ταχυδρομική κλήτευση και σε επείγουσες περιπτώσεις με τηλεγράφημα ή τηλεομοιοτυπία και επιδίδεται στους διαδίκους ή στα ενήλικα μέλη της οικογένειάς τους. Όταν για οποιονδήποτε από τους διαδίκους δεν είναι γνωστή η διεύθυνση της κατοικίας του ή σε περίπτωση μόνιμης διαμονής στο εξωτερικό, η κοινοποίηση γίνεται με ανακοίνωση στην έδρα του Συνταγματικού Δικαστηρίου τουλάχιστον 1 μήνα πριν από την ημερομηνία που ορίζεται για τη διεξαγωγή της συζήτησης.

4. Στη συνεδρίαση της Ολομέλειας συμμετέχουν ο προσφεύγων, τα λοιπά διάδικα μέρη ή οι εκπρόσωποί τους, όπως και οι μάρτυρες ή οι εμπειρογνώμονες, εάν υπάρχουν.

5. Παράλειψη της κοινοποίησης αποτελεί λόγο αναβολή της συζήτησης. Στην περίπτωση αυτή ορίζεται νέα ημερομηνία για τη διεξαγωγή της με αποστολή νέων κοινοποιήσεων.

6. Όταν ο προσφεύγων, τα διάδικα μέρη ή οι εκπρόσωποι τους, μολονότι έχουν νομίμως κληθεί, δεν εμφανίζονται στη συνεδρίαση και δεν αιτιολογούν την απουσία τους, η συζήτηση της υπόθεσης πραγματοποιείται χωρίς την παρουσία τους.

Άρθρο 39

Οι διάδικοι

1. Οι διάδικοι στη συνταγματική δίκη είναι:

α) ο νομιμοποιούμενος ενεργητικά προς υποβολή της προσφυγής ή ο εκπρόσωπός του.

β) τα πρόσωπα κατά των οποίων στρέφεται η προσφυγή ή πρόσωπα που έχουν έννομο συμφέρον στην υπό εκδίκαση υπόθεση.

γ) ο φορέας που εξέδωσε την προσβαλλόμενη πράξη.

δ) τα κρατικά όργανα σε υποθέσεις αμφισβήτησης της αρμοδιότητας.

2. Σε περιπτώσεις όπου οι διάδικοι είναι κρατικοί φορείς, εκπροσωπούνται από τους διευθύνοντες τον οργανισμό και σε περίπτωση απουσίας των από πρόσωπα που είναι εξουσιοδοτημένα εγγράφως.

3. Εκπρόσωποι των διαδίκων στη συνταγματική δίκη μπορεί να είναι εξουσιοδοτημένοι δικηγόροι. Η εξουσιοδότηση παρέχεται και με δήλωση κατά την συζήτηση της υπόθεσης.

4.Ο Εθνικός Δικηγορικός Σύλλογος ορίζει τον κατάλογο των δικηγόρων, οι οποίοι μπορούν να συμμετέχουν ως εκπρόσωποι σε υποθέσεις ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Άρθρο 40

Κλήτευση εμπειρογνομόνων

1.Μετά από αίτημα των διαδίκων ή αυτεπαγγέλτως το Συνταγματικό Δικαστήριο μπορεί να καλέσει ως εμπειρογνώμονες πρόσωπα που έχουν ειδικές γνώσεις στον τομέα της επιστήμης, της τεχνολογίας ή της τέχνης, για να διαφωτίσουν το Δικαστήριο ως προς το υπό εξέταση ζήτημα.

2.Ο εμπειρογνώμονας συντάσσει προς τούτο έκθεση, μπορεί όμως να ακουστεί και στην Ολομέλεια.

Άρθρο 41

Κλήτευση μαρτύρων

Όταν είναι απαραίτητο να διευκρινιστούν γεγονότα που σχετίζονται με το υπό εξέταση θέμα, κατόπιν αιτήματος των διαδίκων ή αυτεπαγγέλτως, το Συνταγματικό Δικαστήριο μπορεί να κλητεύσει και να εξετάσει μάρτυρες.

Άρθρο 42

Κατάθεση έγγραφων

1.Όταν κρίνεται αναγκαίο, μετά από αίτηση των διαδίκων ή αυτεπαγγέλτως, το Συνταγματικό Δικαστήριο μπορεί να ζητήσει την προσκόμιση έγγραφων που αφορούν το υπό εξέταση θέμα.

2.Τα σχετικά έγγραφα κατατίθενται στην ολομέλεια.

Άρθρο 43

Η συζήτηση

Η συζήτηση της υπόθεσης στην ολομέλεια διεξάγεται με βάση την ακόλουθη διαδικασία:

α) κηρύσσεται η έναρξη της συζήτησης από τον πρόεδρο της ολομέλειας,

β) ελέγχεται η νομιμοποίηση των διαδίκων,

γ) ελέγχεται η νομιμοποίηση των νομικών παραστατών και γενικά των εκπροσώπων των διαδίκων,

δ) ελέγχονται πρόσθετοι όροι νομιμότητας ως προς την παράσταση των διαδίκων και λαμβάνονται οι σχετικές αποφάσεις,

ε) αναγιγνώσκεται από τον εισηγητή - δικαστή το αίτημα της προσφυγής,

στ) οι διάδικοι καλούνται να υποβάλλουν τα επιμέρους αιτήματά τους, τις ενστάσεις τους και τις αντιρρήσεις τους, με πρώτους τους ασκήσαντες την προσφυγή,

ζ) οι διάδικοι απαντούν στις ερωτήσεις των δικαστών, παρέχουν τις αναγκαίες διευκρινίσεις,

η) καταχωρίζονται τα αιτήματα των διαδίκων

ι) οι διάδικοι υποβάλλουν τα τελικά τους αιτήματα.

στ) ο προεδρεύων κηρύσσει το πέρας της συζήτησης και οι δικαστές αποσύρονται για τη διάσκεψη και την έκδοση της απόφασης

Άρθρο 44

Επανάληψη της συζήτησης

1.Εάν μετά το πέρας της συζήτησης στην ολομέλεια κρίνεται σκόπιμη η διευκρίνιση συγκεκριμένων ζητημάτων, τα οποία έχουν ιδιαίτερη σημασία για την υπό εξέταση υπόθεση, μπορεί να αποφασιστεί επανάληψη της συζήτησης.

2.Η απόφαση για την επανάληψη της συζήτησης στην ολομέλεια λαμβάνεται από την πλειοψηφία των δικαστών που ήταν παρόντες κατά την πρώτη συζήτηση.

3.Η απόφαση για την επανάληψη της συζήτησης στην ολομέλεια κοινοποιείται στους διαδίκους, οι οποίοι έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν και να λάβουν το λόγο εάν επιθυμούν, όπως επίσης και να παρέχουν τις διευκρινήσεις που θεωρούν χρήσιμες για την υπόθεσή τους.

Άρθρο 45

Αναστολή εφαρμογής

1.Το Συνταγματικό Δικαστήριο αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήματος ενός εκ των διαδίκων εφόσον κρίνει ότι η εφαρμογή του νόμου ή της πράξης μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες στα κρατικά συμφέροντα, στα κοινωνικά ή ατομικά δικαιώματα, μπορεί να διατάζει με απόφαση της Συνέλευσης των Δικαστών ή της ολομέλειας την αναστολή εφαρμογής του νόμου ή της πράξης. Η αναστολή διαρκεί μέχρι την έκδοση και δημοσίευση της τελικής απόφασης του Συνταγματικού Δικαστηρίου.

2.Η απόφαση για την αναστολή κοινοποιείται στο όργανο που έχει εκδώσει το νόμο ή την πράξη και δημοσιεύεται.

3. Το Συνταγματικό Δικαστήριο σε οποιοδήποτε στάδιο της εξέτασης της υπόθεσης, με απόφαση της ολομέλειας, μπορεί να ανακαλέσει το μέτρο της αναστολής.

4. Το Συνταγματικό Δικαστήριο οφείλει να αποφαινεται στην τελική του απόφαση ως προς τη διατήρηση ή όχι της αναστολής.

Άρθρο 46

Τα Πρακτικά της Συνεδρίασης

Τα πρακτικά της συνεδρίασης της ολομέλειας του Συνταγματικού Δικαστηρίου τηρούνται από τον γραμματέα του Δικαστηρίου και υπογράφονται από τον πρόεδρο της Ολομέλειας.

Άρθρο 47

Προθεσμία για την εξέταση της υπόθεσης

Η εξέταση μιας υποθέσεως από το Συνταγματικό Δικαστήριο πρέπει να αρχίσει το αργότερο 2 μήνες μετά την παραλαβή της αίτησης.

Άρθρο 48

Έκταση ελέγχου

1. Η έκταση του ελέγχου προσδιορίζεται από το αίτημα της προσφυγής και τους λόγους που αναφέρονται σ' αυτή.

2. Ο έλεγχος μπορεί να επεκταθεί και σε άλλες κανονιστικές πράξεις εφόσον διαπιστωθεί συσχέτιση της προσφυγής με τις συγκεκριμένες πράξεις. Επί του θέματος αποφαινεται σε κάθε περίπτωση το Συνταγματικό Δικαστήριο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

Ειδικές Διαδικασίες

Η διαδικασία για την εξέταση της συμφωνίας των νόμων ή άλλων κανονιστικών πράξεων με το Σύνταγμα και τις διεθνείς συνθήκες

Άρθρο 49

1. Η έναρξη της διαδικασίας για τον έλεγχο της συμφωνίας του νόμου ή άλλων κανονιστικών πράξεων με το Σύνταγμα ή με διεθνείς συνθήκες από το Συνταγματικό Δικαστήριο προϋποθέτει αίτημα του Προέδρου της Δημοκρατίας, του Πρωθυπουργού, του ενός πέμπτου των μελών του Κοινοβουλίου, του Προέδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

2.Την έναρξη της διαδικασίας μπορούν να ζητήσουν επίσης ο Συνήγορος του Πολίτη, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, οι τοπικές θρησκευτικές κοινότητες, τα πολιτικά κόμματα και άλλες οργανώσεις, εφόσον αποδεικνύουν ύπαρξη εννόμου συμφέροντος.

Άρθρο 50

Οι προσφυγές στο Συνταγματικό Δικαστήριο προς εξέταση της συμφωνίας του νόμου ή άλλων κανονιστικών πράξεων με το Σύνταγμα ή με διεθνείς συνθήκες μπορούν να κατατεθούν εντός 3 ετών από την έναρξη ισχύος τους.

Άρθρο 51

Κατά την έλεγχο των προσφυγών που προβλέπονται στα άρθρα 49 και 50 του παρόντος νόμου το Συνταγματικό Δικαστήριο εξετάζει:

- α) το περιεχόμενο των νόμων και των κανονιστικών πράξεων,
- β) τη μορφή των νόμων και των κανονιστικών πράξεων,
- γ) τη διαδικασία για την έκδοση, δημοσίευση και έναρξη ισχύος τους.

Άρθρο 52

1.Το Συνταγματικό Δικαστήριο εξετάζει τη συμφωνία με το Σύνταγμα των διεθνών συνθηκών πριν από την επικύρωσή τους.

2.Το Συνταγματικό Δικαστήριο επιλαμβάνεται της εξέτασης των εν λόγω ζητημάτων μόνο μετά από αίτημα που υποβάλλεται από τους φορείς που αναφέρονται στο άρθρο 134 παράγραφοι α, β, γ και δ του Συντάγματος, καθώς και τους φορείς που αναφέρονται στους παραγράφους στ, η, ζ και ι του ίδιου άρθρου του Συντάγματος, για θέματα αναφορικά με την προστασία του εννόμου συμφέροντός τους.

3.Αν η υπόθεση έχει παραπεμφθεί στην ολομέλεια, αναστέλλονται οι διαδικασίες επικύρωσης. Η εκδίκαση της προσφυγής θα πρέπει να ολοκληρωθεί εντός 1 μηνός από την ημερομηνία κατάθεσής.

4.Εφόσον το Συνταγματικό Δικαστήριο αποφανθεί για το ασυμβίβαστο της διεθνούς συνθήκης με το Σύνταγμα, η συνθήκη δεν μπορεί να επικυρωθεί.

Άρθρο 53

1.Οι διεθνείς συμφωνίες που έχουν επικυρωθεί πριν από την έναρξη ισχύος του Συντάγματος και που δεν είναι σύμφωνες με αυτό, μπορεί να υποβληθούν στο Συνταγματικό Δικαστήριο μόνο από το Υπουργικό Συμβούλιο.

2. Αν το Συνταγματικό Δικαστήριο διαπιστώσει ότι η διεθνής συνθήκη η οποία επικυρώθηκε ήδη με νόμο περιέχει διατάξεις που είναι αντίθετες προς το Σύνταγμα, αποφασίζει την ακύρωση της πράξη επικύρωσης.

Διαδικασίες ως προς τη σύγκρουση αρμοδιοτήτων

Άρθρο 54

1. Κατά το άρθρο 131 εδάφιο δ του Συντάγματος, το Συνταγματικό Δικαστήριο εξετάζει τη σύγκρουση αρμοδιοτήτων μεταξύ διαφόρων βαθμίδων της κρατικής εξουσίας, όπως επίσης μεταξύ της κεντρικής κυβέρνησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης, εφόσον η διαφορά συνδέεται άμεσα με την άσκηση των καθηκόντων τους.

2. Το Συνταγματικό Δικαστήριο επιλαμβάνεται των εν λόγω υποθέσεων εφόσον τα αντίστοιχα όργανα θεωρούν ότι έχουν τη σχετική αρμοδιότητα και εξέδωσαν τις σχετικές πράξεις, όπως επίσης και τις υποθέσεις όπου τα κρατικά όργανα θεωρούν εαυτόν αναρμόδιο και δεν αποφασίζουν σχετικά.

3. Η προσφυγή στο Συνταγματικό Δικαστήριο κατατίθεται από τα εμπλεκόμενα όργανα ή από πρόσωπα που πλήττονται άμεσα από τη συγκεκριμένη σύγκρουση αρμοδιοτήτων.

4. Αντικείμενο ελέγχου στις περιπτώσεις αυτές αποτελεί κάθε είδους νομική πράξη ή παράλειψη των κρατικών αρχών ή των οργανισμών της τοπικής αυτοδιοίκησης που οδηγεί σε σύγκρουση αρμοδιοτήτων.

Άρθρο 55

Η προσφυγή ως προς τις εν λόγω υποθέσεις κατατίθεται εντός 6 μηνών από τη δημιουργία της σύγκρουσης.

Άρθρο 56

Το Συνταγματικό Δικαστήριο αποφασίζει ποιο κρατικό ή αυτοδιοικητικό όργανο έχει την αρμοδιότητα να επιληφθεί του συγκεκριμένου ζητήματος.

Αν η επίλυση του ζητήματος της αρμοδιότητας συνδέεται με νόμους ή κανονιστικές πράξεις που έχουν εκδοθεί από τα εμπλεκόμενα όργανα, το Συνταγματικό Δικαστήριο κατά την εκδίκαση της υπόθεσης ελέγχει και τη συνταγματικότητα ή νομιμότητα της πράξης.

Η διαδικασία για τη συνταγματικότητα των κομμάτων και άλλων πολιτικών οργανώσεων

Άρθρο 57

1. Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των κομμάτων και των πολιτικών οργανώσεων όπως επίσης και των δραστηριοτήτων τους από το Συνταγματικό Δικαστήριο ενεργοποιείται ύστερα από αίτημα του Προέδρου της Δημοκρατίας, του πρωθυπουργού ή του ενός πέμπτου του όλου αριθμού των βουλευτών.

2. Η προσφυγή μπορεί να υποβληθεί ανά πάσα στιγμή στο Συνταγματικό Δικαστήριο.

Άρθρο 58

Το Συνταγματικό Δικαστήριο εξετάζει και αποφασίζει εάν :

α) το κόμμα ή η πολιτική οργάνωση δημιουργήθηκε σύμφωνα με τις συνταγματικές διατάξεις.

β) η δραστηριότητα του κόμματος ή της πολιτικής οργάνωσης είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα.

Άρθρο 59

Εάν το Συνταγματικό Δικαστήριο κρίνει ότι υπάρχουν ενδείξεις, ότι η περαιτέρω δραστηριότητα ενός πολιτικού κόμματος ή οργάνωσης παραβιάζει τη συνταγματική τάξη, το κρατικό ή δημόσιο συμφέρον, ανάλογα με την περίπτωση, με ειδική απόφαση της Συνέλευσης των Δικαστών ή με απόφαση της ολομέλειας, μπορεί να διατάξει την αναστολή της δραστηριότητας του κόμματος ή της πολιτικής οργάνωσης μέχρι την έκδοση της τελικής απόφασης.

Άρθρο 60

1. Όταν το Συνταγματικό Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η δημιουργία ενός πολιτικού κόμματος ή οργάνωσης δεν είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα, ακυρώνει την ιδρυτική πράξη.

2. Αν το Συνταγματικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι δραστηριότητες ενός πολιτικού κόμματος ή οργάνωσης δεν είναι σύμφωνες με το Σύνταγμα, ανάλογα με την περίπτωση μπορεί να αποφασίσει τον τερματισμό της δραστηριότητας ή τη διαγραφή της.

Οι διαδικασίες για την καθαίρεση του Προέδρου της Δημοκρατίας και η απόδειξη της αδυναμίας να ασκήσει τα καθήκοντά του

Άρθρο 61

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο επιλαμβάνεται της εξέτασης του ζητήματος για την καθαίρεση του Προέδρου της Δημοκρατίας μετά από την απόφαση της Βουλής, με την οποία καθαιρείται ο πρόεδρος από το αξίωμά του.
2. Η απόφαση της Βουλής πρέπει να περιλαμβάνει σοβαρούς λόγους παραβίασης του Συντάγματος ή τη διάπραξη σοβαρού ποινικού αδικήματος και να συνοδεύεται από επαρκή αποδεικτικά στοιχεία.
3. Το Συνταγματικό Δικαστήριο υποβάλλει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας αντίγραφο της απόφασης της Βουλής και των σχετικών αποδεικτικών στοιχείων, ο οποίος, εφόσον το κρίνει αναγκαίο, έχει το δικαίωμα να παρέχει γραπτές εξηγήσεις.

Άρθρο 62

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο με απόφαση της πλειοψηφίας των μελών του παραπέμπει το ζήτημα προς περαιτέρω εξέταση στην ολομέλεια.
2. Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας δικαιούται να παρίσταται στην Ολομέλεια αυτοπροσώπως ή με εκπρόσωπό.

Άρθρο 63

1. Αν το Συνταγματικό Δικαστήριο διαπιστώσει ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παραβίασε σοβαρά το Σύνταγμα ή έχει διαπράξει σοβαρό ποινικό αδίκημα, διαπιστώνει την καθαίρεση από το αξίωμα. Σε αντίθετη περίπτωση το Συνταγματικό Δικαστήριο ακυρώνει την απόφαση της Βουλής της Δημοκρατίας της Αλβανίας.
2. Οι κανόνες που προβλέπονται στο άρθρο 61, παράγραφοι 1, 2 και 3 εφαρμόζονται επίσης και στην περίπτωση έκδοσης οριστικής απόφασης με την οποία διαπιστώνεται αδυναμία του Προέδρου της Δημοκρατίας να ασκήσει τα καθήκοντά του. Στην περίπτωση αυτή, το Συνταγματικό Δικαστήριο επιβεβαιώνει την αδυναμία ή απορρίπτει το αίτημα της Αλβανικής Βουλής.

Εκλογή και ασυμβίβαστο με την άσκηση των καθηκόντων του Προέδρου της Δημοκρατίας

Άρθρο 64

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο επιλαμβάνεται θεμάτων σχετικών με την εκλογή του Προέδρου και το ασυμβίβαστο κατά την άσκηση των καθηκόντων του, ύστερα από προσφυγή του ενός πέμπτου του όλου αριθμού των βουλευτών ή των πολιτικών κομμάτων.
2. Το Συνταγματικό Δικαστήριο ελέγχοντας τις προϋποθέσεις εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας μπορεί είτε να ακυρώσει την απόφαση της Βουλής της Δημοκρατίας της Αλβανίας είτε να απορρίψει την προσφυγή.
3. Το Συνταγματικό Δικαστήριο ελέγχοντας το ασυμβίβαστο με την εκτέλεση των καθηκόντων μπορεί να επιβεβαιώνει το ασυμβίβαστο ή να απορρίπτει την προσφυγή.

Άρθρο 65

Όταν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παραιτείται, ενώ το ζήτημα της καθαίρεσής του είναι υπό εξέταση στο Συνταγματικό Δικαστήριο ή η θητεία του λήγει, το Συνταγματικό Δικαστήριο διατάσσει την περάτωση της διαδικασίας. Το Δικαστήριο συνεχίζει την εξέταση εφόσον αυτή ζητηθεί από τη Βουλή ή από τον ίδιο.

Η διαδικασία για την εξέταση των κωλυμάτων και των ασυμβιβάστων των βουλευτών

Άρθρο 66

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο επιλαμβάνεται της εξέτασης των κωλυμάτων για την εκλογή βουλευτή ύστερα από αίτημα του Προέδρου της Δημοκρατίας ή της Βουλής της Αλβανίας.
2. Το Συνταγματικό Δικαστήριο επιβεβαιώνει την νομιμότητα της εκλογής βουλευτών κατόπιν αιτήματος ενός πολιτικού κόμματος ή ανεξάρτητου υποψήφιου βουλευτή, εφαρμόζοντας εν προκειμένω τις διατάξεις για τις βουλευτικές εκλογές.
3. Αίτημα προς το Συνταγματικό Δικαστήριο ως προς το ασυμβίβαστο μπορεί να υποβληθεί στο Συνταγματικό Δικαστήριο από τη Βουλή εφόσον διαρκεί η βουλευτική θητεία, ενώ η αίτηση για το κώλυμα των βουλευτών μπορεί να υποβληθεί εντός 6 μηνών από τη διαπίστωση του κωλύματος.

Άρθρο 67

1. Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες το Συνταγματικό Δικαστήριο ελέγχει κώλυμα εκλογής βουλευτών, αποφασίζει, ανάλογα με την περίπτωση, να απορρίψει την αίτηση ή να ακυρώσει την πράξη της Κεντρικής Εκλογικής Επιτροπής.
2. Μετά το πέρας της διαδικασίας για τα κωλύματα και τα ασυμβίβαστα του βουλευτή η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου αποστέλλεται στη Βουλή.

Οι διαδικασίες για την εξέταση παραπομπών των κοινών δικαστηρίων σχετικά με την συνταγματικότητα των νόμων

Άρθρο 68

1. Αν το δικαστήριο ή ο δικαστής κατά την εκδίκαση μιας υπόθεσης και σε οποιοδήποτε στάδιο και χρόνο της δίκης, αυτεπάγγελα ή κατόπιν αιτήσεως των διαδίκων, κρίνει κυρίως ή παρεμπιπτόντως ότι ένας νόμος είναι αντισυνταγματικός, δεν τον εφαρμόζει, αναστέλλει την περαιτέρω εξέταση της υπόθεσης και παραπέμπει το ερώτημα στο Συνταγματικό Δικαστήριο για την έκδοση απόφασης επί της συνταγματικότητας του νόμου.
2. Στην απόφασή του το δικαστήριο ή ο δικαστής προσδιορίζει τις συγκεκριμένες διατάξεις του νόμου που θεωρεί ότι δεν είναι σύμφωνες με τις διατάξεις ή τις αρχές του Συντάγματος, όπως επίσης και τους λόγους που τον οδήγησαν στη συγκεκριμένη κρίση.

Άρθρο 69

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο εφόσον κρίνει ότι η παραπομπή δεν είναι πλήρης και σύμφωνη με το άρθρο 68 του παρόντος νόμου, μπορεί να επιστρέψει τη δικογραφία στο παραπέμπαν δικαστήριο και να ζητήσει την συμπλήρωσή της. Το παραπέμπαν δικαστήριο υποχρεούται να συμπληρώσει τα στοιχεία εντός ενός μηνός από την ημερομηνία παραλαβής της δικογραφίας.
2. Όταν τα στοιχεία του φάκελου είναι πλήρη και σύμφωνα με το άρθρο 68 του παρόντος νόμου, το Συνταγματικό Δικαστήριο ορίζει ημερομηνία συζήτησης κοινοποιεί στο παραπέμπαν δικαστήριο την ημερομηνία και καλεί τα διάδικα μέρη.

Άρθρο 70

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο επιλαμβανόμενο της εξέτασης των υποθέσεων που προβλέπονται στα άρθρα 68 και 69 του παρόντος νόμου και εφόσον αυτές αφορούν τη συνταγματικότητα συγκεκριμένου νόμου, δημοσιοποιεί την υπό εξέταση υπόθεση.

2.Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας η δικογραφία όπως και η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου, αποστέλλονται στο δικαστήριο που ζήτησε την εξέταση.

3.Στις περιπτώσεις όπου το Συνταγματικό Δικαστήριο ακυρώνει το νόμο ως αντισυνταγματικό, η απόφαση του κοινοποιείται στη Βουλήκαι στο Υπουργικό Συμβούλιο.

Η ερμηνεία του Συντάγματος

Άρθρο 71

1.Το Συνταγματικό Δικαστήριο, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 124 του Συντάγματος, είναι αρμόδιο για την ερμηνεία του Συντάγματος.

2.Αίτηση για ερμηνεία του Συντάγματος έχουν το δικαίωμα να υποβάλουν οι φορείς που αναφέρονται στα στοιχεία α, β, γ και δ της παραγράφου 1 του άρθρου 134 του Συντάγματος, ενώ οι αναφερόμενοι στα στοιχεία ε, στ, ζ και η μπορούν να υποβάλουν αίτηση μόνο εφόσον αποδεικνύουν έννομο συμφέρον.

3.Στην αίτηση πρέπει να προσδιορίζεται που ζητείται να ερμηνευθεί.

4.Το όργανο που φέρεται να έχει ερμηνεύσει εσφαλμένα το Σύνταγμα αποτελεί διάδικο μέρος της διαδικασίας.

5.Η αξιολόγηση των προβαλλόμενων ισχυρισμών γίνεται από την ολομέλεια του Δικαστηρίου, η οποία και παραθέτει τη σχετική ανάλυση για την ερμηνεία της συγκεκριμένης διάταξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

Η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Άρθρο 72

Η λήψη της απόφασης και η ανακοίνωση της

1.Η διάσκεψη και η ψηφοφορία για την απόφαση γίνεται χωρίς την παρουσία τρίτων προσώπων.

2.Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου λαμβάνονται με πλειοψηφία των μελών του. Η αποχή δεν επιτρέπεται.

3.Η απόφαση υπογράφεται από όλους τους δικαστές, που έλαβαν μέρος στη διαδικασία.

4. Για την ανακοίνωση της απόφασης ενημερώνονται οι συμμετέχοντες στη διαδικασία. Η απουσία τους δεν εμποδίζει την ανακοίνωση.

5. Η απόφαση εκδίδεται «Στο όνομα της Δημοκρατίας της Αλβανίας».

6. Η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου ανακοινώνεται μαζί με το σκεπτικό της και αναγιγνώσκεται από τον πρόεδρο της ολομέλειας ή έναν δικαστή που ορίζεται από αυτόν.

7. Η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου έχει γενική και δεσμευτική ισχύ και είναι οριστική.

8. Ο Δικαστής ο οποίος μειοψηφεί έχει το δικαίωμα να εκθέσει τη γνώμη του, που επισυνάπτεται και δημοσιεύεται μαζί με την απόφαση.

9. Αντίγραφα της απόφασης μπορούν να χορηγηθούν στους διαδίκους μετά από αίτημά τους και εφόσον καταβληθεί η προβλεπόμενη δαπάνη.

Άρθρο 73

Η αναβολή της διάσκεψης και της ψηφοφορίας

1. Όταν ένας από τους δικαστές που συμμετείχαν στην εξέταση της υπόθεσης απουσιάζει από τη διάσκεψη ή την ψηφοφορία, η διάσκεψη των δικαστών αναβάλλεται για μεταγενέστερη ημερομηνία.

2. Εάν και μετά την αναβολή η συμμετοχή του δικαστή εντός ευλόγου χρόνου είναι αδύνατη, το Δικαστήριο μπορεί να λάβει την οριστική απόφαση εφόσον σχηματίζεται η απόλυτη πλειοψηφία των μελών του.

3. Αν δεν σχηματίζεται η απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των μελών και υπάρχει η δυνατότητα συμμετοχής δικαστών, που δεν είχαν προηγουμένως συμμετάσχει στην εκδίκαση, η εξέταση της υπόθεσης οφείλει να επαναληφθεί εξ αρχής.

Άρθρο 74

Απόρριψη της προσφυγής

Σε περιπτώσεις ισοψηφίας ή μη σχηματισμού της απαιτούμενης πλειοψηφίας το Συνταγματικό Δικαστήριο απορρίπτει την προσφυγή. Η απόρριψη δεν εμποδίζει τον προσφεύγοντα να επανυποβάλλει την προσφυγή, εάν συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις.

Άρθρο 75

Μη αλλαγή της απόφασης

Η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου μετά την ψηφοφορία θεωρείται οριστική και δεν μπορεί να τροποποιηθεί.

Άρθρο 76

Νομικές συνέπειες των αποφάσεων του Συνταγματικού Δικαστηρίου

Η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου που κρίνει μη σύμφωνο με το Σύνταγμα νόμο ή κανονιστική πράξη ή νόμο μη σύμφωνο με διεθνή συνθήκη ισχύει από την ημερομηνία της δημοσίευσής.

Άρθρο 77

Έννομες συνέπειες των δικαστικών αποφάσεων

Οι αποφάσεις των δικαστηρίων οποιασδήποτε βαθμού, οι οποίες έχουν ακυρωθεί από το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν έχουν νομική ισχύ από τη στιγμή της έκδοσής τους.

Άρθρο 78

Κοινοποίηση της απόφασης

Όταν αποφασίζεται η ακύρωση νόμου ή κανονιστικής πράξης και η δημιουργηθείσα κατάσταση επιβάλλει νέα νομική ρύθμιση, η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου κοινοποιείται στις αρμόδιες αρχές για να λάβουν τα μέτρα που προβλέπονται στην απόφασή του.

Άρθρο 79

Η ερμηνευτική απόφαση

Η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου που ερμηνεύει το Σύνταγμα έχει αναδρομική ισχύ.

Άρθρο 80

Ερμηνεία και τροποποίηση της απόφασης

1. Το Συνταγματικό Δικαστήριο δεν μπορεί να ακυρώσει ή να τροποποιήσει απόφασή του, έχει όμως το δικαίωμα να:

α) ερμηνεύσει την απόφαση σε περίπτωση αμφιβολίας ή διαφωνίας σχετικά με το νόημά της, χωρίς σε κάθε περίπτωση να αλλάξει άρδην το περιεχόμενο.

β) συμπληρώσει την απόφαση ή να διορθώσει συντακτικά λάθη, υπολογισμούς ή οποιαδήποτε προφανή επιτρεπτή ανακρίβεια εντός 2 μηνών από τη δημοσίευση της απόφασης.

2. Η εξέταση των παραπάνω ζητημάτων γίνεται από την ολομέλεια, με τη συμμετοχή των διαδίκων.

Άρθρο 81

Εκτέλεση των αποφάσεων

1. Οι αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι δεσμευτικές ως προς την εφαρμογή τους.
2. Η Εκτέλεση των αποφάσεων του Συνταγματικού Δικαστηρίου εξασφαλίζεται από το Υπουργικό Συμβούλιο μέσω των αντίστοιχων οργάνων της κρατικής διοίκησης.
3. Το Συνταγματικό Δικαστήριο μπορεί να ορίσει ένα άλλο όργανο που επιφορτίζεται με την εφαρμογή της απόφασής του και, εφόσον είναι αναγκαίο, τον τρόπο της εκτέλεσής του.
4. Τα άτομα που δεν συμμορφώνονται με τις αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου ή εμποδίζουν την εφαρμογή τους, όταν η πράξη δεν αποτελεί ποινικό αδίκημα, τιμωρούνται με πρόστιμο έως και 100 χιλιάδες λέκ από τον Πρόεδρο του Συνταγματικού Δικαστηρίου, του οποίου η απόφαση είναι αμετάκλητη και άμεσα εκτελεστή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ

Μεταβατικές και τελικές διατάξεις

Άρθρο 82

Λήξη της θητείας των δικαστών και ανανέωση

1. Η θητεία των δικαστών του Συνταγματικού Δικαστηρίου που διορίστηκαν το 1992, λήγει το 2001.
2. Οι νέοι δικαστές, οι οποίοι έχουν επιλεγεί σύμφωνα με το νόμο 7491/29.4.1991 «Βασικές συνταγματικές διατάξεις» και τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις του, θα παραμείνουν στην υπηρεσία για 12 χρόνια από την ημερομηνία της εκλογής τους.
3. Η ανανέωση του Συνταγματικού Δικαστηρίου μετά το 2001 θα γίνεται ανάλογα με τη λήξη της θητείας του κάθε δικαστή.

Άρθρο 83

Απαλλαγή από φόρους και ρύθμιση των δικαστικών εξόδων

1. Η διαδικασία στο Συνταγματικό Δικαστήριο απαλλάσσονται από φόρους.
2. Ως προς τον καταλογισμό των δικαστικών εξόδων αποφασίζει το Συνταγματικό Δικαστήριο.

Άρθρο 84

Υποχρέωση χορήγησης έγγραφων

Κάθε κρατικό όργανο, φυσικό ή νομικό πρόσωπο, υποχρεούται να παρέχει στο Συνταγματικό Δικαστήριο έγγραφα, στοιχεία και πληροφορίες, εφόσον του ζητηθεί και κρίνεται αναγκαίο για την εκδίκαση.

Άρθρο 85,

Υποχρέωση δημοσίευσης προκηρύξεων

Τα κρατικά μέσα ενημέρωσης υποχρεούνται να δημοσιεύουν ανακοινώσεις που αποστέλλονται από το Συνταγματικό Δικαστήριο για θέματα σχετιζόμενα με τη λειτουργία του.

Άρθρο 86

Εφαρμογή του νέου νόμου

Προσφυγές και υποθέσεις που εκκρεμούν κατά την ημερομηνία έναρξης ισχύος του παρόντος νόμου, εξετάζονται σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου.

Άρθρο 87

Κατάργηση νόμου

Με την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, καταργείται ο νόμος 8373/15.7.1998 «Οργάνωση και λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δημοκρατίας της Αλβανίας».